

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELECEK İNŞAASINDA
ALMANYA'NIN ROLÜ VE TÜRKİYE AVRUPA
BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan:
Hasan BOZTÜRK

İstanbul, 2019

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ’NİN GELECEK İNŞAASINDA
ALMANYA’NIN ROLÜ VE TÜRKİYE AVRUPA
BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan:
Hasan BOZTÜRK

Öğrenci No:
17550718000

Danışman:
Doç. Dr. Pınar GEDİKKAYA BAL

İstanbul, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği’nin gelecek inşasında Almanya’nın rolü ve Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.
19.12.2019

Aday: Hasan BOZTÜRK

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

19 / 12 / 2019

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 17550718000 numaralı **Hasan BOZTÜRK**'ün "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Avrupa Birliği'nin Gelecek İnşasında Almanya'nın Rolü ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 10/12/2019 tarih ve 2019/09 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince (70) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Doç. Dr. Pınar GEDİKKAYA BAL
(Beykent Üniversitesi)

Pınar Bal

ÜYE
Prof. Dr. Ali Vahit TURHAN
(Beykent Üniversitesi)

Ali

ÜYE
Prof. Dr. İbrahim S. CANBOLAT
(Bursa Uludağ Üniversitesi)

İbrahim S. Canbolat

Adı ve Soyadı : Hasan BOZTÜRK
Danışman : Doç. Dr. Pınar GEDİKKAYA BAL
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans/Tezi, 2019
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : Avrupa Birliği, Avrupa bütünleşmesi, Avrupa bütünleşmesi ve Almanya, AB-Türkiye ilişkileri, AB'nin Geleceği

ÖZ

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELECEK İNŞAASINDA ALMANYA'NIN ROLÜ VE TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Avrupa'nın bütünleşme süreci ve Avrupa'nın ortak bir ulus üstü çatı altında toplanması fikrinden Avrupa Birliği'ne (AB) uzanan süreçte Almanya'nın rolü büyüktür. Almanya'nın Avrupa'nın ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel bir entegrasyon sürecine girmesindeki payı AB'nin bugünüyle ve geleceği ile ilgili olduğu kadar Türkiye'nin geleceğini de ilgilendirmektedir. AB'nin geleceği bağlamında Almanya'nın olası politikaları ve AB içindeki liderlik rolünün ne olacağı kritik öneme sahiptir. Almanya her ne kadar AB içinde lider konumda görünse de AB'yi hedeflediği gibi şekillendirmesi zor olacaktır. Bunun yerine özellikle Fransa başta olmak üzere AB üyesi ülkeler ile uzlaşacağı bir formülü kabul etmek durumunda kalabilecektir.

AB'nin geleceği bağlamında denklemin önemli taraflarından birisi olan Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği tartışmasının artık kadim bir tartışmaya dönüşmesi de Almanya'nın bu konuya dair tutumları ve politikaları ile yakından ilgilidir. Türkiye-Almanya ilişkilerinin geçmişten günümüze izlediği seyir AB'nin geleceği hususunda kritik bir öneme sahiptir. Ancak AB ülkelerinin artan göç tehdidi ile birlikte yükselen aşırı sağ eğilimler nedeniyle AB-Türkiye ilişkilerinde ilerleme sağlaması kolay görünmemektedir. Buna rağmen ne Türkiye ne de AB ülkeleri ilişkilerin bitirilmesi taraftarıdır. Bu husus AB'nin de Türkiye'nin de çıkarına değildir. Ucu açık da olsa sürecin devam ettirilmesi Türkiye'nin ve AB'nin stratejik hedefidir.

Name and Surname : Hasan BOZTÜRK
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Pınar GEDİKKAYA BAL
Degree and Date : Master, 2019
Major : International Relations
Key Word : European Union, European Integration, European
Integration and Germany, EU-Turkey Relations, The Future of EU

ABSTRACT

THE ROLE OF GERMANY IN THE FUTURE CONSTRUCTION OF THE EUROPEAN UNION AND ITS IMPACT ON TURKEY'S RELATIONS WITH THE EUROPEAN UNION

The integration process of Europe and the idea of gathering Europe under a supranational roof can not be thought without Germany. Germany's role in Europe's economic, social, political and cultural integration is closely related to the European Union's today and future as well as Turkey's future. In the context of European Union's future, the potential policies of Germany and its possible leadership role will have a critical role in the near future. Germany will have a leading role in whether the European Union will enter a deeper integration and become a more powerful Union or is going to disintegrate and lose power. Although Germany appears to be the leader in the European Union, it seems to be difficult to achieve its goals. Instead, it will have to adopt a formula that will reconcile Germany with other EU member states, particularly with France.

The future of the European Union will have impacts on Turkey-EU relations. Currently, due to the rising threat of right-wing extremism, along with the increased migration to EU countries it does not seem easy to achieve progress in EU-Turkey relations. Still neither Turkey nor the EU are willing to put an end to the relations. Although the current Turkish-EU relations seem to be in a deadlock, keeping up with the accession process still seem to be to the interest of both Turkey and the EU.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
TABLolar LİSTESİ	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AVRUPA ve BÜTÜNLEŞME: TARİHİ ARKA PLANLARI	5
1.1. Tarihte Avrupa’da Birlik Düşüncesi.....	5
1.2. Alman, İngiliz ve Fransız Düşünürlerin Avrupa’da Bütünleşme Çağrıları	7
1.3. Bütünleşmeye Götüren Siyasi ve Ekonomik Nedenler.....	9
1.4. Marshall Planı ve ABD İle Birleşik Krallık’ın Avrupa Bütünleşmesine Bakışı.....	12
1.5. Avrupa’da Almanya Sorunu ve Bütünleşme Önündeki Engel	17

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ ve ALMANYA’NIN ROLÜ	19
2.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Almanya Sorunu	19
2.2. 1950 Schuman Bildirgesi.....	21
2.3. Pleven Planı ve Almanya’ya Güvensizlik	23
2.4. AKÇT ve Almanya’nın Meşruiyet Kazanma Fırsatı	25
2.5. Batı Almanya-Fransa Yakınlaşması	25
2.6. Avrupa Bütünleşmesi ve Birleşik Krallık’ın Attığı Adımlar (Dış 7’ler)	27
2.7. Avrupa Topluluğu: Birliğe Giden Süreç.....	28
2.7.1. Birliğe giden süreçte Avrupa Siyasi İşbirliği ve Almanya	32
2.7.2. Birliğe giden süreçte Avrupa Para Sistemi (APS) ve Almanya.....	33
2.7.3. Birliğe Giden Süreçte Tek Avrupa Senedi (TAS) ve Almanya.....	34
2.7.4. Maastrich Antlaşması ve Almanya	35
2.7.5. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları.....	36
2.7.6. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları Sonrası Ekonomik ve Parasal Birlik .	39

2.7.7. Avrupa Anayasası Görüşmeleri ve Lizbon Antlaşması.....	41
2.8. Genişleme Süreci ve Ülkelerin Bütünleşmeye Bakışı	43
2.8.1. Berlin Duvarının Yıkılması: Almanya'nın Bütünlüğünden Avrupa'nın Bütünlüğüne	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AB'NİN GELECEK SENARYOLARI VE ALMANYA	51
3.1. AB'nin Ekonomik Bütünleşme Seviyeleri	51
3.2. Federatif-Konfederatif Yapı Tartışmasının AB'nin Ekonomik Bütünleşme Seviyeleri İçerisindeki Yeri ve Önemi	56
3.3. AB'nin Bütünleşmesinin Geleceğine Dair Gelecek Senaryoları	60
3.4. Almanya ve AB'nin Geleceği.....	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. GELECEĞİN AVRUPASI SENARYOLARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ ve ALMANYA	72
4.1. Türkiye Avrupa Topluluğu İlişkileri.....	72
4.2. Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkilerinde Almanya'nın Etkisi	88
4.3. Gelecekte Türkiye-AB İlişkileri ve Almanya	99
4.4. Karşılıklı Bağımlılık ve Almanya-Türkiye İlişkileri	102
4.5. Gelecekte Almanya'nın Birlik İçerisindeki Rolü ve Türkiye'ye Etkileri.....	103
SONUÇ	107
KAYNAKÇA.....	111
EKLER	119
Ek I: Prof. Dr. İbrahim S. CANBOLAT ile röportaj	119
Ek II: Doç. Dr. Çiğdem NAS ile röportaj	138
Ek III: Dr. Bahadır KALEAĞASI ile röportaj	152

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. AB'nin geleceğine dair Beyaz Kitap'ta bahsi geçen senaryolar.....	65
---	----

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK	: Avrupa Konseyi
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AMB	: Avrupa Merkez Bankası
APS	: Avrupa Para Sistemi
ASİ	: Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	: Avrupa Savunma Topluluğu
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
DAC	: Demokratik Almanya Cumhuriyeti
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması
EPB	: Ekonomik Parasal Birlik
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Kurumu
MC	: Milletler Cemiyeti
MÇB	: Müzakere Çerçeve Belgesi
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
OEEC	: Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı
OTP	: Ortak Tarım Politikası
TAS	: Tek Avrupa Senedi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) uluslararası siyaset bağlamında Türkiye'nin özellikle son 70 yıldır en önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. Bunun yanında AB'nin oluşum ve gelişim süreci ve Türkiye'nin AB ile ilişkileri dünden bugüne akademik çalışmaların ilgi odağı olmuştur. AB'nin tarihi ve gelişim süreci geniş kapsamda birçok akademik çalışmaya ve metne konu olmuştur. Türkiye-AB ilişkileri bağlamında Almanya-Türkiye ilişkileri gerek AB'nin oluşum ve gelişim sürecinin anlaşılmasında, gerekse Türkiye ve AB'nin geleceğı hususunda analiz edilmesi gereken önemli bir husus olarak dikkatleri çekmektedir. Dolayısıyla bu çalışma Almanya'nın AB içindeki asli rolüne ve politikalarına ve bunun Türkiye'ye yansımalarına ve AB bağlamında Türkiye'ye odaklanmaktadır. Literatürde önemi haiz akademik çalışmaların neredeyse hemen hepsi AB'nin kuruluş sürecinin bir tarihçesi ile başlamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın ana ilgisi olan konulara bir arka plan teşkil etmesi amacıyla AB bütünleşme sürecinin kısa bir tarihçesinin sunulması önem arz etmektedir.

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) ile başlayan Avrupa'daki dönüşüm günümüz AB'nin şekillenmesiyle önemli bir noktaya ulaşmıştır. Akabinde AB yeni bir evreye geçmenin çalışmalarına başlamıştır. Bu evre Altılı devletlerin temelini attığı ancak hayata geçiremediğı ortak savunma ve dış politikasına yönelik somut adımları içermektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan tablo ve bir Alman tehlikesine karşı çekinceler beraberinde Avrupa'da birlik vurgusunun ortaya çıkmasının temellerinin atılmasına yol açmıştır. Kurucu devletlerin bir daha savaş olmayacağı teziyle birlikte bir anlamda taviz vermelerine ve egemenlik haklarının bir bölümünü üst otoriteye devrine olanak tanımıştır. Gerek AKÇT döneminde gerekse günümüz AB döneminde en önemli belirleyici aktörler Almanya ve Fransa olmuştur. Günümüze kadar bu iki devletin hangisinin AB'nin lideri ve politika yürütücüsü olacağı konusu en önemli etken olmuştur. Bu iki devletin AB içindeki liderliğine yönelik rekabeti günümüzde hala devam etmektedir. Birleşik Krallık kayda değer bir oyun kurucudur ama gerçekte ne Birleşik Krallık AB'yi kabullenmiş ne de AB, Birleşik Krallık'ı özümsemiştir. Bir anlamda Birleşik Krallık, AB içinde denge görevi üstlenmiş, ilk

başvuru yaptığı dönem itibariyle de kendi çıkarları doğrultusunda AB'nin içinde yer almak istemiştir.

Almanya AKÇT'nin kuruluş aşamasında olduğu gibi günümüz AB'sinde de ana aktör konumundadır ve lokomotif görevi üstlenmiştir. Ekonomik gücüyle birlikte AB içinde liderlik rolü oynayabilmektedir. Türkiye AB ilişkileri bağlamında da Almanya stratejik bir konumdadır. Zira Almanya'nın Türkiye ile olan bağları çok eskiye dayanmaktadır. Gündelik siyasi söylemlerin çok ötesindedir. Dolayısıyla Türkiye, Almanya için önemlidir ve gereklidir. Benzer şekilde Türkiye açısından da Almanya ile olan ilişkilerin boyutu AB ile olan ilişkilerde bir dezavantaj değil, avantajdır. Ancak her ne kadar Türkiye AB'ye aday ülke konumundaysa ve müzakerelere başlanılmış olsa da tam üyelik ile ilgili çekinceler ortadan kalkmış değildir. Almanya özelinde de durum farklı değildir. Almanya Türkiye'yi kaybetmek istememektedir ve AB için de kendi çıkarları için de gerekli görmektedir, ancak, bunu tam üyelik üzerinden değil, farklı bir konumlandırma ile devam ettirmek istemektedir.

Türkiye-AB ilişkileri uzun soluklu bir süreçtir. Ankara Antlaşması, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Helsinki Zirveleri bunun göstergesidir. Hedef AB'ye tam üyeliktir. Bununla birlikte, Almanya başta olmak üzere AB ülkeleri birlik içinde ortaya çıkan sıkıntılar nedeniyle Türkiye hususunu sağlıklı bir şekilde ele alamamaktadır. Artan göç, ekonomik sıkıntılar ve aşırı sağ eksene kayan siyasi söylemler de bu işi zorlaştırmaktadır. Türkiye özelinde bakılacak olursa tepki olarak ya da seçim atmosferlerinde söylemler bağlamında gerilim artmaktadır. Oysa, Türkiye-AB ilişkileri günlük siyasi tartışmalardan uzak ele alınmalıdır. Burada tarafların ilişkilerini güçlendirmek için cesaretlendirici adım atmaları gerekmektedir. Eğer bunu yapacak ortam bulunamıyorsa en azından ilişkilerin koparılmasına yönelik eylemlerden kaçınılması önemli olacaktır.

Bu çalışma yukarıda bahsedilen hususlar ışığında AB'ye giden sürecin literatürde önemi haiz noktalarından hareketle Almanya'nın AB'nin kurulmasındaki ve AB'nin kurulmasına giden süreçteki rolüne ve Türkiye'ye odaklanmaktadır. Çalışmanın ana gövdesini oluşturan Almanya'nın önemi şüphesiz gerek nüfus gerekse ekonomik olarak Avrupa'nın en güçlü ve dinamik ülkesi olmasından

kaynaklanmaktadır. Fakat AB'nin yarım yüzyılı aşan tarihi ve hala devam etmekte olan bazı sorunların varlığı şüphesiz Almanya'ya duyulan güvensizlik ve Almanya egemenliğinin tüm Avrupa'ya hakim olacağı yönündeki endişe ile açıklanabilir. Özellikle Fransa'nın bu konuya dair çekinceleri bulunmaktadır. Dolayısıyla metnin birinci bölümünde Avrupa'da bir birlik düşüncesinin tarihçesinin çıkarılması tarihi bağlamın günümüze yansımalarını anlamak amacıyla referans noktası olarak değerlendirilmiştir. Birlik düşüncesi ve bunun siyasi ve ekonomik sebepleri değerlendirildiğinde bu hususların Almanya dışarıda bırakılarak gerçekleşmesi mümkün değildir. Almanya II. Dünya Savaşı sonrasında tüm Avrupa'da, Birleşik Krallık'ta ve hatta görece Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde Nazi tecrübesine dair bir korku yaratmıştır. Bu durum sürecin başlangıcına Fransa-Birleşik Krallık-ABD üçgeninde Almanya'nın kısıtlandığı ve sürekli denetlendiği, beraberinde de uyum açısından desteklendiği bir Birleşik Avrupa projesinin gündeme gelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla metnin birinci bölümünde ABD, Birleşik Krallık ve Fransa üzerinden bir tartışma yürütülmüş olsa da Birliğin kuruluşuna dair ilk fikirlerin ana aktörü yine Almanya ve Fransa özelinde olmuştur.

Metnin ikinci bölümünde ise genel olarak Almanya-Fransa arasındaki egemenlik mücadelesi ve bunun neticesinde uzunca bir sürece yayılmış olan birlik planının ana hatlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Elbette metnin başlığı gereği literatürde çokça zikredilmiş, uzun uzadıya tarihçesi çıkarılmış olan mevzuların özet mahiyetinde tekrarına düşmemek adına ve tez konusunun ana unsuru nedeniyle bu süreçlerin her birisinde Almanya'nın rolü incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ana teması gereği Almanya'nın birlik tasavvuru üzerine durulmuş ve Birliğin derinleşme ve genişleme süreçlerinde Almanya'nın tutumları ve politikaları farklı görüşler ve metinlerden hareketle ortaya konulması hedeflenmiştir. Metnin ikinci bölümünde değinilen her bir alt başlık aslında eksiklikleriyle birlikte AB'ye giden sürecin temel kırılma noktaları olarak tespit edilmiş ve Almanya'nın bu kırılma noktalarında oynadığı etkin rol tartışılmıştır. Bu anlamda ikinci bölümün son başlıkları Türkiye-AB ve Türkiye-Almanya ilişkilerinin anlaşılmasında ve bu sürece dair daha kapsamlı çalışmaların gerçekleştirilmesine bir katkı olarak değerlendirilmiştir.

Metnin AB'nin Gelecek Senaryoları ve Almanya başlıklı üçüncü bölümünde genel hatlarıyla daha önceki bölümlerde de tartışılan Serbest Ticaret Bölgesi (STB), Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik ve Parasal Birlik, Siyasi Birlik konularına yönelik gelişmeler değerlendirilmiş ve bu politikaların başarılı ve başarısız yönleri tartışılmıştır. Bunun yanında AB'nin ekonomik bütünleşme seviyelerinden hareketle AB'nin geleceğine yönelik “federalist yapı” ve “konfederalist yapı” tartışmasına değinilmiş ve AB'nin görünüş itibarıyla hangi kanada daha yakın olduğu tartışılmıştır. Devamında kademeli olarak Beyaz Kitap'ta yer verilen AB'nin geleceğine dair olası beş senaryo incelenmiş ve son olarak AB'nin geleceği ve Almanya bölümünde Almanya'nın AB'nin geleceğinde ne gibi roller üstleneceği tartışılmıştır.

Metnin dördüncü ve son bölümünde ise Türkiye-AB ilişkilerinin kısa bir tahlili sunulmuştur. Yukarıda da bahsedildiği üzere Türkiye-AB ilişkilerinin yalnızca ulus üstü bir yapı olarak AB'nin merkezi politikaları üzerinden analizinin yapılması yetersiz kalacaktır. Bu nedenle dördüncü bölümde AB içerisinde merkezi bir role sahip olan Almanya'nın Türkiye ile olan ilişkileri, Birliğin genişlemesi sürecinde Almanya'nın izlediği politikalar ışığında Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği sorunsalı kademeli olarak incelenmiştir. Nihai olarak 2019 senesine uzanan bu süreç bugün hala Türkiye'yi, Almanya'yı ve dolayısıyla AB'yi ilgilendiren ana hususlar olan Suriye İç Savaşı ve bunun neticesinde ortaya çıkan mülteci krizi, Türkiye'nin tam üyeliğine dair çekimser yaklaşımlar, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine dair politikalar bağlamında incelenmiş ve tahliller ortaya konulmuştur.

Bu metnin ana amacı sınırlılıkları ve eksiklikleri ile birlikte bir yüksek lisans tez çalışması olarak Almanya'nın AB'deki lider konumundan hareketle AB'nin geleceğinin şekillendirilmesinde üstleneceği rolüne, Türkiye-AB ilişkilerinin bugününe, geleceğine ışık tutmak ve Türkiye-AB ilişkilerinde Almanya'nın ne gibi roller ve politikalar geliştirdiğine yönelik değerlendirmelerde bulunmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte bu çalışma yapılan değerlendirmeler ışığında AB'nin ve Türkiye'nin AB ile olan geleceğinin yönüne dair tahlillerde bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışmamızın araştırma sorusu ise: “AB'nin geleceği senaryoları içerisinde Almanya hangisini desteklemektedir? Böyle bir gelecekte Almanya Türkiye'ye nasıl bir yer vermektedir?” şeklindedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AVRUPA ve BÜTÜNLEŞME: TARİHİ ARKA PLANLARI

Avrupa'nın uzun tarihçesi etraflıca incelendiğinde Avrupa'da kurulacak bir birlik düşüncesinin her zaman en temel amaç olduğu görülecektir. Tarihin ilk aşamalarından AB'ye varan serüvenin tarihçesi işte bu bütünleşme fikrinin tarihçesidir. Dolayısıyla Avrupa'da bütünleşme fikrinin bugünkü bağlamında anlaşılabilmesi için bütünleşme fikrinin tarihi arka planına başvurmak gerekmektedir.

1.1. Tarihte Avrupa'da Birlik Düşüncesi

Avrupa'da birlik ya da bütünleşme fikirlerinin başlangıcının yeni olduğu ya da II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktığı yönünde bir söylem yanıltıcı olacaktır. Derinlemesine incelendiğinde birlik düşüncesi hayli eski zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde tarihin derinliklerinde birleşme ya da bütünleşme bağlamında düşün ya da çabalara rastlamak mümkündür.

M.Ö. 500'de İyonya'daki Yunan site devletlerinin Pers baskısına karşı Atina'dan yardım istemesi, Perslerin Atina'ya saldırmasına sebep olmuştur. Atina saldırılardan kurtulduktan sonra karşı hamle yaparak M.Ö. 478'de Attik Delos Deniz Birliği'nin kurulmasına ön ayak olmuştur. Sonrasında Atina'nın çıkarlarına hizmet eden bu birlik akabinde bir konfederasyona dönüşmüştür (Dedeoğlu, 2003, 20-22). Kuruluşu kılıç gücüne dayanan Roma İmparatorluğu üstünlük kurduğu uluslara düzenli ve güvenli bir tek yönetim altında birleşmeyi (Pax Romana) önermiştir (Baykal, 1992, 11). Sonraki yüzyıllarda Avrupa'da birlik düşüncesinin ortaya çıkışı Hristiyan devletlerin, Hristiyanlığa ve kendilerine yönelik tehditlere karşılık verebilmek için bir araya gelme istekleriyle açıklanabilir. Birleşik bir Avrupa fikri kıtanın uzun ve genelde vahşetle adlandırılacak tarihinde sık sık gündeme gelmiştir. Kutsal Roma İmparatorları, Napoleon, Hitler gibi liderler kimi zaman dehşet verici yöntemlerle, farklı yapılar, sınıflar ve dünya görüşleri üzerinden kıtada birlik sağlamaya çalışmışlardır (Dinan, 2008, 17). Roma bağlamında değerlendirildiğinde de Avrupa'da birlik düşünceleri açısından önemli bir dinamik

olmuştur. Merkezi yapılanma biçiminin, Avrupa Uygarlığı olarak miras kalacak şekilde dizayn edildiği göze çarpmaktadır (Dedeoğlu, 2003, 20-22).

XI. yüzyılın ikinci yarısına isabet eden bir zaman diliminde Hristiyan Avrupa'yı İslam alemine karşı ayaklandırmaya çalışan Fransız Papaz Pierre l'Ermite ülkeler arasında bir birliktelik sağlamayı başaramasa bile on binlerce kişiyi bir kin ve yağma sürüsü olarak peşinden sürüklemiştir (Baykal, 1992, 12). Aynı zamanda Avrupalılar kendi aralarındaki sorunları çözmek amacıyla da birlik fikrini savunmuşlardır (Alganer ve Çetin, 2007, 288-290). Avrupa'da birlik düşüncesinin hep var olduğundan söz ederken iki temel nedene daha açık bir ifadeyle vurgu yapmak faydalı olacaktır. İlk olarak Avrupalı Hristiyan devletler için kendi aralarındaki sorunların çözümü ve savaşların önlenmesinin en iyi yolu olarak görülmesi diğeri ise Hristiyanlığa ve Avrupalı devletlerin varlığına yönelik tehditlere karşı birleşme gerekliliğidir. Bu ortak düşman genelde Türkler ya da Osmanlı İmparatorluğu olmuştur (Çakmak, 2007, 12). Türklerin Anadolu'ya girişi (1071) ve İstanbul'un fethi (1453) Hristiyan Dünyası'nın birleşme en azından dayanışma içerisine girmesinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'nın içerisine doğru ilerleme planları ve bu yöndeki her hamlesi Avrupa'daki bütünleşmeye yönelik fikirleri desteklemiştir. Ancak, bu düşünce zamanla rafa kalkmıştır (Alganer ve Çetin, 2007, 290). Hristiyan Avrupalılar, Türkleri Asyalı bir millettten gayrı, Müslüman olarak görmüşler ve kendileri de Hristiyan kimliği altında hareket etmişlerdir (Çakmak, 2007, 8). XVII. yüzyıla gelindiğinde Avrupa coğrafi keşifler ve buluşlarla güçlenmeye başlamıştır. Avrupalı devletler arasında rekabet başladığından Osmanlı İmparatorluğu karşısında tek bir birlik olma fikri ikinci planda kalmaya başlamıştır (Alganer ve Çetin, 2007, 290).

Avrupa sözcüğü XVI. yüzyıldan sonra coğrafi anlamından farklı bir şekilde tanımlanmaya başlanmıştır. Neden olarak Avrupa'da reform hareketleriyle birlikte zenginleşen düşünce hayatı ve Protestan Kilisesi'nin ayrılmasıyla dinin eski bütünleştirici gücünün azalması gösterilebilir. Ayrıca ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla ulus kimliğinin önem kazanması ve yöneticiler ile aydınların kiliseden bağımsız davranmaya başlamaları örnek verilebilir. Devamı olarak ise Avrupalıların ülkelerini büyütme adına birbirlerine saldırımları sonucunda ortak Hristiyan kimliği birleştiriciliğinin bozulmaya başlaması anlatılabilir (Çakmak, 2007, 8). Hristiyan topluluğu fikri rönesans ve reform hareketleriyle beraber yerini Avrupa

Devletler sistemine bırakmıştır (Cartou, 1989, 18; Aktaran: Alganer ve Çetin, 2007, 290).

Avrupa’da bir birlik yaratma düşüncesinin kıtada devletlerin ortaya çıkmasıyla eş zamanlı olduğu da belirtilebilir (Karluk, 2014, 3). Dinan’a göre modern devletlerin kurulmasıyla beraber filozoflar ve siyasi düşünürler dar ulusal çıkarlar ve bağılıklar üzerinde bir birlik hayal etmişlerdir. Günümüzde AB’yi kuran ülkeler egemenlik haklarını, ortak barış ve ekonomik bütünleşme gibi hedefler için ortadan kaldırmaları da sınırlandırmışlardır (Dinan, 2008, 17). XVIII. yüzyılın sonlarına doğru artan sanayi üretimine yönelik pazar arayışları gümrük tarifelerinde indirimle gidilmesinin yolunu açmıştır. Dolayısıyla 1886’da Fransa ile Birleşik Krallık, Eden Antlaşması’nı imzalayarak birlik konusunda ilk adımı atmışlardır. Fransız devrimi nedeniyle antlaşma sekteye uğrasa da kayda geçen önemli bir olay olmuştur (Karluk, 2014, 3). Nihayetinde Avrupa Bütünleşme düşüncesinden söz ederken akıllara ilk gelen husus Avrupa’daki devletleri barış için bir araya getirme hevesidir. Tarihin derinliklerinde sürekli olarak ortaya atılan bu fikir II. Dünya Savaşı sonrasındaki siyasi ve sosyal tablo ile birlikte uygulama alanı bulmuştur (Nugent, 2006, 13; Aktaran: Akşemsettinoglu, 2011, 3).

1.2. Alman, İngiliz ve Fransız Düşünürlerin Avrupa’da Bütünleşme Çağrıları

Yukarıda da ifade edildiği üzere birlik kurma fikrinin kökenine inildiğinde hayli eski tarihlere uzanmak gerekebilir. Bütünleşmeye yönelik planların gerçek manada başladığı zamana yönelik tarihsel bakış Ortaçağa uzanmaktadır (Alganer ve Çetin, 2007, 288). Birlik fikri üzerine çalışma yapanlar ya da bu fikre inananların başında Dante La Rochefoucauld, Saint Simon, William Penn, Saint Pierre, Due de Sully, Augustin Thierry, Emile de Girardin, Victor Hugo, Count Coudenhove Kalergi, De Gasperi, M. Briand gibi düşünürler gösterilebilir. İtalyan Şair Alighieri Dante tarafından 1310 yılında kaleme alınan Monarşi Üzerine adlı kitapta Avrupa’da birlik düşüncesi yer almaktadır. Yine aynı dönemde Avrupa’daki prenslikler arasında bir konsey kurulması ve sorunların burada çözülmesi önerisinin Pierre Dubois tarafından getirildiği kayıtlarda yer bulmaktadır (Karluk, 2014, 1). O yıllarda düşünceleriyle ön plana çıkan Padova’lı Marsilius “Barışın Savunucusu” adlı eserinde kral yanlısı ve papa karşıtı bir duruş sergileyerek Avrupalı devletlerin de içinde yer

alacağı büyük bir dünya devletinden söz etmiştir. Marsilius böylece dünya barışının sağlanabileceğine inanmıştır. 1453'te İstanbul'un fethinin hemen ardından Bohemya Kralı George Podebrad, İstanbul'un geri alınması için ortak bir ordu kurulması ve yönetiminin beş yılda bir seçimle oluşturulması bağlamında bir Avrupa Parlamentosunu içeren konfederatif bir yapı önermiş ancak Fransa tarafından reddedilince hayata geçememiştir (Çakmak, 2007, 13-14).

İngiliz William Penn'in "Avrupa'nın Şimdiki ve Gelecekteki Barışı Üzerine Deneme" adlı çalışmasında Birleşik Krallık ve Fransa arasındaki savaşı bitirmek için Ruslar'ın ve Türkler'in de yer alacağı bir Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Pasaportu fikrinden söz edilmektedir (Alganer ve Çetin, 2007, 285-309; Ülger, 2003, 5, Aktaran: Akçay, Argun, Akman, 2011, 118). Fransız Devrimi'nin hemen ardından Avrupa, Hristiyan birliği alanından ulus devletler ve özgürlükler alanına kaymaya başlamıştır. Jeremy Bentham tarafından ortaya konulan "Kalıcı ve Evrensel Barış Planı" farklı bir yapı önerisi ortaya koymuştur. Bentham Avrupa'da Avrupa Parlamentosu ve ortak orduyu kapsayacak iki ayaklı bir yapıdan söz etmiştir. Bunun için de eski yönetim şekillerinin ve hukuki alt yapının yenilenmesi şartını koymuştur (Dedeoğlu, 2003, 31).

Jean Jacques Rousseau, Avrupa için uluslar üstü bir yapının istikrar ve düzeni sağlayacağını öne sürmüştür. 1849'da Fransa'da düzenlenen Uluslararası Barış Konferansında ünlü Fransız Yazar Victor Hugo'nun sözleri hayli dikkat çekicidir. Hugo bu konuşmasıyla ilişkilendirilebilecek açıklamasını 1871'de Fransız Ulusal Meclisi'nde yapmış ve Avrupa Birleşik Devletleri fikrinden söz etmiştir. Hugo'nun; *"ABD nasıl yeni bir dünyayı taçlandırdıysa, bir gün gelecek Avrupa Birleşik Devletleri de eski dünyayı süsleyecektir. İster benimsensin ister benimsenmesin...."* ifadeleri yıllarca hafızalarda yer edinmiştir (Karluk, 2014, 1-2). Hugo'dan önce bu fikre benzer bir öneri de Alman Düşünür Immanuel Kant tarafından dile getirilmiştir. Kant, 1795'te kaleme aldığı "Ebedi Barış Üzerine" adlı eserinde ortak değer ve ilkeler bağlamında bu fikre saygı gösterecek devletler arasında Avrupa Birleşik Devletleri kurulmasını önermiştir (Karluk, 2014,1-2).

Bu düşünürlere ek olarak Avrupa'da barış ortamı sağlama bağlamında başka öneriler de getirilmiştir. Örneğin, 1710'da John Bellers tarafından önerilen "Tarafsız Avrupa Parlamentosu" fikri, 1736'da Kardinal Giulio Alberoni'nin dile getirdiği

“Kalıcı Diet” savı, yine 1747’de Johann Michael von Loen tarafından ortaya atılan “Avrupa’da Daimi Barış” ve 1757’de Ange Goudar’ın “Avrupa Kral Temsilciler Ligi” şeklindeki önerileri sayılabilmektedir (Dedeoğlu, 2003, 30).

1.3. Bütünleşmeye Götüren Siyasi ve Ekonomik Nedenler

Roma İmparatorluğu’nun çöküşü ve II. Dünya Savaşının sonuna kadar geçen süre zarfında birleşik Avrupa ya da Avrupa’yı birleştirme fikri etrafında sayısız girişimden söz etmek mümkündür. Bu çabalar iki başlık altında toplanacak olursa; ilk olarak zorlayıcı yöntemlere dayanan imparatorluk kurma girişimleri göze çarpmaktadır. Roma İmparatorluğu sonrasında İmparatorluk hayaliyle atılan adımlar örnek gösterilebilir. Charlemagne, Friedrich von Hohenstaufen, Charles Quint, Napoleon ve Hitler kendilerine özgü yöntemler kullanarak imparatorluk hayalinin peşinden gitmişlerdir. Diğer birleşme örneği ise ilkinde tepki olarak ortaya çıkmıştır. İmparatorlukların egemen olmaları sonucunda savaş, sıkıntı ve zulüm içinde yaşayacakları fikrinden hareketle güçler arasında bir denge aranması ve bir ulusun diğerine göre ölçü dışı güçlenmesinin engellenmesi görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu fikir uluslar topluluğu kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çabanın son örneği de Milletler Cemiyeti kurulması çabası olmuştur. İki dünya savaşı arasında geçen sürede bütünleşme çabaları eylemden çok düşün aşamasında kalmış görünmektedir (Baykal, 1992, 15-16). Bilindiği üzere Avrupa’da üç çeyrek yüzyılda (1870-1945) üç büyük savaş yaşanmıştır. Savaşlar Fransa ve Almanya arasında derin yaralar açmıştır. Felaketlerin akabinde bazı Avrupalı liderler ve düşünürler barışın sürdürülebilmesinin ülkelerin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesine bağlı olacağı görüşünde hemfikir olmuşlardır (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “A”, 2019).

Avrupalı düşünür ve siyasiler birleşmenin barışı temin edecek bir güvence olacağı fikriyle hareket ederken hem barışı temin etmenin ekonomiyle desteklenme fikrini hem de dünyadaki ekonomik değerleri de gündemine almaya başlamışlardır (Baykal, 1992, 18). II. Dünya Savaşı sırasında birlik kurma düşüncesi ciddi olarak ortaya çıkmıştır. 5 Eylül 1944’de Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ekonomik birlik kurulması hususunda hemfikir olmuşlardır. Akabinde 1946’da İngiliz lider Winston Churchill, bir Avrupa Birleşik Devletleri kurulması çağrısında bulunmuştur.

Churchill, birlik önerisinde öncelikle Fransız ve Alman işbirliğine vurgu yapmıştır. Birleşik Krallık ve İngiliz Uluslar Topluluğu da ayrı bir birlik kuracaktır (Karluk, 2014, 4). Diğer taraftan devletlerarasında ekonomilerin güçlü olması ve pazar büyümesinin hayata geçirilebilmesi hususu dünya piyasalarıyla birlikte önem arz etmiştir. Bu hususun gerçek ve sürekli olabilmesi için güçlü ve derinlemesine bir siyasal birleşme istemleri ön koşul olarak konuşulmuştur. Bu kararlılık olmadıkça ekonomik bütünleşmeler siyasi bir bütünleşmeye götürmeyeceği gibi tam tersi siyasi bütünleşmeler de ekonomik birleşmelerin sürekliliğini ve kalıcılığını etkileyecektir. Avrupa dışındaki ABD ve Japonya gibi ekonomik güçler karşısında savaşımlardan çıkmış ve yaralarını sarmaya çalışan, bölünmüş ve zayıf bir durumda olan Avrupa devletlerinin kendilerini korumalarının ancak ekonomik bütünlükle sağlayabileceği görüşü hakim olmuştur. Konuya dikkatleri çeken Alman Politikacı Friederich Naumann, 1915 yılında yayımladığı “Mittel Europa (Orta Avrupa) adlı eserinde Avrupa ülkelerinin tek başlarına dünya pazarlarında rekabet edebilecek güçte olmadıklarını dile getirip, Orta Avrupa ve Balkan ülkelerini Almanya etrafında bir ekonomik blok oluşturmaya çağırıştır. Zamanla bu sözler ışığında pazar büyümesi süreci ekonomik bir gereksinim olarak kendiliğinden ortaya çıkmıştır (Baykal, 1992, 18-19).

XVIII. yüzyılda Fransa ile Birleşik Krallık arasında farklı bir dönem başlamıştır. İç alım satımlarla ilgili serbest dolaşım olarak adlandırılabilir serbestleştirme politikaları devreye girmiştir. XIX. yüzyılda ise İsviçre’de kantonlar arasında vergilerin kaldırılması sağlanmıştır. Bunlara rağmen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nda ekonomik birleşme engellerle karşılaşmıştır. Alman Birliği’nde ise gümrük birliğinin siyasal birliği sağladığı kabul edilmektedir (Baykal, 1992, 19-20). 1818 yılında çıkarılan yasa ile Alman topraklarında yaşayan devletler ve siyasal otoriteler arasında yeni bir adım atılmıştır. Alman topraklarında yaşayan devletlerin öncüsü konumunda bulunan Prusya’nın önderliğindeki hareketle şehir ile kırsal arasındaki farkların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Böylece Prusya iç gümrüğü olmayan tek bir ekonomik birime dönüşmüştür. Zamanla ilk anda anlaşmaya katılmayan devletler de sisteme dahil olmuştur. Alman topraklarında başka devletlerarasında da benzer birlik denemeleri olmuştur. 1834 yılına gelindiğindeyse 23 milyonluk bir nüfusu içine alan ve 18 devletin dahil olduğu Alman Gümrük

Birliği (Zollverein) kurulmuştur (Fulbrook, 2017, 117-119). Öte yandan yeni dönemin yeni ekonomik anlayışı olan merkantalizmden etkilenmeler de söz konusudur. Bu politikayla bir anlamda korumacı bir taraf oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte gümrük birliği fikri çok sayıda küçük siyasal birime bölünmüş Avrupa’da daha çok benimsenir olmuştur. Nedeni ise bu fikrin içeride değişim serbestliği organize ederken dışarıdaysa korumacı olabilmesidir (Baykal, 1992, 22).

Almanya’daki birlik girişiminden başka bir örnek de İtalya özelinde dikkat çekicidir. Milliyetçi akımlardan etkilenen İtalyan düşünürler İtalya’yı Avusturya egemenliğine karşı korumak ve İtalyan birliğini sağlamak yolunda 1838-1870 tarihleri arasında adımlar atmaya çalışmışlardır. Almanya ve İtalya’daki bu girişimler Fransız yazar Victor Hugo’ya da esin kaynağı olmuştur. Hugo meşhur konuşmasını 1849’da yapmıştır:

“Bir gün gelecek, siz Fransa, siz Rusya, siz İtalya, siz Almanya, bu kıtanın bütün ulusları, ayırıcı özelliklerinizi ve parlak bireyselliliğinizi kaybetmeden daha üstün bir birimin şemsiyesi altında birleşeceksiniz” (Akçay, Göçmen, 2016, 49).

Bu bağlamda dağınık bir Avrupa’da Avrupa Birliği fikri gerçek manada XIX. yüzyılda şekillenmiştir. Ancak bu çabalar Avrupa’da çatışmaları sonlandıramamıştır. I. Dünya Savaşı sırasında çabalar sekteye uğramıştır. Savaşın hemen bitimindeyse bütünleşme hareketleri hız kazanmıştır. 1919 Cenevre Milletler Cemiyeti ve 1924 Pan Avrupa Hareketi’nin kurulması bu çabalara örnek gösterilmektedir (Akçay, Göçmen, 2016, 49). Pan Avrupa Hareketi Avusturyalı Kont Richard Coudenhove-Kalergi tarafından başlatılmıştır. Bu hareket Sovyetler Birliği’ni (SSCB) de kapsayacak (Bugge, 1995, 83-49, Aktaran: Akçay, Göçmen, 2016, 49) bir Avrupa Birliği’ni öngörmüştür. Böylece diğer bölgesel birlik çabaları da teşvik edilecek ve dünya barışı tesis edilecektir. Hal böyle iken 1930’lu yıllara gelindiğinde Avrupa’da faşizm ile birlikte ortaya çıkan yayılmacılık çabaları ve istikrarsızlık, bütünleşme hareketlerini baltaladığı gibi II. Dünya Savaşı’nın çıkmasına da zemin hazırlamıştır (Akçay, Göçmen, 2016, 49).

Almanya tarafında da Adolf Hitler yönetimindeki Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi 1933 yılında iktidara gelmiştir. Hitler’in 1930’lardaki genel stratejisi diplomasi aracılığıyla olabildiğince kazanım elde etmek, öte yandan da silahlanma

politikalarına yeniden yönelmektir. Bu ideal doğrultusunda silahlanma gizli bir şekilde yürütülmüştür (Fulbrook, 2017, 182). Nitekim II. Dünya Savaşı yaşanmış ve sona ermesiyle birlikte hem kazanan hem de kaybeden açısından hayli sıkıntılı bir ortam ortaya çıkmıştır (Akçay, Göçmen, 2016, 50). Özellikle 1950’de savaşı kaybeden Almanya harabe halindedir. Alman halkı gelecekleriyle ilgili ne yapacaklarını bilemezken, bir süre sonra Avrupa’nın önemli ekonomik ve siyasal bir gücü olacaklarını hayal bile edecek durumda değildirler. Kazanan devletler bir yandan Almanya’yı işgal bölgelerine bölerken gelecekle ilgili plan yapmakta kararsızlardır (Fulbrook, 2017, 197).

Savaşın hemen ardından yapılan değerlendirmelerde ortaya bir dizi tespit çıkmıştır. Avrupa ekonomisinin yeniden güçlendirilmesi, Almanya ya da benzeri bir Avrupa devletinin bütün kıtayı güç ve şiddet kullanarak ele geçirmesinin engellenmesi ve SSCB’nin yayılmacı politikasının ortadan kaldırılması ile ABD ve Sovyetlerin ardından üçüncü bir güç olabilmek için Avrupa’da siyasi bir birlik oluşturulması fikri ortaya çıkmıştır (Akçay, Göçmen, 2016, 50).

1.4. Marshall Planı ve ABD İle Birleşik Krallık’ın Avrupa Bütünleşmesine Bakışı

Daha önce de ifade edildiği üzere Almanya ile Fransa arasında üç çeyrek yüzyılda üç büyük savaş yaşanmıştır. Bunlardan ilki 1870 tarihindedir. Fransa ve Prusya arasında cereyan eden kısa savaşın ardından Fransa yüklü tazminat talepleri ile karşılaşırken, Almanlar önemli demir ve kömür yataklarının bulunduğu Alsas-Loren bölgesini almıştır. Nitekim 18 Ocak 1871’de Versailles’teki bir tören ile Alman devletlerinin hükümdarı olarak Prusya Kralı I. Wilhelm’e birleşik Almanya’nın tacını sunmuşlardır (Fulbrook, 2017, 130). Almanya, Versailles’den I. Dünya Savaşı’na kadar geçen sürede radikal dönüşümlerden geçmiştir. Nüfusu dörtte üç oranında artmıştır. Alman nüfusu 41 milyondan 67.7 milyona ulaşırken, yenilgiyle birlikte imzalanan antlaşmadan hoşnut olmayan Fransa’da ise nüfus sadece 36 milyondan 40 milyona çıkmıştır. Ekonomik açıdan da adeta yeni bir sanayi devrimi yaşanmıştır. Güç dengeleri değişmiştir. İttifaklar değişmeye başlamış ve Almanya’nın askeri ve ekonomik olarak güçlenmesi Fransa ile birlikte bazı ülkeleri tedirgin etmiştir (Fulbrook, 2017, 138). 28 Haziran 1914’te Arşidük Franz Ferdinand’ın Saraybosna’da suikasta uğramasıyla savaşın fitili ateşlenmiştir. Savaş

kendi seyrinde ilerlerken ABD müdahil olmuş ve çoktan beri kendini belli eden sonuca gidilmiştir. Rusya’da ortaya çıkan devrim de doğudaki barış ortamı da sonucu değiştirememiştir. Askeri ve siyasi yenilgiyi birlikte tadan imparator ve prensler 1918 Kasım’ında itiraz etmeksizin tahtlarından vazgeçmişlerdir. Böylece Almanya’da Cumhuriyet ilan edilmiştir (Aksoy ve Ersoy, 1994, 28). Ancak ülkede iç karışıklıklar daha da artmış ve ekonomik çöküntü baş göstermiştir. Savaş sonunda imzalanan Versailles Antlaşması (1919) bunalımı üst seviyeye çıkarmıştır. (Uçarol, 2000, 532). Aynı zamanda egemenlik bağlamında önemli kısıtlamalar getirmiştir. Söz konusu tazminatlar Alman ekonomisinde kayda değer derecede kayıplar yaratmış ve Fransız-Alman ilişkilerinde tamiri zor yaralar açmıştır (Dinan, 2008, 18).

Fransa açısından bakıldığında 1870 yılındaki utanç verici tablo sona ermiş ve zafer havası oluşmuştur. Zira yoğun bir şekilde Almanlaştırma politikasına maruz kalan Alsas-Loren bölgesi geri alınmıştır. Fransa Kıta Avrupası’nda yeniden güç haline gelmiştir. Ancak savaştan zaferle ayrıldığı düşünülse de ekonomik açıdan ciddi maliyetlere katlanmak durumunda kalmıştır (Price, 2016, 255).

Savaşın Alman sorununu çözme başarısızlığı 1918’lere gelindiğinde II. Dünya Savaşı’na ilişkin tehlike çanlarının çalmasına neden olmuştur. Batılı Ülkeler I. Dünya Savaşı’nın ardından Almanya’yı yatıştırmış ve ağır bir şekilde cezalandırmama yoluna gitmiş olsaydı dönemin Weimar Cumhuriyeti Hükümeti korunabilir, ya da ABD Versailles Antlaşmasını imzalayıp güç dengesini koruma amaçlı bölgede kalsaydı belki de Hitler iktidara gelememiş olacaktı. Savaş olsa bile II. Dünya Savaşı gibi büyük bir savaş çıkmayabilirdi (Nye ve Welch, 2015, 176).

İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes 1920 yılında basılan Barışın İktisadi Sonuçları kitabında (The Economic Consequences of Peace) Versailles Antlaşması’nın mali hükümlerini doğru bulmamıştır. Keynes’in tahminlerinde olduğu gibi tazminatlar Alman ekonomisinde ciddi tahribatlar yapmış ve Fransız-Alman ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. Savaş sonrasında Avrupa’da ve Osmanlı İmparatorluğu bakiyesi olan topraklarda yeni ulus devletler doğmuş, Rusya iç karışıklıklar nedeniyle zayıflamıştır. 1929 yılındaysa ekonomik buhran baş göstermiştir. ABD bu dönemde kısmen Rusya tehdidinin bulunmaması nedeniyle savaş sonrası döneme görece kayıtsız kalmıştır (Dinan, 2008, 18).

Almanya açısından iki savaş arası dönem hayli sancılı geçmiştir. Bir taraftan dünya ekonomik buhranı (1929) diğerk taraftan ağır savaş tazminatları ve sınırlandırılmış egemenlik hakları savaş sonrası yeni bir dönem ortaya çıkarmaya çalışan Weimar Hükümeti’ni zorlamıştır. Bunun yanında yenilgiyi ve ağır koşulları kabullenmek istemeyen Alman muhalefeti ve halkı karşısında Weimar Hükümeti’nin hareket kabiliyeti hayli azalmıştır. 1925 yılındaki Locarno Antlaşması en önemli örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu antlaşma Almanya, Fransa ve Belçika’nın mevcut sınırları zorla değiştirmemelerine ilişkin güvence içermektedir. Özellikle Locarno Antlaşması Almanya’ya uluslararası sistemde yeniden bir yer kazandırmıştır (Fulbrook, 2017, 154-165). “Locarno Ruhu” olarak anılan bu antlaşmayla Batı Avrupa’nın daha iyi bir gelecek yolunda ilerlemekte olduğu görüntüsü verilmiş, 1929 yılına kadar bu hava kendisini hissettirmiştir (Dinan, 2008, 19). 1926 yılında Almanya, Milletler Cemiyeti’nin üyesi olmuştur (Fulbrook, 2017, 154-165).

1922 yılını takip eden zaman diliminde İtalya’da faşizmin hortlaması dünya ekonomik buhranı, Fransız-Alman ilişkilerinin geliştirilmesindeki önemli isim olan Fransız Siyasetçi Aristide Briand’ın ölmesi, 1933’da Hitler’in Alman Şansölyesi olması ve 1936’da Ren bölgesine asker sokması, Avrupa’da hakim olan denge ortamını bozmuştur (Dedeoğlu, 2003, 44). Bir başka deyişle Almanlara ağır yükler getiren ve bir anlamda cezalandıran savaş sonrası düzenlemeler Almanların özellikle 1930’dan itibaren düzeni yeniden tehdit edecek şekilde örgütlenmesini beraberinde getirmiştir. Nihayetinde II. Dünya Savaşı’na gidilen en önemli nedenlerin başında Almanya’nın I. Dünya Savaşı sonrasındaki yaptırımlar nedeniyle memnuniyetsizliği ve revizyonist açılımları gelmektedir. 1933 yılında Adolf Hitler’in Almanya’da yönetimi tamamen ele geçirmesi de savaşa gidilen süreçte çok önemli bir gelişme olmuştur (Erhan ve Özkoç, 2014, 37-39). Bu dönemde sendikaların kapatılması, sanayi kuruluşlarının devletleştirilmesi adımları atılmış komünistlere, azınlıklara ve özellikle de Yahudilere karşı linç kampanyası başlatılmıştır (Armaoğlu, 2007, 240-241; Aktaran: Kardaş ve Balcı, 2014, 39-40). Ayrıca Nazi Almanya’sının Versailles Antlaşmasının ağır yüklerinden kurtulmaya çalışmaya yönelik politikaları, I. Dünya Savaşı sırasındaki güç paylaşımına yönelik güç mücadelesi ve Asya’daki Japon yayılmacılığının yarattığı tehlikenin savaşın nedenleri olduğu söylenebilmektedir (Heywood, 2013, 63; Aktaran: Kardaş ve Balcı, 2014, 40).

Yukarıda da kısmen belirtildiği gibi, Hitler'in göreve geldiğinden itibaren uygulamaya çalıştığı politikalar bakımından, Versailles yaptırımlarından kurtulma, farklı ülkelerdeki Almanların Alman sınırları içine dahil edilmesi fikri ve hayat sahası politikasıyla Alman devletinin itibarının en üst seviyeye çekilmesi yaşamsal önem arz etmiştir (Kardaş ve Balcı, 2014, 40). 1935 yılına gelindiğinde Hitler Versailles ile yasaklanmış olan silahlanma faaliyetlerine gizlice başlamış ve bu anlaşmanın ilgili hükmünün tek taraflı olarak fesh edildiğini duyurmuştur. Aynı yıl zorunlu askerlik sistemi kabul edilmiştir. Hitler'in tavrının ardından Birleşik Krallık, İtalya ve Fransa karşı bir cephe oluşturma kararı alarak, alınan kararları protesto etmiştir ve Locarno Antlaşmaları'na bağlılığı teyit ederek Avusturya'nın toprak bütünlüğünün garanti altına alındığı Stresa Antlaşması'nı imzalamıştır. 1938 yılında Almanya, Avusturya'yı ilhak ederek tek ulus, tek devlet aşamasına geçmiştir. Versailles'in ihlaline karşı Avrupa devletleri etkili bir karşılık vermemiştir. Üstelik Birleşik Krallık Başbakanı Neville Chamberlain, Almanya'ya belli tavizler verilerek yatıştırma politikasının yararlı olacağını savunmuştur. Ayrıca Birleşik Krallık, Nazi Almanyası'nın komünizme karşı bir tampon olabileceğini öngörmüştür. Nihayetinde Çekoslovakya'da Almanların yoğun olarak yaşadığı bölge olan Südetler bölgesi 1938 yılında Münih'te yapılan konferansta Almanlara bırakılmıştır (Erhan ve Özkoç, 2014, 41). Ancak Almanlar 1939'da Çekoslovakya'nın tamamını işgal etmiştir. Böylece Chamberlain'in yatıştırma politikası başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Sander, 2017, 50).

II. Dünya Savaşı Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgal etmeye çalışmasının ardından Birleşik Krallık ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesiyle başlamıştır. Almanlar Fransa'da başarılı olsalar da SSCB'ye ve Birleşik Krallık üzerinde cepheyi genişletme çabaları savaşın seyrini değiştirmiştir. ABD'nin de savaşa girmesiyle birlikte Almanya, Mayıs 1945'te teslim olmuştur. ABD, Birleşik Krallık ve SSCB liderleri 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 tarihlerinde Berlin Postdam'da bir araya gelmişlerdir. Burada barışın nasıl sağlanacağı hususu masaya yatırılmıştır (Erhan ve Özkoç, 2014, 42-43).

Nihayetinde savaş olmuş ve büyük yıkımlarla birlikte sona ermiştir. Ancak savaş sona ermesine rağmen bir başkası başlamıştır. Dünya 1945'ten sonra Soğuk Savaş ile tanışmıştır. Soğuk Savaş, Avrupa'yı Batı ve Doğu olmak üzere iki silahlı kampa bölmüştür. Batı Avrupa yayılmacı bir politika ortaya koyan ve Soğuk

Savaş'ın önemli unsuru olan SSCB'ne karşı pozisyon almıştır. Bu bağlamda Batı Avrupa ülkeleri ABD'nin koruma şemsiyesini kabul etmişlerdir. Doğu Avrupa ise Sovyet kontrolü altındadır. Almanya dört işgal bölgesine bölünmüştür. Doğu Avrupa'da iktidara gelen yönetimler Sovyet kontrolündeki komünist partilerden oluşmuş ve bu yönetimler diktatörlük hükümetleri kurmuşlardır. Batı Avrupa ülkeleri ise hem güvenliklerini sağlamak üzere ABD'den yardım beklemiş hem de ekonomik toparlanma ile birlikte siyasi istikrar için çaba sarf etmişlerdir. ABD serbest ticaret ve sınırlandırılmamış finansal hareketler yoluyla ekonomik açıdan dayanışmayı desteklemiştir. Zira savaştan çıkmış ve galip tarafta yer alsalar da Batı Avrupa ülkeleri ekonomik açıdan hayli zayıflamıştır. Bu bağlamda ABD, Marshall Planı ve para birimlerinin konvertibilitesini kolaylaştırmak adına Avrupa Ödemeler Birliği ile Avrupa ülkelerini desteklemiştir (Dinan, 2008, 31). Aynı zamanda Sovyet müdahalelerinin etkisini azaltmak ve Batı Avrupa ülkelerinin ekonomik açıdan güçlenmeleriyle ABD çıkarları açısından da faydalı olacağı düşüncesiyle Avrupa Bütünleşmesini desteklemiştir (Akçay ve Göçmen, 2016, 52).

Güvenlik bağlamındaysa ABD öncülüğünde Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO) altında Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlamak üzere yola çıkmıştır (Dinan, 2008, 31). ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın adıyla anılan plana karşılık Avrupalı ülkeler, İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nı (OEEC) kurmuşlardır. Bundan sonra Avrupa ülkeleri arasında 1954 yılında Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur. Bu adımla Birleşik Krallık, Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda arasındaki mevcut Brüksel Antlaşması'nın kapsamı Batı Almanya ve İtalya'yı da alacak şekilde genişletilmiştir. Mayıs 1949'da kurulan ve siyasal işbirliğini desteklemesi açısından önem kazanan Avrupa Konseyi (AK) de Avrupa için kazanım olmuştur (Borchardt, 1995, 6).

NATO kurulmadan önce Batı Avrupalı siyasetçiler ve düşünürlerin güvenlik ve işbirliği bağlamında fikirleri söz konusudur. Winston Churchill, Eylül 1946'da Zürih Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada Avrupa ailesinin mümkün olduğu ölçüde geniş tutularak bir barış, güvenlik ve özgürlük alanına dönüştürülmesi ve Avrupa Devletler Birliği oluşturulması önerisinde bulunmuştur (Dinan, 2008, 45). Churchill'in önerisinde Almanya ve Fransa ile Birleşik Krallık'ın yer alacağı

bölgesel bir örgütlenmeden ve Fransız-Alman ittifakıyla Birleşik Krallık'ın güçler dengeleyicisi durumuna vurgu yapmıştır. Girişimler sonucunda 1947'de imzalanan ve Birleşik Krallık ile Fransa'nın imza koyduğu ilk anlaşma Dunkerque Antlaşması olmuş ve 1948'de Belçika, Fransa, Luksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık arasında imzalanan Brüksel antlaşmasının yolunu açmıştır. Fakat NATO'nun ortaya çıkmasıyla birlikte Avrupa kendi savunma projesi ertelenmek durumunda kalmıştır (Dedeoğlu, 2003, 46).

Bu dönemdeki İngiliz yetkililerinin Avrupa'daki bütünleşme hareketlerine bakışına ilişkin ve Churchill'in söylemlerinin yukarıda da atıf yapıldığı üzere Avrupa taraftarlığı üzerine yorumlar getirilmiştir. Ancak Churchill'in milliyetçi yapıya sahip olmasından hareketle ortak egemenlik temeli üzerine kurulmuş yeni bir Avrupa sisteminden söz edemeyeceği belirtilmiştir. Zira Birleşik Krallık, kendisini dış politika bağlamında Birleşik Devletler, Birleşik Krallık ve Milletler Topluluğu olarak öncelikleri olan bir güç olarak görmüştür. Lakin, İngiliz yetkilileri arasındaki yaygın görüş egemenlik paylaşımının zafer kazanmış ülkelere göre değil, kaybetmiş devletlere göre olması gerektiğidir (Dinan, 2008, 45).

1.5. Avrupa'da Almanya Sorunu ve Bütünleşme Önündeki Engel

Avrupa'da bütünleşme hareketleri ve güvenli bir ortamın sağlanması bağlamında Almanya önemli bir sorun olarak ülkelerin önünde durmuştur. Öyle ki; Batı Avrupa'da Batı Almanya dahil tüm tarafları tatmin edecek bir çözüm bulunmadıkça gerçek manada siyasi ve ekonomik bütünleşmeye gitmek mümkün değildir. Alman ekonomisinin potansiyeli yeniden hegemon bir güç riski taşımaktadır. Bu durum Batı Avrupa'daki güç dengesizliği yaratma riski taşımaktadır. (Dinan, 2008, 51). Bu bağlamda Almanya üzerinde baskıların sürdürülmesi fikrini savunanlara karşı Jean Monnet gibi I. Dünya Savaşı sonrasında yapılan hatalar yani Almanya'nın ciddi baskı altına alınmasında olduğu gibi yeni hatalar içine girilmemesini savunanlar ön plandaydı. Monnet'in savunduğu tez daha liberal bir yapıdır (Akçay ve Göçmen, 2016, 51).

ABD zayıf bir Almanya'nın zayıf bir Avrupa ve zayıf bir Atlantik ittifakı anlamına geleceği öngörüsüyle güçlü bir Almanya istemiştir. Elbette ABD'nin

Fransa gibi düşünmesi beklenmemelidir. Fransa coğrafi açıdan Birleşik Krallık ve ABD'ye göre Almanya ile daha yakındır. Geçmiş savaş acılarının yanında Fransa'nın, Almanya'nın sınırlandırılması fikrini ortaya koymasının nedenlerinden biri de ekonomiktir. Sanayi devriminden beri Fransa, Almanya'ya göre hep zayıf olmuştur. Almanya'nın güçlü ekonomisi bir anlamda Fransız-Alman çatışmalarına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla Almanya sorununun halledilmesi demek Fransa'nın endişelerinin giderilmesi demektir. Bununla birlikte o dönemin Alman sorunundan söz etmek Fransa sorunu ya da Dinan'ın açıkça ifade ettiği gibi bütünleşik biçimde bir Fransız-Alman sorunu ile eş anlamlı kabul edilmektedir (Dinan, 2008, 51-52).

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ ve ALMANYA’NIN ROLÜ

Tarihi arka planın tartışılmasının ardından özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonraki süreçte Avrupa’nın bir ekonomik ve siyasi işbirliği etrafında birleşmesi fikri Almanya’nın geçmişi ve II. Dünya Savaşı’ndan sonraki konumu ile ilişkilidir. Bu manada Avrupa’da kurulacak ekonomik ve siyasi birlikteliğin en önemli aktörü şüphesiz Almanya’dır.

2.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Almanya Sorunu

Yukarıda da atıf yapıldığı üzere II. Dünya Savaşı Avrupa’da kazananlar açısından da kaybeden ülkeler bakımından da tahrip edici olmuştur. Ekonomi başta olmak üzere tamir edilmesi gereken alanlar çoktur. Almanya özelinde bakılacak olursa, 1945’te Almanya harabe haline bürünmüştür. İkiye bölünmüş bir Almanya vardır. Bir yanda ekonomik açıdan bir nebze daha iyi durumda olan ve potansiyeli olan aynı zamanda da Kıta Avrupası ve ABD açısından önem taşıyan Almanya Federal Cumhuriyeti (Batı Almanya), diğer yanda ise SSCB etkisindeki Alman Demokratik Cumhuriyeti (Doğu Almanya) bulunmaktadır. Savaş sırasında Tahran (1943) ve Yalta’da (Şubat 1945) görüşmeler yapılmış ve Almanya’nın işgal bölgelerine ayrılması kararı alınmıştır. Yalta Konferansı’nda Birleşik Krallık, ABD ve SSCB ile Fransa’nın kendi bölgesine sahip olması gerektiği kararlaştırılmıştır. Batılı müttefikler ile SSCB arasında anlaşmazlıkların yaşandığı Polonya meselesi ile ilgili ise Temmuz-Ağustos 1945’te Potsdam’daki konferans çözüm ümidiyle gerçekleştirilmiştir. Böylece Almanya, Naziler’den ve silahlardan arındırılacak ve akabinde demokratikleştirilecektir. Şüphesiz bu yaklaşım farklı işgal bölgelerinde uygulanması bakımından sorunlar içermektedir (Fulbrook, 2017, 197).

10 Şubat 1947’de II. Dünya Savaşı’nı sona erdiren Paris Barış Antlaşmaları imzalanmıştır. Bulgaristan, Finlandiya, Macaristan, Romanya ve İtalya ile sınır düzenlemeleri yapılmıştır. Avusturya ise işgale uğramış devlet statüsü nedeniyle anlaşmanın dışında bırakılmıştır. Konferanslar sırasında uzlaşmaya varılan konulardan biri de Milletler Cemiyeti yerine Birleşmiş Milletler’in (BM) kurulması

hususudur. Uzlaşya göre uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla görevli olan BM'ye bütün bağmsız devletler üye olacaktır (Erhan ve Özkoç, 2014, 43).

Öte yandan Batı Almanya'da savaş sonrası işgal kuvvetlerinin tavrı ile ilgili ilginç bir görüntü daha göze çarpmıştır. Kendi işgal bölgelerinde Amerikalılar kendi ülkelerindeki modellere uygun bir yaklaşım sergileyerek rahatlık sunarken, Sovyetler katı bir yönetim ortaya koymuş, İngilizler aşağılayıcı tavırlarla yönetmeye çalışmış, Fransızlar ise kibirli bir yönetim ortaya koymaya çalışmışlardır (Dinan, 2008, 36).

Almanya'nın yeniden demokratik hayata kazandırılması ya da Alman sorunun çözülmesi Alman halkı kadar kıta Avrupası açısından da büyük öneme sahiptir. Zira bu sorun çözülmeden atılacak her adım eksik kalacaktır. Almanya'nın ekonomik potansiyelinin Alman hegemonyasına dönüşmeden bir güç dengesinin oluşturulması ivedilikle çözülmesi gereken bir konu olmuştur. Bu, Avrupa ülkeleri açısından önemli olduğu kadar ABD açısından da ciddi bir konu olmuştur. Öyle ki; ABD zayıf bir Almanya istememiştir. Bunun nedeni ise Almanya olmadan Avrupa'nın güçlenemeyeceğine yönelik inançtır. Bu zayıflığa bağlı olarak Atlantik ittifakının da güçlenmesi zor olacaktır (Dinan, 2008, 51).

Zamanla ABD ve Batılı ülkeler için büyük öneme sahip olan Batı Almanya hızla dönüşmeye başlamıştır. Değersiz olarak nitelenen, Nazilerden oluşan yenilmiş bir ulus olmaktan çıkan Batı Almanya, Soğuk Savaş döneminde totaliterizm ve komünizme karşı mücadelenin demokratik bir parçası görüntüsündedir. Bu bağlamda Almanya'da yeni anayasa çalışmaları yapılmıştır. Mayıs 1949'da Almanya Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Batı Almanya, Batılı devletlerin arzu ettiği bir yolda ilerlemeye başlamıştır. Birkaç ay sonra ise (Ekim 1949) Sovyet bölgesinde Alman Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur. Almanya Federal Anayasası daha çok temel yasa mantığıyla hazırlanmış ve geçicilik içermiş, bir anlamda zaman içinde iki devletin yeniden birleşmesini öngörmüştür. 1951'de yeniden birleşme girişimleri başarısız olmuş, 1955'te tam egemenlik kazanılmıştır. Ağustos 1961'de ise Berlin Duvarı inşa edilmiştir. 1972'de taraflar karşılıklı olarak birbirini tanımıştır (Fulbrook, 2017, 203-204).

II. Dünya Savaşı sonrasında dengeler yeniden kurulmaya başlamıştır. Avrupa'nın kazananı ve kaybedeninin topyekûn bir düşüş yaşamasıyla beraber, Avrupa'nın kendi güçsüzlüğünün farkına varması durumu ortaya çıkmıştır. Çağlar boyu sahip olduğu prestijli yerini ABD ve SSCB doldurmuştur. Bu iki güç Avrupa'nın parçalı görüntüsüyle birlikte ortaya koyacakları güçten çok daha büyük bir askeri, siyasi ve ekonomik güce sahiptir. Diğer taraftan savaş sonrasında yeni bir savaşın ortadan kaldırılmasına yönelik bir inanç gelişmeye başlamıştır. Uluslararası ilişkilerin daha derli toplu yürütülmesi gerektiğine dair yaklaşım ortaya çıkmıştır (Borchardt, 1995, 5-6).

2.2. 1950 Schuman Bildirgesi

Almanya ve Fransa arasındaki gerginlik ve anlaşmazlıklar salt iki ülkeyi ilgilendirmemiştir. İki ülkenin komşuları da sürekli bir tedirginlik yaşamıştır. Alman halkının kendi ülkelerinin kötülük ruhuna karşı korunması gerektiğine inanan Alman liderlerinin varlığıyla beraber Komünist Rusya'ya ilişkin tedirginlik de ön planda olmuştur. NATO şemsiyesiyle birlikte ABD koruması olmasına rağmen kendilerini koruma güçlerinin olması gerektiğine inananların sayısı az değildir (Middelaar, 2014, 179-180).

1949 yılına girilirken Avrupa açısından özellikle Almanya bağlamında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Almanya sorununu makul bir çözüme kavuşturma yönündeki zorunluluk ABD başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin yetkililerini kafa yormaya zorlamıştır. ABD Dışişleri Yetkilileri 1949 yılının sonbaharında Fransız meslektaşlarıyla “siz olsaydınız” başlığıyla müzakere etmeye başlamışlardır. Bu çerçevede ABD özellikle Fransız yetkililer üzerinde giderek artan bir baskı ortamı oluşturmuştur (Middelaar, 2014, 180).

Almanya ile Fransa arasında sorun olan ve savaşların çıkış nedenleri arasında gösterilen tartışmalı bölgeler (Ruhr) çözüme giden yolda büyük önem arz etmiştir. 1950 yılındaki o tarihi bildirinin çıkış yolu da bu bağlamda olmuştur. Bu bildiride Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, hem Ruhr sorununa özel bir çözüm önermiş, hem de Alman sorununa ayrımcılıktan uzak tutacak bir teklif sunmuştur (Dinan, 2008, 62). Schuman'ın Jean Monnet ile birlikte hazırladığı planda

Almanya'ya tek yönlü kısıtlamaların anlamsızlığı nedeniyle kaldırılması önerilirken, Almanya'nın barış için hala potansiyel tehlike olarak görülmesi nedeniyle temkinli bir yaklaşım sergilenmiştir. (Borchardt,1995, 9).

Dedeoğlu'nun ifade ettiği genel kabule göre ise bu plan Monnet, Schuman ve Batı Almanya Şansölyesi Konrad Adenaur'un birlikte hazırladığı bir projedir (Dedeoğlu, 2003, 48). Planın içeriği Fransız ve Alman kömür ve çelik üretiminde yani Ruhr Bölgesi'ndeki kaynakların bütün olarak ortak bir merci tarafından yönetilmesini içermektedir. Böylece birleşik bir Avrupa ile ilgili ilk adım olarak ekonomik gelişme temeli atılmış, beraberinde sağlanacak üretim dayanışması iki ülke arasında savaş çıkma ihtimalini de ortadan kaldıracağı gibi imkansız hale getirecektir. Bu plan dahilinde kurulacak yapı diğer ülkeleri de dahil etme arzusunu yansıtmıştır (Akdemir; Aktaran: Akçay ve Göçmen, 2016, 53-55). Bu işbirliği, madenlerin yer aldığı ve büyük sorunlar yaşanmış bir bölge üzerinden ve sektörel bazda başlasa da aslında başka sektörlerle de yansıtacağından birliğe giden yolda kilit olarak görülmüştür. Bu proje aynı zamanda Federal Almanya'nın yeniden silahlanması yolunda kaynakların denetlenmesi ile ilgili çekinceler de içermiştir. Çünkü söz konusu kaynaklar aynı zamanda silah sanayii için önem arz etmektedir (Dedeoğlu, 2003, 48).

Schuman, Almanya'nın yeniden silahlanma riski ile ilgili açmazına karşı Federal Almanya'yı Avrupa içine ekonomik ve siyasi bağlamda bağlayarak çözüm üretebileceği varsayımında bulunmuştur (Borchardt, 1995, 9). Elbette bu plana ilham olan yaklaşım 1946 Zürih konuşmasıyla Avrupa Birleşik Devletleri önerisinde bulunan Winston Churchill'in konuşmasıdır. Nihayetinde 18 Nisan 1951'de Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran antlaşma imzalanmıştır. Paris'te imza edilen antlaşma 50 yıllık bir süreyi kapsamak üzere planlanmıştır. Plan 23 Temmuz 2002'de sona ermiştir. Antlaşma ulusal parlamentolardaki onay sürecinin ardından 25 Eylül 1952 tarihinde yürürlük kazanmıştır. Almanya ve Fransa ile birlikte kurucu ülkeler, İtalya, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda olmuştur. Yüksek Otorite'nin başkanlığına planın mimarlarından Jean Monnet atanmıştır (Karluk, 2014, 10-11). AKÇT ile birlikte üye ülkeler kömür ve çelik politikaları ile ilgili ulusal yetkilerini "üst otorite"ye devretmişlerdir. AKÇT'nin kurulması üye ülkeler açısından ekonomik anlamda olumlu yansımıştır. Ayrıca Avrupa bütünleşmesi projesi

bağlamında ekonomik işbirliğini aşan bir öneme haiz olmuştur. Dolayısıyla AKÇT'nin başarısı siyasi alanlarda da bütünleşme yolundaki çabaları artırmıştır (Akçay ve Göçmen, 2016, 54-55).

2.3. Pleven Planı ve Almanya'ya Güvensizlik

II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa güvenlik ve savunma konusunda NATO şemsiyesini kabul etmek durumunda kalmıştır. Ancak diğer taraftan da bu durumdan çıkış arayarak kendi ordusunu kurma fikrini tartışmaya başlamışlardır. Nitekim Birleşik Krallık'ın Avrupa'da oluşmaya başlayan bütünleşme fikrine uzak kalması gerek ABD'nin Batı Avrupa için bütünleşmeye yönelik çabaları gerekse 1948'de Berlin ablukası ile birlikte Haziran 1950'de Kore Savaşı'nın başlaması Avrupa güvenliğinin zayıflığını göstermiştir (Özdal, 2013, 74). Kore Savaşı, Almanya'da Doğu ve Batı çekişmesi ortaya koymuş ve bir anlamda tedirginlik oluşturmaya başlamıştır. Bu nedenle Almanya'nın silahlanmasına karşı çıkan Avrupa ülkelerine karşı ABD tarafından baskı yapılmış ve Batı Almanya'nın silahlandırılması istenmiştir. 11 Eylül 1950 tarihinde dönemin ABD Dışişleri Bakanı; *"Almanların 1951 sonbaharına kadar üniformalarını giymelerini istiyorum"* demiştir. Bu öneriye Fransa şiddetle karşı çıkmıştır. AKÇT'nin öncülerinden olan Schuman bile bu konuya kaygıyla yaklaşmıştır. Diğer taraftan Kore Savaşı'ndan örnekle Doğu Almanya'nın Batı'ya saldırmasına yönelik risk de daha büyük kaygı oluşturur durumdadır. Hal böyle iken; Fransa Başbakanı Rene Pleven'den dikkat çekici bir öneri gelmiştir. Pleven, Alman Şansölyesi Adenauer'un Alman ordusunun bir Avrupa ordusu içinde yaşama ulaşması görünüşünü de dikkate alarak Fransa Parlamentosu'na öneri sunmuştur. Plana göre böyle bir Avrupa Ordusu'nda en büyük ulusal birim tümen olacaktır. Bu durumda Almanya en fazla tümen seviyesinde askeri güç bulundurmuş olacaktır. Kolordular ise karma olacaktır. Avrupa Ordusu bir Avrupa savunma bakanının sorumluluğuna bırakılacaktır (Baykal, 1992, 47-48). Ancak II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da açtığı yaralar henüz yeni sarılmaya başlanmıştır, bununla birlikte Avrupalı ülkelerin ve bilhassa Fransa'nın Almanya'nın yeniden silahlanması hususundaki kaygıları giderilmiş değildir. Dolayısıyla her ne kadar bir Avrupa Ordusu'nun kurulması gerekli görülse de yapılacak düzenlemenin hem kaygıları giderecek hem de amaçlanan hedefe ulaşmayı sağlayacak nitelikte

olması gerekmektedir. Dolayısıyla Almanya'nın yeniden silahlanması durumunda Fransa'nın kaygıları açısından uluslararası askeri bir yapıya bağlanarak denetim altında faaliyet göstermesi doğru bir yaklaşım olacaktır (Borchardt, 1995, 9-10).

Bununla birlikte farklı bir sorun daha ortaya çıkmıştır; Pleven Planı tartışılırken NATO'daki Alman kontenjanı durumuna dair bir sıkıntı oluşmuştur. Sorunun ana sebebi Pleven Planının ana hatlarıyla NATO'daki kontenjan durumu çatışmasıdır. Alman Şansölye Konrad Adenaur, NATO'daki komuta kademesinin durumuna karşı duruş sergilemiştir. Alman birliklerinin bulunduğu NATO'da komuta müttefiklerin elinde olacaktır ama Alman kurmayları bulunmayacaktır. Bu durum üzerine görüşmelere yeniden başlanmak zorunda kalınmıştır. Paris'te 15 Şubat 1951 de yapılan toplantıda Pleven Planı yeniden ele alınmış ve görüşmeler tam bir yıl sürmüştür. Zaman zaman ABD tarafı da Pleven Planı'nın gerekliliği üzerinde telkinde bulunmuştur. 27 Mayıs 1952 tarihinde antlaşma metni Almanlar tarafından kabul edilerek imza altına alınmıştır. Antlaşma kurum olarak “supranasyonal” yetkilerle donatılmış dokuz kişilik bir Avrupa Savunma komiserliği, Kömür Çelik Asamblesinin 78 üyesine üç büyük üyeden üçer üye eklenmesiyle 87 üyeli bir Asamble oluşturmuştur. Antlaşmaya göre Avrupa üniforması altında on üçer bin kişiden oluşan 40 kadar tümen bir araya getirilerek Avrupa Ordusu kurulacaktır. Askere alma, atama ve eğitim gibi uygulamalar bütünüyle ulusal savunma bakanlarına bırakılmıştır. Bu bağlamda Avrupa Savunma Topluluğu (AST) Antlaşması Fransa'nın diğer ortakları tarafından ulusal parlamentolarında onaylanmıştır (Baykal, 1992, 47-48). Ancak Fransa tarafında durum değişmiştir. Fransız egemenliğine sınırlamalar getirerek ulusal bir ordu bulundurma hakkından feragat etme durumuyla karşılaşınca Fransız yetkililer bu durumu içlerine sindirememişlerdir. Dönemin Fransa Başkanı Pierre Mendéz antlaşmaya dair bir dizi değişiklikler önerse de bu öneriler antlaşmanın diğer tarafları tarafından reddedilmiştir (Baykal, 1992, 48-49). Netice itibarıyla Fransız Ulusal Meclisi Ağustos 1954'te antlaşmayı reddetmiştir (Borchardt, 1995, 10).

Fransa'nın kendi parlamentosunda kendi önerisini kabul ettirememesi ulusal imajı açısından önemli bir kayıp olmuştur. Fransa'nın bu başarısızlığının Kıta Avrupası'ndaki liderlik pozisyonunu bile sıkıntıya soktuğu söylenebilir. 23 Ekim 1954'e gelindiğinde Paris'te toplanan konferansta Almanya'nın egemenliği

tanınmıştır. Akabinde Fransız Parlamentosu Aralık 1954'te Almanya'nın NATO'ya girişine onay vermek durumunda kalmıştır (Baykal, 1992, 49).

2.4. AKÇT ve Almanya'nın Meşruiyet Kazanma Fırsatı

1949 yılının Eylül ayında Batı Alman Hükümeti kurulmuştur. Şansölye Konrad Adenaur, Hitler'in olumsuz mirasından kurtulmanın yolunu aramış ve ülkesinin egemen bir statüde Avrupa uyumuna geri dönmesini arzulamıştır. Bunun için Ruhr üzerindeki otorite ile ilgili ödün vermeye bile hazır olduğunun mesajını vermiştir. 1950'nin Mart ayında bir Amerikan gazetesinde verdiği mülakatta Fransa ile Almanya arasında oluşacak bir birliğin hasta olan Avrupa'ya yeni bir hayat ve güçlü bir etki getireceğini ileri sürerek ekonomik bir birlik kurulmasını önermiştir. Yine Amerikan yönetimi tarafından Almanya ile ilgili kilit rolün Fransa'da olduğuna yönelik mesajlar paylaşılmış ve oy birliğine gerek olmayan uluslar üstü kurumlara vurgu yapılmıştır. Birleşik Krallık ise Fransız-İngiliz işbirliği ya da uluslar üstü yapıya karşı ilgisiz davranmıştır. Akabinde Schuman Bildirgesi hayat bulmuştur.

AKÇT bir anlamda Fransa ve Almanya kömür ve çelik sanayilerini birbirine bağlayarak savaşmamak üzerine kurulmuş bir yapı gibi görünse de hiçbir zaman salt Fransız ve Almanlara ait bir tasarı olarak kalma özelliği taşımamıştır. Bu birlikteliğe dahil olan Hollanda, Belçika, İtalya ve Lüksemburg önlerine çıkan fırsatı değerlendirmişler ve Birliğe giden süreçte önemli rol oynamışlardır. Almanya açısından bakıldığında bütünleşme sürecine katılmak ve söz konusu ülkeler ile bir arada üstelik öncü konumda yer almak yeniden siyasal itibar kazanma anlamındadır. Diğer taraftan Alman ekonomisi Avrupa pazarına bağımlıdır. Gerek AKÇT gerekse sonrasında kurulan (1957) Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Kurumu (EURATOM) Almanya'nın hitap ettiği pazarın güvenliğini artırmıştır. AKÇT ile başlayan topluluklara üyelik, Alman sanayii için büyüme anlamı taşımıştır (Borchardt, 1995, 15).

2.5. Batı Almanya-Fransa Yakınlaşması

Sürekli kriz yaşayan ve bu krizler savaflara dönüşen iki ülke Almanya ve Fransa'nın yetkilileri AKÇT öncesinde ilişkilerde yumuşamaya gitmek zorunda kalmıştır. Şüphesiz burada politikacıların rolü büyük olmuştur. Fransız Dışişleri

Bakanı Georges Bidault ve Robert Schuman Fransa tarafının önemli isimleridir. Almanya tarafındaysa Hitler Almanyası'nın mirasını silmeye çalışan Konrad Adenaur, şansölye koltuğunda oturmaktadır. Bidault 1946 yılında görevden ayrıldığı 1948 yılına kadar Almanya karşıtı politika uygulamakla görevli olsa da Almanya ile yakınlaşma çabasında olmuştur. Halefi Schuman'ın en büyük avantajı ise çatışmalı sınır bölgesi olan Loren'den gelmiş olması ve Fransızca'yı Alman aksanıyla konuşuyor olmasıdır. Aynı zamanda Almanca'yı da aksansız konuşmasıdır. Zira Schuman Fransız-Alman yakınlaşmasının değil, iki ülke barışının simgesi olmuştur. Schuman yaşadığı bölge itibarıyla ve tecrübeleri nedeniyle Almanya'ya olan güvensizliği kullanıp ülkeleri farklı bir noktaya da çekebilme ihtimalini ortaya çıkarabilirdi. Ancak bunu yapmayarak, Almanya politikasının yeniden gözden geçirilmesini sağlamıştır. Ayrıca Schuman Planı'nı açıklamadan önce Alman Şansölyesi Adenaur'a sunması ve onayını almış olması önemli bir durumdur. Adenaur da bu yakınlaşmayı samimi şekilde istemiştir. Adenaur, Schuman tarafından önerilen teklif ile ulusal egemenliğini olabildiğince genişletmek, Almanya'yı Atlantik sistemine entegre hale getirmek ve Fransa ile yakınlaşma amacı gütmüştür. O dönemin şartlarında Almanya için egemenliğin paylaşımı egemenliğin kısıtlanmasına göre çok daha iyi bir durumdur (Dinan, 2008, 61-65).

AST girişiminin başarısız sonuçlanması beklenenin aksine 1955-1956 yıllarında Fransa ile Almanya ilişkilerinde kayda değer derecede ilerleme sağlamıştır. Edgar Faure Hükümeti, Almanya'nın yeniden silahlanması ile ilgili söylemlerinde yumuşama eğiliminde olmuştur. Aynı döneme denk gelecek şekilde iki ülke arasında kültür, eğitim ve dil alanlarında hükümet onayıyla halktan halka girişimi başlatılmıştır. Ağustos 1955 yılında vücut bulan ticari antlaşma savunma topluluğuna yönelik başarısız girişimden bir yıl sonra hayata geçerken, ilişkilerdeki yumuşamanın somut örneğini göstermiştir. Aynı bağlamda Eylül 1956 tarihinde Strasbourg ve Kehl'i bağlayan Ren üzerindeki köprünün açılışı yakınlaşmanın vardığı noktayı göstermesi açısından önemlidir. Yine Süveyş krizinin olduğu bir dönemde Adenaur ve mevkidaşı Guy Mollet'nin Kasım 1956 tarihli toplantısı birlikte çalışma isteklerinin göstergesi olmuştur. Almanya'nın Batı Avrupa Birliği'ni kuran antlaşma ile neredeyse tamamen egemenliğe sahip olması ve ardından 1955'te NATO'ya kabul edilmesi Almanya'yı Batı'ya sıkı sıkıya bağlamıştır. Yeniden

silahlanan ve egemen olan Almanya'nın Fransa ile olan ilişkileri artık yeni bir döneme girmiştir. Almanya'nın Batı Avrupa Birliği'nde ana imtiyaz sahibi haline gelmesi ve NATO üyeliğinin Fransa açısından zararı oldukça büyük olmuştur. Almanya lehine gerçekleşen tüm bu gelişmeler Fransa'nın asli bir tehdit olan Almanya'yı dizginleyen konumunu yitirmesine sebep olmuştur. (Dinan, 2008, 93-94).

2.6. Avrupa Bütünleşmesi ve Birleşik Krallık'ın Attığı Adımlar (Dış 7'ler)

Winston Churchill'in 19 Eylül 1946'da Zürih'te yaptığı ünlü konuşması yeniden hatırlanacak olursa; İngiliz Siyasetçi bir Fransız Alman işbirliğinin zorunluluğundan hareketle Avrupa Birleşik Devletleri fikrini ortaya atmıştır. Ancak Birleşik Krallık'ın bu girişim içinde katılımcı olmaktan ziyade destekçi konumunda olmasını öngörmüştür (Borchardt, 1995, 9). Schuman, başlangıçta Birleşik Krallık'ın teklife soğuk durmayacağını ve Avrupa'ya liderlik yapabileceğini öngörmüş olsa da Birleşik Krallık, ilgisiz kalmıştır. Birleşik Krallık'ın tavrını etkileyen faktörler; egemenlik paylaşımını kabul etmemesi, ABD ile kurduğu dengenin bozulma riski ve İngiliz Milletler Topluluğu'nun durumudur. Birleşik Krallık bunun yerine Avrupa'da ekonomik bir birlikten yana tavır sergilemiştir. Ancak Birleşik Krallık'ın bu yaklaşımı AKÇT'nin kurucu altı üye ülke tarafından benimsenmemiştir. 1959 yılında Birleşik Krallık, Norveç, İsveç, Danimarka, Avusturya, Portekiz, İzlanda ve İsviçre ile Finlandiya'nın ortak üye olarak yer aldığı Avrupa Serbest Ticaret Alanı (EFTA) kurulmuştur (Borchardt, 1995, 16-17). Bu yapı 'dış yediler' olarak da adlandırılmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, "A"). Ancak Birleşik Krallık içindeki Avrupa bütünleşmesi özelinde tavır zamanla değişmeye başlamıştır. Hem Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) nezdindeki başarılı durum hem Milletler Topluluğu'nun başında bulunmasından dolayı siyasi nüfuzunun zayıflama riski hem de dünya ticaretinde değişen tablo Birleşik Krallık'ın karar değiştirme yolundaki en önemli etkenlerdir. Nihayetinde belki olumsuz yanıt alacağını bilmeden 1961 yılında Topluluk üyeliği için ilk başvurusunu yapmıştır. Fransa'nın Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün olumsuz tavrı nedeniyle Birleşik Krallık'ın başvurusu neticelenmezken, ikinci başvuru 1967'de gerçekleşmiştir. Bu kez de Fransa'nın çekinceleri nedeniyle vücut bulamamıştır. De Gaulle'nin görevden ayrılmasının ardından 22 Ocak 1972'da imzaların atılmasıyla Birleşik Krallık ve aynı anda İrlanda ve Danimarka 1 Ocak 1973'de Topluluk bünyesine katılmıştır (Borchardt, 1995, 16-17).

2.7. Avrupa Topluluğu: Birliğe Giden Süreç

AST'nin başarısız bir proje olarak siyasi birlik ile beraber ölü doğması kısa süreli umutsuzluk havası estirse de altı ülkede bütünleşme yolunda yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Avrupa bütünleşmesi üzerine çalışmalar yapan Andrew Moravcsik *“Avrupa Topluluğu tarihi bir başarısızlıkla başlar”* ifadelerini kullanmıştır. Bu umutsuzluk ifadesi önemli olsa da yerini kısa süre sonra olumlu bir havaya bırakacaktır (Dinan, 2008, 92). 1955 yılının Haziran ayında AKÇT'nin kurucu altı üyesinin Dışişleri Bakanı birleşik bir Avrupa kurmak için girişim başlatmışlardır (Borchardt, 1995, 10).

Tıkanıklıkların ardından bütünleşmeyle ilgili atılan adımlar, neredeyse olayların akışı neticesinde ve tesadüfen gerçekleşmiştir. Siyasal birlik için hazırlanan teklifin 82. maddesi Beyen Planı olarak bilinen bir ortak pazara işaret etmiştir. Hollanda Dışişleri Bakanı Johan Willem Beyen tarafından ortaya atılan plan AST ile birlikte rafa kaldırılmıştır. Ancak Bakan Beyen, 1955 yılının Nisan ayında, Benelüks ülkelerine gümrük birliği önerisini yineleyen bir memorandum göndermiştir. Ardından da bu memorandum Almanya, Fransa ve İtalya'ya iletilmiştir. Buna göre gümrük birliğinden ortak pazara giden hükümetler arası bir konferans yapılacaktır. Bu konferans aynı yılın Haziran ayında yapılacak olan Messina Konferansı'dır (Özdemir, 2015, 188).

Messina Konferansı'nda önemli kararlar alınmıştır. Daha geniş bir Avrupa birliği hedefine dönme kararı olarak değerlendirilebilecek bu yaklaşıma göre bu kez daha az duygusallık taşıyan ekonomik bütünleşme konusuna ağırlık verilmiştir. Zira AST gereğinden fazla iddialıdır. Bundan dolayı yeni hedef daha gerçekçi olmalıdır (Borchardt, 1995, 10). Bu toplantının bir diğer amacı da AST başarısızlığı sonrası istifa kararı alan Monnet ile ilgili karar vermek ve yerine bir AKÇT Üst Otoritesi Başkanı seçmektir. Nitekim burada yeni bir başkan seçilirken diğer gündem olan Benelüks Memorandumu bağlamındaki ortak pazar ile ilgili uzlaşa sağlanamamıştır. Fransızlar nükleer bir topluluk üzerinde durulması gerektiğini savunurken, Almanlar ise nükleer yaklaşımdan çok serbest ticaret konularına ağırlık vermişler ve ortak pazara vurgu yapmışlardır. Bu konferanstan hiçbir sonuç alınmamasına rağmen taraflar bir komite kurulmasını kararlaştırmışlardır. Bu komiteye Avrupa

Bütünleşmesi Hakkında Hükümetler Arası Komite adını vermişlerdir (Özdemir, 2015, 189).

Komite Başkanlığına getirilen Belçika Dışişleri Bakanı Henri Spaak'dan beklenti ise bütünleşme ile ilgili olası adımlar üzerine çalışılmasıdır. Komitenin çalışmaları 1956 yılında tamamlanmıştır (Borchardt, 1995, 10). 1956'da Venedik'te toplanan Komite ortak pazarın kurularak gümrüklerin kaldırılması ve nükleer enerjinin kontrol altına alınmasına yönelik tedbirler ile ilgili kararlar alınmıştır. Buradaki kararlar ya da öneriler, 25 Mart 1957'de Roma'da altı ülke tarafından imzalanmıştır. Böylece Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. Roma Antlaşması 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir. Merkez olarak da Brüksel belirlenmiştir (Çakmak, 2007, 20). Altılar (Literatürde kurucu altı üye üye Altılar olarak anılmaktadır), üç alanda işbirliğine gitme eğiliminde olmuşlardır. Enerji, tarım ve ulaştırma alanları temel başlıklar olarak hedeflenmiştir (Dedeoğlu, 2003, 51).

Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından imzalanan Roma Antlaşması üye ülkelerin ekonomik entegrasyonu üzerine bina edilmiştir. Bu nedenle Roma Antlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan yapıya AET denilmiştir. Fakat nihai hedef olan Avrupa bütünleşmesi ya da bugünkü ismiyle Avrupa Birliği'ne (AB) ulaşmak için zaman içerisinde AET ile ilgili değişikliklere gidilmiştir. İlk önemli ve yapısal değişiklik AET, AKÇT ve EURATOM'un tek bir çatıda birleştirilmesi kararı olmuştur (Çakmak, 2007, 20-21). 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren bu anlaşma ile yürütme organları birleştirilmiştir. Anlaşmanın en önemli katkısı tek Avrupa Komisyonu'nun oluşturulmasıdır (Karluk, 2014, 19).

Birleşmeden sonra Komisyon uluslar üstü konumda olan Üst Otorite'nin yerini almıştır. Komisyonun üyeleri ulusal hükümetlerden bağımsız hareket ederek Topluluk hukukunu korumakla görevlendirilmiştir. Atanmış dokuz üyeden oluşmuştur. Topluluk mevzuatını oluşturmak ve uygulamak gibi yetkileri nedeniyle önemli bir güce sahip olma durumu söz konusudur. Topluluğun ana karar alma organı ise Bakanlar Konseyi'dir. Konsey ayrıca üye devletlerin oy birliği şartıyla, mevzuatta özel olarak belirtilmemiş alanlarda karar alabilecektir (Dinan, 2008, 109-110). Roma Antlaşması yapısı itibarıyla Topluluğun gelişmeye açık bir şekilde

algılanmasını sağlamıştır. Bu da yukarıda ifade edilen oy birliği şartıyla alınabilecek kararlara atıf yapmaktadır (Özdemir, 2015, 194).

Komisyon ilk başkanının kim olacağıyla ilgili önemli bir seçime sahne olmuştur. Zira Üst Otorite'nin başkanlığında Fransız yetkili bulunmaktadır. Komisyon'un ilk başkanlığı ile ilgili ortak karara göre sıra Belçika'dadır. Belçika başkanlığı almak yerine Komisyon'a ev sahipliğini tercih etmiş ve gözler Almanya'ya çevrilmiştir. Almanya'da yönetimde bulunan Adenauer'un bu konuyla ilgili tercihi yakın çalışma arkadaşı olan Walter Hallstein'dir. Hallstein federalist bir yaklaşıma sahiptir ve AKÇT ile AET'nin kuruluşunda görev alan bir isimdir. Başkan olarak Hallstein tercih edilmiştir (Dinan, 2008, 111-112).

1963 yılında önemli bir kriz yaşanmıştır. De Gaulle döneminde ortaya çıkan bu önemli sorunların temelinde Fransa'nın uluslar üstü yapıya karşı olumsuz bakış açısı olmuştur. Bu husus birçok ortamda kendisini hissettirmiştir. Fransa, Ortak Tarım Politikası'na (OTP) karşı olmamıştır. Fransa oy birliği yerine oy çokluğu sistemine karşı çıkmıştır. Zira Fransa'ya göre bu durum ülkenin etkisini azaltacak bir durumdur. Aynı zamanda oy çokluğu uygulaması nedeniyle AET, bir nevi uluslar üstü yapıya geçecektir. Roma Antlaşması'na göre OTP'de başlangıçta kararlar oy birliğiyle alınacaktır. Geçiş sürecinin ardından oy çokluğu sistemine geçilecektir. De Gaulle'ün bakış açısına göre oy çokluğu sistemiyle Fransa azınlık durumuna düşecektir. Nihayetinde Fransa bu endişeleri nedeniyle Konsey'deki temsilcisini geri çekerek sonrasında "Boş sandalye krizi" olarak anılacak bir nevi veto kozunu sahaya sürmüştür. 1965 yılının Haziran'ında başlayan ve sekiz ay süren bu durum yeni yılın ilk ayıyla birlikte Lüksemburg Uzlaşısı ile çözüme kavuşmuştur. Uzlaşuya göre üye devletlerden her biri için ulusal çıkar olarak görülen konularda veto yetkisi verilmiştir. Üye devletler ulusal çıkarlarının söz konusu olduğu bir durumda diğer devletleri ikna etmek için veto hakkını kullanabilecektir. Lüksemburg Uzlaşısı Avrupa Bütünleşmesi bakımından bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir (Karluk, 2014, 26 ve Akademik Perspektif İnternet Sitesi, 2014).

1969 yılına gelindiğinde önemli bir zirve gerçekleşmiştir. Bu zirve Fransa'nın Birleşik Krallık'ın katılımıyla ilgili katı tutum sergilediği ve Avrupa'daki bütünleşme hareketlerine uluslar üstü yapının dışında bir yaklaşım sergileyen De Gaulle

sonrasına denk gelmiştir. De Gaulle sonrası Fransa’da Georges Pompidou dönemi başlamıştır. Pompidou, De Gaulle kadar katı değil ama uygulamalarına bakıldığında uluslar üstü yapıdan ziyade hükümetler arası bir tutum sergilemiş siyasetçidir. Ancak bu dönem Avrupa’da farklı bir dönemin de yolunu açmıştır. Altılar, De Gaulle sonrasında yeni Fransız yönetimiyle birlikte bir zirve düzenleme kararı almıştır. Gündem genişleme, OTP ve Ekonomik Parasal Birlik (EPB) olmuştur. Bu zirvede “Tamamlama, Derinleşme, Genişleme” politikaları benimsenmiştir. Tamamlamayla, Gümrük Birliği ve Ortak Pazarın işlerliği arttırılacak, Avrupa EPB’nin aşamalı olarak kurulması için adım atılacaktır. Derinleşme ile yetki ve sorumlulukların genişletilmesi ve topluluk kurumlarının güçlendirilmesi önerilmiştir. Aynı zamanda belirli alanlarda işbirliğine yönelinmesi benimsenirken, siyasi birleşme ile ilgili rapor hazırlanması için siyasi komite kurulması kararlaştırılmıştır. Genişleme ile de Fransa’daki yönetim değişimi sonrasında Birleşik Krallık’ın üyeliği kabul edilecek ve İrlanda ile Danimarka’nın üyeliği de vücut bulacaktır (Dinan, 2008, 164-168).

Almanya’nın derinleşme bağlamında ele alınan EPB ile ilgili durumunu ekonomik perspektifle değerlendirmekle birlikte daha çok stratejik olarak ele almak gerekmektedir. Alman yetkililer farklı bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır. Şöyle ki; Alman Şansölye Willy Brandt için her türlü siyasi seçenek, ülkesindeki ABD etkisini kırmak ve Varşova Paktı ve SSCB ile ilişkileri normalleştirmek bağlamında ilan etmiş olduğu Ostpolitik yaklaşım bağlamında son derece önemli olmuştur. Bu konuda Brandt’ın tavrına karşılık Fransızlar, EPB’ye Almanların parasal bağımsızlığını sınırlandırma amacıyla bir araç gözüyle bakmışlardır. (Dinan, 2008, 168).

Avrupa Topluluğu (AT) ülkeleri 1972 ve 1974 yıllarında yapılan Paris Zirvelerinde Avrupa’da birliği gerçekleştirme hedefini ilan etmişlerdir. Bu bağlamda Belçika Başbakanı Leo Tindemans ismi ön plana çıkmıştır. Daha önceki komisyon toplantılarında ortaya çıkan görüşler temelinde Avrupa Birliğine yönelik bir plan hazırlanmasını talep etmişlerdir. Tindemans Raporu ya da planı olarak bilinen çalışmada ekonomik ve parasal birliğin kurulması, Topluluk kurumlarında reforma gidilmesi, ortak bir dış politika ile ortak bölgesel ve sosyal politikaların tesis edilmesi suretiyle 1980’e doğru birliğin kurulması gibi iddialı bir hedef öngörülmüştür

(Özdal, 2013, 96). Fransa rapordaki maddelerden hoşnut olmamıştır. Birleşik Krallık farklılaşmış bütünleşme ve nitelikli oy çokluğu gibi teknik nedenlerle kısmen karşı duruş sergilemiştir. Almanya ise rapora olumlu yaklaşmıştır. Olumlu görüşüne rağmen üye devletlerin döviz kuru yılanına katılmadan önce ekonomik reformları gerçekleştirme konusunda ısrarcı olmuştur (Dinan, 2008 209-210). Ancak bu planın üye ülkelerin temel görüş ayrılıkları nedeniyle başarıya ulaşma şansı olmamıştır (Borchardt, 1995, 11). Bu rapor kabul edilmemiş olsa da Avrupa siyasi işbirliğinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Raporda sunulan önerilerin önemli bir bölümü de 1993 yılında yürürlüğe girecek Maastricht Antlaşmasına kadar geçen süre zarfında adım adım uygulanmaya başlamıştır (Özdal, 2013, 96).

2.7.1. Birliğe giden süreçte Avrupa Siyasi İşbirliği ve Almanya

1970 yılında Avrupa Siyasi İşbirliği ortaya çıkmış ve daha sonraki süreçte genişlemiştir. Ardından 1979’da önemli bir adım atılmış ve Avrupa Para Sistemi (APS) kurulmuştur (Borchardt, 1995, 11). 1-2 Aralık 1969 tarihinde Lahey’de bir araya gelen AT üyesi devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları üye devletler arasında ortak bir savunma politikası oluşturulmasının haricindeki konularda siyasi işbirliğinin geliştirilmesine önem vermişlerdir. Bu kapsamda ülke liderleri dışişleri bakanlarını uygun bir yöntem belirlemekle görevlendirmişlerdir. Akabinde Belçikalı Büyükelçi Vicomte Etienne Davignon başkanlığında kurulan komisyon 1970 yılında Lüksemburg Raporu olarak da bilinen raporu üye devletlerin liderlerine sunmuşlardır. Sunulan raporda Avrupa’da bir siyasi birlik düşüncesinin önemi *“Paris ve Roma Andlaşmaları’nın dibacelerindeki ruha uygun olarak, belirtilmesi gereken ilk gerçek şudur ki; siyasi birlik iradesi AT’nin ilerlemesinde her zaman itici güç olmuştur”* şeklinde ifade edilmiştir. Böylece Avrupa Siyasi İşbirliği adı altında bir mekanizmanın kurulması önerilmiştir. Buna göre Lüksemburg (Davignon) Raporu ile Roma Antlaşması’nın sonucu olan gümrük birliğini tamamlayacak nitelikte bir ekonomik ve parasal birliğin yaratılması için çalışılması, ortak bir savunma politikası oluşturulması haricindeki konularda AT üyesi ülkeler arasında siyasi işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir (Özdal, 2013, 88-89).

2.7.2. Birliğe giden süreçte Avrupa Para Sistemi (APS) ve Almanya

1970’li yıllara damgasını vuran petrol krizi AB’nin hem siyasi hem de ekonomik anlamda gerçekleşecek bir ortaklığın gerçekleşmesini engellemektedir. Daha sonra Bretton Woods para sisteminin işlerliğini yitirmesi neticesinde AB ülkeleri arasında ekonomik istikrarın sağlanması adına bir parasal birliğin kurulmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle 1977 ve hemen ardından 1978 yıllarından gerçekleştirilen toplantılar sonucunda Brüksel’deki zirvede “Avrupa Para Sistemi” (European Monetary System) oluşturulmuştur. Elbette APS’nin kurulmasının öncelikli amacı yalnızca bir ekonomik birlik oluşturmak değildi. APS’nin öncelikli amacı 70’li yıllara damgasını vurmuş olan krizin yol açtığı ve üye ülkelerin ekonomilerini enflasyon ile baş etmek adına ekonomik bir işbirliği tesis etmektir. (Akçay ve Göçmen, 2016, 414-415).

Bu yönüyle Dinan “*Avrupa Para Sistemi (APS) de AT’nin 1970’lerin sonlarındaki rönesansını sembolize etmekteydi*” görüşünü savunmuştur (Dinan, 2008, 216). APS’nin Dinan’ın ifade ettiği gibi “Rönesans” olarak anılmasının sebebi şüphesiz APS’nin Almanya açısından taşıdığı önemi ortaya koymaktadır. Dönemin Alman Şansolyesi Helmut Schmid’in Avrupa genelinde uygulanacak bir para sistemi olarak APS’yi kurması ABD’nin Jimmy Carter başkanlığı döneminde Alman ekonomisine verdiği büyük zararı engelleme girişimidir. APS’nin kendinden önceki para ve ekonomi politikalarına nazaran daha başarılı olması şüphesiz AB genelinde siyasi egemenliğini artıran Almanya’nın ekonomi bağlamında güçlü Alman Mark’ının da egemenliği anlamına geliyordu. Zira Fransız Frankı’nın zayıf olması güçlü Alman markına bağlanırsa Fransa açısından da olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (Dinan, 2008, 219). Ancak Birleşik Krallık’ın Avrupa’nın bu ekonomik birliğine karşı duyduğu husumet ve bunun yanında paraları güçsüz olan İrlanda ve İtalya gibi devletlerin APS’ye katılımlarının ön koşulu olarak AT’den ek mali yardım talepleri süreci zorlaştırmıştır. Nihayetinde 1980’lere gelindiğinde patlak veren ikinci petrol krizi Avrupa genelinde umulan ekonomik iyileşmeyi sekteye uğratmıştır. Ancak APS’nin sınırlı ölçekte de olsa başarısı sayesinde nispeten enflasyonda bir düşüş sağlanmıştır (Dinan, 2008, 221-222).

2.7.3. Birliğe Giden Süreçte Tek Avrupa Senedi (TAS) ve Almanya

Topluluk açısından en önemli yapısal değişikliklerin ilki 1965 tarihli Füzyon Anlaşmasının ardından ikinci en önemli yapısal değişiklik Tek Avrupa Senedi (TAS) ile yapılmıştır. TAS'ın, Füzyon Antlaşması'na oranla daha kapsamlı ve sonuçları bakımından daha önemli olmakla birlikte söz konusu dönemde dünyadaki ekonomik sıkıntılar nedeniyle bir çözüm yolu sunduğu da kaydedilmektedir. Zira burada Topluluk Antlaşmasının bazı maddelerinde değişiklik önerilmiştir. 17 Şubat 1986 tarihinde gerçekleşen Lüksemburg Zirvesi'nde Avrupa Birliği için anlaşma taslağı TAS adı altında kabul edilmiştir (Çakmak, 2007, 21). Üye ülkeler arasında var olan ekonomik engelleri ortadan kaldırmak ve uyumu artırmak amacı taşıyan Antlaşmanın yürürlük tarihi 1987'dir. Topluluk ayrıca 1 Ocak 1992'ye kadar tek pazar oluşturmaya kendisine hedef edinmiştir. TAS ile AT'yi kuran antlaşmalar kapsamlı bir değişime uğramıştır (Karluk, 2014, 19 ve Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "A"). En çok sıkıntılı alan olarak görülen oy birliği ile karar alma yöntemi yerini oy çokluğuna bırakmıştır ve Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri artırılarak yeniden düzenlenmiştir (Çakmak, 2007, 21).

Almanya açısından TAS'ın taşıdığı önem Avrupa'nın nihai birleşmesi için uzun vadede atılan en önemli adımlardan birisi olmasıdır. Zira Almanya'nın Doğu Almanya ile birleşmesini önceleyen dönem açısından Almanya ve Fransa'nın birlikte hareket ederek "Avrupa Birleşik Devletleri" olarak isimlendirilebilecek bir yapıyı Birleşik Krallık'ın çekincelerine rağmen kurmaya çalışması TAS'ı önemli kılmaktadır (Fulbrook, 2017, 240). Zira birçok açıdan bakıldığında Avrupa Bütünleşmesinin tarihini Almanya'nın tarihi olarak düşünmek mümkündür. TAS'ın imzalanmasının ve hayata geçirilmesinin adımları izlendiğinde Batı Almanya ve Doğu Almanya'nın bütünleşme süreci ve Birleşik Almanya Federasyonu'nun ilanı AT'nin kademe kademe AB'ye dönüşümü ile paralellik göstermektedir. Dolayısıyla Fulbrook'un ifade ettiği görüş şudur:

"Almanya'nın uluslararası bağlamındaki değişiklikleri aslında kısmen 'Demir Perde'nin çöküşü, Doğu Avrupa'nın eski komünist devletlerinin hızlı dönüşümü ve 1990 öncesinde başlamış olan Avrupa bütünleşme süreçlerinin hem 'genişleme' hem de 'derinleşme' hamleleriyle bağlantılıydı" (Fulbrook, 2017, 240).

2.7.4. Maastrich Antlaşması ve Almanya

7 Şubat 1992 yılında imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması 1957 Roma Antlaşması'ndan sonra en büyük değişikliklerin yapıldığı antlaşmadır. Antlaşmaya aynı zamanda “üç sütun” politikası da denilmektedir. Zira birinci sütunda topluluğun yapısına ilişkin prosedürler, ikinci sütunda ortak dış ve savunma politikası, üçüncü sütunda ise adalet ve iç işlerinde yapılan değişimlerle alınan kararlar bulunmaktadır (Çakmak, 2007, 22-23). Antlaşmanın diğer adı ise AB Antlaşması'dır. Antlaşma ile 1999 yılına değin parasal birliğin tamamlanması, Avrupa vatandaşlığının oluşturulması, ortak dış ve güvenlik ile adalet ve içişlerinde işbirliği politikalarının meydana getirilmesi hedef olarak üyelerin önüne konmuştur (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, “B”). Maastricht Antlaşması'ndan sonra, Avrupa Topluluğu olan adı AB olarak anılmaya başlanmıştır. İlgili Antlaşma bütünleşmeyi sağlayacak değişiklikleri şu şekilde özetlemektedir:

“Ortak dış politika ve ortak güvenlik politikası, Avrupa vatandaşlığı, adalet ve içişlerinde işbirliği, Birliğin kurumlarında yeni yapılanma, sosyal politikalarda işbirliği ve uyum, ekonomik ve parasal birlik, sosyal Avrupa'nın gerçekleştirilmesi, enerji, çevre, tüketici hakları, sağlık, sanayi vb, sektörlerde işbirliğinin geliştirilmesi, ikame (Subsidiarite) ilkesi” (Çakmak, 2007, 22).

Antlaşma ile AT yeni ismi olan AB olarak değişmiştir. Avrupa Merkez Bankası (AMB) ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS) kurulmuştur. Bölgeler Komitesi meydana getirilmiş, Avrupa Ombudsmanlığı oluşturulmuştur. Avrupa Parlamentosu yeni yetkiler elde ederken, Topluluk yasama sürecine danışma görevinin yanı sıra konuya göre uygunluk verme ve ortak karar usulü ile katılacaktır. Bu usulle Konsey ve Parlamento Topluluk yasama sürecinde ortak hale getirilmiştir (Akçay ve Göçmen, 2016, 76-77).

Avrupa'da kurulacak bir birliğin tarihçesindeki her dönüm noktasında imzası bulunan Almanya'nın Maastricht Antlaşması ya da diğer ismiyle Avrupa Birliği Antlaşması'nın kabul edilmesindeki payı büyüktür. Avrupa Birliği Antlaşması öncesinde hali hazırda başlamış olan Birleşik Avrupa furyası Almanya Şansölyesi Helmut Kohl'un 1980'ler biterken seçimleri kazanmasını sağlamıştır (Dinan, 2008, 287). AT'nin ekonomi açısından başarısızlığa uğramış olması ve bunun neticesi

olarak ekonomik büyümede meydana gelen gözle görünür yavaşlama, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile nihayet iki Almanya'nın birleşmesinin arifesinde AB'nin artık kurulması gerektiğine yönelik inancı ve ümitleri alevlendirmiştir. Dolayısıyla Doğu-Batı Almanya birleşmesine yönelik hamleler birleşik Almanya açısından AB projesini de gerekli kılmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Doğu Avrupa'da patlak veren kriz, kitlesel göçler (Doğu Avrupa'dan Batı Avrupa ülkelerine), ekonomik ve siyasi işbirliği tartışmalarını tekrar gündeme getirmiştir (Dinan, 2008, 288).

Almanya'nın AB'nin ve EPB kurulmasına olan aşık etkisi Fransız Başbakanı François Mitterand'ın Birleşik Almanya'ya karşı duyduğu güvensizlik ile yakından ilişkilidir. 1989 yılına gelindiğinde Doğu Almanya'da artık hiç olmadığı kadar anti-komünist protesto baş göstermekte ve Birleşik Almanya'ya her geçen gün yaklaşılmaktaydı. Birleşik Almanya'nın Avrupa'nın jeopolitik yapısında yaratacağı etki Mitterand'ı EPB'ye hız vererek Almanya'yı AT'nin bünyesine daha sıkı bağlamaya itmiştir (Dinan, 2008, 296).

Her ne kadar Mitterand'ın savaş öncesi Alman sorununa olan vurgusu Doğu-Batı Almanya'nın birleşmesine yönelik endişe taşısa da Kohl'un 1989'da Parlamentoda gerçekleştirdiği konuşma dikkat çekicidir. Kohl'un savaş sonrası Almanya'sının politikasında bir değişiklik olmaksızın Doğu-Batı Almanya bütünleşmesi ile paralel ilerleyecek, daha sağlam bir Avrupa Bütünleşmesi taahhüdünde bulunması Avrupa'nın bütünleşmesini ve nihayet 1993'te AB'nin kurulmasını sağlamıştır (Dinan, 2008, 296-297).

2.7.5. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları

2 Ekim 1997 yılında imzalanıp 1 Mayıs 1999 yılında hayata geçen Amsterdam Antlaşması, Maastricht kararlarının teyit edilmesi ve uygulamada karşılaşılan aksaklıklarla ilgili değişiklikler bağlamında önemli kararların alındığı zirve antlaşmasıdır (Çakmak, 2007, 23). AB'nin ilkesel bazda bazı kavramları kurucu antlaşmalara işlenmiştir. Özgürlük, demokrasi, temel insan hak ve özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü ilkelerine vurgu yapılmıştır. Bu ilkelerin ihlaline karşı yaptırım getirilmesi kararlaştırılmıştır. Yakın işbirliğinin öngörüldüğü

Antlaşmaya göre Schengen müktesebatı bütünleşme kapsamına dahil edilmiştir. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası bağlamında Yüksek Temsilcilik makamı oluşturulmuştur. Amsterdam Antlaşması Avrupa Parlamentosu'na yeni yetkiler vermiş, daha çok alanla ilgili Topluluk yasama sürecine ortak karar usulü ile katılmaya başlamıştır (Akçay ve Göçmen, 2016, 87-89). Amsterdam Antlaşması'nın AB açısından maddi önemi, Birliğin temel ilkelerinin (ekonomik, siyasi ve hatta kültürel) ortaya konulduğu Maastricht Anlaşması'nın bir nevi tasdiki olmasıdır. Amsterdam Antlaşması ile daha önce Maastricht ile ortaya konulan temel konulara ek olarak AB vatandaşlığı, özgürlüklerin genişletilmesi, AB içerisinde adaletin nasıl işleyeceği ve bilhassa da Doğu Avrupa ülkelerinde yaygınlaştırılacağı, Birliğin sağlıklı işlemesi açısından kurumların yeniden gözden geçirilmesi ve Birlik üyesi ülkeler arasında karşılıklı işbirliğine dayalı sağlam, konsensüse dayanan bir dış politikanın izlenmesi gibi konulara odaklanılmıştır (Çakmak, 2007, 23). Dolayısıyla Amsterdam Antlaşması'nın da Maastricht antlaşmasının da Almanya'nın revizyon taleplerine karşılık gelen devam niteliği taşıyan bir antlaşma olduğu ifade edilebilecektir (Middelaar, 2014, 152,154).

AB'ye giden süreçte olduğu gibi AB'nin resmen ilanından sonra da imzalanan birçok antlaşma neticesinde belli ölçüde bugünkü AB'yi teşkil eden kurucu unsurlar ve kilit kararlar alınmıştır. Ancak her bir antlaşma kendi kapsamına ve kendi eksikliklerine sahip olduğu için Maastricht Antlaşması'nda eksik kalan gündem maddeleri Amsterdam'da ve Amsterdam'da eksik kalanlar ise Nice Antlaşması'nda tartışmaya açılmıştır (Middelaar, 2014, 154). Böylece Amsterdam Antlaşması ile ortaya konulan temel ilkelerin ardından derinleşme sürecine geçilecektir.

Nihayet 2001 yılında imzalanan ve 2003 yılında yürürlüğe giren Nice Antlaşması derinleşme sürecinde önemli bir aşama olarak görülmektedir. Bu antlaşma bir anlamda yeni katılımlarla birlikte karar alma mekanizmasında hazırlık içermektedir. Zira yeni katılımlarla birlikte temsil hususunda tartışmalar bulunmaktadır. Örneğin büyük ve küçük devletler arasında oy dağılımına ilişkin anlaşmazlıklar kendi aralarında bölünmeler yaratmıştır. Aynı şekilde Fransa, nüfusu daha fazla olan Almanya'ya karşı eşit oy hakkını korumaya çalışmıştır. Nice Antlaşması AB'yi kurumsal genişleme bağlamında hazırlamakta yeterli başarı elde

edemeyerek sınırlı kalmıştır. Karar alma mekanizmasıyla ilgili de karmaşık yapı çözüme kavuşmamıştır (Dinan, 2008, 353-354). AB liderleri Nice Zirvesi'nde karar alma mekanizmasında sorunları azaltmak adına yirmi dokuz önemli siyasi alanda oy birliğinden oy çokluğu sistemine geçmeyi kararlaştırmıştır. Altı önemli atamada da oy birliğini terk ederek oy çokluğu kararı almıştır (Çakmak, 2007, 24).

Nice Antlaşması AB'nin kurucu unsuru olarak kabul gören iki devlet arasındaki (Fransa-Almanya) oy dağılımı dengesinde bir krize sebep olmuştur. Avrupa Bakanlar Konseyi'ndeki oy ağırlıkları konusu Amsterdam Antlaşması'nda tartışılması eksik kalmış konulardan birisi olarak Nice Antlaşması'nda ele alınmıştır. Dolayısıyla Birliğin üyesi olan büyük devletler ve küçük devletlerin oy ağırlıkları konusu daha derin bütünleşme yanlısı olan devletler ile daha az bütünleşme yanlısı olan devletler arasında bir ikilik yaratmıştır (Dinan, 2008, 352). Fransa bu ikilikte üye devletlerin lehine olacak şekilde AB'nin kurumsal yapılanmasının yeniden değerlendirilmesini savunan tarafı temsil etmekteydi. 2000 yılında Fransa tartışmayı Almanya karşısında kendi lehine çevirmek adına Birliğin küçük devletlerini "kurumsal temsil" mücadelesi kapsamında Aralık ayında gerçekleşecek olan Nice zirvesinde kendi tarafına toplamaya çalışmıştır (Dinan, 2008, 352). Burada Dinan'ın ifadesine göre Fransa'nın hamlesi "*Konsey dönem başkanlığı konumunu kendi çıkarı için kullanan (veya kötüye kullanan)...*" (Dinan, 2008, 352) bir nitelik taşımaktadır.

Nice Zirvesi'nin AB'nin en az tartışma maddesine sahip olmasına rağmen en uzun süren zirve olması, Nice Zirvesi'nin ve Antlaşması'nın AB'nin kurumsallaşma süreci açısından belki de en önemli antlaşması kılmaktadır. Zira oy ağırlıkları konusundaki anlaşmazlıklar nihayetinde Fransa'nın Almanya ile eşit oy ağırlığı talebi ile derinleşmiş ve küçük üye devletler arasında da oy dağılımı ile ilgili tartışmalara ve bölünmelere sebep olmuştur. Bu kriz Dinan'ın açıklamasıyla şu şekilde özetlenebilir:

"Gaullist Chirac, Konseydeki oy dağılımında Fransa ve Almanya arasındaki eşitliğin pazarlığın ihlal edilemeyecek bir parçası olduğu savını kuvvetlendirmek için Monnet'ye bile atıfta bulundu. Schröder nitelikli oyçokluğuna nüfus kriterinin eklenmesi karşılığında, bu noktada taviz verdi. Küçük üye devletlerde ise Hollanda Konseyde daha fazla oy talebinde bulunarak, kendisinden daha az nüfusa sahip Belçika'yı çileden çıkartıp, iki ülke arasındaki eşitliği sona erdirdi." (Dinan, 2008, 352-353).

Nihayetinde Hollanda ve Belçika arasında vücut bulan ancak özünde bir Fransa-Almanya çekişmesi olarak okunabilecek Nice Zirvesi Belçika'nın Hollanda karşısında daha az oya sahip olmayı Konsey toplantılarının Brüksel'de yapılması şartıyla kabul etmesiyle sonuçlanmıştır. Nihayetinde Fransa'nın iştiraki ile büyük üye devletlerin oy dağılımına ilişkin sistemi kendi lehlerine manipüle edeceklerinden endişe duyan küçük devletler gönülsüz de olsalar kabul ettiler (Dinan, 2008, 353-354). Sonuç itibarıyla Nice Antlaşması AB'nin genişleme planları dahilinde sınırlı bir başarı elde etmiş olsa da karar alma noktasında AB'yi bir dar boğazın eşiğine getirmiştir. Nice Antlaşması bir bakıma AB siyaseti açısından bir başarı olarak anılmaktan ziyade bir başarısızlık ve reform sürecine dair güveni zayıflatan sonuçları ile anılan bir antlaşma haline gelmiştir. Özellikle geleceğe yönelik AB'nin genişlemesi sürecinde Türkiye nüfus yoğunluğu bakımından Almanya'dan sonra en büyük nüfusa sahip devlet olması nedeniyle Fransa'nın isteği ile süreç dışında tutulmuş ve değerlendirilmemiştir. Bunun yanında Fransa'nın Almanya karşısındaki tutumu hem uzun vadede AB'ye zarar vermiştir hem de Almanya ile arasındaki krizi derinleştirmiştir (Dinan, 2008, 354-355).

AB'nin genişlemesi sürecinde girilen bu tartışma yeni reformların ve kurumsal güçlüklerin üstesinden gelmek adına yeni düzenlemelerin gerekliliğini gündeme getirmiştir. Bu durum beraberinde Avrupa'nın geleceği hakkında duyulan endişeleri ve buna bağlı olarak bir Avrupa Anayasası düzenlemesini gerekli kılmıştır. Sonraki süreçte krize sebep olan tüm meselelerin bir anlamda karara bağlanabileceği bir anayasanın hazırlanmasının birincil öncelik haline geldiği düşünülmüştür. (Özdemir, 2015, 82 ve 323).

2.7.6. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları Sonrası Ekonomik ve Parasal Birlik

AB'nin siyasi anlamda genişleme ve derinleşme süreçleri şüphesiz Avrupa'nın bütünlüğü amacıyla yürütülmüştür. Bu bağlamda ekonomi daha önceki başlıklarda belirttiğimiz gibi APS'nin kurulmasına yönelik çalışmalar ve APS konusundaki nispi başarısızlıklar Avrupa'nın bütünleşmesi hususundaki gecikmelerde asli bir role sahip oluğuna inanılmaktadır (Özdemir, 2015, 326-327). Bu noktada avronun ortak bir para birimi ya da Birleşik Avrupa'nın resmi para birimi

olarak ortaya çıktığı süreç de yine genişleme ve derinleşme politikaları gibi Maastricht'ten Lizbon Antlaşmalarına varana kadarki süreç içerisinde değerlendirilmelidir. Birleşme sonrasından bu yana ağırlık verdiği Avrupa'nın bütünleşmesi politikasının ekonomik ayağında da Almanya'nın girişimleri ve iştirakleri önemli bir yerde durduğu belirtilmektedir (Özdemir, 2015, 330-331).

Bu noktada üzerinde durulması gereken hususların başında ortak para sistemine geçişte üye ülkelerin durumları gelmektedir. Buradan hareketle Karluk ve Tonus'un 1998 yılında kaleme aldıkları makalede önemli saptamalar yapılmaktadır. Makalede Corden'in sözlerine yapılan atıfla birlikte şu ifadeler yer almaktadır:

“Para birliğinin gerçekleştirilmesinde döviz kuru birliğinin sağlanmış olması birinci şarttır. Birlik içindeki milli paralar daralan ve giderek ortadan kalkan bir bant içinde sabit bir pariteyle birbirine bağlanır. Corden' in ifadesi ile böyle bir birliğe, “sözde (pseudo) döviz kuru birliği” denir. Buradaki sözde kelimesinin anlamı şudur. Corden, böyle bir birlikte ortaya çıkacak sorunlar karşısında, birliğin devamının tehlikeye gireceğini öne sürmektedir. Para birliğinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için birlik içinde tam bir konvertibilitenin sağlanmış olması gerekir. Tam konvertibilite olmadan birlik içinde ortak döviz rezervleri fonu ve borç tasfiye sisteminin işlemesi mümkün değildir.” (Karluk ve Tonus, 1998, 263).

AB içerisinde ortak para sistemine geçiş ve avro'nun kullanılmaya başlanması Maastricht Antlaşması'na dayalı olarak geliştirilen Maastricht Kriterleri ile resmi olarak başlatılmış olsa bile daha önce yukarıda bahsedilen siyasi krizi takip eden ekonomik kriz ve AB'nin genişlemesi süreci avro'nun resmi para birimi olarak kullanılmasının 2002 yılına kadar ertelenmesine sebep olmuştur. Avro'ya geçiş sürecinde ekonomik ve siyasi çekinceleri sebebiyle parasal birliğin dışında tutulan Birleşik Krallık, AB tarihi boyunca kendi para birimini kullanmaya devam etmiştir. Ekonomik anlamlarının ve içerimlerinin yanında parasal birliğin siyasi anlamları da mevcuttur. Zira *“Para, bayrak gibi ulusal kimliğin sembollerinden biridir”* (Özdemir, 2015, 330-332). Bu perspektiften değerlendirildiğinde başından beri hem siyasal hem de ekonomik bütünlükten yana olan Almanya AB'nin çekirdek devleti olması nedeniyle avro'ya geçişi teşvik etmiş ve desteklemiştir. Zira Doğu Almanya ile birleştikten sonra gerçekleştirdiği ekonomik ve siyasi birleşme para politikası anlamında Avrupa içinde gerçekleştirilecek bir bütünleşmeye de örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte Fransa'nın siyasi ve ekonomik entegrasyonun AB'nin federatif bir yapıya bürünüp büsbütün Almanya hegemonyasına gireceği yönündeki

endişeleri göz önüne alındığında avro'nun kabul edilmesi AB'nin ekonomik bütünlüğü açısından büyük bir başarı kabul edilmektedir. Çünkü:

“Her ulusun tarihinden önemli kişilerin resimleri banknotlar üzerinde bulunur. Böylesi ulusal bir sembolden vazgeçerek ortak para birimine geçilmesi, yalnızca ekonomik değil siyasal açıdan da önemli bir karardır. Bu nedenle, yalnızca iki üye ülkeye, Birleşik Krallık ve Danimarka'ya bu konuda istisna tanınmıştır. Bu iki ülke dışında avro'ya henüz geçmemiş ülkeler, bu hedefi üyelikle birlikte kabul etmişlerdir. avro'ya geçen ülkeler, kendi ulusal sembol ve kahramanlarının resimlerinin üzerinde bulunduğu para birimlerini bir kenara bırakarak ortak parayı kullanmaya başlamışlardır” (Özdemir, 2015, 331-332).

Dolayısıyla AB'nin tarihçesi açısından avro'ya geçiş ekonomik anlamlarının yanında siyasi anlamı da yüksek bir hamledir. Fakat sürecin uzun yıllara yayılması, 2002 yılının Temmuz ayına kadar ulusal para birimleri ile avro'nun bir arada piyasada dolaşması (Karluk, 2014, 521) avro'ya geçiş sürecinde kademeli bir geçişin siyasi sorunlarla paralellik gösterdiğinin göstergesidir (Özdemir, 2015, 331).

2.7.7. Avrupa Anayasası Görüşmeleri ve Lizbon Antlaşması

AB Anayasası ya da AB Anayasal Antlaşması, Lizbon Antlaşması öncesi gelişmeler ile Lizbon Anlaşması sonrası gelişmelerden ayrı düşünülemez. Zira AB'nin siyasi ve ekonomik istikrarının belirli ölçülerde eksikliklerinin kademe kademe giderilmesinden sonra nihai süreç anayasal düzenlemeleri birincil madde haline getirmiştir. Özellikle Amsterdam ve Nice Antlaşmaları sürecinde zuhur eden Fransa-Almanya çatışması AB genişleme sürecini sekteye uğratmıştır. Şöyle ki, Lizbon Antlaşması'nın iki yıl içinde onaylanması gerekirken süreç 2005 yılında önce Fransa ile başlayan sonra Hollanda'da gerçekleştirilen referandumlarda 'hayır' lehine çıkınca antlaşmanın yürürlüğe girmesi de rafa kalkmış oldu. Bu antlaşma ile ilgili ısrarcı davranılabilir ve önceden öngörüldüğü gibi yeniden referanduma gidilebilecekken daha büyük riskler doğurabileceği endişesiyle geri adım atılmıştır ve 2005 yılına ertelenmiştir (Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi “B”, 2019 ve Özdemir, 2015, 323).

Bu nedenle 13 Aralık 2007 yılında imzalanan ve 1 Aralık 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması AB bağlamında son derece önemli bir konuma sahiptir. Bu Antlaşma AB'nin derinleşme sürecindeki son önemli aşama olarak

bilinmektedir. Antlaşmayla AB'nin karar mekanizmasındaki tıkanıklıkların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Aynı zamanda daha demokratik ve etkili işleyen bir yapı hedeflenmiştir. Topluluğu kuran Antlaşmanın adı da Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma olarak değiştirilmiştir (Akçay ve Göçmen, 2016, 93-95). Bir başka ifadeyle; Lizbon Antlaşması için iki aşamalı bir yapıdan söz etmek mümkündür. Yani öncelikle Avrupa Birliği Anayasal Antlaşması, ardından da Lizbon Antlaşması'ndan söz edilmektedir. Ancak AB Anayasal Antlaşması onay sürecindeki aksaklıklar nedeniyle yürürlüğe girememiştir. Fransa ve Hollanda'da bu Antlaşma referandum ile reddedilmiştir. Antlaşmanın kurucu ülkeler tarafından reddedilmesi AB bütünleşmesi açısından umutsuz bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu antlaşma olumsuz bir hal alınca ikinci plana itilip Lizbon Antlaşması'na giden yola ağırlık verilmiştir (Akçay ve Göçmen, 2016, 93-95).

AB Anayasal Antlaşması'nın Fransa ve Hollanda tarafından veto edilmesinin temelinde yatan sebepler yukarıda öncelikle Avrupa'da kurulacak siyasi işbirliği aşamasında yaşanan sorunlarla ve daha sonraki süreçte Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları sürecinde yaşanan sorunlarla paralellik göstermektedir. Fransa ve Hollanda bu manada federalizmi yani ulusal yetkilerinin devrini çağrıştıran marş ve bayrak gibi maddeler nedeniyle Anayasa Antlaşması'nın reddetmiştir (Özdağ, 2013, 182). Öte yandan Almanya sürecin başından bu yana üzerinde çalıştığı Birleşik Avrupa amacına istinaden AB'nin hem siyasi hem ekonomik anlamda bütünleşmesi sürecinin derinleşmesi için böyle bir bağlayıcı anayasayı gerekli görmüştür (Middelaar, 2013, 384-285). Fransa ve Hollanda tarafından antlaşmanın reddedilmesi AB'yi antlaşmanın revize edilmiş bir halinin hazırlanmasına sevk etmiştir. Nihayet AB Anayasal Antlaşması'nın revize edilmiş bir hali olarak 2007'de imzalanan Lizbon Antlaşması ile AB Anayasal Antlaşması'nda 250 değişiklik yapılmıştır. Ancak yapılan değişikliklerden yalnızca 10 maddesi önceki antlaşmadan farklıdır (Özdağ, 2013, 182).

Lizbon Antlaşması'nın onay sürecinde de AB Anayasal Antlaşması'nda olduğu gibi bir dizi sorunla karşılaşmıştır. Bu bir referandum yenilgisidir. İrlanda iç hukuk yolları bağlamında 2008 yılında referanduma gitmiştir ve sonuç olarak "hayır" çıkmıştır. İrlanda halkının endişelerinin giderilmesini de içeren bir dizi çalışmanın

ardından ikinci kez referanduma gidilmiş ve bu kez “evet” kararı çıkmıştır. Bu antlaşma Almanya ve Çek Anayasa Mahkemeleri’ne konu olmuştur. Alman Yüksek Mahkemesi, belirli kayıtlarla Antlaşmayı Anayasa’ya uygun bulmuştur. Çek Anayasa Mahkemesi de uygunluk kararı vermiştir (Akçay ve Göçmen, 2016, 97-98).

Lizbon Antlaşması ile ilgili söylenmesi gereken öncelikli husus AB Anayasası’nın değiştirilmiş hali olduğudur. AB Anayasal Antlaşması ile getirilen ve Fransa ile Hollanda halkı tarafından veto edilmesine gerekçe olarak görülen bölümler Lizbon Antlaşması’nda yer almamıştır. Bu itiraz noktaları tahmin edildiği üzere anayasa kelimesiyle birlikte federalist bir yapıyı çağrıştırıyor olmasıdır (Özdal, 2013, 182). Lizbon Antlaşması ile belki de en önemli karar AT ile AB’nin tek bir tüzel kişilik olarak anılacak olmasıdır. Yani AB, Lizbon ile birlikte Topluluğun yerine geçmiştir. Ayrıca bu Antlaşma ile beraber AB açısından Maastricht Antlaşması ile hayata geçen üç sütunlu yapı bitmiştir (Akçay ve Göçmen, 2016, 98).

Kısaca ifade etmek gerekirse; Lizbon Antlaşması, daha demokratik, daha şeffaf bir yapı öngörmüştür. Birliğin ekonomik ve siyasi bütünleşmede ivme kazanması için önemli bir Antlaşma olarak görülmüştür. Ayrıca dış politika konularında daha fazla söz sahibi olunması hedeflenmiştir. Yine hukukun üstünlüğüne vurgu yapılmıştır. Kurumları açısından da daha iyi işleyen bir yapının oluşması hedefi gözetilmiştir. Bunun yanında Lizbon Antlaşması ile Maastricht, Nice ve Amsterdam Antlaşmaları ile amaçlanan temel derinleşme politikasını daha sağlam temeller üzerine oturtmak ve daha da önemlisi AB Anayasası’nın hazırlanması ve kabulü sürecinde yaşanan krizi çözmeyi amaçlamıştır (Özdemir, 2015, 324 ve Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, “B”). Söz konusu amaçlar ile 2007 tarihinde imzalanan antlaşma bugünkü AB’nin anayasal işleyişi açısından büyük önem taşımaktadır.

2.8. Genişleme Süreci ve Ülkelerin Bütünleşmeye Bakışı

Bilindiği üzere ilk Avrupa Topluluğu olarak adlandırılabilir yapı 1952 yılında kurulan AKÇT’dir. 1957 yılında AET ve EURATOM eklenmiştir. Bu dönemde Almanya açısından bu yapı içerisinde yer almak ya da bütünleşmeye giden süreçte bulunmak diğer kurucu ülkelere nazaran çok daha farklı anlamlar içermiştir.

En önemlisi ülkeler nezdinde yeniden itibar kazanmaktır. Ekonomik açıdan da bu yapı içinde yer alması çıkarına olmuştur. Zira Almanya'nın ekonomisi de Avrupa pazarına bağımlı olmuştur. Nitekim Avrupa'da AKÇT ile başlayan bir ekonomik yapıda yer almış olmak söz konusu pazarı daha güvenli hale getirmiştir (Borchardt, 1995, 15)

Fransa açısından başlangıçta en önemli unsur bir daha savaşmamak üzere ekonomi temelli kurulacak yapının ihdas edilmesidir (Dinan, 2008, 62). Almanya'nın AKÇT'ye üyeliği Alman sanayiinin hayli gerek duyduğu büyümeyi hızlandıracak bir fırsat olmuştur. Fransa bağlamında daha geniş bir yapıyla hareket etmek tarım alanında daha geniş bir pazara giriştir (Borchardt, 1995, 15).

Belçika'nın AKÇT içinde ya da devamındaki Topluluklar içinde yer almış olması çıkarları açısından önemlidir. Zira Belçika da dış ticarete Avrupa'ya bağımlı bir ülke konumundadır. Belçika ekonomisi kömür ve çelik üzerine kuruludur. Belçika için bu pazar ve kömür ve demir kaynakları hayati önem taşımaktadır (Borchardt, 1995, 15). AKÇT'nin diğer bir kurucusu olan İtalya'da sanayileşme adımları önceden atılmaya başlanmış bulunmaktaydı. Güvenli ve ulaşılabilir bir Avrupa pazarı bulunmaz fırsat olarak görülmüştür. Yine kalkınmada geri kalmış bölgeleri için de Topluluklar bünyesinde bulunmanın avantajlarına yönelik beklenti içindedir (Borchardt, 1995, 15).

Hollanda için de söylenecek gerekçeler ve beklentiler hemen hemen aynıdır. Sunulan fırsat, sanayileşme adımlarını güçlendirecek, limanları sayesinde Avrupa taşımacılığında söz sahibi olacaktır. Tarımsal üretimdeki verimlilik ile birlikte yeni pazarlara da güvenli bir şekilde ulaşma imkanı olacaktır. Lüksemburg için aynı beklentileri taşımak mümkün olmamıştır belki de uzun süre olmayacaktır. Zira Lüksemburg gerek coğrafi konumu gerek nüfusu gerekse tarih boyunca etkin olmayan yapısı nedeniyle diğer kurucu ülkelere göre dezavantajlı bir konumda yola çıkmıştır (Borchardt, 1995, 16).

1973 yılındaki ilk genişlemenin ardından ikinci genişleme dalgasına yönelik girişimler Yunanistan ile başlamıştır. Demokrasiye dönüşten sonra Yunanistan'ın başvurusu 1975 yılına denk gelmektedir (Borchardt, 1995, 18). Bu durum

Topluluğun ikinci genişlemesidir. Zira Topluluk, 1 Ocak 1981 tarihinde Yunanistan'ı içine alarak hem 10. üye ülkeye sahip olmuştur hem de güneye doğru genişleme hamlesinde bulunmuştur.

Üçüncü genişleme ise İspanya ve Portekiz özelinde olmuştur. Zira İspanya ve Portekiz 1977 yılında başvuruda bulunmuştur. Üyelik antlaşması 1985 yılının Haziran ayında imzalanmıştır. İspanya açısından bakıldığında bu durum uzun bir geçmişi olan özlemin yerine gelmesidir. Diğer önemli bir unsur da üyeliğin İspanya'nın ekonomik beklentileriyle ilgilidir. Zira İspanya, üyelikle birlikte AT'den alınacak fonların özellikle tarıma dayalı sanayide kayda değer bir atılım ümit etmiştir. Yine bölgeler arasındaki kalkınmışlık düzeylerinin ortadan kaldırılmasına yardımcı olunacağını düşünmüştür (Borchardt, 1995, 19).

AT'ye 1 Ocak 1986 tarihinde katılan Portekiz, Yunanistan gibi en az gelişmiş ülkeler olarak bilinmektedir. Bu nedenle üyelikleri öncelikle bir geçiş dönemi gerektirmiştir. Bu geçiş dönemi yedi yıl sürmüştür. Ancak demokrasiye geçişle birlikte üyelik statüsü kazanması önemli bir destek unsuru olmuştur (Karluk, 2014, 91-92). Bununla birlikte Portekiz'e AT üyeliği eski Avrupa köklerine dönme fırsatı sunmuş, hem siyasal yalnızlıktan kurtulma hem de ekonomik gelişme için gereken ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır (Borchardt, 1995, 19).

Topluluğun İspanya ve Portekiz'i içine alarak güneye ikinci kez açılması bazı tepkileri de beraberine getirmiştir. Genişlemeye taraftar olmayanlar AT'nin Birlik ilkesinden uzaklaşarak bir serbest ticaret alanına dönüşeceği endişesini dile getirmişlerdir. Genişleme hamlesini savunanlar bu genişlemeyle Birliğin hayata geçmesi gecikmeyecek ve Avrupa'da demokrasi güçlenecektir (Karluk, 2014, 92).

Yukarıda da ifade edildiği üzere güneye doğru gerçekleşen ikinci ve üçüncü genişleme dalgasında en önemli sorun Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in gelişmişlik düzeyleridir. Dördüncü genişleme dalgasında ise durum bu açıdan daha iyimserdir. Zira Avusturya, İsveç ve Finlandiya ile ilgili söz konusu durum görece daha olumludur. Bu ülkeler aynı zamanda EFTA üyesidir. Üç ülke ile de müzakereler eş zamanlı olarak başlamış ve on üç ay gibi kısa bir sürede tamamlamıştır. Ancak burada da ülkelere farklı alanlarda geçiş süreci uygulanmıştır. Bu üç ülkenin katılımı 1 Ocak 1995 tarihinde gerçekleşmiş ve AB'nin üye sayısı 15'e çıkmıştır (Dedeoğlu,

2003, 115-123 ve İktisadi Kalkınma Vakfı İnternet Sitesi, 2019, “B”). Canbolat’a göre altı üye ile başlayan Birlik önce dokuz üyeye sonrasında ve nihayetiyle yirmi sekiz üyeye ulaşırken, ana gaye güvenlidir. Genişlemelere ilişkin Almanya’nın tavrı egemenlik devrinin tamamlandığı ve değer dağıtımının yapıldığı bir sistemle orantılı bir şekilde gelişmişlik düzeyinin artırılmasıdır. Örnek olarak bunun için kullanılacak temel enstrümanlardan birisi olan tek para biriminin uygulamaya konulması için bütün üye ülkelerin ekonomik ve sosyal durumlarının eşitlenmesi şarttır. Özellikle Doğu Bloğu ülkelerinin bu sosyal ve ekonomik entegrasyona uyum sağlayamaması önemli bir handikaptır (Canbolat. 2018, Ek I).

Beşinci genişleme diğerlerine göre hayli farklı olmuştur. Zira bu dönemdeki katılım sayısı 10 ülkeyi kapsamıştır. Diğer bir önemli durum ise Soğuk Savaş’ın ardından Avrupa Kıtası açısından bir dönüm noktası olma özelliğidir. Yaklaşık 50 yıllık bir bölünmüşlüğü ortadan kalkması imajı vermiştir. Fakat bu süreç hayli sancılı geçmiştir. Hem aday ülkelerin nitelik ve nicelikleri hem de Avrupa Bütünleşmesinin ulaşmış olduğu nokta itibarıyla diğer genişlemelerden çok farklı bir durum ile karşılaşmıştır. Diğer taraftan bu denli bir genişleme kurumların işleyişleri açısından da sorun oluşturma ihtimali doğurmuştur. Bu bağlamda kurumların yapıları değiştirilerek karar alma mekanizmaları yeniden düzenlenmiştir. Hal böyle iken, 1998’de Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile 2000 yılında ise Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile müzakereler başlamıştır. Bulgaristan ve Romanya dışındaki ülkeler 1 Mayıs 2004’te AB’ye katılmışlardır. Böylece beşinci genişleme sonrasında AB’nin üye sayısı 25’e yükselmiştir (Akçay ve Göçmen, 2016, 94 ve Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, “C”).

Bulgaristan ve Romanya ise yolsuzlukla mücadele alanında eksikleri gerekçe gösterilerek üyelikleri daha geç bir zamanda yani 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. Ancak burada da bir geçiş süreci ve kısıtlamalar uygulanmıştır. Böylece, AB’nin üye sayısı 27’ye ulaşmıştır (Akçay ve Göçmen, 2016, 94; Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, “C”).

Canbolat’a göre Almanya açısından genişlemenin önemli bir boyutunu Balkanlar oluşturmaktadır. Zira Balkanlar’ın AB’ye dahil edilmesi Almanya için bir meşruiyet alanı oluşturmaktadır. Bu durum Balkanlar’da yaşayan Alman azınlıklara Berlin yönetiminin erişebilme imkanı tanımaktadır (Canbolat, 2018, Ek I).

Hırvatistan 1 Temmuz 2013 tarihinde üye olmuştur ve AB'nin üye sayısı 28'e ulaşmıştır (Akçay ve Göçmen, 2016, 104 ve Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "C"). Aralık 2018 itibarı ile AB'ye üye olmayı bekleyen Türkiye ile birlikte, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Arnavutluk bulunmaktadır. Arnavutluk 2009 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur (Akçay ve Göçmen, 2016, 104 ve Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "D"). 2006 yılında Karadağ bağımsızlığını ilan etmiştir. Ardından da 15 Aralık 2008 tarihinde AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu girişime Avrupa Komisyonu, 9 Kasım 2010 tarihinde olumlu görüşle karşılık vermiş ve müzakerelerin başlayabilmesi için belirli şartlar öne sürmüştür (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "E").

AB açısından Makedonya'nın ayrı bir önemi vardır. Makedonya AB'nin Batı Balkanlara yönelik genişleme politikasında değerli bir role sahiptir. Üyelik başvurusunu 22 Mart 2004 tarihinde yapmıştır. Komisyon tarafından müzakerelere başlanmasıyla ilgili 2009 yılının Ekim ayından itibaren olumlu görüş belirtmiştir (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "F").

Sırbistan'ın başvuru tarihi 22 Aralık 2009'dur. Ancak Sırbistan'ın geçmişi ile ilgili önemli sıkıntıları gündeme gelmiştir. Nitekim soykırım ve savaş suçları işlemekle suçlanan asker ve siyasilere Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne sevk etmeyi kabul etmesi akabinde de Belgrad ile Priştine arasında diyalog kurulması, Kosova ile belirli konularda anlaşmaya varılması sonucunda 2012 yılının 1 Mart'ında aday ülke statüsü kazanmıştır. Komisyon, üyelik müzakereleri için resmen tanımadığı Kosova ile ilişkiler bağlamında şartlar öne sürmüştür (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "G").

AB üyeliği açısından iki potansiyel ülke göze çarpmaktadır. Bu ülkeler Bosna-Hersek ve Kosova'dır. Şubat 1992 yılında bağımsızlığını ilan eden Bosna-Hersek, 22 Mayıs 1992 tarihinden itibaren de BM üyesidir (Karluk, 2014, 116). Kosova ise 2008 yılında bağımsız olmuştur. Aynı yıl BM Güvenlik Konseyi Kararı ile Avrupa perspektifi verilmiş ve İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. Bu çerçevede 2013-2014 yılları arasında AB ile müzakereler yürütmüştür (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "H").

2.8.1. Berlin Duvarının Yıkılması: Almanya'nın Bütünlüğünden Avrupa'nın Bütünlüğüne

II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş döneminde iki Almanya ortaya çıkmıştır. ABD, Birleşik Krallık, Fransa kontrolündeki Batı İşgal Bölgeleri Federal Almanya Cumhuriyeti'ni (Batı) oluşturmaktadır. Sovyet işgalindeki bölge ise Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DAC) olarak anılmıştır. Doğu'daki baskıcı rejim nedeniyle Batı'ya kaçışlar yaşanmıştır. Bu kaçışlar için Berlin uygun bir alan olmuştur. Nitekim 13 Ağustos 1961 tarihinde iki ülkeyi birbirinden ayıran bir duvar çekilmiştir (Akşin, 2017, 463).

İngiliz Siyasetçi Winston Churchill'in "Demirperde" olarak tanımladığı duvar Batı ile Doğu Almanya arasındaki Soğuk Savaş'ın bir simgesi olmuştur. Bu durum tüm dünyada önemli bir yer tutmuştur. Fakat duvarın iki tarafı için de durum hiç kolay olmamıştır. Toplumlar bağlamında oluşan baskı ortamı ve bir şekilde duvarı aşarak karşı tarafa geçme çabaları hiçbir zaman eksik olmamıştır. Nitekim 1970'te Alman Sosyalist Başbakanı Willy Brandt, DAC tarafında görüşmelere başlamıştır. Bu görüşme doğu siyaseti olarak isimlendirilen bir yaklaşım ortaya koymuştur. Daha sonraki yıllarda yani 1980'li yıllarda görüşmeler hızlanmıştır. Doğal olarak duvarın iki tarafında yaşayan halklar da hem liderlerin görüşmelerini yakından takip etmişler hem de dünyadaki gelişmelere duyarlı hale gelmişlerdir. Macaristan'da çok partili sisteme geçildiği 1988 yılında çok sayıda DAC halkı Macaristan'a oradan da Almanya'ya geçmeye başlamıştır. Halk Batı Berlin'e geçmek için yoğun baskı yapmaya başlamıştır. Bu çerçevede sınırlı geçiş izinleri verilse de 9 Kasım 1989'da duvarın belirli yerleri halk tarafından yıkılmaya başlanmıştır. Bu olaylarla birlikte DAC'ta 18 Mart 1990'da çok partili sisteme geçişin kapıları açılmış ve yönetim istifa etmiştir. Seçimlerde Batı Almanya'nın desteklediği üç partili cephe oyların yüzde 48'ini almış, sosyalistler ise yüzde 22'lerde kalmıştır. Akabinde 23 Ağustos'ta parlamento iki Almanya'nın 3 Ekim 1990 tarihinde birleşmesine karar vermiştir. Duvarın yıkılması sosyalizmin sonunun simgesi olarak kabul edilmiştir (Akşin, 2017, 463).

AT iki Almanya'nın birleşmesi ile birlikte farklı bir durum yaşamıştır. Almanya'nın birleşmesi sonucunda AT fiili olarak genişlemiştir. Bu genişlemeyle

birlikte AT'nin üye sayısı artmamıştır ama Almanya'nın AT kurumlarındaki temsil gücü artmıştır. Ayrıca birleşmeyle beraber Doğu Almanya de facto olarak gümrük birliğine dahil olmuş ve üçüncü ülkelerle ticaretinde Topluluk mevzuatı uygulanmaya başlamıştır. Yine bu kapsamda Doğu Almanya Avrupa Yatırım Bankası (AYB) fonlarından da yararlanmaya başlamıştır (Karluk, 2014, 93).

AT'den AB'ye geçişte AB'nin resmi olarak tüzel kişilik kazanarak AT'nin anlamını yitirmesine varan süreçte “genişleme” ve “derinleşme” sürecinin tarihçesi sürecin anlaşılmasında son derece kritik veriler sunmaktadır. Bununla birlikte genişleme ve derinleşme süreçleri yukarıda ifade edildiği gibi gerek siyasal ve ekonomik anlamlarda gerekse Avrupa'nın müşterek güvenliğinin ve Avrupa içerisinde işbirliğinin tesis edilmesi anlamında “Altılar Avrupası”nın inisiyatifi ile işbirliği ve çatışmaya dayalı bir süreç içerisinde değerlendirilmelidir. AB'nin bütünlüğü ve genişlemesi bağlamında şüphesiz “Altılar Avrupası”nın ve bilhassa Almanya ve Fransa'nın uzlaşmaları ile çıkar çatışmaları arasında şekillenen antlaşmalar, zirveler ve toplantılarla sağlanmıştır. AB'nin karar alma sürecinde en etkin aktörlerinden birisi olması nedeniyle genişleme sürecinde Almanya'nın rolü ve Almanya'nın genişleme sürecine bakış açısı büyük önem arz etmektedir. Genişleme sürecinin ilk formu olan “Altılar Avrupası”nın oluşturulması sürecinde:

“Benelux ülkeleri, İtalya ve Almanya tek çatı altında devletler üstü bir uyuma destek verdiler. Fransa ise, özellikle General de Gaulle'nin başkanlığı döneminde “ulus devletlerin Avrupa'sının” esnek bir kıstasla uyumunu savunarak Avrupa Topluluğu'nun derinleşmesi konusunda atılacak adımları durdurdu ve böylelikle genişlemesini de engellemiş oldu. Bu modeller arasındaki çelişkiler karara bağlanmadı, hatta Avrupa Birliği'nin Anayasal yapısında yer aldı. Bu da tek Avrupa anayasasının oluşması konusunda yaşanan tartışmaların sebeplerinden birini teşkil etti” (Stammen ve İyikan, 2008, 199).

Devam eden süreçte Maastricht ile başlayıp Amsterdam, Nice ve nihayet 2007'de Lizbon Antlaşması ile varılan derinleşme ve genişleme politikasına yönelik adımların hepsi Almanya'nın Avrupa'yı tek çatı altında toplama girişimlerinde bulunmasına, buna karşılık ise Fransa'nın sürekli olarak Almanya'nın karşısında bir tavır takınmasına ve hem kendi lehine hem de üye sayısı az olan küçük üye ülkelerin ulusal egemenlikleri çıkarına taleplerde ve girişimlerde bulunmasına sahne olmuştur. Dolayısıyla AB'nin genişlemesi sürecinde Birliğe 2004'te on ülkenin birden katılması ve takip eden yıllarda üye sayısının giderek artması genişleme sürecinin

Almanya'nın Avrupa'yı tek çatı altında toplamak arzusu ile birlikte anayasal bir temele oturtulmasını gerekli hale getirmiştir (Stammen ve İyikan, 2008, 199). Ancak bu girişimler yukarıda belirtildiği gibi başarısızlığa uğramıştır. Özellikle Doğu Almanya'nın Birliğe Batı Almanya ile birleşmesi ile fiilen katılmış olması ve diğer Doğu Avrupa Ülkelerinin de sırasıyla birliğe katılımı; AB'nin bu ülkeleri bünyesine alarak SSCB'den ayrılmalarının akabinde girecekleri demokrasi sürecinde uyuma dayalı politikalar geliştirmesini gerekli hale getirmiştir (Stammen ve İyikan, 2008, 200-201).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AB’NİN GELECEK SENARYOLARI VE ALMANYA

AB’nin geçirdiği 70 yıllık serüvenin tarihçesi, bu sürecin kurucu üye Almanya ile olan yakın ilişkisi ve faal bir aktör olarak Türkiye’nin AB’ye üyeliği gibi konular AB’ni geleceğini yakından ilgilendiren hususlardır. Ancak AB’nin geleceğine dair geliştirilen senaryolar yine de öncelikle AB’nin geçirdiği ekonomik, siyasal gelişmelerle okunmalıdır. Bu bağlamda metnin bu bölümünde ilk olarak AB’nin ekonomik bütünleşme seviyeleri, daha sonra ekonomik bütünleşme tartışmaları içinde *federasyon*, *konfederasyon* modellerinin yeri ve önemi, AB’nin geleceğine dair olası gelecek senaryoları ve son olarak Almanya ve AB’nin geleceği tartışılacaktır.

3.1. AB’nin Ekonomik Bütünleşme Seviyeleri

AB’nin kurulmasının diğer nedenlerinin yanında işlerliğinin sürdürülmesi hususunda en temel sebeplerden birinin Avrupa’nın ekonomik gücünü artırmak olduğu söylenebilir. Zira II. Dünya Savaşı’ndan hemen önceki dönemde iki süper ekonomi olan ABD ve Japonya’ya karşı, II. Dünya Savaşı’ndan sonraki Soğuk Savaş döneminde ise ABD ve SSCB’ne karşı durabilmek için Avrupa’da ekonomik ve siyasi bir birliğin kurulması şarttır. Bu nedenle kurulacak birliğin temelinde siyasal birliği önceleyecek ve siyasi birliğin sağlam temeller üzerine kurulmasını sağlayacak ekonomik birlik yatmaktadır. AB’nin kuruluşuna kadar giden süreçte ekonomik ve parasal birliktelik için atılan her bir somut adım, bir sonraki aşamaya geçiş için başarılması gereken dönüm noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ekonomik birlikteliğin temel aşamalarını ve ne ölçüde başarılı olduğunu incelemek AB’nin geleceğine dair senaryoların anlaşılmasında büyük önem arz etmektedir.

Öncelikle ekonomik birliğin sağlanmasında önemli bir başlangıç sayılabilecek Serbest Ticaret Bölgesi ya da Serbest Ticaret Anlaşması (STB) AB’nin ekonomik birliği için en basit formlardan birisidir. Ekonomik birliğin sağlanması için atılan somut adımlar STB’den önce yapılan çeşitli ekonomik anlaşmalar olarak gösterilmektedir. Fakat devletler arası antlaşmalar bir “entegrasyon” türü olarak tanımlanmamaktadır. Zira entegrasyondan bahsedebilmek için “ortak kurumlar ve

ortak politikalar” (Özdemir, 2015, 42) gereklidir. Dolayısıyla STB ekonomik entegrasyon sürecinde bir sonraki aşamaya geçişin teminatı sayılabilecek nitelikte atılan ilk somut adım olarak değerlendirilmektedir.

Şanlı’ya göre Dünya’daki en başarılı ekonomik entegrasyon örneği zamanla AB adını alan birleşme hareketidir. Zira ülkelerin ekonomik entegrasyona yönelmesinin ana sebepleri; üretim kapasitelerini ve verimliliklerini yükseltmek yoluyla toplumsal refah seviyelerini yükseltmek, bölge dışı bloklara karşı rekabet gücünü artırmak ve aynı bölgelerdeki ülkelerin çıkar çatışmalarını engelleyebilmektedir (İncekara, 1995, 63; Aktaran: Şanlı, 2008, 15).

STB’yi gümrük vergisinden muaf tutulan bölgelerle karıştırmamak gerekir. Zira STB’nin önemi AB ülkelerinin uluslararası ekonomik entegrasyonunun sağlanması için üye ülkelerin birbirlerine gümrük vergisi uygulamamasını ve herhangi bir ticari kısıtlamaya gitmemesini sağlamasında yatmaktadır. STB ile üye ülkeler arasında ticari malların dolaşımı serbest bırakılmış ve üye ülkeler birbirlerine karşı serbest ticaret bölgesi olarak tanımlanmıştır (Özdemir, 2015, 42-43). Bunun yanında üye ülkeler Birlik dışındaki ülkelerle olan ticari ilişkilerinde gümrük vergisi politikasına devam etmişlerdir. STB’ye AB bağlamında daha önce birinci bölümde zikrettiğimiz EFTA örnek gösterilebilir.

STB ilk defa 1950’lerde Birleşik Krallık tarafından gündeme getirildiğinde AT’nin STB’ye bir blok olarak katılması fikrini desteklemiştir. Birleşik Krallık’ın bu isteğinin ardında kendi ekonomik çıkarları yatmaktadır (Dinan, 2008, 122). Ancak Birleşik Krallık’ın bu teklifi Altılar’ın arasındaki dayanışmayı zayıflatmaya yönelik bir teşebbüs olarak değerlendirilmiş ve STB’nin kurulması ilk aşamada başarısızlığa uğramıştır. Zira Fransa AT’yi tehlikeye atacak bir girişim olarak STB’yi reddetmiştir. Altılar STB’ye karşı 1957-58 yıllarında ortak bir tavır bütünlüğüne girdiğinde Birleşik Krallık’ın STB’ye dair ümitleri kırılmaya başlamıştır. Aynı zamanda Fransa’da IV. Cumhuriyetin başarısızlığa uğramasının ardından iktidara De Gaulle’nin gelmesi ve hemen ardından Ortak Pazar fikrini kabul etmesi STB’nin rafa kaldırılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla AB’ye giden sürecin ve ekonomik entegrasyonun ilk aşamalarından olan STB göreceli olarak başarısızlığa uğradığı belirtilmiştir (Dinan, 2008, 122-124).

Daha önce de ifade edildiği üzere İngilizler 1959 yılının başlarında AT'ye alternatif olacak bir ticaret bloğunun kurulması için girişimlere başlamış ve EFTA'yı kurmuştur. EFTA, AT üyesi olmayan ülkeleri hedeflemiştir ve Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık arasında kurulması planlanmıştır. Birleşik Krallık'ın EFTA'nın ekonomik olarak faydası dokunmayacak olsa bile AT üzerinde STB'nin kurulmasına yönelik baskıları artıracığı ümidiyle Birleşik Krallık için politik bir öneme sahiptir. Birleşik Krallık'ın umudu ABD'nin Avrupa'nın Altılar ve Yediler olarak iki parçaya bölünmesinden endişe duyup AT'yi Birleşik Krallık'ın istediği STB'ye zorlayacağı yönündedir (Dinan, 2008, 123-124). Fakat ABD'nin SSCB'ye yönelik endişeleri neticesinde EFTA'ya kuşkulu bakışı ABD, Almanya ve Fransa'ya Batı Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi fikrini teklif etmiştir ve kuruluşu ile birlikte STB tartışmalarının da sonu gelmiştir (Dinan, 2008, 126).

AB'nin ekonomik bütünleşmesinde ikinci adım olan Gümrük Birliği (GB) ise ekonomik bütünleşme bağlamında başarıya ulaşmış bir politikadır. GB ile amaçlanan AB'nin tarafları arasında malların serbest dolaştığı ortak bir pazar kurulmasıdır (Göçmen, 2016, 386). GB kısaca STB'nin açmazları sebebiyle ekonomik entegrasyon açısından ikinci aşama olarak değerlendirilebilir. Zira STB'nin en önemli açmazı her ülkenin birlik dışındaki ülkelere kendi gümrük tarifelerini uygulamasıdır. Dolayısıyla "STB'yi çevreleyen gümrük duvarları eşit yükseklikte değildir". Bu durum birlik içerisinde ticaret gelirleri açısından bir eşitsizlik doğurmaktadır. Bu nedenle GB ile birlik içerisinde malların serbest dolaşımı ilkesinin yanında dışarıya karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulamasına gidilerek bu eşitsizliğin aşılması amaçlanmıştır. GB ile ticaretten elde edilen gelirler birlik üyesi ülkeler arasında eşit biçimde paylaşılacak ve adalet sağlanmış olacaktır ve bunun yanında GB'ye katılan ülkeler ortak bir ticaret politikası benimseyecektir. STB'nin aksine, STB'nin açıklarını da kapatan bir uygulama olarak GB başarıya ulaşmış bir uygulamadır. Bugün AB içerisindeki ülkelerin yanı sıra AB-Türkiye arasında da GB politikası geçerlidir. GB'nin STB'den sonraki ikinci adım olarak tam olarak yürürlüğe girmesi yukarıda daha önce de bahsedilen 1957 Roma Antlaşması'ndan 11 yıl sonra gerçekleşmiştir (Özdemir, 2015, 43).

GB'nin ardından ekonomik entegrasyon için atılan önemli üçüncü adım ise Ortak Pazar'ın (OP) kurulmasıdır. GB ile sırasıyla malların serbest dolaşımı ve ticaret gelirlerinin üyeler arasında eşit dağıtımı gerçekleştirilmiştir. OP'nin temel hedefi ise üye devletler arasında malların dolaşımının sağlandığı tek bir pazarın kurulmasıdır (Göçmen, 2016, 386). Zira malların serbest dolaşımı tam ekonomik entegrasyonun gerçekleştirilmesi için yeterli değildir. Üretim sürecine katılan ülkelerin, ürettikleri mallara yönelik maliyetlerinde ortaya çıkan farklılıklar rekabet doğurmakta ve üye devletler arasında kurulacak kusursuz bir ekonomik birliğin önünü tıkamaktadır (Özdemir, 2015, 44-45). Bu nedenle üye ülkeler arasında meydana gelebilecek dezavantajları ortadan kaldırmak adına OP aşaması ile malların üyeler arasında serbest dolaşımının yanı sıra üretim aşamasına dair unsurların, yani sermaye ve emek gibi unsurların da serbest dolaşımına geçiş amaçlanmaktadır. Böylelikle üye devletler arasında federatif bir yapıda olacağı gibi yatırım ve iş olanakları gibi bazı devletleri dezavantajlı konuma itebilecek unsurlar konusunda engeller aşılmıştır. AB Ortak Pazar uygulamasını ekonomik entegrasyon açısından 1993 yılına gelmeden hemen önce başarı ile sağlamıştır (Özdemir, 2015, 44). OP ekonomik entegrasyon açısından atılmış en büyük adımlardan birisi sayılmaktadır. Zira bugün OP politikası tam olarak yalnızca Avrupa'da gerçekleştirilebilmiştir (Göçmen, 2016, 386). OP'nin sağlanması AB'ye entegrasyon açısından bir sonraki adım olan daha önceki bölümde bahsedilen Ekonomik ve Parasal Birliğe giden yolun önünü açmıştır.

Ekonomik ve Parasal Birlik, Gümrük Birliği ve Ortak Pazar'ın ardından ekonomi ve para politikalarının sağlıklı bir zeminde koordinasyonun sağlanması için önemli bir politikadır. Bu aşamada artık “ortak para”, döviz ve faiz politikaları” devreye sokulmuştur. Bu aşamanın ekonomik entegrasyon bağlamında önemi ortak bir merkez bankasının ve ortak bir paranın kurulmasıdır. Ancak parasal birliğin kurulması iki aşamada gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki ortak bir para biriminin olmadığı fakat üye devletlerin paralarının değerlerinin birbirine yaklaşık ortak bir değerde tutulmasıdır. Buna göre AT'nin 1979'da kurduğu “Avrupa Döviz Kuru Mekanizması” bu duruma örnek gösterilebilir. Ancak asıl amaç ortak bir paranın kullanıma sokulması ve üye devletlerin paraları arasında meydana gelebilecek değer farklılıklarının yol açacağı problemleri önlemektir. Bu nedenle

ikinci aşama olarak ortak bir para biriminin kurulması ile ortaya çıkacak gerçek bir parasal birlik durumunun sağlanması ana amaçtır. 1999 yılında AB'nin ortak para birimi olan avroya geçiş sağlanmıştır. Aynı zamanda avro denetimi ve ortak para birliğinin yönetimi için Avrupa Merkez Bankası görevlendirilmiştir (Özdemir, 2015, 44). 1999 yılında yürürlüğe girmesine rağmen avro ortak pazarda kullanımı 2002 yılında başlamıştır.

Buna göre para birliğine katılan ülkeler borçlarını avro cinsinden lanse etmeye başlayacaklardır. Burada üç yıllık bir geçiş dönemi planlanmıştır. Süreç içerisinde ülkelerin milli paraları avronun alt bölümleri olacak, söz konusu ülkelerde avro kullanılacaktır. Birliğe katılan üye ülkelerin belirlenen tarihte ödenmemiş borçları avroya çevrilecektir (Karluk ve Tonus, 1998, 261-293).

Önceki aşamalarda görüldüğü gibi ekonomik entegrasyon açısından dördüncü adım olan parasal birlik yalnızca ekonomik anlamlar taşımamakta bunun yanında bir sonraki ve nihayi aşama olan siyasi birliğin sağlanmasında da önemli bir adımdır. Siyasal birliğin ortak para birimi açısından bir çimento görevi göreceği söylenmektedir. Zira ülkeler krize girdiklerinde onların avro yani parasal birlikten ayrılmalarını engelleyecek bir mekanizma henüz mevcut değildir. Siyasi birliğin önünde duran en önemli engel olarak değerlendirebilecek egemenlik unsuru burada devreye girmektedir. Dolayısıyla ulusların üzerinde bir otoritenin kurulması siyasi ve ekonomik entegrasyon hususunda büyük bir engel olarak durmaktadır. Parasal birliğin sağlanmış olması ve ortak bir para birimi olarak avronun kullanıma sokulması en önemli aşama olan siyasi birlik açısından hem ekonomik hem de siyasi öneme sahiptir. AB'ye entegrasyonun en önemli aşaması olarak değerlendirilebilecek siyasi birlik ekonomik entegrasyonlar tamamlandıktan sonra beşinci adım olarak ulusal egemenlik hususunu da yakından ilgilendiren mevzularda ortak politikaların belirlenmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Özdemir, 2015, 44-45). 1990'lı yıllar siyasi birliğin kurulmasına yönelik hamlelere sahne olmuştur. 1993 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile öncelikle AB kurulmuş, yukarıda da ifade edildiği gibi halihazırda var olan ortak dış politika ve güvenlik politikasının yanına ikinci ve üçüncü dayanak noktaları olarak adalet ve içişlerinde işbirliği mekanizması da kurulmuştur. Kurulan bu yapı 1999 yılında Amsterdam Antlaşması ile güvence

altına alınmış ve birinci sütun ile birleştirilmiştir. Nihayet 2009 yılında Lizbon Antlaşması ile bu tasvir edilen üç sütunlu yapı tamamen ortadan kaldırılmış ve yerine ortak dış politika ve güvenliğin muhafaza edildiği ulus üstü yapı ortaya çıkmıştır. Lizbon Antlaşması ile daha önce yukarıda belirtildiği gibi “Birlik Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği” ve “AB Zirvesi Başkanlığı” getirilmiş ve siyasi birliğe yönelik somut adımlar atılmıştır (Göçmen, 2016, 387). Bu durum siyasi entegrasyon açısından bir sonraki aşama olarak kabul edebilecek “federatif-konfederatif” tartışmasının önünü açmış ve bu tartışma halen devam etmektedir.

3.2. Federatif-Konfederatif Yapı Tartışmasının AB’nin Ekonomik Bütünleşme Seviyeleri İçerisindeki Yeri ve Önemi

AB’nin ekonomik ve siyasi bütünleşmesinin anlaşılması için iki temel entegrasyon teorisinden bahsetmek gerekmektedir. Buna göre Federalizm olarak adlandırılan ilk entegrasyon biçimi AB’nin bugünü ve geleceği hususunda değerlendirebilecek ilk entegrasyon modelidir.

Federalist yapının özünün bir denge anlayışına dayandığını ifade edilebilir. Buna göre ulus üstü merkezi bir kurum olarak federal yapıda hem federal hükümet hem de federal kurumlar arasında bir denge kurulmalıdır. Bu yapıda federal hükümete ortak kararlar alacak ve bu kararları yürütecek kadar yetki verilmektedir. Bunun yanında federal hükümet ekseninde oluşan bu merkezileşme bir yandan siyasi bir birlik sağlarken özgürlüklerin kısıtlanmaması için belirli ölçüde yetki ve güvenceler de eyalet kurumlarına verilecektir. Federalizmin temel özellikleri tartışıldıktan sonra AB’nin siyasi bütünleşmesi açısından federalist teorisin federalistler tarafından sıklıkla dile getirilen bir teori olduğunu belirtmek gerekir. Federalistlere göre AB özü itibarıyla federalist bir projedir. AB’nin federal bir yapı altında entegrasyonunu destekleyen iki ana akım hareket mevcuttur. Bunlardan ilki “Pan-Avrupa Hareketi”, ikincisi ise Birleşik Krallık’ın II. Dünya Savaşı’ndan sonra benimsediği “Federal Birlik Hareketi”dir. Sanılanın aksine Birleşik Krallık federal bir yapıyı savunuyor oluşunun temel sebebi Anglo-Sakson siyaset anlayışının federatif bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Spinelli’ye göre federalizm anglo-amerikan kültürün bir ürünüdür ve aslında kıta avrupasına yabancısıdır. Federalist hareketin Birleşik Krallık’tan filizlenmesinin diğer bir nedeni de Birleşik Krallık’ın

reel politik kaygıları ile ilgilidir. Bir başka ifade ile Almanya'nın kıta avrupalasında güçlenmesi ve Birleşik Krallık'ın savunduğu dünya modeline ters bir ideolojiyi benimsemiş olması, Birleşik Krallık'ı kıta avrupalasındaki liberal unsurları bu tür tehditlere karşı koruyabilmek için bir ayara getirerek bütünleştiren bir federalist anlayış çizgisine itmiştir (Özdemir, 2015, 57-58). Özdemir ve Spinelli'nin söylemlerinin yanında Canbolat'ın Birleşik Krallık'ın AB üyeliğine ilişkin ifadelerini burada paylaşmak gerekiyor:

“Ve katıldıktan sonra da her zaman Birleşik Krallık bu ulusüstü oluşum mantığına hep mesafeli olmuştur. Kendince haklı. Şimdi Birleşik Krallık bu sistemden ayrılma sürecini 2007’de imzalanıp 2009’da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması mevzuatına uygun biçimde yürütüyor. İsteyen prosedüre uygun olarak ayrılabilir. Birleşik Krallık ayrılma konusunda oylama yaptı. Halkın neredeyse yarısı, yüzde 48’in üzerinde bir kesim ayrılmayı düşünmüyor. Yani hâlâ daha Birleşik Krallık içerisinde bu ayrılmanın iyi olmadığını düşünen önemli bir kesim var, Birleşik Krallık Hükümeti’ni mahkemeye veren firmalar var, kişiler var. Bizi bu haktan mahrum edemezsin. Serbest dolaşım hakkından falan diye. İtiraz edenler var. Bundan birkaç ay önce Birleşik Krallık Dışişleri Bakan Yardımcısı’nın bir açıklaması oldu. ‘Biz ileride ayrılacak bile ileride tekrar Avrupa Birliği sistemine girebiliriz’ dedi. Çok anlamlı. Yani bu ne demek? Şu anda ayrılmayı düşünen Birleşik Krallık bile Avrupa Birliği sisteminin geleceğinden emin ve biz oraya tekrar girebiliriz diyor. Bunun da bir fikir vermesi lazım” (Canbolat, 2018, Ek I).

AB'nin geleceğine yönelik son dönemdeki federalist çabalar bilhassa bütünleşme süreci göz önüne alındığında siyasal birliğin sağlanması tezi üzerinden yürütülmektedir. Bunun sağlanması için bir AB Anayasa'sının hazırlanması ve ortak karar alma süreçleri oluşturma girişimleri bu manada federalist eğilimler taşımaktadır. Her ne kadar Anayasa Antlaşması'nın başarısızlığa uğraması ve yukarıda belirtildiği gibi birçok Avrupalı devletin ulusal egemenliklerinden taviz vermek istememesi durumu ortaya çıkmışsa da 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması federalizm bağlamında bir başarı olarak değerlendirmektedir (Özdemir, 2015, 60).

AB'nin siyasal ve ekonomik entegrasyonunda önemli bir süreç olmakla beraber, AB'nin federalist bir anlayışla entegrasyonu kolay görünmemektedir. Bunun en önemli nedeni adım adım hakim olmaya başlayan popülizm ve uluslararası egemenlik anlayışındaki katı tutumlardır. Nas'ın verdiği örnek burada önemli bir çıkarım yapmaktadır:

“Mesela Almanya özellikle bu liberal değerler konusunda ısrarcı. Polonya ve Macaristan’a karşı olduğu gibi. Fakat şimdi o anti liberal koalisyonun güçlenmekte olduğunu görüyoruz. Polonya var Macaristan var İtalya biraz onları destekliyor özellikle göç konusu üzerinden. Bulgaristan’ın da onlara destek verdiği haberlere konu oldu. Yani böyle aslında çok tek başına önemli görmediğimiz ülkeler bir araya gelince kafa tutabiliyorlar AB içerisinde. Aslında Avrupa’nın temsil ettiği değerlere karşı çıkabiliyorlar. Böyle bir şey olursa da AB’nin çok bir anlamı kalmaz. Yani tamamen böyle farklı görüşlere sahip olan işte bir kısmı daha demokratik bir kısmı daha az demokratik ülkelerden oluşan bir AB de ne kadar o bütünlüğünü koruyabilir? Orada da ciddi soru işaretleri var.”(Nas, 2018, Ek II).

Başka bir bakış ile federalist bir bütünlük, ulus devletlerin yetkilerini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Bunun yanında bir başka tez Avrupa’nın federalist bir yapıya ihtiyaç duymaksızın hali hazırda son derece çok kültürlü bir yapıya sahip olduğu tezidir. Dolayısıyla yakın vadede federalist bir yapının AB’nin siyasi entegrasyonu için öngörülen bir yapı olmadığı söylenebilir (Özdemir, 2015,60).

AB’nin bütünleşmesi üzerine geliştirilen bir başka tez ise konfederatif yaklaşımdır. Konfederatif yaklaşıma göre federalist yapının aksine ulus ve ulus devlete vurgu yapan “hükümetlerarası” bir projedir (Sunay, 2006, 223). Konfederatif yapı federalist yapının açmazlarından olan “ulusal egemenlik” ve “ulus devlet”e yönelik kaygılara ulusal yapının korunduğu bir “Avrupa Milletler Topluluğu” modeli ile cevap vermektedir (Sunay, 2006, 223).

Genel olarak konfederatif model federatif modelin aksine iki ya da daha fazla devletten teşkil, egemenliğin devredilmediği daha esnek bir modeldir. Dolayısıyla AB’nin bütünleşmesi bağlamında üye devletlerin egemenliklerini devretmeksizin karşılıklı işbirliğine dayanan bir model olarak değerlendirilebilir (Sunay, 2006, 226). Buna göre konfederatif yapı merkezizetçi federatif yapıya bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. AB’nin siyasi ve ekonomik bütünleşmesine yönelik geliştirilen teorilere göre ulus devlet vurgusu ve üye devletlerin egemenliklerini ulus üstü bir yapıya devretme yönündeki çekinceleri ve henüz Avrupa’nın bu tarz bir siyasi bütünleşmeye hazır olmaması beraberinde alternatif bir senaryo olarak konfederatif yapı tartışmalarını getirmiştir.

Konfederatif yapı Kaleağası’na göre Almanya bağlamında şu şekilde değerlendirilebilir:

“Almanya’nın eğiliminin iki üç çemberli Avrupa’dan yana olduğunu farklılaştırılmış entegrasyondan yana olduğunu görüyoruz. Merkezde Avro Bölgesi onun da dahil olduğu geniş bir Avrupa Birliği konfederasyonu orada üç sınıf değil ama üç tür olacak o konfederasyon, yani ana çember belki bu. Bir, çekirdek avro bölgesine daha ulus üstü nüveye üye olan ülkeler. İki, buna üye olmak isteyen ama teknik olarak henüz hazır olmayan kıstasları karşılamayan ülkeler. Üç, istemeyenler. Yani siyasi olarak hazır olsun veya olmasın istemeyen ama geniş Avrupa Birliği çemberi içinde yer almak isteyenler. O çember tabi yine Tek Pazar demek yine birçok ortak politika demek. Güvenlik gibi birçok alanda işbirliği demek ve tabi hukuk devleti, demokrasi ve özgürlükler demek. Bütün bunlar o geniş çember. Tabi bir de daha dış bir çemberde çeşitli şekillerde Avrupa entegrasyon sürecinin yörüngesinde önemli farklı anlaşmalarla o sisteme dahil olan ülkeler.” (Kaleağası, 2018, Ek III).

Kaleağası’nın sözlerinin yanında Sunay’ın ifade ettiği gibi konfederal yapının AB bağlamında “hükümetlerarası yaklaşım” ile örtüşen bir özellik taşıdığı ifade edilebilir. Hükümetlerarası yaklaşım ile AB bütünleşmesi bağlamında federalist yaklaşımda birbirine karşıt olan “ulusal egemenliklerin korunması” ve “bütünleşme” kavramları birbirine karşıt, zıt kavramlar olmaktan çıkarılmış ve “bütünleşme” ile “bir araya gelme” kavramları eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla hükümetlerarası yaklaşımın nihai amacının, Kaleağası’nın ifade ettiği konfederatif yapı bağlamında ulusların kendi egemenliklerini yitirmeden ortak bir amaç için bir araya geldiği bir yapı olduğu ifade edilebilir (Sunay, 2006, 226).

Gelinen noktada işbirliğine dayalı birlikteliği ile AB ne federal ne de konfederal bir yapı içerisinde değerlendirilebilir. Yukarıda federal ve konfederal yapıya dair yürütülen tartışma ışığında Sunay’ın ifadelerine bakmak gerekir:

“...Karma bir nitelik taşıyan AB bakımından esas itibarıyla, federal yapı ile konfederal yapı arasında yer alan, “ara model” değerlendirmesini yapmak mümkündür. Böyle bir model bağlamında ise AB, her şeyden önce; işbirliğinin ötesinde bütünleşme amacı taşıyan ve uluslararası örgütlerden daha sıkı nitelikteki yapısıyla “konfederasyonun ötesinde bir Birlik” görünümü arz etmektedir. Nitekim bunun somut dayanaklarından ilki, konfederasyonda sadece üye devlet vatandaşlığı bulunurken; Avrupa Birliğinde hem üye devlete, hem de AB’ne vatandaşlık bağının söz konusu olmasıdır. Ayrıca konfederasyonda, dış politika; bütünüyle üye devletlerin yetkisinde iken, AB; kısmi de olsa, bütünleşme kapsamına giren konularda üye devletleri bağlayan uluslararası andlaşma yapma yetkisine sahip bulunmaktadır. Yine konfederasyonda, üye devletler arasındaki uyuşmazlıkları yargısal yolla çözen bir organ mevcut değilken; Avrupa Birliğinde uyuşmazlıkları nihai olarak karara bağlayan bağımsız bir organ bulunmaktadır. Öte yandan konfederasyonda organlar, yetkilerini üye devletlerden almakta olup, bu yetkiler üye devletler tarafından tek taraflı olarak değiştirilebilmekte iken; Avrupa Birliğinde yetkiler, kurucu antlaşma olarak nitelendirilen belgelerden alınmakta ve üye devletler de bunları tek taraflı olarak değiştirememektedirler” (Sunay, 2006, 249).

AB'nin geleceği bağlamında federatif yapı ve konfederatif yapı tartışmasına ek olarak AB'nin gelişmesine yönelik teorilerden işlevselci ve yeni işlevselci teoriye de kısaca değinmek gerekmektedir. İşlevselci teori AB bağlamında *“ihtiyaçlara uygun bir ortaklık oluşturulmasını ve bütünleşmenin teknik yönünü vurgulamaktadır”* (Sunay, 2006, 232). Ancak Sunay'ın da ifade ettiği gibi işlevselci teorinin siyasi bütünleşme özelinde eksiklikler barındırması yeni işlevselci teorinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Buna göre yeni işlevselcilik teorisini savunanlar; *“teknik işbirliğinin, siyasal bütünleşmeyi de desteklediğini savunmaktadır”* (Sunay, 2006, 232).

Yürütülen bu tartışmadan sonra AB'nin geleceğine yönelik senaryolar siyasi ve ekonomik bütünleşme bağlamında AB'nin mevcut durumunun ve gelecek senaryolarının analiz edilecektir.

3.3. AB'nin Bütünleşmesinin Geleceğine Dair Gelecek Senaryoları

Daha önceki başlıklarda tartışıldığı üzere, AB'nin bütünleşme çabaları uzun vadeli bir proje olarak yer yer başarılı yer yer ise başarısızlığa uğramıştır. AB'nin gelecek vizyonunun tayin edilmesinde şüphesiz AB'nin geçmişten bugüne bütünleşmeye yönelik adımları büyük önem arz etmektedir. Bu hususta AB'nin yapılanmasının devam edip etmeyeceği, Birliğin daha sıkı bir entegrasyona yönelip yönelmeyeceği bugünün ana tartışma konuları arasında durmaktadır. Buna göre öngörülen beş senaryo AB'nin geleceğine dair mevcut verilerin analiz edilmesinde oldukça yardımcı olmaktadır.

AB'nin olası geleceğine yönelik öngörüler şüphesiz AB'nin mevcut kurumlaşmış yapısından hareketle ortaya konulmuştur. Yukarıdaki bölümlerde tarihçesi kapsamlı biçimde sunulmaya çalışılan AB, siyasi ve ekonomik bütünleşme bağlamında oldukça yol kat etmiştir. AB'nin geleceğine dair olası gelecek senaryolarının tam olarak anlaşılmasında şu soru faydalı olacaktır: AB aslında ne demektir? Canbolat'a göre:

“Üç şey akla gelir Avrupa Birliği dediğiniz zaman. Bir, uluslarüstü siyasal sistem. Değer dağıtımının yapıldığı yani egemenlik devrinin ulusüstü bir kuruma devredildiği boyutu var. Bu yenidir, dünyada da tektir. Bazen literatürde geçer ulusüstü kuruluşlar derler. Bu yanlış bana göre. Ulusüstü, uluslarüstü kuruluşlar

yok. Uluslararası var. Yani supranasyonel tekdir o da Avrupa Birliği'dir. O kastedilenler transnasyonel denilenler uluslararasıdır ya da uluslarötesidir. Bunlar çoktur. Mesela AGİT gibi OECD gibi kurumlar. Şimdi ulusüstü kuruma yetki devri, birinci özelliği bu Avrupa Birliği'nin. İkinci özelliği Avrupa Birliği'nin entegrasyon süreci olmasıdır. Çok farklı siyasi, ekonomik, kültürel yapıların ulus devletlerin bir sistem içerisinde var olmaları. Sistem nedir? Çeşitli unsurların bir işlevsellik göstermesine sistem denilirse eğer işte bu çeşitli 28 farklı ülkenin bir sistem içerisinde işlevselliği kolay değil. Entegrasyon ise birdenbire olacak bir şey değil. Entegrasyonun sonu gelmez. Başlar ama biz bütünleştik diyemezsiniz. Hiçbir zaman koyamazsınız noktayı. Çünkü o sosyal, siyasi dinamizmdir. İnsanlardan oluşan insanların ihtiyaçları beklentileri bitmez ki. Her an bir devrim var. Her an bir değişiklik var. 1951 yılında başlayan Avrupa entegrasyonu Avrupa Birliği içerisinde 2018'de bitmiş değil. Bu devam ediyor. İkincisi demek ki entegrasyondur. Üçüncü özelliği az önce de ifade ettim, Avrupa Birliği'nin güvenlik işlevidir. Güvenlik, entegrasyon, ulusüstü yapıya egemenlik devri. Bunları düşünürseniz bu realiteyi siz Avrupa Birliği'ni birden bire tek bir ulus devletmiş gibi görüp ondan ulus devlet davranışları bekleyemezsiniz.” (Canbolat, 2018, Ek I).

Canbolat'ın belirttiği gibi uluslarüstü sistem, entegrasyon ve ortak güvenlik AB'ye doğru giden tarihsel süreç boyunca da, AB'nin kuruluşundan mevcut duruma gelinen süreç boyunca da her zaman merkezde duran kavramlar olmuşlardır. AB'ye dair olası gelecek senaryoları ve ön görülen entegrasyon seviyeleri yukarıdaki iktibasla birlikte değerlendirildiğinde yakın gelecekte AB'nin egemenlik devrini gerektirecek ulusüstü bir yapıya dönüşmesinin beklenemeyeceğini ortaya koymaktadır. 2017 Mart ayında kamuoyuyla paylaşılan “Beyaz Kitap” AB'nin geleceğinin tayin edilmesinde beş temel senaryo sunmaktadır. İKV'nin hazırladığı rapora göre 60. yılının ardından sancılı bir sürece giren Avrupa projesi, siyasi ve ekonomik bütünleşme özelinde yeni bir aşamaya geçmenin gerektiği bir sürece doğru ilerlemektedir. Buna göre Beyaz Kitap 2025'e kadar beş farklı senaryo tasvir etmektedir. Bu senaryolar sırasıyla: “Aynı şekilde devam”, “Yalnızca tek pazar”, “Birden çok gönüllüler koalisyonu”, “Daha az alanda daha etkin bir AB” ve son olarak “Hep birlikte daha fazla bütünleşme” olarak belirtilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1).

Bu beş senaryodan ilki olan “Aynı şekilde devam” tezine göre tek pazar ve ticaret hedefleri, enerji ve dijital sektör de dahil edilecek şekilde güçlendirilecektir ve AB-27 ile ilerici ticaret antlaşmaları hedeflenmektedir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Ekonomik ve parasal birliğe yönelik gelişmeler “Avro Alanının” iyileştirilmesinin kademeli biçimde iyileştirilmesi ile sınırlıdır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Schengen, göç ve güvenlik hususlarında AB,

dış sınırlara dair yürütmelerde mevcut işbirliğinin artırılmasını hedeflemekte ve güvenlik konusunda ortaklığın artırılmasını amaçlamaktadır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Dış politika konusunda Birlik konsensüse dayalı bir tek sesliliği hedeflerken savunma konusunda ortaklığın artırılmasını hedeflemektedir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Bütçe bağlamında bu senaryoya göre AB'nin beklentisi 27 üyenin üzerinde anlaştığı ortak reform gündeminin yeniden revize edilmesidir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Genel olarak bu senaryonun AB'ye sağlayacağı potansiyel faydalar reform gündeminin pozitif yönde bir ilerleme sağlayacağı yönündedir. Ancak mevcut süreçte karar alma süreçlerindeki belirsizlik devam edecektir. Bu nedenle de AB'nin siyasal ve ekonomik bütünleşmesi bağlamında tatmin edici ilerlemeler sağlanamayacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1).

“Aynen devam” yönündeki senaryonun Almanya'nın çıkarları ve geçmişten günümüze gelen federatif bakışıyla örtüşmediği düşünülmektedir. Kaleağası'nın öngördüğü esnek modelin de dışında kalmaktadır. Almanya ortak dış politika ve ortam savunma alanında daha güçlü bir iş birliğini hedeflemektedir. Esnek bir model bile olsa ortak dış politika ve savunma alanında işbirliği taraftarıdır.

İkinci senaryo olan “yalnızca tek pazar” senaryosu tek pazar ve ticaret bağlamında malların serbest dolaşımı için tek pazarı güçlendirecektir. Ancak yukarıda daha önce bahsedildiği üzere kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı konusunda tam bir güvence sağlanamayacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Bunun yanında “Avro Alanı”nda işbirliği son derece sınırlı kalacak ve Schengen, göç ve güvenlik alanlarında ortak bir politikadan söz edilemeyecektir. Ayrıca Schengen, göç ve güvenlik alanlarında ortaya çıkacak olan ortak karar alma eksikliği güvenlik meselelerini ikili düzeye indirgeyecek, bunun sonucu olarak iç sınır denetimi konusu daha sistematik bir biçim alacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Schengen, göç ve güvenlik politikalarında olduğu gibi dış güvenliğe dair meseleler de giderek ikili düzeye indirgenecektir ve savunmada işbirliğine dayalı yapı mevcut düzeyde kalacak ve ilerleme kat edilemeyecektir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Son olarak bu senaryoya göre AB bütçesi tek pazarın işlevleri bağlamında yeniden gözden geçirilecektir. İkinci senaryo olan “yalnızca tek pazar” senaryosuna göre ortak karar alma ve “kolektif hareket kapasitesi” oldukça sınırlanacak ve AB üyesi devletlerin ortak çıkarlarına yönelik

hususlar ikili ilişkiler düzeyinde ele alınacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Dolayısıyla ikinci senaryo AB'nin ekonomik ve siyasi işbirliği bağlamında olumlu veriler sunmamaktadır. Bu senaryo da Almanya'nın çıkarlarına uygun olmayacaktır. Hatta ilk senaryoya oranla daha olumsuz bir durumdur. Gerek ortak savunma ve dış politika anlamında gerekse hizmetlerin dolaşımında ortak karar alma ve entegrasyonun zayıflamasına yol açabilecektir.

Beyaz Kitap'ta yer alan üçüncü senaryo olan “Birden çok gönüllüler koalisyonu”na göre Tek Pazar ve ticaret senaryo 1 deki gibi güçlendirilecek ve ortak ticaret antlaşmalarında ilerlemeler kat edilecektir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Ekonomik ve parasal birlik konusunda da yine senaryo 1 deki gibi vergilendirme ve sosyal standartlar hususunda işbirliğine dayalı hareket etmeyi tercih eden ülkeler için “Avro Alanı”nın işleyişinde ilerleme öngörülmektedir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo). Genel anlamda senaryo 1’de öngörülen hususların hepsi senaryo 3 için de söylenebilecektir. Senaryo 1’e ek olarak bu senaryoda mevzu bahis olan temel husus birden çok gönüllü devletin koalisyonu söz konusu olduğu için senaryo 1’de öngörülen politikaların yalnızca işbirliğini artırmayı seçen ülkeler için geçerli olacaktır. Sonuç olarak bu senaryonun da senaryo 1 deki gibi “pozitif reform gündemi” olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bunun yanında belli bazı entegrasyon grupları bazı alanlarda kazanım elde edecektir. Fakat nihayetinde ortak karar alma hususu daha karmaşık bir hal alacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1) Bu senaryonun Almanya'nın temel hedefiyle uyduğunu söylemek zor olacaktır. Ancak gelecek senaryolarından söz ederken bir uzlaşmanın gerekliliğini unutmamak gerekecektir. Yani Almanya bu süreçte tam olarak istediğini alamayacak ve uzlaşacağı bir formüle razı gelmek zorunda kalabilecektir.

Dördüncü senaryo “Daha az alanda daha etkin bir AB”ye göre, tek pazar ve ticaret bağlamında “ortak standartlar asgari düzeye indirgenecek”tir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Fakat bunun yanında ticaret AB tarafından ele alınacaktır. Ekonomik ve parasal birlik alanında “Avro Alanı”nın tahkimi için somut adımlar atılacak ve AB istihdam ve sosyal politikalar bağlamında daha az söz sahibi konuma gelecektir. Genel olarak Schengen, göç, güvenlik, dış politika ve savunma konularında sırasıyla; sınır yönetimi, terörle mücadele ve göçmen politikalarında işbirliği mümkün hale gelecek, dış politika ve savunma konularında AB tek sesli bir yapıya bürünecektir. Bunun somut çıktısı olarak “Avrupa Savunma Birliği”

oluşturulacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). AB bütçesi bu senaryoya göre AB düzeyinde belirlenen yeni öncelikli konulara göre yeniden tasarlanacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Bu senaryoya göre genel olarak karar alma süreci daha anlaşılabilir bir hale gelecektir, fakat bunun yanında öncelikli alanların belirlenmesi süreci zor bir hal alacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Ancak bu senaryonun bütünleşme bağlamında olumlu tarafı AB'nin daha fazla etki alanına sahip olduğu konularda daha hızlı ve kararlı bir karar alma süreci yürütülebilmesidir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Bu senaryo önceki üç senaryoya nispeten Almanya'nın hedefleriyle daha fazla örtüşmektedir. Fakat yine de tam siyasi ve ekonomik entegrasyon konusunda yetersizdir. Almanya'nın geçmişten günümüze savunduğu hedefi tam olarak karşılamamaktadır. Unutulmamalıdır ki, daha önce de ifade edildiği üzere AB ülkelerin nihai çıkarlarından ziyade bir uzlaşma ortamıdır. Bu nedenle Almanya'nın nihai hedefinin gerçekleşmesi kolay görünmemektedir. Zira özellikle Fransa'nın bu konuda büyük bir fikir değişikliği söz konusu değildir.

“Hep birlikte daha fazla bütünleşme” olarak öngörülen beşinci ve son senaryoya göre ise Tek Pazar ve ticaret standartlarında uyum sürecine gidilecek ve ticaret AB tarafından ele alınacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). *“ekonomik, finansal ve mali birlik Haziran 2015 tarihli Beş Başkan Raporu’nda öngörüldüğü şekilde hayata”* geçirilecektir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Sırasıyla Schengen, göç, güvenlik, dış politika ve savunma alanlarında Senaryo 4’te öngörüldüğü gibi sınır yönetimi, terör ve göçmen politikaları sistematik bir biçim kazanacak; dış politika ve savunma konuları da benzer şekilde senaryo 4’teki gibi tek sesli politikalar gerçekleştirilecektir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). AB bütçesi büyük oranda kademeli olarak modernize edilerek artırılacak ve “üye devletlerin kendi kaynakları ile” desteklenecektir. Sonuç olarak genel itibariyle senaryo 5 ekonomik ve siyasi birlik bağlamında karar alma aşamasında daha hızlı ve güvenilir kararlar alabilen bir birlikteliğin önünü açacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1). Bunun yanında AB'nin üye devletlerden aldığı yetkilerin çok fazla olduğunu düşünen üye devletler tarafından AB'nin hesap verebilirliği sorgulanacaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017, bkz. Tablo 1).

Tablo 1: AB'nin geleceğine dair Beyaz Kitap'ta bahsi geçen senaryolar

	Senaryo 1	Senaryo 2	Senaryo 3	Senaryo 4	Senaryo 5
Tek Pazar & ticaret	Tek Pazar, enerji ve dijital sektör de dahil güçlendirilir, AB-27 ilerici ticaret anlaşmaları hedefler.	Mallar ve sermaye için Tek Pazar güçlendirilir; standartlar arasındaki farklılıklar sürer; kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı tam olarak güvencede değildir.	Senaryo 1'de ortaya koyulduğu gibi, Tek Pazar güçlendirilir ve AB-27 ilerici ticaret anlaşmalarına yönelir.	Ortak standartlar asgariye indirgenir ancak AB düzeyinde yönetilen alanlarda uygulama güçlenir; ticaret münhasıran AB tarafından ele alınır.	Tek Pazar, standartların uyumlaştırılması ve güçlü uygulama ile güçlendirilir; ticaret münhasıran AB tarafından ele alınır.
Ekonomik & Parasal Birlik	Avro Alanı'nın işleyişinin iyileştirilmesinde kademeli ilerleme.	Avro Alanı'nda işbirliği sınırlıdır.	Senaryo 1'deki gibi ancak yalnızca vergilendirme ve sosyal standartlarda işbirliğini derinleştirmeyi seçen ülkeler için.	Avro Alanı'nın konsolidasyonu için adımlar atılır; AB-27 istihdam ve sosyal politikanın bazı alanlarında daha az rol üstlenir.	Ekonomik, finansal ve mali birlik Haziran 2015 tarihli Beş Başkan Raporu'nda öngörüldüğü şekilde hayata geçirilir.
Schengen, göç & güvenlik	Dış sınır yönetiminde işbirliği kademeli olarak artırılır; ortak sığınma sistemine doğru ilerleme, güvenlik konularında iyileştirilmiş koordinasyon.	Göç ve sığınma alanında ortak politikadan söz edilemez; güvenlik alanında işbirliği ikili düzeyde ele alınır; iç sınır kontrolleri daha sistematik hale gelir.	Senaryo 1'deki gibi ancak yalnızca güvenlik ve adalet konularında işbirliğini artırmayı seçen ülkeler için.	Sınır yönetimi, sığınma politikaları ve terörle mücadele konularında işbirliği sistematik hale gelir.	Senaryo 4'teki gibi, sınır yönetimi, sığınma politikaları ve terörle mücadele konularında işbirliği sistematikleşir.
Dış politika & savunma	Dış politika konularında tek sesli konuşma yönünde ilerleme sağlanır; savunmada daha yakın işbirliği.	Bazı dış politika konuları giderek ikili düzeyde ele alınmaya başlar; savunmada işbirliği mevcut düzeyde kalır.	Senaryo 1'deki gibi ancak yalnızca savunma alanında işbirliğini yapmak istedikleri alanlar için ek finansman sağlayabilir.	AB tüm dış politika konularında tek sesli politika izler; Avrupa Savunma Birliği oluşturulur.	Senaryo 4'teki gibi, AB tüm dış politika konularında tek sesli politika izler; Avrupa Savunma Birliği oluşturulur.
AB bütçesi	27 üyenin üzerinde anlaştığı reform gündemini yansıttak şekilde kısmen modernize edilir.	Tek Pazar'ın temel işlevlerini sağlamaya yönelik olarak gözden geçirilir.	Senaryo 1'deki gibi; bazı üye ülkeler daha fazla yatırım yapmak istedikleri alanlar için ek finansman sağlayabilir.	AB 27 düzeyinde belirlenen yeni önceliklerle uyumlu olacak şekilde büyük ölçüde yeniden tasarlanır.	Büyük ölçüde moderniz edilerek artırılır, üye ülkelerin kendi kaynaklarıyla desteklenir, Avro Alanı Mali İstikrar mekanizması faaliyettedir.
Beklentiyi karşılama kapasitesi	Pozitif reform gündemi somut sonuçlar ortaya koyar; karar alma süreçleri karmaşıklığını korur; beklentiyi karşılama kapasitesi her zaman istenen sonucu vermeyebilir.	Karar alma süreci daha anlaşılır hale gelse de kolektif hareket kapasitesi sınırlanır; ortak çıkar konuları çoğunlukla ikili düzeyde ele alınmak zorundadır.	Senaryo 1'deki gibi pozitif reform gündemi somut sonuçlar ortaya koyar; bazı entegrasyon grupları belirli alanlarda daha fazla kazanım elde eder; karar alma süreci daha karmaşık hal alır.	Öncelikli hale getirilecek alanların belirlenmesi zor olmakla birlikte, karar alma daha anlaşılır hale gelir; AB daha fazla role sahip olduğu alanlarda daha hızlı ve kararlı şekilde hareket eder.	Karar alma daha hızlı, uygulama daha güçlüdür; AB'nin Üye Devletlerden gereğinden fazla yetki aldığını düşünenler, AB'nin hesap verebilirliğini sorgular.

Kaynak : (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2017) .

https://www.ikv.org.tr/images/files/ikv_degerlendirme_notu_197.pdf E.T. 10.10.2019

3.4. Almanya ve AB'nin Geleceği

70. yılına girecek olan AB'nin geleceğinin anlaşılması için AB'nin AKÇT'den ve AET'den bu yana geçirdiği serüvenin anlaşılması çok önemlidir. Şüphesiz geçmişten gelen tartışmalar ve AB'nin bugünü de geleceğine dair tahlillerin ana odak noktasını oluşturacaktır. Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'nın en büyük ekonomisi haline gelmesi ve Avrupa'da devam eden istikrarın sağlanmasındaki rolü en büyük önemi hak eden konulardandır.

AKÇT'nin kurulmasından günümüzdeki AB'ye gelinen süreçte 70 yıla yakın bir süre geride bırakılmış ve bütünleşmeye dair yukarıda zikredilen meseleler değerlendirildiğinde nihayet 2017 Roma Zirvesi'nde sorunlara rağmen birliktelik vurgusu AB'nin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır (Dizdaroğlu, 2017, 22). AB'nin entegrasyonu bağlamında şüphesiz en önemli iki aktör Fransa ve Almanya'dır. Fransa'da son yapılan seçimlerde Emmanuel Macron gibi AB'de bütünleşmeye daha sıcak bakan bir liderin seçilmesi bu bağlamda AB'de bütünleşmenin artacağı yönündeki senaryolar açısından olumlu bir izlenim vermektedir (Dizdaroğlu, 2017, 22). Dolayısıyla Fransa ile bir anlamda uzlaşması gereken Almanya'nın AB'nin geleceğine yönelik gelişmelerde büyük bir rol oynayacağını söylemekle birlikte Macron ile diyalog zemini kurulabilecektir.

Öncelikle AB'nin bütünleşmesindeki en önemli parametrelerden biri olan "ortak dış politika" konusu Almanya'nın önderliğinde devam eden bir proje olarak büyük bir öneme sahiptir. Büyükbay "*Almanya'nın liderlik rolünün, Avrupa dış politikasının yönünü etkileyeceği*"ni savunmaktadır (Büyükbay, 2016, 47). Nas'ın Almanya özelindeki ifadelerinden yapılacak çıkarımla birlikte bu yoruma ek yapmak mümkündür:

"Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin ortaya çıkmasında yine Almanya'nın bir rolü oldu ve bu süreçte hep öncü rol oynadığını görüyoruz. Doğu'ya doğru genişlemeden sonra 2004 genişlemesinden sonra bu genişleme de Almanya'nın önemini arttıran bir olay oldu. Çünkü burası Almanya'nın aslında tarihsel ve kültürel olarak etki alanı yani Orta ve Doğu Avrupa. O anlamda da bu ülkelerin de sürece katılması Almanya'nın öncü rolünü ortaya çıkardı. O dönemdeki rolünün giderek daha da arttığını söyleyebiliriz. Özellikle bir de tabi Avrupa içinde şöyle bir şey var. Özellikle bu finansal kriz sonrasında bunlar çok olumsuz etkilendi. Özellikle güney ülkeleri işte İspanya, Yunanistan gibi ülkeler, İtalya bayağı kötü etkilendi, Fransa da kötü etkilendi. O anlamda da yani makas biraz açıldı diyebiliriz, Almanya ve diğer Avrupa Birliği üyeleri arasında. O Almanya'nın fazla ağırlıklı bir ülke haline gelmesine yol açtı. Hatta bu bir yerde bir sorun haline de geldi. Yani

gerçekten Almanya geliyor, işte Almanya'nın ihracatı artıyor, refahı artıyor, işsizlik oranı düşüyor falan. Yani bu aslında biraz da diğerlerindeki ekonomik zorluklar pahasına mı oluyor? Sanki bir dengesizlik aslında ortaya çıktı, diyebiliriz. Bugünkü Avrupa'ya da baktığımızda aşırı sağ popülist akımların çıktığını görüyoruz. İşte Polonya, Macaristan gibi ülkelerde daha otoriterliğe giden rejimler olduğunu görüyoruz. Bu anlamda da Avrupa değerleri dediğimiz, liberal değerlerin taşıyıcısı olarak da Almanya'yı ön plana çıkarıyor.(Nas, 2018, Ek II).

Tarihsel süreç değerlendirildiğinde II. Dünya Savaşı'ndan sonra iç ve dış politikaları bağlamında oldukça sıkı kısıtlamalarla hareket etmiş olan Almanya, Büyükbay'ın ifadesiyle “yarı egemen devlet” olarak değerlendirilmiştir (Büyükbay, 2016, 28). Zira Kaleağası'nın ifadeleriyle AB'nin kurulma aşamasında Almanya'nın müzakere gücü bulunmamaktadır. Ama taze hatırası olan kötü dönemi bırakmak, ekonomik olarak toparlanmak ve Dünya sahnesinde saygın bir şekilde yer almak için AB'nin o dönemdeki metodolojisini benimsemiştir (Kaleağası, 2018, Ek III).

Dolayısıyla Almanya'nın genel olarak AB'nin bütünleşmesinden yana tavır takınması II. Dünya Savaşı'ndan sonra kısıtlı bir devlet olması ile de yakından ilgilidir. Zira ekonomik ve siyasi olarak daha fazla bütünleşmeye giden bir AB Almanya'nın lehine sonuçlar doğuracaktır. Diğer yandan Fransa'nın, Almanya'nın artan nüfus ve ekonomik gücünden duyduğu kaygı neticesinde Almanya'nın daha fazla kontrol altında tutulması gerektiğine yönelik tutumları ve politikaları AB'nin bütünleşme sürecini resmi olarak başlatmıştır (Büyükbay, 2016, 48).

Almanya'nın AB'nin bütünleşmesi bağlamında ikinci aşamada oynadığı rol, Soğuk Savaş'ın bitişinin hemen ardından birleşmesi olmuştur. Bu birleşme neticesinde nihayet Almanya uluslararası anlamda tam bağımsızlığını kazanmıştır. Tam bağımsızlığını kazanmasının ardından Almanya birleşmenin verdiği sorunlarla mücadele etmiş ve nihayet 2000'lerin başında kısa bir mücadelin sonunda güçlü bir ekonomi olma yönünde reformlarını tamamlamıştır. Netice itibariyle artık AB içinde söz sahibi güçlü bir ekonomi olan Almanya AB'nin geleceği açısından dününden 2000'lere gelinen süreçte artan bir etkiye sahip olmuştur (Büyükbay, 2016, 48-49). Kaleağası'nın yukarıdaki sözlerinden hareketle Almanya AB bütünleşme çabalarında her seferinde demografik ve ekonomik ağırlıyla Avrupa'dan yana tavır almış ve Avrupa sürecinin devamını sağlamıştır (Kaleağası, 2018, Ek III). Dolayısıyla Almanya ekonomik bir güç olarak AB kurumları ve AB politikalarında ve karar alma süreçlerinde güçlü etkisi olan bir aktör konumuna yükselmiştir.

AB'nin en büyük ekonomisi ve en yüksek nüfuslu ülkesi olarak Almanya yalnızca ekonomik ve demografik açıdan değil, aynı zamanda AB'nin tarihsel serüveni boyunca izlediği dış politika açısından da önemli bir aktördür. Özetle bahsetmek gerekirse askeri kısıtlamalar Almanya'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte anti-militarist bir çizgi benimsemesini sağlamıştır. Almanya'nın benimsediği bu anti-militarist çizgi doğrudan Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nda oynadığı rolden endişe duyan ülkelere “*Almanya'nın bir daha savaşa girmeyeceğini vurgular*” bir nitelik taşımaktadır. Bunun yanında benimsediği “çok ulusçuluk” Almanya'nın, AB, NATO ve BM üyesi olarak güvenilirliğini kanıtlama politikası niteliği taşımaktadır (Büyükbay, 2016, 50-51).

Burada özellikle belirtmek gerekir ki, AB bütünleşme sürecinde en önemli husus ülkelerin uzlaşmaya açık olmalarıdır. Zira her ülke kendi çıkarlarını gözetmekle yükümlü olsa da uzlaşma açısından taviz vermek zorunda kalmaktadır:

“Her ülke kendi çıkarlarına göre değerlendirir. Ama her ülkenin çıkarı da ortak çıkarın sağlanmasıdır. Avrupa'yı Avrupa yapan uzlaşma kültürü budur. Hiçbir ülke tek başına dayatamaz. Dayattığı zaman kendine karşı ittifaklar kurulduğunu görür. Ama Almanya tabi ki bir vizyonla yola çıkmıştır. Ama dediğim gibi Almanya'da hükümetten hükümete değişir. Sonra Willy Brandt hükümetleri başkadır. Walter Scheel hükümeti başkadır. Adenaur daha önce başkaydı. Kohl devri başkaydı. Helmut Kohl devrinden sonra Schröder başladı ama Avrupa'da bugün itibarıyla baktığımızda makro ekonomik disiplin, bütçe disiplini, borç yönetimi, kamu borcu yönetimi disiplini, enflasyon, düşük enflasyon ve dolayısı ile nispeten daha düşük ama sürekli büyüme, yenilenebilir enerji politikaları, dijital dönüşüm, esnek iş piyasaları, bütün bu alanlarda Almanya'nın ulusal politikalarını mümkün olduğunca Avrupa düzeyinde kabul ettirme peşinde olduğunu görüyoruz. Diğer ülkeler de bunu değişik ölçülerde zaten kendilerinden kaynaklanan nedenlerden veya güçler dengesinden kaynaklanan nedenlerle benimsiyorlar. (Kaleağası, 2018, Ek III).

Almanya'nın AB'nin dış politika yürütücüsü olarak gücü son yıllarda giderek artmaktadır. Bu manada yukarıdaki bölümde bahsedilen gelecek senaryoları değerlendirildiğinde ortak dış politikanın artırılacağına yönelik öngörülerde bulunan senaryolar Almanya'nın AB içindeki liderliğini pekiştirecektir. Zira Almanya dış politika bağlamında kriz yönetimini gerçekleştirmenin yanında, “*Avrupa Komşuluk Politikası ve Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası gibi genel AB politikalarını geliştirme bağlamında da merkezi rol oynamaktadır*”. Burada belirtilmesi gereken önemli bir diğer konu da, her ne kadar yukarıda zikredilen konularda Almanya'nın

AB'nin liderliğini üstlendiği görülse de Almanya'nın liderlik rolünü üstlenmediği, bilakis mevcut durumun ve gelişmelerin Almanya'yı bu liderlik rolüne ittiğidir (Büyükbay, 2016, 59).

Canbolat'ın belirttiği gibi; AB'nin kuruluşunda ve AB sisteminin öncülerinden birisi olarak Almanya, özellikle AB'nin yeni üyelerle genişleme sürecinde, genel anlamda ekonomik ve finansal kriz, özelde ise Avro Krizi olarak ifade edilen sorun Avrupa'yı sarsarken ateş hattındaki ülke olmuştur (Canbolat, 2018, 161). Dolayısıyla Almanya'nın AB içindeki lider konumu yukarıda belirtildiği gibi Almanya'nın bir tercihi olmaktan çok bir zorunluluğu gibi gözükmektedir.

Canbolat'ın ifadeleriyle AB'nin proaktif ve yapıcı bir aktörü olarak Almanya, AB ve Avrupa'da da bir karşı ağırlık teşkil edebilir (Canbolat, 2018, 162). Canbolat'ın Wolfgang Ischinger'den iktibas ederek aktardığı gibi “tutarlı, stratejik olarak odaklanmış bir dış politika ve güvenlik politikasının hizmetine hatırı sayılır bir etki koyarak” Almanya aynı anda iki hedefe ulaşacaktır: daha güçlü ve daha yetenekli bir AB ve daha Avrupa bir Almanya (Canbolat, 2018, 162).

Almanya'nın AB'nin liderliğine yönelik eleştiriler burada AB'nin bütünleşmesi bağlamında büyük öneme sahiptir. Zira tarihsel süreç değerlendirildiğinde daha önce ekonomik ve siyasal bütünleşmeye dair hamlelerin önündeki en büyük engelin ulusal egemenlik konusu olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla üye devletlerin Almanya liderliğinde tek bir çatı altında toplanmış Avrupa fikrine sıcak bakmayacakları aşikardır. AB üyesi ülkelerin daha fazla bütünleşmeye yönelik endişeleri Middelaar'ın belirttiği şekildedir:

“... Üye devletler pan-Avrupa kimlik politikası konusunda karasızdı. Belki de hepsi değil, ama bazıları sürekli tereddüt gösteriyordu. 9 Mayıs 1950 tarihli Schumann Deklarasyonunun yıldönümüne denk gelen ‘Avrupa Günü’nün Avrupa memurlarına tatil olarak verilmesi bile bir ulus inşası girişimi olarak görülme riski taşıyordu: “Göreceksiniz, Avrupa, adım adım milli tatillerimizi kaldırarak”. Bu tepkinin, aşırı duyarlı veya çocukça diye bir kenara atılmaması gerekir. Her iki taraf da, halkla bağları içinde varoluşlarının tehlikede olduğunu kavramaktadırlar” (Middelaar, 2014, 300).

Bunun yanında AB içerisinde giderek artan liderliğine yönelik eleştiriler Almanya'nın liderliğinin üye ülkelerin egemenlikleri açısından bir tehdit olarak okunmasından kaynaklanmaktadır. Fakat Canbolat'ın da belirttiği gibi Almanya AB'ye entegrasyon bağlamında, AB'ye dış politika ve güvenlik politikaları konusunda egemenliğini devretmiştir (Canbolat, 2009, 221). Yine Canbolat'a göre Almanya'nın Temel Yasası halihazırda dış politikada barışa zarar getirici münferit politikalara da izin vermemektedir. Dolayısıyla bir dünya gücü olmanın gerekliliklerini karşılamayan ve böyle bir potansiyel taşımayan Almanya'nın Canbolat'ın ifadesiyle "hammaddeye bağımlı bir endüstri devi" olarak hegemonik bir güç ya da bir tehdit olması olası görünmemektedir. Ancak Almanya mevcut görüntü içerisinde dünya için bir tehdit olmasa bile belirsizlik ve endişe kaynağı olarak algılanmaktadır (Canbolat, 2009, 223-225). Yine Canbolat'ın ifadeleriyle tek başına bir Almanya'ya ilişkin çekinceler bulunsa da AB sistemi içindeki denetlenebilir bir Almanya'nın hegemon güç olması tehlike görülmebiliyor. 2012 yılında Münih Güvenlik Konferansı'nda Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski tarafından dile getirildiği üzere AB sistemi içindeki Almanya'nın hegemonyasına Polonya karşı çıkmamaktadır (Canbolat, 2018, Ek I).

Sonuç olarak AB'nin en önemli aktörlerinden biri olan Almanya'nın AB'nin geleceği ve bunun yanında AB'nin ilerleyen süreçte ekonomik ve parasal birlik bağlamında seçeceği istikamette önemli bir rol oynayacağı açıktır. Ancak Middelaar'ın açıkça belirttiği endişeler göz önünde bulundurulduğunda yakın vadede AB'nin gelecek senaryolarından senaryo 5'te öngörüldüğü biçimde Almanya önderliğinde daha fazla bütünleşmeye gideceğini söylemek henüz mümkün görünmemektedir. Yine de yakın vadede AB'yi ilgilendiren en önemli krizler olan avro krizi, Brexit, mülteci krizi vb. gelişmeler dış ve güvenlik politikaları bağlamında Almanya'yı liderliğe zorlamıştır. Bu manada Almanya'nın dış politikası AB'nin dış politika ve güvenliğini belirlemeye devam edecektir. Diğer yandan Almanya'nın çok ulusluluğa vurgusu AB'nin bütünleşmesine, ortaklığa ve işbirliğine yönelik kararlılığını ortaya koymaktadır (Büyükbay, 2016, 118). Benzer şekilde Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer'ın Mayıs 2000'de Berlin Humboldt Üniversitesi'ndeki konuşmasında belirttiği gibi; genişlemekte olan AB'nin başarılı bir entegrasyon süreci geçirmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu durum Almanya'nın

AB'nin entegrasyonunda yapıcı anlamda en önemli aktör olduğunun kanıtı niteliğindedir (Canbolat, 2009, 193). Yürütölen tüm bu tartışma bağlamında Almanya'nın Türkiye-AB ilişkilerinde de belirleyici bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Bu nedenle Türkiye-AB ilişkileri Almanya'nın AB'nin geleceğinde oynayacağı rolün anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle dördüncü ve son bölümde Türkiye-AB ilişkileri Almanya bağlamında incelenecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. GELECEĞİN AVRUPASI SENARYOLARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ ve ALMANYA

AB'nin tarihçesi ve nihayet gelinen süreçte AB'nin ekonomik ve siyasi birlik bağlamında gideceği istikamet belirlenmesinde Almanya kadar önemli ikinci aktör AB'ye üyeliği konusu hala önemli bir sorun olarak varlığını sürdüren Türkiye'dir. Türkiye'nin kurulduğu günden bu yana AB ile ilişkileri ve güncel krizler Türkiye-AB ilişkilerini ve AB'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarında belirleyici olmuştur. Dolayısıyla önemli bir aktör olarak Türkiye'nin AB ile olan ilişkisinin tarihçesi ve bugünü tahlil edilmeksizin AB'nin dış politikasının ve özellikle Orta Doğu'ya yönelik tasavvurlarının anlaşılması mümkün değildir. Bu nedenle metnin bu bölümünde Türkiye-AB ilişkileri tarihsel arka planı ile birlikte Almanya bağlamında ele alınacaktır.

4.1. Türkiye Avrupa Topluluğu İlişkileri

Avrupa Kıtası diğer kıtalara göre farklılık arz etmektedir. Bu farklılık sınırlara ilişkindir. Avrupa Kıtası'nda bir sınır tartışması söz konusudur. Yani Asya ve Avrupa kıtaları tek kara parçası üzerinde olmalarına rağmen iki kıta olarak kabul edilmektedir. Avrupa açısından bu tartışmanın ortaya çıkmasının nedeni de yine kendileridir. Avrupa'nın güneyde, kuzeyde ve batıda denizlerle çevrili olmaları nedeniyle bir sınır çizme gereği olmadığından bir sınır tartışması yokken, doğu ile güney doğu sınırları tartışmalıdır. Zira bu iki taraf da Asya kıtası ile komşudur ve bir ayrımın oluşmasını sağlayacak doğal coğrafi belirtiler bulunmamaktadır. Avrupa'nın doğusunda Rusların, güney doğusunda ise Türklerin oturması sınırları belirleyenler açısından sıkıntı yaratmaktadır. Ayrıca Rusya ve Türkiye'de oturan halk batıdaki halkla bir şekilde farklılıklar göstermektedir. Özellikle de Türkler açısından bu farklılık daha belirgindir. Coğrafi sınırlar bağlamından ziyade kültürel ve dinsel faktörlerdeki farklılıklar nedeniyle tutarsızlık içermektedir. Şöyle ki; Malta Adası Afrika'ya daha yakın olmasına rağmen üstelik halkının Arap kökenli olmasına karşın Katolik olmalarından ötürü Avrupalı sayılabilmektedir. İzlanda için de benzer bir örnek verilebilir. İzlanda da coğrafi olarak Avrupa Kıtası'na hayli uzaktır. Bu uzaklık neredeyse ABD ile İzlanda arasındaki mesafeye eşdeğerdir. Ancak Hristiyanlıkları dolayısıyla Avrupalı sayılmaktadırlar. Oysa Avrupa'da toprağı bulunan Türkiye'nin

Müslümanlığı ve kültürel farklılıkları nedeniyle Avrupalılığı tartışılmıştır (Çakmak, 2007, 5-6).

Avrupa'nın kabul edilen sınırları; Doğu'da Ural Dağları, Embe Irmağı, Hazar Denizi, Kuma ve Maniç Irmakları ile Asya'dan ayrılmaktadır. Kuzey sınırı ise Kuzey Buz Denizi'dir. Batısı Atlas Okyanusu, güneyi ise Akdeniz, Karadeniz ve Kafkas Dağları ile sınırlıdır. Halbuki Kafkasya'nın ikisi Hristiyan ülkesi Gürcistan ve Ermenistan, Azerbaycan gibi biri Türk ve Müslüman üç ülkesi Avrupa'nın sınırları dışında kalmaktadır. Ancak bu üç ülke de geçmişte SSCB'nin birer parçasıdır. Aynı zamanda Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyeleridir. Bu önemli bir çelişki olarak göze çarpmaktadır. Bu manada Gürcistan ve Ermenistan'ın gelecekte Avrupa'nın genişleme hamlesinin dışında kalmayacağını düşünmekle birlikte Azerbaycan'ın Müslüman ve Türk nüfusundan dolayı sorunlu bir bakış açısından söz etmek yanlış olmayacaktır. Bu noktadan hareketle, Avrupa'nın doğu ve güney doğu sınırlarının tespitinde coğrafi sınırlardan ziyade Türklerin bu bölgede yaşıyor olmaları önemli bir sorun olarak görülmektedir. Anadolu'da Türkler değil de Romalılar ya da Yunanlılar yaşıyor olsaydı, Anadolu'nun Avrupa sayılıp sayılmayacağı önemli bir sorudur (Çakmak, 2007, 6-7).

Hal böyle iken, Çakmak'ın sözlerinin dışında Dinan'ın ifadeleri dikkat çekicidir. Dinan'a göre AB bugün dini, etnik ve kültürel anlamda çeşitliliği ile ön plana çıkmaktadır. Avrupalıların bu özellikleriyle övündükleri görülmektedir. Topluluk ülkelerinde milyonlarca AB vatandaşının bulunduğu bir gerçektir. Türklerin Müslüman olmalarından dolayı AB'ye üyeliklerinin gerçekleşmeyeceği savı yeterli bir neden değildir. XX. yüzyıl başlarında modern Türkiye'nin kurulmasıyla birlikte Atatürk yönetiminde ülke yönünü batıya çevirmiştir (Dinan, 2008, 8).

Türklerin Hristiyan olmamaları ve Avrupalılıkları tartışılmasına rağmen, Türkiye, Batı'nın dini temeli olmayan demokrasi, insan hakları, eşitlik, adalet, hukuk devleti ve piyasa ekonomisi gibi değerleri benimsemiştir. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye Batı dünyasının bir parçası olmuştur. Ekonomisi Batı'ya entegre olurken, kolektif güvenlik sistemi içinde yer almıştır (Çakmak, 2007, 91-92).

Mustafa Kemal Atatürk'ün yönünü çağdaş dünyaya çevirmesiyle birlikte ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO (1952) gibi uluslararası örgütlerin faal bir üyesi olmuştur. Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte Demokrat Partili Adnan Menderes Hükümeti döneminde Batı'nın en önemli kurumu olan AET'ye başvuruda bulunulmuştur. Ortak üye olarak başvuru tarihi 31 Temmuz 1959'dur. Menderes'e göre bu başvuruyla Türkiye Avrupa'ya ilk adımı atmıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "I").

Bu önemli adımdan yaklaşık 10 yıl önce de Avrupa Konseyi (AK) üyeliği gerçekleşmiştir. Bu üyelik Türkiye açısından II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'yla kurulan ilk kurumsal bağı olarak bilinmektedir. Türkiye AK'a, Yunanistan ve İzlanda ile birlikte 1949 yılının Ağustos ayında davet edilerek örgütün kurucu üyeleri arasında yer almıştır (Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi "A", 2019).

Türkiye'nin AET'ye başvurusundan hemen önce yani 15 Temmuz 1959'de Yunanistan tarafından AET'ye başvuru yapılmıştır. Türkiye'nin başvurusu Yunanistan'ın hemen ardından 31 Temmuz'da gerçekleşmiştir. Türkiye'nin bu konuda hassas davranıp hemen başvuruda bulunması Yunanistan'ı Avrupalı uluslararası bir örgüte katılması halinde kendisine karşı kullanabileceği düşüncesiyledir. Ayrıca Türkiye'nin bu yapıda yer alma isteği ekonomik krizlerden çıkış ve Avrupa'da yeni kurulacak bir oluşumun dışında kalınmaması görüşüyle ilgilidir. Zira bu durum ulusal çıkarlar açısından önem arz etmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın başvurusu AET ve Avrupalı ülkeler nezdinde bir hareketlilik getirmiştir. Bu başvuruların gerçekleşmesine kadar Avrupalı ülkeler AET'ye ilgisiz kalmışlardır (Çakmak, 2007, 93-94).

Bu süreç Türkiye açısından da kayda değer bir gelişmedir. Fakat pek de kolay bir süreç olmamıştır. AET ile Türkiye arasındaki ilk resmi toplantı 28-30 Eylül 1959 tarihinde gerçekleşmiştir. Brüksel'de düzenlenen toplantıda Türkiye, gümrük işbirliği üzerinde ortaklığın kurulması ve bu sürenin de en az 12 yıl en fazla da 22 yıl arasında olması, AET organlarında temsil edilme, 200 milyon dolarlık bir yardım yapılması, nihayetinde de ilişkinin tam üyelikle sonuçlandırılmasını talep etmiştir. AET'nin yanıtı 2-4 Aralık'ta gerçekleşen ikinci toplantıda verilmiştir. Buna göre AET 24 yılın GB için uzun olduğu ve kısaltılması gerektiğini iletmesinin yanında

tam üyelikle sonuçlanması beklenen sürecin bir GB şeklinde olması gerektiği belirtilmiştir. 21 Nisan 1960'ta AET, Yunanistan ve Türkiye'nin eş zamanlı olarak ortaklık görüşmelerine başlamasını kararlaştırmıştır (Çakmak, 2007, 94-95). Ancak, 1960 askeri darbesi nedeniyle ortaklık görüşmeleri kesilmiştir. Türkiye'de darbe ortamına rağmen AET ilişkileri kesmeyerek diyalogu sürdürmüştür. Diğer taraftan Yunanistan'ın görüşmeleri Türkiye'nin önüne geçmiş ve AET ortaklığıyla ilgili süreçte ilerleme kaydedilmeye başlanmıştır. 10-22 Nisan 1961 tarihleri arasında Türkiye ile AET arasında yürütülen görüşmelerde ise Türkiye talebini güncelleyerek GB içeren bir talep sunsa da AET'nin yanıtı ekonomik işbirliği üzerine olmuştur. Ancak Türkiye AET arasındaki görüşmelerin sancılı geçmesine neden olan başka durumlarla da karşılaşmıştır. 16-17 Eylül 1961 tarihlerinde Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Başbakan Adnan Menderes'in idam edilmiştir. İdamlar Avrupa ülkelerini rahatsız ederken Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle, Türkiye ile ilişkilerin kesilmesini istemiş ve bu durum 1962 yılının Haziran ayına kadar devam etmiştir. Bu aşamada Türkiye adına Avrupa ülkelerine baskılar olmuştur. Gerek Ankara gerekse bazı Avrupa ülkeleri ve özellikle Almanya tarafında Türkiye'nin dışlanmaması ve kazanılması yönünde telkinler olmuştur. Burada Almanya'nın tavrı önemli olmuştur. Almanya'ya destek olan ülke ise Hollanda'dır. Bu iki ülkenin Fransa üzerinde baskıda ellerini güçlenmesini sağlayan gelişme ise 15 Ekim 1961'de genel seçimlerin yapılması ve demokratik bir hayata geçilmesi olmuştur. Yönetime İsmet İnönü'nün Demokrat Parti'nin yerine kurulan Adalet Partisi ile kurduğu ortak hükümet geçmiştir. Akabinde De Gaulle'ün vetosu kalkmış, 18-22 Haziran 1962'de ilk temas sağlanmış ve sıkıntılı dönem kısmen de olsa aşılmaya başlanmıştır. Daha sonra faklı tarihlerde süren görüşmeler neticesinde yeni bir aşamaya geçilmiş ve Ankara Antlaşması üzerinde mutabakata varılmıştır. İsmet İnönü AET ilişkilerine son derece önem vermiş bu bağlamda da Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nu AET'den sorumlu bakan yaparak güçlü bir niyet beyanında bulunmuştur (Çakmak, 2007, 95).

Ankara Antlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanarak 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmasının en büyük önemi Türkiye ile gelecekte AB adını alacak AET arasındaki ilişkilerin hukuki temelini oluşturmasıdır (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2017, "I"). Ortaklık Antlaşması, hazırlık

süreci, geçiş süreci ve Gümrük Birliği aşamalarını içermektedir (Canbolat, 2014, 277). Anlaşma'nın yürürlüğe girmesiyle ilk dönem başlamıştır. AET ile Türkiye arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik dönem ise hazırlık dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde Türkiye'nin üstlendiği bir yükümlülük bulunmamaktadır (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "I").

1973 yılına girilmesiyle birlikte Katma Protokol yürürlüğe girmiştir. Topluluk, 1971 yılından itibaren, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal edilen tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktara ilişkin kısıtlamaları tek taraflı olarak kaldırmıştır. Katma Protokol'ün hayata geçmesiyle birlikte hazırlık döneminden geçiş dönemi koşullarına ulaşılmıştır. Bu dönemde sanayi, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması bağlamında Gümrük Birliği'nin tamamlanması planlanmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, 2018, "C"). Bununla birlikte antlaşmanın sekizinci maddesi gereğince Türkiye'nin de kademeli olarak gümrük vergilerini kaldıracağı belirtilmiştir. Ancak Türkiye içinden geçtiği siyasi istikrarsızlıklar (1980 askeri darbesi) ve öncesinde 1974 yılında gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekatı nedeniyle antlaşmada kendi payına düşen vaatleri yerine getirememiştir. Türkiye'nin yapacağı kademeli indirimler protokolde 12. ve 22. Maddelerce belirtilmiş olup protokole ilişkin Türkiye'nin yükümlü bulunduğu son gümrük indirimi 1995 yılına tekabül etmektedir (Bakkalcı, 2018, 272).

AT ile Türkiye arasında imzalanan ve karara bağlanan protokolün Topluluğun vaat ettiklerini yerine getirmemesi bakımından başarısız olarak değerlendirilebilir. Zira Protokolün 36. maddesi uyarınca Topluluk işçilerin serbest dolaşımı ve işçilerin sosyal güvenliklerinin sağlanmasıyla ilgili vaatlerini yerine getirmemiş ve halen getirmemektedir. Protokolün devam eden maddelerinin uygulamaya geçirilememesinin sebebi yukarıda belirtildiği gibi Kıbrıs Barış Harekatı ve 1980 Askeri Darbesi'dir (Bakkalcı, 2018, 272).

Antlaşma çerçevesinde iki taraf arasında bazı kurumlar oluşturulmuştur. Bunlar arasında en üst düzey karar alma organı Ortaklık Konseyi'dir. Daha sonraki yıllarda kurulan komiteler Ortaklık Komitesi, Karma Parlamento Komisyonu, Gümrük İşbirliği Komitesi, Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesi, Türkiye-

AB Ortak Danışma Komitesi (Ekonomik ve Sosyal Komite), Yönlendirme Komitesi'dir (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "I").

Ankara Antlaşması esas itibariyle 33 maddeden oluşmaktadır. 11 geçici Protokol, 9 Mali Protokol, son senet ve iş gücü konusunda taraflar arasında karşılıklı olarak iletilen mektuplardan oluşmuştur. Ek olarak Federal Alman Hükümetine ait 2 bildiri, 2 yorum bildirisi ve 1 adet de niyet bildirisi bulunmaktadır (Çakmak, 2007, 96). Söz konusu antlaşmanın ikinci maddesinde, Türkiye ekonomisinin hızlı bir şekilde kalkınması halkın istihdam düzeyi ile yaşam standartlarının yükseltilmesi amaçlanarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin sürekli ve dengeli olarak güçlendirilmesinin özendirilmesinden söz edilmektedir. 28. maddesinde ise Türkiye'nin üyeliğine atıf yapılarak, Ankara'nın yükümlülüklerini yerine getirmesi halinde Topluluğa katılımının inceleneyeceği vurgulanmıştır. Buradan da çıkarılacak anlam, Türkiye'nin hedefinin tam üyelik olduğudur (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "I").

Türkiye'nin Topluluk bünyesinde yer alma girişimleri niyet beyanlarına rağmen belki de elde olmayan nedenlerden ötürü istenilen düzeyde olamamıştır. Şöyle ki; 1970'li yılların başında yaşadığı yönetsel ve ekonomik açıdan istikrarsızlıklar, süreci olumsuz etkilemiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesi nedeniyle ilişkilerin resmen askıya alınması sonucuyla karşılaşmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, 2018, "C"). Bir başka ifadeyle; bu dönemde Türkiye'de ortaya çıkan ekonomik sorunlar, sağ-sol kavgaları ile birlikte iç karışıklıklar, ülkeyi zor durumda bırakmış ve akabindeki gelişmeler ardı arkası gelmiştir. Türkiye'de, AET'ye yaptığı (1959) başvurudan 1980 yılına kadar geçen sürede iki askeri darbe yaşanmış (1960 ve 1980), 1971 yılında gündeme gelen bir askeri muhtıra ile karşılaşmış, 21 hükümet değişikliği olmuş ve 1974 Kıbrıs çıkarması gibi önemli olaylara sahne olunmuştur. Her ne kadar 1980 yılında yönetime el koyan askeri yapı gerekse görevi gelen Bülent Ulusu Hükümeti Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerine dair açıklama yapmış olsa da Topluluk üyesi ülkeler nezdinde Türkiye'ye bakışa ilişkin ortak bir tutumu zorlaştırmıştır. Fransa, Danimarka ve Hollanda 1967 yılında Albaylar Cuntası nedeniyle Yunanistan'a olduğu gibi Türkiye'ye yönelik de ilişkilerin askıya alınmasını teklif ederken, Almanya ve

Birleşik Krallık gibi ülkeler demokrasinin tesisi için dışlamama eğiliminde olmuşlardır. Zamanla bu ortak görüş haline gelmiştir. 5 Haziran 1981 tarihinde gerçekleşen AT-Türkiye Ortaklık Konseyi Toplantısı vesilesiyle de demokrasiye döndükten sonra AT'ye tam üyelik başvurusu yapılacağı resmen bildirilmiştir (Çakmak, 2007, 108-109).

Yunanistan'ın durumu Türkiye'yi yakından ilgilendirmekte ve AT'ye yapılan başvurunun ivediliğine ilişkin de olmazsa olmaz bir durum olarak görülmüştür. Türkiye açısından en büyük endişe Yunanistan'ın AT'ye tam üye olması durumunda iki ülke arasında olan sorunlarla ilgili AT'nin Yunanistan lehine bir tutum sergileme riskidir. Diğer bir risk ise ihracat ile ilgili Yunanistan ile aynı ürün gamına sahip olunması nedeniyle AT ülkeleri nezdinde sıkıntı yaşama ihtimalidir. Bu süreçte Almanya'dan Türkiye'ye gelen ilginç bir teklif olmuştur. Bu teklif dönemin Alman Dışişleri Bakanı Hans Dietrich Genscher'in Kasım 1982'de Türkiye'ye yaptığı ziyarette gündeme gelmiştir. Bu teklif Almanya'nın Türk işçilerin serbest dolaşımını engellemeye yönelik bir tekliftir. Genscher'in bu teklifi esasen Batı'nın Türkiye'yi dışlaması anlamına gelmekteydi. Ancak dönemin koşulları gereği Ortadoğu'da İran Devrimi'nin yaşanması ve Rusya'nın Afganistan müdahalesi Birliğin Türkiye'yi dışlamasını riskli bir hale getirmiştir. Ancak Türkiye'deki demokrasiden duydukları endişe kozunu kullanarak Türkiye'nin teklifi reddetmesine rağmen antlaşmanın gereğini yerine getirmemişlerdir (Çakmak, 2007, 109).

Bu olumsuz gelişmelerin aksine Türkiye'de 6 Kasım 1983 tarihi yeni bir umut olmuş ve seçimler yapılarak demokratik bir yönetim iş başına gelmiştir. Anavatan Partisi Turgut Özal liderliğinde büyük bir çoğunluk elde ederek iktidara gelmiştir. Özal döneminde ilişkilerin canlandırılması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Ekonomide liberal politikalar uygulanması planlanmış ve piyasa ekonomisi üzerinde durulmuştur. 1985 yılının Temmuz ayında Başbakan Özal, zamanı geldiğinde ve şartlar olgunlaştığında Topluğa tam üyelik başvurusunda bulunma niyetini açıklamıştır. Akabinde de 17 Şubat 1986 tarihinde Konsey, Komisyon'un 1981 yılından itibaren dondurulmuş ilişkilerin normalleştirilmesi teklifini Yunanistan'ın itirazlarına rağmen kabul etmiştir. 16 Eylül 1986 tarihinde de Ortaklık Konseyi'nin toplanması kararı alınmıştır (Karluk, 2013, 13).

14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye AT'ye tam üye olmak amacıyla Konsey'e başvurusunu iletmiştir. Bu başvuru 27 Nisan 1987 tarihinde Komisyon'a iletilmiştir (Özdal, 2013, 253). Komisyon ise 18 Aralık 1989 tarihinde görüşünü duyurmuştur. Buna göre, Topluluğa 1992 yılına atıf yaptığı kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce yeni bir üye kabul edilemeyecektir (Karluk, 2013, 13). Ek olarak Komisyon, Türkiye'nin, Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla da üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih ortaya konmaması ve Topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkilerin Ortaklık Anlaşması'na bağlı olarak geliştirilmesi gerektiği dile getirilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, 2018, "C").

Türkiye tarafından olumlu değerlendirilen öneri sonrasında Gümrük Birliği'nin Katma Protokol'de tarif edildiği yönüyle 1995'te tamamlanması için hazırlıklara başlanmıştır. Müzakereler iki yıl sürmüştür. Akabinde 5 Mart 1995 tarihinde gerçekleşen Ortaklık Konseyi toplantısı kararlarına göre Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Şüphesiz bu dönem Türkiye-AB ilişkileri açısından önemlidir ve bütünleşme sürecine farklı bir boyut katmıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019 "I").

O dönemde olduğu gibi daha sonra da görüleceği üzere GB Antlaşması Türkiye açısından önemli olmakla birlikte gerek Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin üyelik yolunun açılması gerekse tam üye olan Yunanistan'ın engelleyici tavırları nedeniyle zor durumda kalınacaktır. Türkiye, GB'nin AB'ye tam üyelik bağlamında önemli bir avantaj olacağı görüşünde olmuştur. Buna göre Türkiye, GB'ne girince AB'ye yarı yarıya girmiş olacaktır. Böylece AB'ye tam üyelik garanti altına alınmış olunacaktır. Ayrıca bu sayede ekonomik anlamda kazanımlar elde edilecektir. AB ise GB'ni tam üyeliğe giden yolda bir aşama olarak değil başlı başına bir antlaşma olarak görmüştür. Zira AB ülkeleri genişleme ile ilgili gözünü Türkiye'ye değil başka ülkelere çevirmiştir. Dönemin Başbakanı Tansu Çiller, GB üyeliğini bir başarı olarak lanse etmiş ve açıklamalarında halkı umutlandıran ifadelere yer vermiş ve AB'ye karşı taviz vermeye hazır görünmüştür. Oysaki Gümrük Birliği Antlaşması, Ankara Antlaşması'nın bir nihai durumudur (Çakmak, 2007, 116-118).

1999 yılına gelindiğinde Türkiye adına bir dönüm noktası olarak adlandırılabilir. Gelişmeler yaşanmıştır. Gümrük Birliği Antlaşması'nın hayata geçtiği 1996 yılından Helsinki Zirvesi'nin yapıldığı 10-11 Aralık 1999 tarihinde kadar inişli çıkışlı bir grafik çizen Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir aşamaya geçilmiştir. Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı resmen onaylanmıştır. Ek olarak da diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille duyurulmuştur. Burada diğer aday ülkelere uygulanacağı gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması kararı alınmıştır. Nitekim ilk belgenin AB Konseyi tarafından onaylanma tarihi 8 Mart 2001'dir (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "T").

Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye, Topluluk Programları ve Ajansları'nın yanı sıra, aday ülkeler ve AB arasındaki toplantılara katılma hakkı elde etmiştir. Aday ülke statüsü kazanılmasının ardından Türkiye'nin Topluluk müktesebatıyla uyum sağlaması bağlamında incelenmesi ve katılım öncesine yönelik mali kaynakların eş güdümü için tek bir çerçeve sunmak üzere AB Komisyonu görevlendirilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, 2018, "D"). Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye yoğun şekilde reform sürecine girmiştir. Bu kapsamda AB siyasi kriterlerine uyum sağlamak amacıyla sekiz uyum paketi ve iki Anayasa Değişikliği içeren kapsamlı şekilde yasal ve anayasal değişikliğe gitmiştir. 2000 yılının Aralık ayında gerçekleşen Nice Zirvesi'nde Konsey, Türkiye'nin Katılım Öncesi Stratejisi'ni hayata geçirmede kaydettiği ilerlemeyi memnun edici bulmuştur. 2003 yılındaki Selanik Zirvesi'nde Konsey, Türk Hükümeti'nin 2003 yılına varmadan yasama çalışmalarını tamamlamak istemesi yönündeki gayretini memnuniyetle karşıladığını deklare etmiştir. Zira 2004 yılı İlerleme Raporu ve tavsiyesi doğrultusunda, Kopenhag siyasi kriterlerinin yeterli oranda yerine getirilmesi halinde ivedilikle katılım müzakerelerine başlanacağı vurgulanmıştır. (İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, 2018, "D").

16-17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel Zirvesi gerçekleşmiştir. Bu zirvede Türkiye'nin beklediği yönde bir karar çıkarak üyelik müzakerelerinin başlamasına yönelik tarih duyurulmuştur. Buna göre 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelerin açılması kararlaştırılmıştır. Bu karar hem Türkiye açısından hem de AB özelinde

tarihi bir karar olarak nitelenmektedir. Zira Türkiye'ye üyelik yolu açılmıştır. Ancak üyelik müzakereleri açılmış olmasına karşın, ortaya konan kriterler nedeniyle Türkiye'nin üyeliğinin hayli zor olacağı yorumları da yapılmıştır. AB tarafından deklare edilen metne bakıldığında oldukça esnek ifadelerle yer verildiği görülecektir. Metne göre AB-Türkiye'ye isterse bünyesine dahil edecek istemezse etmeyecektir ve Türkiye'ye verdiği müzakere tarihiyle kendisini bağlamamıştır. Ayrıca sunulan koşullar diğer aday ülkelere göre farklılık göstermektedir (Çakmak, 2007, 135-137). Almanya'nın Türkiye hakkında Brüksel Zirvesi'nde alınan karara ilişkin görüşü ise Türkiye'nin AB'ye katılmasının büyük bir Avrupa projesi olduğu ve bunun önemli olduğu kadar zorlu ve kritik bir süreç olacağı yönünde olmuştur. Dönemin Almanya Şansölyesi Gerhard Schröder'in Brüksel Zirvesi'ndeki müzakerelere yönelik Kıbrıs dayatmasını kabul etmeyen Başbakan Erdoğan'a tesellide bulunması Türkiye'ye ilişkin kararın Almanya tarafından da kabul edildiğine yönelik bir gösterge olarak okunabilmektedir (Karluk, 2013, 415-416).

Konsey, Komisyonu, müzakerelerle ilgili bir Müzakere Çerçeve Belgesi (MÇB) hazırlama ile ilgili davette bulunmuştur. Sonuç bildirgesinde de müzakerelerin nasıl yürütüleceğine dair Müzakerelerin Çerçevesi başlığı altında detaylandırmıştır. Bu bağlamda en önemli boyut Türkiye'nin vermiş olduğu taahhütleri içeren Sonuç Bildirgesi'nin 19. Paragrafında yer almıştır. Buna göre Türkiye zirvede Ankara Antlaşması'nın 10 yeni üye ülkeyi de kapsayacak şekilde uyarlanacağına dair ek protokol imzalayacağını taahhüt etmiştir. (Özen vd, 2007, 271; Aktaran: Erhan ve Akdemir, 2016, 10). Türkiye'nin bu taahhüdüne rağmen AB'nin neden müzakereleri yavaş ilerlettiği sorusunun cevabı ise iki aşamada değerlendirilebilir. Bu değerlendirmelerden ilki Avrupa Birliği, Türkiye'yi Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tanımaya zorlayarak çözmek istemesi ve ikinci olarak da Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya ve Danimarka gibi ülkelerin geri planda kalarak kendi fikirlerini açıkça dile getirmemesi ve iletmemesidir. Bunun yanında devam eden müzakere sürecinde ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği bağlamında AB'nin siyasi bir irade gösterebildiğini söylemek güçtür. Zira Almanya ve Fransa gibi lider ülkeler Türkiye konusunda olumlu ya da olumsuz net bir tavır benimseyememişlerdir (Erhan ve Akdemir, 2016, 15, 22-23).

MÇB üç aşamadan oluşarak, müzakerelerin kuralları, müzakerelerin özü ve prosedürü kapsamaktadır. (Çakmak, 2007, 140). Toplumsal yaşamda hemen her alanı ilgilendiren konuları kapsayan müzakereler toplamda 35 fasıl üzerinden yürütülmektedir. MÇB rehberliğindeki müzakerelerin ilk aşaması tarama toplantıları olarak yapılmaktadır. Nitekim bu toplantının ilk tarama toplantısı 20 Ekim 2005 tarihinde gerçekleşmiştir. İlk fasıl Bilim ve Araştırmadır. Son tarama toplantısı da 13 Ekim 2006 tarihinde Yargı ve Temel Haklar başlığında gerçekleşmiştir. Süreç devam ederken 12 Haziran 2006’de Bilim ve Araştırma faslı müzakerelere açıldıktan sonra geçici olarak kapatılmıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, “İ”).

29 Temmuz 2005 tarihinde Türkiye, GKRY de dahil on yeni AB üyesine ilişkin Ek Protokolü imzalamıştır. Fakat bu Ek Protokolü imzalamanın diplomatik zararları olacaktır. Zira Ek Protokolde GKRY, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye bu protokolü imzalayarak esasen tanımadığı bir devlete Ankara Antlaşması’nın hükümlerinin esnetileceğini kabul etmiş olmaktadır. Bu nedenle Türkiye Ek Protokolün imzalanmasının akabinde bir deklarasyon yayımlayarak bunun GKRY’yi tanıma anlamına gelmeyeceğini ilan etmiştir (Karluk, 2013, 474-475). Ancak imza ve akabinde yayımlanan deklarasyon söz konusu sorunları ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Bu deklarasyona karşı AB’den yanıt gelmiş ve 1 Mayıs 2004 tarihinde itibaren “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin” AB üyesi olması sebebi ile ayrımcılık yapılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye Ek Protokolü Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunmak yerine Bakanlar Kurulu kararı çıkarmış ve hava, deniz limanlarının GKRY uçak ve gemilerini kapsamayacak şekilde GB’nin yeni üyelerine açacak şekilde genişletmiştir (Erhan ve Akdemir, 2006, 13). Yukarıda belirtildiği gibi yine Almanya başta olmak üzere AB’nin lider ülkelerinden bu gelişmelere yönelik görüşlerini belirten bir açıklama gelmemiştir. Bu durum Türkiye’nin AB’ye üyeliği sürecinde karşılaşılan bu aksaklıkların Avrupa’nın kolektif kararları olduğunu göstermektedir. Almanya, AB’nin genişlemesi ve derinleşmesi sürecinde önceki dönemlerde sarf ettiği çabaları ve müzakere girişimlerini Türkiye’nin üyeliği söz konusu olduğunda göstermemiştir. Bunun yanında AB’ye üyelik sürecinde Türkiye’yi zor durumda bırakacak bir başka gelişmeye 16 Haziran 2005’te imza atması Almanya’nın Türkiye’nin üyeliği

konusundaki fikirlerini netleştirmiştir. 16 Haziran 2005'te Almanya Federal Meclisi, sözde Ermeni soykırımını kabul etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de soykırım iddialarını kabul etmesini istemiştir (Karluk, 2013, 531).

2007 yılına gelindiğinde yeni fasıllar açılmaya başlanmıştır. Dönem Başkanlığının Almanya'da olduğu sırada İşletme ve Sanayi, İstatistik ve Mali Kontrol başlıkları açılmıştır. Aynı yıl içinde Dönem Başkanlığı Portekiz'e geçtikten sonra Trans-Avrupa Ağları ve Tüketicinin ve Sağlığın Korunması fasılları açılmıştır. Böylece açılan fasıl sayısı beşe yükselmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, 2018, "E").

2008 yılında Slovenya ve Fransa'nın Dönem Başkanlıklarında Şirketler Hukuku ve Fikri Mülkiyet Hukuku, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Bilgi Toplumu ve Medya fasılları müzakereye açılmıştır. Böylece bu yılda açılan fasıl sayısı dört olarak gerçekleşmiştir. Yine bu dönemin son günlerinde AB müktesebatına ilişkin üçüncü Türkiye Ulusal Programı yürürlüğe girmiştir. 2009 yılına gelindiğinde Çek Cumhuriyeti ve İsveç Dönem Başkanı olmuştur. Yılın ilk yarısında Vergilendirme faslı açılırken, ikinci dönemde Çevre faslı müzakere edilmeye başlanmıştır. 2010 yılının İspanya Dönem Başkanlığı sırasında Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı başlıkları müzakere edilmeye başlanmıştır. Akabinde üç yıllık bir aranın ardından 2013 yılının 5 Kasımında gerçekleşen Hükümetler Arası Katılım Konferansı'nda Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslının müzakerelere açılması kararı alınmıştır. Yine 14 Aralık 2015 tarihinde yapılan Hükümetler Arası Katılım Konferansı'nda Ekonomik ve Parasal Politika faslı müzakereye açılarak toplam fasıl sayısı on beşe yükselmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, 2018, "E").

Diğer taraftan önemli sayılabilecek miktarda fasılla ilgili bloke bulunmaktadır. Bu kapsamdaki kararların bazıları 11 Aralık 2006 tarihli AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nde alınmıştır. Bunun yanında 26 Haziran 2007'de Fransa, 11. Tarım ve Kırsal Kalkınma, 17. Ekonomik ve Parasal Politika, 22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, 33. ve Bütçesel Hükümler, 35. Kurumlar fasıllarının Türkiye'nin üyeliği süreciyle ilgisiz olduğu gerekçesiyle müzakereye açılmasına engel olmuştur. 2009 yılında ise Güney Kıbrıs Rum

Yönetimi'nin Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ilişkilerini esnetme şartına bağlı olarak 6 fasılda ilerleme kaydedilmesini tek taraflı askıya aldığını belirtmesi üzerine AB Konseyi Türkiye'ye 14 fasılla ilgili bloke uygulanmaktadır ve Ek Protokol'ün uygulanması sekiz fasıl için açılış kriteri diğer tüm fasıllar için ise kapanış kriteri olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla Bilim ve Araştırma faslından sonra açılan hiçbir fasıl, geçici olsa bile kapatılamamıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "İ").

Bu kapsamda askıya alınan fasıllar; Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal kalkınma, Balıkçılık, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği ve Dış İlişkiler başlıklarını içermektedir. 8 Aralık 2009 tarihli Genel İşler Konseyi'nde ise GKYM tek taraflı olarak altı başlığı bloke edeceğini duyurmuştur. Bu fasıllar da; İşçilerin Serbest Dolaşımı, Enerji, Yargı ve Temel Haklar, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik, Eğitim ve Kültür, Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası başlıklarını içermektedir (Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019, "İ").

Öte yandan bloke uygulayan tek ülke GKYM değildir. Fransa, Nicolas Sarkozy yönetimindeyken müzakerelerin askıya alınması kararını desteklerken, görevi devrettiği Cumhurbaşkanlığı'na François Hollande ülkesinin uyguladığı vetolardan sadece birini kaldırmıştır. Fransa tarafından veto edilen fasıllar ise aynı zamanda Konsey tarafından 2006 yılında açılmamasına karar verilmiş olduğu Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı, daha sonra vetosu kaldırılacak olan Ekonomik ve Parasal Politika başlığı, yine daha sonra vetonun kaldırılacağı ve müzakereye açılacağı Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, Mali ve Bütçesel Hükümler ile Kurumlar başlıklarıdır (İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, 2018, "E"). 18 Mayıs 2012 tarihinde Pozitif Gündem başlığı ile iki taraflar asında süreci canlandırma amaçlanmıştır. 16 Mayıs 2015 tarihinde ise Türkiye-AB Üst Düzey Enerji Diyalogu başlatılmıştır. Bu bağlamda Ankara'nın enerji alanında AB müktesebatına uyum sağlanmasına yönelik ilerlemeye vurgu yapılırken, müzakere sürecine alternatif olmamakla birlikte süreci tamamlayıcı ve destekleyici olacağı kaydedilmiştir. 29 Kasım 2015 tarihli Türkiye-AB Zirvesi ise iki taraf açısından da son derece önemlidir. Türkiye'den zirveye Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu

katılırken, 28 AB üyesi ülkenin devlet ve hükümet başkanları ile AB Konseyi, AP ve AB Komisyonu Başkanları iştirak etmiştir. Zirvede katılım müzakereleri, vize serbestisi süreçleri, GB'nin güncellenmesi konuları ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmenlere yönelik AB Mali desteği ve düzensiz göç ve terörizmle mücadele konuları ele alınmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, 2018, "E").

Burada özellikle belirtmekte yarar olan bir husus da müzakerelerin yürütülmesinde üye ülkelerin tutumudur. Elbette AB kurumlarının içindeki işleyiş son derece önemlidir. Ancak Dönem Başkanlığı'nın hangi ülke tarafından yürütüldüğü ile de yakından ilgilidir. Şöyle ki; Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olan ülkelerin dönem başkanlığında müzakereler ivme kazanmış ve ilişkilerde bir iyileşme ortamı oluşmuştur. Görece ilişkilerde Türkiye ile uzak görünen ülkelerin Dönem Başkanlıklarında ise müzakereler kesintiye uğrayabilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Türkiye'nin müzakere sürecinde aksaklıkların yaşanmasıyla ilgili en büyük engellemeler GKRY ve Fransız ortaklığıyla olmuştur. Türkiye'nin üyeliğine yönelik vetolar bu iki ülke tarafından kullanılmıştır (Bakkalcı, 2018, 331).

Hal böyle iken, Türkiye-AB İlişkilerinin zaman zaman canlandığı zaman zaman da duraklama olarak adlandırılabilir süreçlere sahne olduğu bir gerçektir. Hatta ilişkilerin kopma noktasına geldiği yönünde işaretler de sürekli olarak dile getirilmiştir. Ancak iki taraf da net olarak bunu ifade edememiştir. Bu bağlamda gerek AB kurumlarının genişlemeye ilişkin politikaları gerekse GKRY ile çözülmesi hayli zor olan sorunlarla birlikte veto kozları ilişkilerin geleceğine yönelik olumsuz bir perspektif çizmektedir. Söz konusu bakış açıları ışığında Türkiye-AB ilişkileri özelinde iki konu gündemde önemli yer tutmuştur. İlki GB'nin güncellenmesi, diğeri ise vize muafiyetidir. Şüphesiz iki başlık da birbirinden bağımsız ve önemli unsurlar içermektedir. GB ile ilgili Türk ekonomisinin önemli kazanımlar elde ettiği açıktır. Ancak şu anki haliyle Türkiye aleyhine işleyen yönleri bulunmaktadır. Ayrıca AB tarafının da rahatsızlıkları vardır. Türkiye açısından bakıldığında bu süreçten çıkmak mantıklı görünmemektedir. Zira önemli bir ihracat partnerinden yoksun kalınması durumu ortaya çıkabilecektir. Diğer taraftan Türkiye, AB üyesi olmaması nedeniyle Birliğin imzaladığı Serbest Ticaret Antlaşmalarına doğrudan taraf olamamakta, karar alma mekanizmalarına dahil olamamaktadır. Ayrıca GB sadece sanayi mallarını kapsamına almaktadır. Bunun yanında yeterli oranda mali yardımlardan

yararlanamamaktadır. Dolayısıyla Türkiye tarafından bir güncelleme istenmektedir. (Sandalcılar ve Erdoğan, 2017, 136-137) 2018 yılının ikinci yarısına girilirken bu hususta bir sonuca ulaşılmış değildir.

Türkiye ve AB'yi karşılıklı olarak birbirine daha fazla ihtiyaç duyar hale getiren Suriye meselesi, göç ve terörle mücadele hususları ticari yaptırımların ve açmazların eşliğinde Almanya ve Türkiye'nin müşterek hareket etmesini acil biçimde gerekli hale getirmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2018 yılında gerçekleştirdiği Almanya ziyareti öncesinde İKV Başkanı Ayhan Zeytinoğlu'nun İktisadi Kalkınma Vakfının resmi internet sitesinde yayınlanan yazısı bu durumu ifade etmektedir:

“Türkiye ve Almanya'nın anlaşmazlıklarını bir tarafa bırakarak ilişkilerinde yeni bir sayfa açması ve ortak çıkarlarına odaklanması son dönemde dünyada ortaya çıkan dramatik gelişmeler nedeniyle iki taraf açısından da zaruridir” (Zeytinoğlu, İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi 2018, “F”).

Dolayısıyla Zeytinoğlu'nun sözlerinden çıkarımla karşılıklı olarak Türkiye'nin gerek Birliğe üyeliği sürecinde gerekse GB hususundaki talepleri Birlik tarafından bu gelişmeler bağlamında değerlendirilmeli ve yeniden gündeme taşınmalıdır. Zira GB'nin güncellenmesine yönelik müzakerelere başlanması ve yeniden işlerlik kazandırılması hem AB açısından hem de Türkiye açısından iç açıcı bir kazan-kazan tablosu çizmektedir. Türkiye'nin son yıllarda Almanya ile ikili ilişkilerini yeniden rayına sokması AB'ye tam üyeliği halen temel hedef olarak gören Türkiye için büyük bir fırsat olarak değerlendirilebilir. GB'nin güncellenmesinin yanı sıra Türkiye'ye yönelik vize serbestisi hususunda da somut adımların atılması Birlik ve Türkiye arasında olduğu kadar Almanya ve Türkiye arasındaki ilişkilerin olumlu yönde şekillenmesinde başarı sağlayacaktır.

Vize Muafiyeti hususu Türkiye'nin uzun yıllardır gerçekleşmesini beklediği bir husustur. Bu konu Türkiye-AB arasında göçmen krizi ile birlikte ele alınmış ve önemli bir aşamaya geçilmiştir. AB üyesi ülkeler 1980 öncesine kadar Türkiye'ye vize uygulamamıştır. Askeri darbe ile birlikte artan iltica talepleri Avrupa'da vücut bulan Türk işçilerinin uyum sorunu beraberinde vize sürecini de getirmiştir. İlk vize uygulaması Almanya tarafından başlatılmıştır. Akabinde bu durum diğer ülkeler nezdinde de geçerli olmaya başlamıştır. 2013 yılına konu yeniden gündeme gelmiş ve AB ile Türkiye arasında önemli bir şart olarak koşulan Geri Kabul Antlaşması

imzalanmış ve 2014 yılında TBMM’de onaylanmıştır. Buna göre vize serbestisinin üç yıllık geçiş döneminin ardından uygulamaya konulması hedeflenmiştir. Antlaşmaya göre AB üyesi ülkelerde kalma şartlarına haiz olmayan üçüncü ülke vatandaşları, vatandaşı oldukları ya da AB ülkelerine ulaşmak için transit olarak kullandıkları ülkelere geri gönderilebilecektir. Beraberinde de bazı koşulların sağlanmasının ardından da Türk vatandaşlarına vize muafiyeti getirilecektir. Türkiye üzerine düşen görevler bağlamında göçmen akışına engel olunacak tedbirleri hayata geçirmiştir (Sandalcılar ve Erdoğan, 2017, 137-140).

2016 yılı sonu itibariyle de vizesiz dönemin başlaması umulmuştur. Ancak AB’nin terörle mücadele kanununda değişiklik yapılması yönündeki ısrarı önemli bir engel oluşturmaktadır. Türkiye’de 15 Temmuz 2016 tarihinde ortaya çıkan darbe girişimi ile Türkiye AB ilişkileri ikinci plana itilmiştir. Konu ikinci planda kalmış olmasına rağmen önümüzdeki süreçte ilişkilerin canlandırılması bağlamında gündeme gelmesi olasıdır (Sandalcılar ve Erdoğan, 2017, 137-140). Nitekim Almanya ile 2018’den başlayan olumlu ilişkiler ikinci plana itilmiş olan Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden canlanmaya başladığına işaret eder. Ancak 2016 döneminin özel ve hassas bir dönem olarak bugünkü Türkiye-Almanya ilişkileri bağlamında paradigmatik bir öneme sahip olduğu unutulmamalıdır. Zira Almanya’nın gerek toplumsal ölçekte gerekse medyası bağlamında 15 Temmuz 2016 darbe girişimine yönelik tutumu Türkiye-AB ilişkilerinde belirleyici bir role sahiptir. Vize serbestisi konusunun gündemde olduğu bir dönemde meydana gelen darbe girişimi ve Türkiye’nin darbecilere ve terör örgütü FETÖ’ye yönelik politikaları ve tutumları AB tarafından Türkiye’nin terör örgütlerine yönelik yaklaşımını değiştirmesi talebiyle karşılaşmıştır. Almanya darbe girişiminin hemen sonrasında darbelerin karşısında bir tutum sergilemesine rağmen, darbeye yaklaşım konusunda ılımlı ve çekimser bir tavır içerisinde darbeyi kınamıştır. SETA’nın gerçekleştirdiği analizde de açıkça ifade edildiği gibi: *“Türkiye’de iktidarda olan partinin ve devletin en üst mertebesini temsil eden Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Almanya ile fikirlerinin ve siyasi duruşunun örtüşmemesiyle açıklanmaktadır”* (Ayvaz ve Keskin, 2017, 16). Dolayısıyla Almanya’nın mevcut iktidara ve bu iktidarın izlediği politikalara karşı mesafeli tutumu 15 Temmuz Darbe Girişimi karşısında takındığı tutuma ikiyüzlü bir yaklaşım geliştirmesine sebep olmuştur. Bunun en somut kanıtlarından birisi Almanya’nın Türkiye’nin aksine Mısır’da gerçekleşen darbeyi kınamak şöyle dursun darbeci Sisi’nin Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck tarafından onur konuğu

olarak yüksek protokolle karşılanması ve misafir edilmesidir (Ayvaz ve Keskin, 2017, 16).

4.2. Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkilerinde Almanya'nın Etkisi

Şüphesiz Türkiye ve Almanya arasındaki bağlar yeni değildir. Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan öncesine dayanmaktadır. Öyle ki; Almanlar ve Türkler arasındaki bu ilişki Osmanlı döneminde üst düzeyde seyretmiştir. Hatta bu ilişkiler iki ülkeyi birlikte dünya savaşına gidecek bir sürecin içine sokmuştur. Diğer taraftan Osmanlı denge siyasetinin ötesinde bir yakınlık kurarak, devlet, ordu ve yönetsel bağlamda Alman nüfuzuyla tanışmıştır. Almanya açısından bakıldığında Osmanlı'nın önemi, ülkeleriyle birlikte savaşa girerek yeni cephele açılmasını sağlamak ve Halifelik gücünden faydalanmak suretiyle Müslüman bölgelerde oluşacak gücü diğer devletlere karşı kullanabilmek üzerine olmuştur. Ayrıca Rusya ile Boğazlar üzerinden vücut bulacak yardımı engellemek ve Osmanlı'nın yer altı kaynaklarından faydalanabilmek Almanya açısından son derece önem arz etmiştir. Bu planları I. Dünya Savaşı için kısmen yerine gelirken, II. Dünya Savaşı bağlamında tutmamıştır. Zira Türkiye tarafsız kalmıştır. Böylece Almanlar ve Türkler arasındaki politika duraklama dönemi yaşamıştır (Tekin, 2012, 63).

Osmanlı döneminde Almanya'nın yaklaşma isteği kadar dünyadaki konjonktür gereği Osmanlı yönetimi de Almanlarla iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın ikinci yarısında Almanya'ya yaklaşma eğiliminde olmuştur. Zira Osmanlı yönetiminde bulunan II. Abdülhamit seyahatlerinde Almanya'ya hayranlık duymaya başlamıştır. Bu durum ile birlikte Osmanlı, Almanya'dan yardım talebinde bulunmuştur. O yıllarda Almanya'da Bismarck dönemi yaşanmaktadır. Bismarck, öncelikle kaygıyla baktığı Osmanlı yaklaşmasına Rusya ile ilişkilerinin de bozulma eğilimi nedeniyle sıcak bakmaya başlamıştır. 1882 yılında askeri bir heyeti Osmanlı topraklarına göndermiştir. Böylece askeri bağlamda atılacak adımlarla ilgili yaklaşma süreci başlamıştır. Öyle ki; Alman yönetimi bu askeri heyet vasıtasıyla genç Türk subaylara Alman hayranlığı aşılamıştır. Bu bağlamda Jöntürkler dikkat çekici şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Almanlar Osmanlılara silah satışı nedeniyle önemli kazançlar elde ederken, Osmanlı idaresini kendi saflarına dahil etmede başarılı olmuşlardır (Kandaz,

2006, 29-30). Başka bir bakış açısıyla yaklaşıldığında I. Dünya Savaşı'nda aynı safta yer almış bir Alman-Türk birliğinin askeri alanda modernizasyonu ile ilgilidir. Osmanlı Devleti ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Alman askeri alt yapısından yararlanmıştır. Türkler Almanların teknik kapasiteleri sayesinde askeri modernizasyon bağlamında önemli destekler almıştır (Fındıklı, 1999, 62). 2015 rakamlarına bakıldığında Türkiye'ye, ABD'den sonra en fazla silah satışı Almanya'dan yapılmaktadır (Tulgar, 2006, 200).

Türk-Alman ilişkilerinin geçmişi incelenirken, Bağdat Demiryolu önemli bir yer tutmuştur. Bu noktada Kocabaş'ın tespiti dikkat çekicidir. Kocabaş'a göre Alman askeri heyetinin Osmanlı'ya gelişi ve daha sonraki yıllarda Bağdat Demiryolu hususunda Almanlara güvenilmesiyle hatırı sayılır ölçüde Alman vatandaşı Türkiye'ye girmeye başlamıştır. Bu durum da Almanya'nın dünya politikasının Türkiye bağlamında da büyük önem arz etmeye başlamasını sağlamıştır (Kocabaş 1988, 60; Aktaran: Kandaz, 2006, 30).

Türkiye ile Almanya arasındaki yakın ilişkinin başka bir örneği de 1960'larda başlayan göç hareketleriyle ilgilidir. Zira Almanya'daki sanayileşme hareketleri Türkiye'den işçi göçünü gerekli kılmıştır. Bu bağlamda Almanya'da 1961 yılında çıkarılan göç yasasıyla Türk işçileri Almanya'nın yolunu tutmuştur. Böylece iki ülke arasında askeri bağlamdaki ilişkilere toplumsal boyutta ilişkiler de eklenmiştir. Yine bu dönemde Almanya tarafından Ankara'ya mali yardımlar gündeme gelmiş ve buna gerekçe olarak da Türkiye'nin güçlü olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Almanya'ya göre Ankara'nın güçlü olması aynı zamanda NATO'nun yararına olacaktır. Nitekim Alman yetkililer, ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosuna karşın destek olmuştur. Burada Alman yöneticilerin amaçlarından biri de bölgede hegemon güç olan ABD'nin etkisini azaltmak olmuştur. Böylece NATO'nun güçlenmesi sağlanacaktır (Tekin, 2012, 63).

1990'lı yıllarda ise dünyada dengeler değişmeye başlamıştır. Zira Soğuk Savaş bitmiş, Batı ve Doğu Almanya birleşmiş, Körfez Savaşı çıkmış, böylece ülkeler dış politikalarını gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Hal böyle iken, değişen konjonktür ile birlikte Almanya dış politikasında Türkiye ile dayanışmaya dayalı bir siyaset izleyeceğini belirtmesine karşın Ankara'nın tepkisini çekecek adımlar

atmıştır. Bu adımlardan en dikkat çeken Türkiye’de oluşan terör olaylarından dolayı gerek içeride gerekse sınır ötesinde terör örgütü PKK ile yapılan mücadelede bir anlamda karşı duruş takınmasıdır. Alman yetkililer söz konusu operasyonlarda sivil halkın zarar göreceği iddiasıyla Alman silahlarının kullanılmamasını istemiştir. Bu kapsamda sert eleştiriler yapılmış ve Türkiye’ye verilecek 250 milyon mark tutarında silah yardımı da durdurulmuştur (Sandıklı, 2010; Aktaran: Tekin, 2012, 63-64).

Bu olumsuz tavırların yanında Türkiye’den gelen siyasal sığınma başvurularını kabul etmeye başlamış, Türkiye’de yaşananlardan faydalanarak, uluslararası alanda Türkiye hakkında ön yargı oluşmasına neden olmuştur. Daha sonra bu hususu Türkiye’nin AB üyeliği bağlamında bir koz olarak kullanacaktır. Almanya’nın bu tutumu Türkiye’de etkisini kaybetmeye başlamasına neden olmuş ve Ankara ile Washington ilişkilerinin güçlenmesine yol açmıştır (Tekin, 2012, 64).

Göç yasasının yürürlüğe girip Türkiye’den giden işçiler Almanya’da hayatlarını sürdürmeye başladıktan sonra 1980’li yıllara kadar içe kapanık bir yaşayış ve yaşam tarzlarıyla anılmışlardır. Bu yaşam tarzları Alman ve diğer ülkelerdeki hükümetler tarafından önemli görülmemiş ve kendi iç politikalarıyla da uyumlu görülmüşlerdir. Adaptasyonla ilgili de bir çalışma yapma ihtiyacı hissetmemişlerdir. Türk göçmenler açısından bakıldığında kendilerini geçici gördükleri ve anavatana dönecekleri günü bekledikleri belirtilmektedir. Daha doğrusu Türk göçmenler de ikamet ettikleri devletler de durumu geçici bir birliktelik olarak algılamışlardır (Yusuf, 2011, 33; Aktaran: Okur, 2013, 34).

Daha sonra bu durumun değiştiği görülmüştür. Nitekim birinci kuşağın ardından Almanya’da doğan ve büyüyen kuşaklar kendilerini geçici olarak görmekten öteye bir yaşam sürmeye karar vermişlerdir. Beraberinde hak talep etmeye başlamışlardır. Nihayetinde işçiler ile ilgili yabancılar yasası hazırlanmıştır. 1965 yılından itibaren uygulanmaya başlayan yasa, uzun vadeli oturma hakkı tanımış ancak özü itibarıyla geri dönüşü içermektedir. Almanya’da işçilerin gelecekte ülkeye yerleşmesi ile ilgili bir yasa 2005 yılında Şansölye Gerhard Schröder tarafından çıkarılabilmektedir. Almanlar tarafından yabancıların ırkçılık ya da dini kimliklerinden ötürü hep dışlamaları önemli bir konu olmuştur. Ayrıca Almanya’da göçmenlerin büyük kısmı Türkler’den oluştuğu için genelde yabancı işçi ya da yabancı misafir söz

konusu olduğunda akla hep Türkler gelmiştir. Nitekim 1998 yılında Sosyal Demokrat ve Yeşiller Koalisyonu iktidarında Alman Hükümeti'nin konuya yaklaşımı değişmiştir. Bu değişim ötekileştirmekten daha gerçekçi bir yaklaşımla ve hoşgörüyü sorunun entegrasyon yoluyla çözülmesini desteklemiştir. Günümüzde Almanya'da yaşayan Türkler artık göç ettikleri tarih olan 1960'lı yılların çok ötesinde bir konumda bulunmaktadır. Alman vatandaşlığına kabul edilmiş olanların sayısı da önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Üstelik bu sayı ikinci ve üçüncü neslin adaptasyonu ile beraber sadece çalışan işçi pozisyonunda değil aynı zamanda birçok sektörde işveren konumuna yerleşmiştir. Sahip oldukları konum, Alman seçimleri açısından da önemli hale gelmiştir (Okur, 2013, 34-35). Yine göçler iki ülke ilişkilerini zenginleştirmiş ve Almanya'nın zenginliğine katkı sağlamıştır.

Zaman zaman olumlu zaman zaman ise gerginlik içeren açıklamalar iki ülke yetkilileri tarafından yapılmaktadır. Her şeye rağmen liderler resmi açıklamalarında geleneksel Türk-Alman dostluğuna vurgu yapmaktadırlar (Gürbey, 2007, 483; Aktaran: Büyükbay, 2016, 10). Türkiye üzerine çalışmalarıyla tanınan Alman Sosyolog Heinz Kramer, ikili ilişkilerin geniş boyutları nedeniyle farklılık yarattığından söz etmektedir (Kramer, 2008, 141; Aktaran: Büyükbay, 10). Farklılıklara rağmen Türkiye ile Almanya siyasi işbirliği açısından ortak çalışmalarda yer almaktadırlar. NATO, G20, Avrupa Konseyi ve AGİT ortak çalışma alanlarıdır. 2013 yılında hayata geçen Almanya-Türkiye Stratejik Diyalog Mekanizması başlatılması ve bu mekanizmasının seviyesinin yükseltilerek devam ettirilmesi önemlidir (Büyükbay, 2016, 10-11).

Türkiye ve Almanya arasında ilişkiler sınıflandıracak olunursa; üç yönden söz etmek mümkündür. İlki için siyasi, sosyal, kültürel ve ticari ilişkilerden söz edilebilmektedir. Diğer Almanya'nın Türkiye'nin AB'ye girişiyle ilgili rolüdür. Bir diğeri ise Almanya'nın Ankara'ya yönelik dış politika süreçlerindeki yadsınamaz etkisidir (Büyükbay, 2016, 10).

Bir başka ifadeyle, iki ülke arasındaki ilişkilerin özellikleri düzenlilik, ihtiyat ve işbirliği başlıklarında toplanabilmektedir. Öyle ki; Almanya ve Türkiye arasındaki ilişkilere bakıldığında ve liderlerin söylemleri dikkate alındığında ilişkilerin hayli önemsendiği sonucuna varılmaktadır. Ne var ki, ilişkiler bazen gerilimli bir hal

almakta, bazen ise uyumlu bir görüntü vermektedir. Siyasi boyuttan kastedilen; ikili ilişkiler ve Türkiye'nin AB üyeliği, ekonomik boyuttan kast edilen ise iki devletin ticari faaliyetleri ve kültürel boyut ile Almanya'daki Türkler ile Türkiye'de yaşayan Almanların faaliyetleridir. Hal böyle iken, Almanya'nın Ankara'nın AB hedefine yürürken Berlin yönetiminin rolünün yadsınamayacağı gerçeğiyle karşılaşılacaktır. Bir anlamda Türkiye-AB ilişkilerinde Almanya'nın belirleyici bir aktör konumuna geldiğidir (Ermağan, 2012, 86).

Ermağan tarafından dile getirilen bu sözler son derece önem arz etmektedir. Zira Almanya'da yaşayan Türklerin gayretleri, Türkiye'nin ikna edici argümanlarıyla birleşmesi Ankara'nın elini güçlendirebilecektir. Her ne kadar Alman siyasi partilerinin görüşleri farklılık gösterse de bu sorunun aşılması gerekmektedir. Yapılan araştırmalara göre AB içindeki en etkili üye Almanya olarak görülmektedir. Günümüzde 80 milyonla anılan nüfusu ile Birlik içinde en yüksek oy gücüne sahip ülke olarak Almanya, karar alma mekanizmalarında özellikle AP'de 99 milletvekiline sahiptir. Ancak bu ivmeyi yakalamak kolay olmayacaktır (Ermağan, 2002, 86).

Almanya ve Türkiye arasındaki ilişkiler bütününün üst seviyede seyretmesi AB sahnesine aynı paralellikte yansımayabilecektir. Şöyle ki; 1998-2005 yıllarının Alman Şansölyesi Gerhard Schröder, 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile AB üyeliğinin yolunu açarken, 2005 yılından itibaren göreve gelen Angela Merkel, aynı istikamette adım atmaktan ziyade alternatif sunmak istemiş ve imtiyazlı ortaklık önerisini dile getirmiştir. Elbette hedefini AB tam üyeliği olarak belirlemiş olan Türkiye açısından bu öneri reddedilmiştir. Bu söylemler Berlin dışındaki başka başkentlerde de dile getirilmesi ile birlikte Ankara tarafından kabul edilmek bir yana Türk halkı nezdinde de olumsuz bir hava estirmiştir. Olumsuzluklar paralelinde AB hedefinden vazgeçmemekle birlikte Türkiye'nin de farklı arayışlara yöneldiğinden söz edilebilmektedir (Ermağan, 2012, 86-87).

Türkiye tarafından da Almanya'nın yaklaşımları yakından takip edilmektedir. Üstelik 1960 yıllarından başından itibaren gerçekleşen göçlerle birlikte ortaya çıkan atmosfer incelenmektedir. Bu bağlamda AB üyeliği yolunda Almanya'dan tecrübe ettiği problemler belirlenmektedir. En önemli nedenlerin başında olumsuz seyreden

kamuoyu algısı gelmektedir. Bir diğeri ise Türkiye’den giden işçilerin uyum sorunlarıdır. Devamında bazı Alman partilerinde ortaya çıkan Türkiye karşıtı ve şüpheli yaklaşımlarıdır. Hal böyle iken, Türkiye 2000’li yılların başından itibaren ve özellikle 2005 yılından sonra tercih etmiş olduğu çok yönlü dış politikaya rağmen AB üyeliği Türk dış politikasının önceliği olmaya devam edeceğinden Almanya da önemini yitirmeyecektir (Ermağan, 2012, 87).

Avrupa Topluluğu ve Türkiye-AB ilişkileri Avrupa’nın bütünleşmesi projesinin başlangıcından bu yana devam eden ve günümüze ulaşan bir süreçte kabul etmektedir. Bu süreç içerisinde Türkiye-Avrupa Topluluğu arasındaki ilişki sürekli olarak Almanya ile Türkiye ilişkileri bağlamında gerçekleşmiştir. Her ne kadar yukarıda belirtildiği gibi Türkiye’nin AB’ye üyeliği sürecinde ortaya çıkan aksaklıklar ve eksiklikler karşısında Almanya kurucu üye ve AB’nin motor gücü ülkesi olarak sessiz kalmayı tercih etmiş olsa da AB adına verilecek kararlar noktasında Almanya büyük bir güç olarak durmaktadır. Avrupa Parlamento’sunda en çok oy hakkı ve üyeye sahip devlet olarak Almanya karar alma noktasında büyük bir avantaja sahiptir. Bu bağlamda AB Almanya’nın finanse ettiği fakat aynı zamanda Almanya’nın denetlenmesini sağlayan bir örgütlenme biçimidir. II. Dünya Savaşı’nda tüm Avrupa’yı işgalinin ardından Almanya’nın denetlenmesi konusu en büyük öneme sahip konu olmuşken bu Almanya’yı denetleyecek örgütlenmenin kendisinin de Almanya’ya muhtaç olması Almanya olmaksızın AB’nin olamayacağını kanıtı niteliğindedir (Canbolat, 2018, Ek: I). Dolayısıyla bu çalışma Türkiye’nin AB ile ilişkilerinin zaman zaman gizli ve açık aktörünün Birlik bağlamında Almanya olduğuna vurgu yapmaktadır.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Türkiye ekonomik, siyasi, askeri, sosyo-kültürel gelişimi için AET’ye 31 Temmuz 1959’da ortaklık başvurusu yapmıştır. 14 Nisan 1987’de tam üyelik talebiyle aynı topluluğa başvurmuştur. Bu başvuru tam üyelikle neticelenmemiş fakat olumlu bir gelişme olarak 1 Ocak 1996’da süreç Türkiye ile AB arasında imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması’na evrilmiştir. Bu da Türkiye’nin AB ile ilişkisinde tam üyeliğin askıya alındığı fakat ortaklık ilişkisinin sürdürülebilir temellere dayandırılacağı bir döneme kapı aralamıştır. Türkiye-AB ilişkilerindeki en önemli dönüm noktalarından biri 10-11 Aralık 1999 tarihinde

gerçekleşen Helsinki Zirvesi'dir. Bu zirvenin özelliği Türkiye'nin AB'ye adaylığının resmen onaylanmasıdır. Bunun akabinde AB Konseyi 8 Mart 2001'de Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesini onaylamıştır (Doğan, 2015, 306).

Türkiye'nin AET ile ilişkilerinden ortaklık antlaşmalarına, sonraki dönemde ise AB'nin resmen kurulması ile AB'ye tam üyeliğine kadar geline süreç yarım yüzyılı aşkın süredir devam etmektedir. Fakat Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile ilişkileri bağlamında en hareketli dönem 1999 Helsinki Zirvesi'nden sonraki döneme tekabül etmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin tam üyeliğine ya da ekonomik ortaklığına yönelik AB'nin tutumu ve Almanya'nın bu sürece dair fikirleri ve etkileri incelenmelidir.

Özellikle 3 Kasım 2002'den sonra Türkiye'nin siyaseten girdiği paradigma değişikliğinin 2000'li yılların AB-Türkiye ve Türkiye-Almanya ilişkilerinin seyrine de yön verdiği söylenebilir. 3 Kasım 2002'den sonraki süreçte Türkiye-AB ilişkileri sanıldığı kadar aksine hız kazanmıştır. 2003-2004 yılları yeni gelen AK Parti iktidarının AB'ye tam üyelik için gerçekleştirdiği reformların yıllarıdır (Çakmak, 2007, 133). 2004 yılı ise Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olan Fransa ile Türkiye'nin tam üye olmaksızın AB ile ilişkilerine devam etmesini savunan Almanya arasında tutulduğu bir sürecin başlangıcıdır. Zira 2004'te başlaması öngörülen tam üyelik müzakereleri 2004 Brüksel Zirvesi ile Ekim 2005'e ertelenmiştir. Üyelik müzakerelerine başlanması için Türkiye'ye koşulan şartlar Türkiye'de rahatsızlık uyandırmış ve üyelik sürecine belirli ölçüde zarar vermiştir. Yine 16-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde alınan kararlar AB ülkeleri arasında infiale neden olmuştur. Türkiye'nin üyeliğine karşı olan ülkeler bu Zirve'nin Türkiye'nin üyeliğinin önündeki engelleri fiilen ortadan kaldırdığını iddia ederek Zirve'de alınan kararları eleştirirken diğer ülkeler Türkiye'nin zaten bu şartları yerine getiremeyeceği ve bu nedenle üyeliğinin asla gerçekleşmeyeceğini düşünmektedir (Çakmak, 2007, 135-136). Burada Türkiye'nin üyeliğinin ucu açık bir süreç ile geleceğe bırakılması, AB'nin Türkiye'yi; ne Türkiye ile ne de Türkiye'siz bir koridorda sürekli bir üyelik sürecinde bırakmak istediğine işarettir. Nihayet 2005'te başlaması öngörülen üyelik müzakerelerinde de Türkiye'nin üyeliğine yönelik somut adımlar atılamamış ve süreç sürüncemede bırakılmıştır (Çakmak, 2007, 136).

Schumann bildirisinden hareketle; Türkiye'nin üyelik müzakereleri sürecinde bırakılmasının elbette uluslararası ekonomik ve politik anlamları vardır. Burada değerlendirilmesi gereken husus Birliğin kurulduğu günden beri ana amacı olan siyasi ve ekonomik birlik hususudur. Siyasi ve ekonomik bütünlük Fransa açısından Fransa'da yerleşmiş olan Almanya kabusunun yeniden tekrarlanmaması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Çakmak'ın dile getirdiği üzere Fransa sıkı bir bağ ile AB'ye bağlı bir Almanya fikrini savunurken Almanya'nın hegemonik bir üstünlük sağlamasının da önüne geçmek istemektedir. Bunun yanında denklemin öteki tarafında yer alan ABD ve Birleşik Krallık'ın Türkiye'nin AB'ye üyeliğine yönelik olumlu tutumlarının sebebi AB'nin büsbütün Fransa önderliğinde ABD karşıtı bir yapılanmaya gitmesinin önüne geçmektir. Fransa bu nedenle Türkiye'nin AB'ye entegrasyonunun sağlandığından emin olmak istemektedir (Çakmak, 2007, 143-144). Bunun yanında Almanya'nın Türkiye'nin üyelik ve müzakere sürecinde Türkiye ile kurduğu siyasi ve ticari ilişkiler Almanya'nın Türkiye'yi nüfus potansiyeli yüzünden tam üyeliğe kabul etmek istemediği fakat Türkiye'nin büsbütün Avrupa'dan uzaklaşmadan sonsuz bir üyelik sürecinde kalmasına yönelik arzusunu açıkça göstermektedir, (Çakmak, 2007, 143).

Günümüzde AB'nin dolayısıyla Almanya ve Fransa'nın (Türkiye'ye yönelik tutum bakımından iki karşıt kutup olarak) Türkiye ile ilişkilerinde, tam üyelik müzakereleri, üyeliğin koşulları, siyasi ve ekonomik işbirliği bağlamında yeni bir döneme girdiği görülmektedir. Bunun sebebi ortak güvenlik ve karşılıklı bağımlılık hususlarıdır. Fransa Türkiye'yi stratejik olarak sürekli kapı eşiğinde bırakmaya yönelik bir siyaset izlerken, Türkiye'nin üyeliğinin ülkesindeki iç dengeler ve AB içindeki güç dengeleri bağlamında çıkarlarıyla örtüşmediğini düşünmektedir. Nas'a göre Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği Fransa'nın isteyeceği bir sonuç değildir. Çünkü Fransa, Fransız uygarlığını Avrupa uygarlığı ile eşitleme çabası içerisinde (Nas, 2018, Ek II). Öte yandan Almanya ise kamuoyuna karşı kendisini Türkiye aleyhinde fikirlere sahip gibi göstermesine rağmen Türkiye ile AB üyeliği koridorunda kurduğu olumlu ilişkiler bağlamında yaptırım anlamına gelecek hiçbir girişimde bulunmamıştır. Bunlar sadece söylemde kalmıştır. Örneğin müzakerelerin durdurulup durdurulmayacağını söylenmesinin ardından somut hiçbir adım atılmamıştır (Nas, 2018, Ek II). Dolayısıyla Fransa'nın Türkiye karşıtı tutumu karşısında Almanya'nın Türkiye'ye karşı bir denge politikası izlediği açıkça ifade

edilmelidir. Nas'ın şu ifadeleri Almanya'nın Türkiye'ye yönelik politikalarının içeriğinin anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Günümüzde GB modernizasyonunun önemli bir yer tuttuğunu belirten Nas, bu noktada Almanya'nın iş dünyasında olumlu etkileri olmakla birlikte ilişkilerin derinleşmesi bağlamında da önemli bir yer teşkil eden GB'nin yerine farklı formüller geliştirmeye yönelik bir arayış söz konusudur. Bu nedenle Almanya'nın Türkiye'den olumlu adımlar atmasını beklediği ifade edilebilmektedir. Almanya açısından Türkiye ile karşılıklı adımlar atarak kuracağı işbirliği Almanya açısından büyük önem arz etmektedir. Almanya'nın ABD'ye karşı bölgede yeni işbirliği arayışının önemli sebeplerinden birisi Nas'a göre Almanya'nın Brexit sonrası Avrupa'da üstleneceği role hazırlık çabasıdır (Nas, 2018, Ek II).

Daha önce de belirtildiği üzere Almanya Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde bir denge politikası gütmektedir. Türkiye'yi dışlamadan belirli sınırlar içinde tutmak istemektedir. Almanya Türkiye'nin üyelik dışındaki formüllerle ilgili ve GB modernizasyonu ile ilgili ilişkilerin derinleşmesi için yeni arayışlar içerisindedir. Bilhassa içinde bulunduğumuz yıllarda devam eden mülteci krizi Almanya'yı AB'nin motor gücü olarak Türkiye ile işbirliği ve müzakereye muhtaç bir konumda bırakmıştır. Almanya Türkiye'yi gözden çıkaramayacak bir konumdadır. Suriye'nin geleceği ve yeniden inşası konusunda da Türkiye ile yakın ilişki içerisinde olmayı planlamaktadır. Almanya, Orta Doğu'ya daha fazla müdahil olmak istemektedir. Nas'a göre özellikle Türkiye üzerinde Rusya ile işbirliği kurulabilir. Almanya'nın bölgede ABD'ye karşı yeni ittifaklara ihtiyacı bulunmaktadır. Burada Türkiye önem arz etmektedir (Nas, 2018, Ek II). Bunun yanında Almanya'nın Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde bir türlü çözüme kavuşamamış GB, vize sorunu gibi krizler karşısında oynayacağı rol de Türkiye-Almanya ilişkilerini kritik bir konuma getirmektedir. Ancak Almanya'nın bu sorunların çözümünde Türkiye'nin lehine yönelik hamle yapması Türkiye'nin yapıcı adımlar atmadan gerçekleştirmesi mümkün değildir. Ankara lehine atılacak adımlar Merkel yönetiminin tavizi olarak algılanacaktır. Bu nedenle Türkiye lehine önemli adımlar atılması şuan için olası görünmemektedir. (Nas, 2018, Ek II).

Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkiler, 2015 yılından itibaren birbiriyle ilişkili birçok uluslararası mesele çerçevesinde yeni bir boyut kazanmıştır. Mesela IŞİD'e karşı mücadele, Suriye'deki çatışmalar, AB ülkelerinde ve Türkiye'de

gerçekleştirilen terör saldırıları ve Suriyeli mültecilerin göçü bu önemli uluslararası meseleler arasında yer almaktadır. (Büyükbay, 2016, 89)

15 Mart 2011 tarihinde Suriye’de başlayan ayaklanmalara verilen uluslararası tepki Libya’ya verilen tepkiden farklı olmuştur. Çünkü Beşşar Esad’ın Muammer Kaddafi’ye nazaran çok daha güçlü bir ordusu, İran ve Rusya gibi önemli müttefikleri olmasıdır. Müttefik ilişkileri çerçevesinde Moskova ve Pekin, BM Güvenlik Konseyi’nde Esad’a destek vermiştir. Terör Örgütü IŞİD, 2014 yılında Suriye’deki güç krizinden faydalanmış ve Suriye topraklarının büyük bir kısmını ele geçirmiştir. Bu süreçte yedi milyon Suriyeli mağdur olmuş ve dört milyon Suriyeli göç baskısı ve insanlık dramıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. (Büyükbay, 2016, 89-90)

Suriye’deki savaşa verilen tepki konusunda Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık belirleyici olmuştur. Bu ülkeler 2011 Nisan’da BM Güvenlik Konseyi’nde Suriye’deki çatışma ortamına ve bu çatışmalardan doğan şiddete karşı çıkmıştır. ABD bu üç ülkenin açıklamalarına destek vermiştir. Ancak Rusya, Çin ve Lübnan Suriye’nin iç işlerine karışılmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu iç savaş sürecinde Avrupa ortak bir strateji izlememiştir. Almanya 2014 yılına kadar “sivil güç yönetimi” ortaya koyarken, Fransa ve Birleşik Krallık ekonomik yaptırım kararları almıştır. Almanya Avrupa’da “sivil kriz yöneticisi” konumunda olmuş; uluslararası krizlerde zaman zaman liderlik rolü oynamıştır. Mülteci krizinde de AB devletleri ile Almanya arasında uzlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve başka ülkeler mülteci krizi konusunda sorumluluktan kaçınmışlardır. Bu konuda Alman kamuoyunda da Almanya’nın ağır mali bir yük taşıdığına inanılmaktadır (Büyükbay, 2016, 90-92).

Suriye’deki çatışmalar ve mülteci krizi konusunda Almanya ve AB, giderek Suudi Arabistan, İran ve Türkiye ile müzakerelerini arttırmıştır. Bu süreçte Avrupalı ve ABD’li uzmanlar, Türkiye’nin Suriye’deki kriz konusunda NATO müttefikleriyle uyumadığını, Esad’a ve Rusya’ya muhalif tavrının da belirsizlikler taşıdığını ileri sürmüşlerdir. Buna rağmen AB ve Türkiye, Orta Doğu’da mağdur olmuş mülteciler konusunda ortak bir tavır geliştirilmesi gerektiğine karar vermeye çalışmıştır. 29 Kasım 2015’te Brüksel’de gerçekleştirilen Türkiye-AB zirvesinde “Ortak Göç Eylem Planı” devreye sokulmuştur. Bu Eylem Planına göre Suriyelilerin geçici korunması

mali olarak desteklenecektir ve yasadışı göç engellenmeye çalışılacaktır. Türkiye'nin üstlendiği sorumluluğa karşılık vize serbestliği, GB'nin yenilenmesi, katılım sürecinin yeniden gündeme getirilmesi ve üç milyar dolarlık yardım paketi konusunda mutabakat sağlanmıştır (Büyükbay, 2016, 94-95). 2016 yılında da mülteci krizi konusunda Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkilerde işbirliği ön plana çıkmıştır. Ancak bu ilişkileri her kesim tarafından olumlu karşılanmamıştır. Bu süreçte Türkiye'ye yönelik birtakım eleştiriler veya tezler gündeme gelmiştir:

“Türk hükümetinin IŞİD'e karşı belirsiz tutumu, Kürt sorununda krizi tırmandırma politikası ve hukuk devletinin zayıflaması, güçler ayrılığı ilkelerinden uzaklaşma, insan hakları ve ifade özgürlüğü ihlalleri.” (Büyükbay, 2016, 96).

Bu tezler nedeniyle özelde Almanya ve Türkiye ilişkileri kimi kesimlerce endişeyle karşılanmaktadır. İşbirliğinin salt hayati alanlarla sınırlandırılması gerektiği savunulmuştur.

Suriye'deki göçmen krizi, güvenlik ve ekonomik çıkarlar konularında Almanya ile Türkiye, Türkiye ile AB ilişkilerinin geleceği konusunda birtakım öngörülerde bulunulabilecektir. Almanya'da Suriye kriziyle ilgili olarak Türkiye'ye karşı tutumunda, Orta Doğu'daki insan etkenine de önem vermek zorundadır. Ancak bu süreçte Merkel yönetimi tepkilerle karşılaşmıştır ve bundan sonraki süreçte de karşılaşması muhtemeldir (Nas, 2018, Ek II). Fakat Almanya'nın Türkiye'ye sadece Türkiye olarak değil, Türkiye'nin sınırlarının ötesini de dahil edecek şekilde yaklaşması gerekecektir. Şayet siyasetçiler süreci basiretli şekilde yönetebilirse Ankara ile Berlin ilişkileri olumlu yönde seyredecektir. Ancak yönetemedikleri takdirde bu, ciddi başka sorunları beraberinde getirebilir. Schröder döneminde AB ilişkileri konusunda Türkiye'nin tam üyelik süreci Almanya'nın “milli menfaati” olarak değerlendirilmiştir. AB'de zaman içinde daha esnek bir yapının ortaya çıkmasıyla birlikte zamanı geldiğinde Türkiye'nin de içinde yer alabileceği ortama gidilecektir. Bu süreçte teknik bir konu olan GB'nin yenilenmesi ön planda tutulmalıdır. Zira bundan önceki GB'de olduğu gibi olumlu etki bırakacaktır. Kaleağası'na göre Almanya'daki iktidarın en büyük çekincesi Türkiye lehine atılacak adımların taviz olarak algılanmasıdır. Böylece sağ ve popülist politikacıların güçlenmesi ihtimali doğabilecektir (Kaleağası, 2018, Ek III).

Yine AB süreciyle ilgili olarak Türkiye'nin Avrupa'nın Asya'ya açılım merkezi konumunu pekiştirmesi gerektiği, Avrupa'nın standartlarına, genel mevzuatına uymaksızın dünyadaki etkisinin de azalabileceği ileri sürülmektedir (Kaleağası, 2018, Ek III). Zira Kaleağasına göre AB'ye üyelik yolunda ilerleyen bir Türkiye; Çinliler, Afrikalılar, Araplar tarafından Avrupa'ya açılan, Avrupalı stantarlara açılan bir kapı olarak görülmektedir. Türkiye-AB ilişkileri bağlamında sorunsuz bir Türkiye dünyada güçlü hale gelmektedir. Dolayısıyla Dünya'nın iltifat ettiği Türkiye Avrupa'da da güçlü hale gelmektedir (Kaleağası, 2018, Ek III). Mülteci krizi de bu bağlamda dengede tutulabildiği veya çözülebildiği ölçüde AB ile Türkiye ilişkilerini olumlu şekilde etkileme potansiyeline sahiptir. AB'nin ve Almanya'nın yükünü hafifletmesi Türkiye'ye olumlu geri dönüşler kazandırabilir (Canbolat, 2018, Ek I).

4.3. Gelecekte Türkiye-AB İlişkileri ve Almanya

Türkiye'nin AB'ye üyeliği süreci ile güncel Suriye İç Savaşı ve mülteci krizi önümüzdeki süreçte AB ve bilhassa Almanya ile kuracağı ilişkilerde belirleyici bir zemin teşkil etmektedir. Uluslararası siyaset bağlamında Türkiye-AB ilişkileri AB'nin geçirmekte olduğu dönüşüm bağlamında da değerlendirilmelidir. Avrupa yükselen popülizmle dönüşmektedir. Dolayısıyla popülizm Türkiye'nin AB ve Almanya ile ilişkilerinde belirleyici rol oynayacaktır. Avrupa'nın içinde olduğu göçmen karşıtı politikası göz önünde bulundurulduğunda bunun yükselen popülizm ile paralellikler içerdiğini söylenebilir. AB'de doğum oranlarının azalması göçü bir güvenlik sorununa dönüştürmektedir (Nas, 2018, 188). Bu nedenle mülteci krizi AB'nin ve Almanya'nın Türkiye ile kurduğu diyalog güvenlik ve popülizm ekseninde gelişmektedir. Her ne kadar Birlik ülkelerinde 2017 seçimlerinde sağ popülist partiler Avrupa'da seçimden başarılı ayrılamamış olsa da bu Avrupa'nın, söz konusu mesele mülteci ve güvenlik olduğunda popülizmden uzaklaştığı anlamına gelmemektedir (Nas, 2018, 182-183).

Avrupa'da sağ popülizmin yükselmesi, popülist akımların ve popülist liderlerin güç kazanması, özellikle ulusal kimliğin yeniden ortaya çıkmasına ve egemenliğin devredilmesi, paylaşılması hususlarında AB'ye entegrasyonu ve AB'nin derinleşmesini geriletici bir niteliğe sahiptir (Nas, 2018, 185-186). Özellikle Brexit

süreci Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı alması popülizm tartışmalarını Avrupa bağlamında önemli hale getirmiştir. Brexit'in hem AB hem de Türkiye açısından kritik önemi Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma konusunda gerçekleştirdiği referandumda Türkiye kartını oynamış olmasıdır. Zira referandumda Birleşik Krallık'taki AB karşıtlarının ana argümanlarından birisi Türkiye'nin olası üyeliğinin ardından Birleşik Krallık'ın ve Avrupa'nın Türkler tarafından istila edileceğidir. Bu şüphesiz Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği kadar Almanya'nın da Türkiye'ye yönelik yapıcı yaklaşımlar geliştirmesini engellemiştir (Büyükbay, 2016, 111). Zira iklim değişiklikleri, iç savaşlar ve bunun neticesinde ortaya çıkan mülteci krizi AB ülkelerini hedef haline getirmiş, AB üyesi ülkelerde güvenlik ve ulusal egemenlik tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu da Avrupa'da popülizmin yükselişine zemin hazırlamıştır (Nas, 2018, 187-188). Bunun yanında Avrupa'da ortaya çıkan sağ popülizm sadece göç karşıtlığı ya da Birleşik Avrupa'yı diğer unsurlardan korumak yönünde bir eğilimi değil, bunun yanında AB karşıtlığını da beraberinde getirmektedir. II. Dünya Savaşı'nın bitişinden bu yana siyasi ve ekonomik işbirliğine dayalı ulus üstü bir yapılanma olarak AB'nin adım adım inşası yerle yeksan olma tehlikesi altındadır (Nas, 2018, 188-200). Bu durum şüphesiz AB-Türkiye arasındaki ilişkileri de radikal biçimde olumsuz yönde etkileyecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin üyeliğine yönelik tartışmalar artık AB'nin geleceğini de yakından alakadar etmektedir. Nas'ın Avrupa'da popülizmin yükselmesi durumunda Türkiye'nin nasıl bir konumda yer alacağına ve nasıl etkileneceğine yönelik olumsuz senaryosu 2019'dan sonraki sürece ışık tutmaktadır. Buna göre:

- “- *Genişlemenin giderek yavaşlaması ve Sırbistan, Karadağ ve Makedonya gibi ülkelerin üyeliği sonrasında sona ermesi.*
- *Türkiye'nin genişleme sürecinden çıkarılması ve AB açısından komşuluk politikası içinde bir ortak ülke olarak kavramsallaştırılması.*
- *Türkiye ile ilişkilerin tamamen çıkar odaklı bir şekilde gelişmesi, göç, ticaret, enerji ve güvenlik konularında işlemsel bir işbirliğine dönüşmesi.*
- *AB'nin giderek çok kültürlülüğü reddeden bir felsefe benimsemesi ile birlikte Türkiye ile özellikle Üye Devletler arasında sorunlar ve gerilimler yaşanması.*
- *Almanya başta olmak üzere Türkiye kökenli nüfusun fazla olduğu Üye Devletlerde Türkiye'nin rolü ve politikaları üzerinden yeni bir karşıtlık alanı doğması.*
- *AB'nin de ABD gibi liberal olmayan, korumacı ve dışa kapalı bir hale dönüşmesi ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni modernizasyonunun bir türlü gerçekleşmemesi sebebiyle Avrupa pazarındaki avantajların da giderek yitirilmesi (Nas, 2018, 191).*

Nas'ın ana hatlarıyla açıklamaya çalıştığı bu senaryonun gerçekleşmemesi için AB'nin sağ popülizmi dengeleyecek liberal akımlara yönelmesi gerektiği ortadadır. Bu nedenle Almanya'nın özellikle Brexit sonrası Avrupa'da söz sahibi ana ülke olması Avrupa'nın bütünlüğü açısından Türkiye ile kurduğu ilişkileri de kritik bir konuma getirmektedir. Ancak mevcut durumda Türkiye'nin AB ile yaklaşması Türkiye'nin tam üyeliği tartışmaları tekrar gündeme getirecek ve Avrupa kamuoyunda Türkiye'ye yönelik agresif tutum bu anlamda olumlu somut adımların atılmasını zorlaştıracaktır (Nas, 2018, 192). Buradan hareketle Almanya'nın AB'nin geleceği bağlamında Türkiye ile kuracağı ilişkide belirleyici olan Türkiye ile kurulacak bir denge politikası olacaktır. Bu denge politikasının formülü ise Nas'ın ifadesiyle Türkiye'yi içeri almayan fakat sürekli yakın tutarak AB ile işbirliğinin sağlandığı bir formüldür (Nas, 2018, Ek II). Elbette karşılıklı olarak her iki ülkede yükselmekte olan milliyetçilik Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin ve Almanya ile ilişkilerinin istenmeyen bir istikamette zaman zaman krize dönüşmesine neden olmaktadır. Çünkü Nas'ın belirttiği gibi Türkiye'nin AB ile kurduğu işbirliği yakınlaşmayı, bu yakınlaşma ise tam üyelik tartışmalarını yeniden gündeme getirecektir. Bu durum halihazırda yükselmekte olan sağ popülizm nedeniyle rasyonel politikalardan AB'yi uzaklaştıracaktır (Nas, 2018, 192). Örneğin; Almanya İçin Alternatif Partisi'nin (AFD-Alternative für Deutschland) Türkiye'ye yönelik tavrının olumsuz olması Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerine son vereceğini vadetmesi, Almanya'daki göçmenlere yönelik olumsuz fikirlerin dile getirmesi bu krizlere örnek gösterilebilir (Eriş, 2018, 197-198). Nitekim 2017 seçimlerinden önce Alman şansölyesi Angele Merkel ve Alman siyasetçi Martin Schulz katıldıkları bir TV tartışmasında Türkiye'ye yönelik olumsuz bakış açısında ortak bir zeminde durmuş ve her iki aday da Türkiye'nin AB'ye üyeliğine dair müzakerelere son verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Eriş, 2018, 197).

Dolayısıyla gerek AB'nin geleceği konusunda gerekse Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecinin geleceğinde ulusal dengelerin ve sağ popülizmin etkisi ve bunu dengelemeye yönelik politikaların geliştirilmesi hem Almanya hem de Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Zira Almanya ile Türkiye arasındaki ticari, ekonomik, kültürel, sosyal, tarihsel birçok bağ göz önünde bulundurulduğunda yukarıda zikredilen tarzda krizlerin ve tehlikelerin önlenmesi ve çözülmesi ile daha dengeli ve

yapıcı ilişkilerin olduğu bir döneme girilmesi gelecek dönemde hem AB'nin ve Almanya'nın hem de Türkiye'nin çıkarına olacaktır (Eriş, 2018, 199). Özer'e göre ise 2008 yılında başlayan mali ve ekonomik kriz AB ülkelerinde işsizlik korkusu ile göçmen karşıtı sağ popülist eğilimleri güçlendirmiştir. Popülizmin, göçmen karşıtlığının, AB entegrasyonuna yönelik şüpheciliğin güç kazanması Türkiye ile ilişkileri de negatif yönde etkilemiştir (Özer, 2016, 202).

4.4.Karşılıklı Bağımlılık ve Almanya-Türkiye İlişkileri

Can Büyükbay'a göre Türkiye ile Almanya arasında uzun süreli ekonomik, siyasi ilişkiler varsa da bu iki ülke kültürel ve toplumsal açıdan yakınlaşamamıştır. Almanya'nın değer ve kültürü Türkiye'de, Türkiye'nin toplum ve kültürü de Almanya'da yeterince tanınmamıştır. Ekonomik ilişkiler ve Almanya'daki üç milyonu aşan Türkiyeli nüfusa rağmen halen belirli önyargılar geçerliliğini korumaktadır. Bu önyargılar ne yazık ki bölgesel ve uluslararası gelişmeler açısından da iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vermektedir. (Büyükbay, 2016, 9)

Türkiye ile Almanya arasındaki ekonomik ilişkiler önemini korumaktadır. Türkiye Alman sanayisi için bölgesel üretim merkezi niteliğindedir. Türkiye'de tüketim ürünlerinde, alışkanlıklarında Almanya lehine tercihler artış göstermektedir. Türkiye'nin GB'ye girmesiyle birlikte Almanya Türkiye'ye daha fazla yatırım yapmaya başlamıştır. Almanya'da yaşayan Türkiyeli vatandaşların sosyo-ekonomik statülerinde yükseliş gözlemlenmektedir. Burada yaşayan halklar bazen iki ülke arasındaki ilişkilerin iyileşmesine bazen de gerilmesine neden olmaktadır. Türk hükümetlerinin diaspora konusundaki tavrı da bu ilişkilerin gidişatı konusunda etkili olmaktadır. Ayrıca iki ülke arasındaki göç hareketleri de ilişkileri zenginleştirmektedir. Türkiye'den Almanya'ya göç Almanya'da çeşitlilik ve zenginlikte yükseliş sağlamıştır (Büyükbay, 2016, 9-10).

Türkiye ile Almanya Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ) ve Federal Çevre, Doğa Koruma ve Nükleer Güvenlik Bakanlığı (BMU) yenilenebilir teknoloji ve çevre projelerinde işbirliğine gitmiştir. Aynı zamanda 2006'dan itibaren kültürler arası diyalog projesi sürdürülmektedir (Büyükbay, 2016, 12). Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkiler zaman zaman gerilimli bir hal alsa da, bölgesel ve küresel krizler karşısında iki ülke işbirliği yapmayı tercih etmektedir (Mercan, 2018, 90).

4.5.Gelecekte Almanya'nın Birlik İçerisindeki Rolü ve Türkiye'ye Etkileri

Brexit'le birlikte Avrupa'daki nispi dengenin sarsıntıya uğraması Berlin-Londra-Paris üçgeninden Londra'nın ayrılması yani Berlin ve Paris'in baş başa kalması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu durum AB'de Almanya'nın egemenliğinin artması lehine bir durum yaratmıştır. Avrupa'nın bütünleşmesi ve entegrasyonu noktasında Birleşik Krallık'ın göreceli aleyhtar tutumunu göz önünde bulundurulursa Brexit sonrası dönemde Almanya'nın AB'ye yönelik tasavvurunu gerçekleştirme imkanı kazandığı da söylenmektedir (Kaleağası, 2018, Ek III). Kaleağası'na göre Almanya'nın Brexit sonrası dönemde AB'nin geleceğine yönelik planı merkezde on iki ülkeden oluşan bir federasyonun olduğu, etrafında ise geniş bir konfederasyonun olduğu bir yapıdır. Bu tasavvur Türkiye'yi de AB ile ilişkileri bağlamında daha avantajlı bir pozisyona sevk edecektir (Kaleağası, 2018, Ek III).

Bu plan Türkiye'nin de AB bağlamında konfederasyona üyeliğini sağlayacak ve Avrupa Konseyi'ni derinleştirecektir (Kaleağası, 2018, Ek III). Bu nedenle Birleşik Krallık'ın sürekli olarak aşağı çektiği, Almanya'nın kurmayı hedeflediği iki çemberli Avrupa'nın daha rahat biçimde kurulabileceği bir dönem Birleşik Krallık'den sonra daha mümkün hale gelecektir. Daha açık ifadeyle, Birleşik Krallık'ın olmadığı bir AB dengesinde federalist eğilimler daha baskın hale gelecektir (Kaleağası, 2018, Ek III). Fakat mevcut uluslararası siyasi durum bağlamında değerlendirildiğinde Almanya'nın hedefi olarak görülebilecek federatif yapıyı kurması çok olası görünmemektedir. Zira yükselen sağ popülizm Almanya'nın daha ılımlı bir politikaya yönelmemesi halinde Birliği federatif bir çatı altında tutmak şöyle dursun Birliğin çözülmesine neden olabilecektir. Bu nedenle mevcut durumda Almanya daha önce de belirtilen sebeplerden dolayı Türkiye'yi tam üyelikten ziyade Avrupa'nın yörüngesinde bir ülke olarak korumak isteyecektir (Nas, 2018, 190-192). Bu durum Almanya'nın Türkiye'nin tam üyeliğine her zaman radikal biçimde engel olduğu ya da olacağı anlamına gelmemektedir. Kaleağası'na göre Türkiye şayet gerekli koşulları sağlarsa Almanya Ankara'nın Birliğe üyeliğini engellemeyecektir. Dolayısıyla mevcut durumda olduğu gibi AB'nin geleceği bağlamında da Almanya'nın Türkiye'ye yönelik tutumu ne tamamen içeriye almaya yönelik ne de tamamen kaybetmeyi göze alır niteliktedir (Kaleağası, 2018, Ek III).

Avrupa'nın geleceğine yönelik senaryolar değerlendirildiğinde Almanya'nın daha merkezi bir rol oynadığı, Türkiye-AB ilişkilerinde belirleyici rolünün arttığı söylenebilir. Ancak AB'nin geleceği ve bunun Türkiye'ye muhtemel etkileri bağlamında düşünüldüğünde Brexit'in Türkiye'nin AB'ye üyeliği noktasında olumsuz bir etki yarattığı ifade edebilir. Zira AB'nin geleceği, Birleşik Krallık'ın Almanya karşısında hem yeni bir denge unsuru olması açısından hem de Birliğin siyasi entegrasyonunun yeniden hız kazanmasını sağlaması umuduyla Türkiye'nin Birliğe üyeliğini desteklediği bir süreçten Türkiye'nin AB üyeliğinin farklı bütünleşme biçimlerine evrileceği bir sürece geçilmiştir (Büyükbay, 2016, 116).

Sonuç olarak, hem yükselen sağ popülizmin etkisi hem de AB'nin geleceğine yönelik derin kuşkular göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin gerek Almanya'nın gerekse Türkiye'nin ana hedeflerinin arasında bulunduğunu söylemek güçtür. Zira Türkiye ile Almanya arasında devam eden stratejik işbirliği diyalogu; hem AB'nin geleceğinin tayin edileceği önümüzdeki yıllarda kamuoyunun ve popülist partilerin iktidarının zayıflatılmasına yönelik programlarda hem de Türkiye kamuoyunun AB'ye üyeliğe tepkili muhafazakar kanadının tepkisini çekmeden işbirliği sürecinin devam ettirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır (Büyükbay, 2016, 116).

Bunun yanında Türkiye'nin bu dönem içerisinde AB'den uzaklaşması Türkiye'nin lehine değildir. Tam üyelik olmasa bile tam üyeliğe yönelik somut adımların atılması Türkiye'nin geleceği açısından önemlidir. Zira Türkiye'nin Müslüman coğrafyada bilhassa Orta Doğu ve Türk Cumhuriyetleri'ndeki imajı da bu sürece dair Türkiye'nin izleyeceği politikalarla yakından ilişkilidir. AB'ye mesafe koyan ve AB ile ilişkileri askıya alan bir Türkiye bu coğrafyadaki çekim merkezi olma gücünü kaybedecektir ve bu gücü kaybettiği ölçüde de Avrupa nezdinde önemini yitirecektir. Canbolat'ın ifadeleri bu konuya oldukça net açıklamalar getirmektedir. Canbolat'a göre:

“Avrupa Birliği yolunda bir Türkiye sözünü ettiğiniz ülkeler için güçlü bir çekim merkezi olur. AB hedefinden uzaklaşmış bir Türkiye Orta Asya ve Ortadoğu ülkelerinin yanı sıra, geliştirmekte olan diğer Müslüman ülkeler için de cazibesini koruyamaz. Bunu gösteren somut bir örneği birkaç yıl önce bir Uluslararası İlişkiler konferansında Kırgızistan kamuoyunda Türkiye ve Rusya algısının ölçüldüğü

araştırma verileriyle ifade etmiştim. Söz konusu araştırmaya göre, Kırgızistan kamuoyu, AB üyeliği yolunda bir Türkiye'yi Rusya'dan daha önde tutarak kendileri için model ülke olarak görüyor. Ama eğer Türkiye Batıya değil de Orta Asya veya Ortadoğu'ya yüzünü dönmüş ise, bu defa Rusya algısı daha olumlu bir yer ediyor Kırgız halkının zihninde. Yani 'Türkiye mi Rusya mı?' diye sorulacak olsa, hemen Rusya diyebiliyorlar. Öyle anlaşıyor ki, Türkiye ile soydaşıktan çok, bu ülkenin kendilerine kazandıracağı teknolojik, kültürel ve ekonomik gelişmişlik anlamında bir katkı daha öncelikli ve önemlidir. Bu ise yüzünü Avrupa Birliği'ne çevirmiş bir Türkiye ile mümkün görülüyor.

Buna benzer bir durum Ortadoğu ülkeleri için de söz konusu olabilir. Teknolojinin üretilmesi ve bunun kalkınma aracı olarak devreye sokulması için o ülkede siyasi iradenin özgün ve kararlı bir tavır ortaya koyması gerekir. Sadece sermaye yetmez. Ekonomik sermayenin yanında beşeri sermaye, insan kaynağı ve bunun iyi eğitilmiş olması da gerekir. Avrupa Birliği müktesebat konularına bakıldığında, bunlara ilişkin standartlar olduğu görülür. Bu standartlar Türkiye'nin kendi tarihi ve kültürel tecrübeleriyle içselleştirildiği takdirde, hem kendisi hem de Türkiye'den beklentileri olan ülkeler için çok faydalı gelişmelere yol açabilir” (Canbolat, 2018, Ek I).

Canbolat'a göre müktesebat konularında Türkiye'nin adımlar atması gerektiği ve sistemini de bu müktesebata göre oluşturması gerektiği açıktır. Müktesebata uyum hususunda Ankara'nın gereğini yapmasının ardından Rumların olası vetosuna karşı Türkiye'nin de “hayır biz istemiyoruz” diyebileceği zemini sağlamak gerekir. Türkiye'nin gerekli adımları atması her şeyden önce kendi çıkarıdır. Gerekçeler öne sürerek “efendim biz bunları uygulamayacağız” biçiminde bir tavır takınmak Türkiye'nin kendisine zarar vermesidir (Canbolat, 2018, Ek I). Sürece ilişkin benzer tahliller sunan Kaleağası'na göre Türkiye Almanya'yı beklemeden kendi çıkarları için atması gereken adımları atmalıdır. Çünkü ancak özgür bir toplum yaratıcı ve girişimci olur. Özgür toplumda sosyal dayanışma ağları gelişir ve kendilerini ileriye götürürler. Dolayısıyla her konuda özgürlük olmalıdır. Sürekli düşmanlarından bahseden, tehlike ve tehditlerden söz eden toplumlara Dünya'nın diğer ülkeleri siyasi, kültürel ve ekonomik olarak itibar etmezler (Kaleağası, 2018, Ek III). Nas ise AB'nin Türkiye'nin de katılabileceği esnek yapılar oluşturabileceğini belirtmektedir. Bu esnek yapıların bazı kurum ve kurulları olabilir ve Türkiye de bunların içinde yer alabilecektir. GB içerisinde Türkiye'nin ticaret politikasının yapım sürecine katılma talebi buna örnek gösterilebilir. Fakat böyle bir yapı çok sağlam olmayacaktır. Zira bütünlüğün bozulması durumunda AB'nin dağılma yoluna gitme riski bulunmaktadır. Günümüzde AB'nin hangi yola gideceğini kestirmek zor görünse de AB'nin içerisinde tam olarak yerini alamayan Türkiye ya da kendi isteğiyle ayrılmak isteyen Birleşik Krallık gibi ülkeler için böyle bir formül geliştirilebilir. Böyle bir

formül Türkiye'nin lehine olacaktır. Önerilen şey stratejik ortaklıktan ziyade bazı kurulların üyesi olmaktır (Nas, 2018, Ek I).

Yukarıdaki alıntıdan da açıkça anlaşılacağı üzere Türkiye'nin geleceği AB ile ve dolayısıyla Almanya ile tesis edeceği stratejik işbirliğine dayanmaktadır. Bir çekim merkezi olarak Türkiye gerek gelişmekte olan ülkelere bir gelişme modeli bağlamında örnek teşkil etmesi yönünden gerekse uluslararası arenadaki önemini koruması ve artırması yönünden Avrupa, Rusya ve ABD nezdinde önemini giderek artırmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin uzunca bir süre mümkün olmayacağı ileri sürülse de, hem Türkiye'nin hem de AB'nin geleceği açısından yapıcı politikalara yönelmek ve somut kazanımlar elde etmek önem arz etmektedir.

SONUÇ

AB'nin tarihçesine, gelişimine, dönüm noktalarına ve Türkiye başta olmak üzere Avrupa Topluluğunun çevre ülkeler ile kurdukları ilişkilere gerek iç siyaset bağlamında gerekse uluslararası politikalar bağlamında değinmiş çokça metin bulunmaktadır. Bununla birlikte, AB'nin gelişimi yarım yüzyılı aşkın süredir devam eden kademeli bir süreçtir. Dolayısıyla verimli ve faydalı bir tahlilin yapılabilmesi için öncelikli olarak tarihi bağlamı içerisinde Avrupa Birliği'ne giden süreç titizlikle incelenmelidir. Metnin birinci bölümünde bu bağlamda Avrupa Topluluklarının geçirdiği dönüşümler, AKÇT'den AB'ye uzanan süreç II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulacak yeni dengelerin ana aktörü olarak Almanya üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Avrupa'da kurulması düşünülen birlikteliğin sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel boyutları, Avrupa uluslarının ulusal egemenlikleri gibi meseleler hem Birliğe giden süreçte hem de Birliğin olgunlaşmasında önemli bir yer işgal etmektedir. Bunun yanında Avrupa'da kurulacak bir birlik düşüncesi şüphesiz hiçbir zaman tam olarak tek başına Avrupa ülkelerinin meselesi ya da konsensüsünün ürünü olmamıştır. II. Dünya Savaşı'nda fiili olarak Kıta Avrupası'nda Nazi Almanya'sı ile savaşılmış olan Birleşik Krallık ve ABD de Avrupa'da kurulacak olan birliğin hangi temeller üzerine kurulacağını yakından takip etmiş ve hatta taraf olmuşlardır. ABD sürece ilk aşamalarda Marshall planı ile katılırken, Birleşik Krallık Birliğin hem bir parçası hem de nispeten dışında durarak Birliğe dair süreçleri ve politikaları yürüten bir pozisyon belirlemiştir. ABD'nin Avrupa'da kurulacak olan Birliğe yönelik tutumu Soğuk Savaş döneminde kendisini iyice belli etmiştir. Birleşik Krallık'ın ise günümüzde gelinen süreçte Brexit projesi daha fazla entegrasyon ve daha sıkı bir birlik fikrine karşı takındığı mesafeyi açıkça ortaya koymaktadır.

Avrupa'da tesis edilmesi düşünülen kalıcı barış fikri ulusal egemenliklerin belirli oranda ulus üstü bir organizasyona devredilmesini gerekli hale getirmiştir. Dolayısıyla kurulacak bu ulus üstü yapının egemenliği hususu Fransa-Almanya ekseninde uzunca bir süreye yayılan çekişmelerin ana zeminini oluşturmuştur. Fransa'nın tasavvur ettiği birlik Almanya'nın tekrar Nazi tehlikesinin ortaya

çıkmasını engelleyecek biçimde kısıtlandığı daha ziyade ekonomik işbirliğine dönük bir birliktir. Bunun yanında Soğuk Savaş'ın bitmesinin ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından Almanya'nın bütünlüğüne giden sürecin bir benzerini yani federatif bir Avrupa Topluluğu'nu tasavvur etmiştir. Bu iki ülke arasındaki birliğe yönelik yaklaşımdaki farklılıklar bugünün Avrupa'sı için ana tartışma zemini olan popülizm tartışmaları ile yakından ilgilidir.

Almanya'nın egemen hale geldiği, AB'nin geleceği için atılan bütün adımlar, Birliğin derinleşme ve genişleme sürecine girmesi ve nihayet Doğu Avrupa ülkelerinin de AB'ye katılmaları Türkiye'nin de Birliğe tam üyeliği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin AB'ye üye olmak yönündeki talebi ve bu sürecin sürekli karşılaştığı engellerin tahlili yapıldığında Almanya-Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin inişli çıkışlı doğası daha rahat anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye AB'nin geleceği açısından her geçen gün daha fazla önem kazanan bir aktördür. Türkiye'nin üyeliğine yönelik müzakereler AB'de daha fazla entegrasyon ve bütünlüğe olumlu yaklaşan Almanya ile Avrupa'da daha fazla entegrasyon ve derinleşmiş bir birlikteliğe karşı çıkan Fransa'nın tutumları ve politikaları ile yakından ilgilidir. Özellikle 2002'den sonra siyaseten paradigma değişikliğine gitmiş olan Türkiye'nin AB ülkelerinin kamuoyu karşısındaki olumsuz imajı daha fazla birlik talebinde bulunan Almanya'nın Türkiye ile kurduğu ilişkilerine yansımıştır. Almanya'nın AB'yi bir arada tutma çabası olarak söylem düzeyinde Türkiye'nin AB'ye kabulünü onaylamayan ve Türkiye'nin zaman zaman elini zora sokan açıklamaları bunun en somut kanıtları arasında gösterilebilir. Zira Almanya'nın özellikle Avrupa'da yükselmekte olan sağ popülizmi karşısına alarak Türkiye'ye yönelik olumlu bir yaklaşım sergilemesi AB'nin geleceğini olumsuz yönde etkileyebilecektir. Fakat bunun yanında Türkiye'nin Avrupa'dan uzaklaşmaması için de gerekli adımlar atılmaya çalışılmaktadır.

“Almanya'sız AB olmaz” denilen bir dönemde Türkiye-Almanya ilişkileri hem Avrupa Birliği'nin hem de Türkiye'nin geleceği konusunda belirleyici kritik bir öneme sahiptir. Günümüzde Suriye'de devam etmekte olan iç savaş ve bunun neticesinde ortaya çıkan bir insanlık krizi olan mülteci sorunu, Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyonu ve tam üyelik müzakerelerinin tıkanması, Gümrük Birliği

Antlaşması'nın revize edilmesi, ekonomik işbirliği ve vize muafiyeti gibi konuların hepsi esasen Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği açısından Almanya'nın yürüteceği politikalara bağlıdır. Türkiye açısından AB'ye tam üyelik müzakerelerinin bitmiş bir sürece mi yoksa daha olumlu bir düzlemde devam etmesi gereken bir sürece mi evrileceği konusu günümüz AB'si bağlamında kritik bir konu haline gelmiştir. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin yükselen popülizme karşı daha liberal önlemler alması bugün AB'nin geleceği açısından en önemli konu olarak karşımızda durmaktadır. Dolayısıyla Almanya-Türkiye arasındaki ilişkilerin uluslararası düzlemde AB'nin geleceği noktasında belirleyici bir yerde durduğu aşikardır. Burada özellikle ifade edilmesi gereken husus, Türkiye'nin hedefinin tam üyelik olmasıdır. Bunun dışında anılmasına Ankara sert şekilde karşı çıkmaktadır. Türkiye'nin tam üyelik dışındaki imtiyazlı ortaklık tarzı bir formüle yaklaşımı "ahlaksız teklif" şeklindedir. Ancak yakın zamanda gerek AB ülkeleri ve Almanya gerekse Ankara'nın üyeliğin bitirilmesi gibi popülist söylemlerde bulunması gerekse yeniden hızlı bir ilerleme sürecine girilmesi kolay görünmemektedir. Zira bu konu taraflar arasında cesaretlendirici adımlar atılmasını gerekli kılmakta ve bunun içinde de iç kamuoylarının da hazırlanması gerekmektedir. Gerek Canbolat gerekse Nas ve Kaleağası'nın röportajlarından çıkarıma göre, Türkiye-AB ilişkilerinde uygun zeminlerin bulunmaması durumunda radikal kararlardan uzak durulması önemli olacaktır. Netice olarak Türkiye'nin tam üyelik olarak belirlediği hedef uzun soluklu bir süreci beraberinde getirmektedir. AB ülkelerinde yaygınlaşan sağ popülist politikalar nedeniyle sekteye uğrasa da ve Türkiye'nin içinde bulunduğu atmosfer itibarıyla süreçten uzaklaştığı görüntüsü ortaya çıksa da hedeften vazgeçilmesi tarafların çıkarına olmayacaktır. Türkiye'nin, AB ülkelerinin tavrı ne olursa olsun bu süreci sürdürmesi önemli olacaktır. Aynı şekilde Almanya Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesine azami gayret gösterilmesi stratejik öneme sahiptir. Zira Almanya AB içindeki yeni rolüyle Türkiye ilişkilerinde de belirleyici konumda olacaktır. AB'nin gelecek planlamasında da Türkiye hangi formül olursa olsun bir şekilde stratejik hedefinden sapmamalıdır.

Son olarak ifade etmek gerekirse araştırma sorumuzda karşımıza çıkan iki önemli soruya verilecek en önemli yanıt şudur: Almanya AB içerisinde daha fazla entegrasyon istemektedir. Bunun için Fransa ile uzlaşmaya ihtiyacı olduğu

gerçeğinden hareketle gerek Beyaz Kitap'ta gündeme gelen 5 senaryo gerekse ortak dış politika ve ortak savunma bağlamındaki görüşler önemli yer tutacaktır. Almanya'nın daha fazla entegrasyonu sağlamak için büyük çaba sarf edeceği düşünülmektedir. Almanya'nın AB içinde güçlenmesi ve gelecek senaryolarında tam olarak istediği olmasa da hedefe ulaşma yolunda aşama kaydetmesi muhtemeldir. Almanya'nın AB içinde daha fazla entegrasyonla ilgili güçlenmesi Türkiye'nin yararına olabilecektir. Almanya Türkiye için 2019 yılı itibariyle tam üyelik hususunu gerçekçi görmemekle birlikte Ankara'yı kaybetmemek için de orta yol bulmanın formülünü arayacaktır. Ankara yönetimini tam üyelik dışında başka formüller hususunda ikna etmeye çalışacaktır, ancak; Ankara'yı hangi formül ile ikna edeceği hususunda bir netlik bulunmamaktadır. Zira Türkiye tam üyelik dışındaki formülleri kabul etmediğini defaten ifade etmektedir. Bununla birlikte Almanya'nın Türkiye'yi tam üyelik ile ilgili dışlamaya gitmeden gerek GB güncellemesi gerekse vize serbestisi gibi konularda adımlar atılmasına destek olması güçlü ihtimaller arasındadır. Bu dönemde Türkiye'nin atacağı adımlar da etkili olacaktır. Almanya Türkiye konusunu masaya yatırırken dikkat edeceği asıl husus AB'nin gelecek senaryolarında Fransa ile gireceği süreç olacaktır. AB'nin kuruluş, genişleme ve derinleşme süreçlerini birlikte yönlendiren ve yöneten Almanya ve Fransa'nın gelecek senaryoları hususunda da uzlaşması muhtemeldir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Akçay, Belgin; Göçmen, İlke, *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Seçkin Yayınları 3. Baskı, Ankara, 2016.
- Akçay, Ekrem, Yaşar; Argun, Çiğdem; Akman, Elvettin, “AB’nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 4, ss.117-131, Isparta, 2011.
- Aksoy, Tahir; Ersoy, Ergin, *Türkiye Federal Almanya İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Yarını*, Hak Yayınları, İstanbul, 1994.
- Akşin, Sina, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2017.
- Alganer, Yalçın; Müzeyyen, Özlem, Çetin, “Avrupa’da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri (I)”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:23, Sayı: 2. ss.288-290, İstanbul, 2007.
- Ayvaz, M. Erkut; Keskin, Bünyamin, “Almanya’da Türkiye ve 15 Temmuz Darbe Girişimi Algısı”, *SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Dergisi*, Sayı 182, ss.7-58, 2017.
- Bakkalcı, Ahmet, Can, *Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri*, Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, 1.Baskı, Ankara, 2018.
- Baykal, Hülya, *Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi*, Afa Matbaacılık, İstanbul, 1992.
- Borchardt, Klaus-Dieter, *Avrupa Bütünleşmesi: Avrupa Birliği’nin Kökenleri ve Büyümesi*, Tisamat Basım, Ankara, 1995.
- Büyükbay, Can, *Avrupa Birliği Almanya ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2016.

- Canbolat, İbrahim, *Değişen Dünyada Almanya ve Türkler*, Alfa, 4. Baskı, Bursa, 2009.
- Canbolat, İbrahim, *Avrupa Birliği ve Türkiye-Uluslar Üstü Sistemle Ortaklık*, Alfa Aktüel, 6. Baskı, Bursa, 2014.
- Canbolat, İbrahim, “Historical and Contemporary Conditions of German Expansion Towards the Central and Eastern Europe”, *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 2, ss.147-170, İstanbul, 2018.
- Çağrı, Erhan; Özkoç, Özge; “20.Yüzyılda Uluslararası Siyaset (194-1990 arası dönem)”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Der.) *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014.
- Çakmak, Haydar, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, Platin Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2007.
- Dedeoğlu, Beril, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2003.
- Dinan, Desmond, *Avrupa Birliği Tarihi*, Kitap Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul, 2008.
- Dizdaroğlu, Cihan, “Avrupa’da Popülizm Rüzgarı ve AB’nin Geleceği”, *Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi*, Sayı:25, ss.68-72, 2017.
- Doğan, Mesut, “Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomik İlişkileri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı:32, ss. 306-325, İstanbul, 2015,
- Eriş, Özgür, Ünal, “Avrupa’da Yükselen Popülizm, Almanya ve Türkiye ile İlişkilere Yansımalar”, Ebru Canan Sokullu (Der.), *Popülizmle Dönüşen Avrupa ve Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2018.
- Ermağan, İsmail, “Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye Almanya İlişkileri”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 20, ss. 73-91, Hatay, 2012.

- Fındıklı, Erhan, Berat, “XIX Yüzyılda Almanya ve Almanya-Osmanlı İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 1999.
- Fulbrook, Mary, *Almanya’nın Kısa Tarihi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayın Evi, 3. Baskı, İstanbul, 2017.
- Kandaz, Fatma, “Avrupa Birliği Kapsamında Almanya-Türkiye İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2006.
- Kardaş, Şaban; Balcı, Ali, “*Uluslararası İlişkilere Giriş*”, Küre Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014.
- Karluk, Rıdvan, *Avrupa Birliği Kuruluşu Gelişmesi Genişlemesi ve Kurumları*, Beta Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2014.
- Karluk, Rıdvan, *Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak*, Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013.
- Karluk, Rıdvan; Tonus, Özgür, “Avrupa Para Birliği Avro ve Geleceği”, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı: 1-2, ss. 261-293, Eskişehir, 1998.
- Mercan, Sezgin, “Avrupa’da Yükselen Popülizm, Almanya ve Türkiye ile İlişkilere Yansıma”, Ebru Canan Sokullu (Der.), *Popülizmle Dönüşen Avrupa ve Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2018.
- Middelaar, Luuk van, *Avrupa: Bir Geçiş Süreci*, Türkiye İş Başkanı Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014.
- Nas, Çiğdem, *AB Dönüşürken: “Popülizm ve Türkiye’nin AB Süreci”*, Ebru Canan Sokullu (Der.), *Popülizmle Dönüşen Avrupa ve Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2018.

- Nye, Joseph S. ve Welch, David A., *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2015.
- Okur, İbrahim, Gümrük “Birliği Sonrası Türkiye-AB İlişkileri ve Almanya’nın Önemi, Ekonomi-Politik Bir Analiz 1996-2005”, *Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2013.
- Özdal, Barış, *Avrupa Birliği*, Dora Yayınları, 1. Baskı, Bursa, 2013.
- Özdemir, Haluk, *Avrupa Mantığı Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2015.
- Özer, Yonca, “Avrupa Birliği’ndeki Ekonomik Krizin Türkiye ile İlişkilere Etkisi”, Pınar Gedikkaya Bal ve Rana İzci Connolly (Der.), *Ekonomik Kriz ve Avrupa Birliği*, Derin Yayınları, İstanbul, 2016.
- Price, Roger, *Fransa’nın Kısa Tarihi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2016.
- Sandalcılar, Ali, Rıza; Erdoğan, Seven, *Ekonomik Entegrasyonlar Avrupa Birliği ve Türkiye*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2017.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, İmge Kitapevi, 27. Baskı, Ankara, 2017.
- Sokullu, Ebru Canan, “İtalyan Siyaseti, Popülizm ve Beş Yıldız Hareketi”, Ebru Canan Sokullu (Der.), *Popülizmle Dönüşen Avrupa ve Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2018.
- Stammen, Theo; İyikan, Necati, “Avrupa Birliği’nin Gelişiminde Genişleme ve Derinleşme Süreci Arasındaki Diyalektik İlişki”, *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (15), ss. 196-209, Antalya, 2008.
- Sunay, Reyhan, “AB Bütünleşmesinin Biçimi Üzerine Farklı Yaklaşımlar: Konfederal Yaklaşım ve Bugünkü Yapılanma (II)”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, ss. 185-222, Konya, 2006.

Şanlı, Bahar, "Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, Sayı:1, ss. 13-30, 2008.

Tekin, Gökhan, "AK Parti Dönemi Türkiye-Almanya İlişkileri", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Bilecik, 2012.

Tulgar, Sami, "Geçmişten Günümüze Türkiye Almanya İlişkileri", *Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Gebze, 2006.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2000.

İnternet Kaynakları

Akademik Perspektif Dergisi Resmi İnternet Sitesi, Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi 2014.

<http://akademikperspektif.com/2019/10/12/avrupa-birliginin-tarihsel-gelisimi/> E. T. 06.08.2019.

Akşemsettinoglu, Gökhan, “Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 10, ss. 1-18, 2011.

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1583/17163.pdf> 13.09.2019.

Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “A”, AB'nin Tarihçesi, https://ab.gov.tr/_105.html, E.T. 26.11.2019.

Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “B”, AB'ye Genel Bakış, https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf. E.T. 26.11.2019.

Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “C”, AB'nin Genişlemesi, <https://www.ab.gov.tr/109.html>. E.T. 26.11.2019.

Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “D”, Aday Ülkeler, Arnavutluk, , https://www.ab.gov.tr/arnavutluk_49992.html. E.T. 26.11.2019.

Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “E”, Aday Ülkeler, Karadağ, https://www.ab.gov.tr/karadag_45465.html. E.T. 26.11.2019.

Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “F”, Aday Ülkeler, Makedonya, https://www.ab.gov.tr/makedonya_267.html. E.T. 26.11.2019.

Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “G”, Aday Ülkeler, Sırbistan, https://www.ab.gov.tr/sirbistan_49043.html. E.T. 26.11.2019.

Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “H”, AB'nin Genişlemesi, Potansiyel Aday Ülkeler, BM Güvenlik Konseyi Kararı (1244) Altındaki Kosova, <https://www.ab.gov.tr/45471.html>. 26.11.2019 .

Avrupa Birliğı Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “I”, Türkiye-AB İlişkilerinin tarihçesi,

https://ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html. E.T. 26.11.2019.

Avrupa Birliğı Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi “I”, Katılım Müzakerelerinde Son Durum,

<https://www.ab.gov.tr/65.html>, E.T. 26.11.2019.

Dışışleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “A” Avrupa Konseyi, Uluslararası Örgüt Künyesi, E.T. 26.11.2019

http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa.

Dışışleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “B” Lizbon Anlaşması,

<http://www.mfa.gov.tr/lizbon-antlasmasi.tr.mfa>. E.T. 13.11.2019

Erhan, Çağrı; Akdemir, Erhan, “Türkiye-Avrupa Birliğı Müzakere Sürecinde İlk On Yılın Muhasebesi (2005-2015)”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 78, ss:7-30, Yaz.2016

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/807204> E.T. 05.06.2019

İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi “A”, Avrupa Birliğı Tarihçe,

<http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=28>. E.T:01.05.2018.

“İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi “B”, AB Genişlemesi,

http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=32&id=281, E.T. 07.05.2018

İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi “C”, Türkiye-AB Tarihçe: 1963-1999 Dönemi,

https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=36&id=445, E.T. 07.05.2018.

İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi “D”. Türkiye-AB Tarihçe:1999-2005 Dönemi,

https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=36&id=446, E.T. 07.05.2018.

İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi “E”, Müzakere Sürecinde Hangi Aşamadayız?

https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=41&id=371, E.T. 08.05.2018.

İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi “F”, Zeytinoğlu, Ayhan, Almanya İle İlişkilerde Esen Ilımlı Rüzgâr AB Sürecimize Olumlu Yansır,

https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=3282 , E.T. 10.10.2018

Zhumamuratov, Meirzhan, AB Bütünleşmesinin Lüksemburg Uzlaşısı ile İmtihani, Akademik Perspektif Dergisi Resmi İnternet Sitesi, 2014.

<http://akademikperspektif.com/2014/06/16/ab-butunlesmesinin-luksemburg-uzlasisi-ile-imtihani/>. E.T:01.05.2018.

EKLER

Ek I: Prof. Dr. İbrahim S. CANBOLAT ile röportaj

Prof. Dr. İbrahim S. CANBOLAT

Uludağ Üniversitesi Öğretim Üyesi

25 Eylül 2018

Almanya, Avrupa Birliği için çok önemli. Avrupa Birliği'nin kuruluşunda Almanya'nın yeri, etkisi size göre nedir? Almanya neden Avrupa için önemli oldu ve bundan sonra aynı önem devam ediyor mu?

Tabii şimdi Almanya olmasaydı Avrupa Birliği olmayacaktı. Almanya ve Fransa Avrupa Birliği için iki önemli motor güç. Bunun tarihi arka planı var. O önemli. Şöyle bakmak gerekir. Bugün Avrupa Birliği ile ilgili bir takım söylemlere baktığımda ben çok gerçeğe bağdaşmayan şeyler görüyorum. Mesela bir ağaç örneği verebiliriz. Bakın karşımızda çok uzun bir çam ağacı var. Birkaç tane ağaç var böyle çok büyük. Normal olarak düz bir mantıkla baktığınız zaman o ağacın öyle yukarıya doğru giden gövdesinin fizik kuralları açısından düşmesi gerekir. Yere yıkılması gerekir. Ama duruyor. Niye duruyor? Çünkü onu dik tutan o kadar geniş toprağın altında kökleri var ki, o kadar kök salmış, sağa sola gitmiş, stabil durum var ki, onu öyle dik tutuyor. Şimdi Avrupa Birliği için de biz aynısını düşünebiliriz. Özellikle Almanya açısından bakarsak, geriye dönük yüzyıllarca geriye dönüp baktığımız zaman yaşanan sorunlar özellikle komşuları ile Almanya'nın, özellikle Fransa ile yaşadığı sorunlar, diğerleri, en kanlı savaşların olduğunu görürseniz, aynen bir ağacı dik tutan konum gibi orada da tarihin kökleri gibi tarihin geriye dönük koşullandırdığı acı tecrübelerle olgunlaşan bir durumu görürsünüz. İşte bu tarihi kökler bugünkü Avrupa Birliği'nin geleceğine yöneliktir ve Avrupa Birliği sisteminin çökmeyeceğini gösterir. Burada Almanya merkezi bir rol oynuyor. Şimdi sadece bugün bütçesi itibariyle değil, yani Avrupa Birliği bütçesi ve ana yönlendirmelerde Almanya'nın rolü var doğru. Fakat Almanya, Avrupa Birliği'ne muhtaç, Avrupa da Almanya'ya muhtaç bir anlamda. Çünkü Avrupa Birliği Almanya için bir denetim mekanizması oluşturuyor. Niçin denetim mekanizması önemli?

Almanya'nın tarihine baktığınız zaman Avrupa'da özellikle yakın tarihi itibarıyla büyük bir taşkınlık olduğunu ve bütün bir Avrupa'yı işgal etme noktasına geldiğini görüyorsunuz. Tek başına bir Almanya, o nasyonalist emeller Almanya'yı zararlı bir hale getirmiş oluyor. Ama bugün Almanya, Avrupa Birliği sistemi içerisinde Balkanlar'a doğru giderken, biliyorlar ki bir denetim mekanizması var. Bu denetim mekanizması Avrupa Birliği sisteminden oluşuyor. Mesela Polonya Dışişleri Bakanı bundan bir süre önce şunu söyledi Münih Güvenlik Konferansı'nda: "Biz Avrupa Birliği sistemi içerisinde olduğu müddetçe Almanya'nın hegemonyasına varız."

Çok enteresan bir şey bu. Çünkü Polonya tarihte hep Almanya'nın baskısı altında olmuş, bir taraftan Rusya gelmiş, bir taraftan da Almanya ve Polonya bazen Polonya'yı yutmuşlar. Osmanlılar zayıfladıktan sonra olmuş bu. Osmanlılar varken bu yok. Hatta şöyle bir atasözü oluşmuş Polonyalılarda. "Buradan Türkler, sonrası kurtlar." Yani "Türkler buradan çekildi, biz kurda kuşa yem olduk" anlamında. Şimdi niçin Polonya böyle diyor, Almanya'nın hegemonyasına bile varız? Çünkü Avrupa Birliği sistemini görüyor. "Özgürlük, güvenlik ve adalet alanı" diye adlandırılan bir müktesebat başlığı var Avrupa Birliği belgelerinde. Burası diyor özgürlük alanı, güvenlik alanı ve adalet alanı. Bunun getirisini görüyor Polonya üye olarak şimdi. Evet, bir bunu görüyoruz. Avrupa Birliği bir denetim mekanizması oluşturuyor. Bu Avrupalıların lehine bir şey. İkinci bir özellik, Almanya için bir meşruiyet mekanizması oluşturmuş oluyor Avrupa Birliği. Dolayısıyla Almanya, Avrupa Birliği sistemi içerisinde Avrupa'da rahat faaliyette bulunuyor. Hiç kimse de Almanya'dan çekinmiyor bu bakımdan. Şimdi baktığımız zaman tabloda manzara bu. Peki, Almanya'nın rolü ne Avrupa Birliği için? İşte bu kendiliğinden ortaya çıkıyor. Yani Almanya olmasa Avrupa Birliği olmaz zaten. Bu oluşumun doğuşunda var o. Avrupa Birliği sisteminin doğuşunda biz Almanya'yı görüyoruz, Almanya'nın tarihi özelliklerini.

Peki, geçmişte Almanya hangi çıkarları için Avrupa Birliği'ni istedi? Günümüzde Almanya nasıl bir Avrupa Birliği istiyor?

Şimdi, görüldüğü gibi, geçmişte birincisi güvenlik, esas önemli olan güvenlik boyutu ile istemiştir. Ve Avrupa Birliği'nin de temelinde varoluş gerekçelerinin içerisinde güvenliği görüyorum. Her ne kadar bu bizde Ortak Pazar gibi ifade edildi

ise de kuruluşuna bakarsanız, 1951-52'de Avrupa Kömür Çelik Topluluğu olarak başladı. 1957-58'de Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak gelişti. Avrupa Atom Enerjisi ve Ortak Pazar denildi. Şimdi bu fikir 17. Yüzyıl'da Emeric Cruze önerilerine kadar gidiyor. Siz niye bir birinizle savaşıyorsunuz? İki şey yapın. Bir; içeride bir gümrük birliği oluşturun ve aranızdaki sınırları kaldırın, ticari ekonomik sınırları kaldırın, bu siyasi yumuşamayı da beraberinde getirir. İki; dışa karşı da bir güvenlik yapısı oluşturun. Özellikle de Türklere karşı diye düşünülmüştü. Şimdi bu mantıkla baktığınız zaman doğru. Ortak Pazar, yapı olarak bakarsanız evet Ortak Pazar önemli bu bir ticari ekonomik faaliyeti bize çağırıyor. Fakat esas önemli olan bunun işlevidir. Yani bu hangi fonksiyonla ortaya çıkıyor? Sonuçta elde edilecek kazanım nedir? Güvenliktir. Değil mi? Yani siz birbirinizle çatışmaz, aranızdaki ben daha çok ticaret, ben daha çok gümrük payı alacağım diye kavga etmezseniz refah durumunuz artar, geliri paylaşırsınız. Sonuçta bir birinize karşı böyle daha hasmâne bir tutumla değil daha dostane yaklaşırsınız. Bu da güvenliği oluşturur. Şimdi güvenlik dedim, Avrupa Birliği'nin esas kuruluş temelinde güvenlik var. Almanya için de önemli. Peki, güvenlik nedir? Şimdi genel olarak güvenlik deyince bizim aklımıza askeri araçlar gelebilir. Tank, top, tüfek vs. Ama güvenliği şöyle tanımlarsak, her şey için geçerli bu: Varlığın sürekliliği ve kabul görme. Güvenlik budur. Nedir? Bir varlık düşünün bir ülkeyi düşünün, bir devleti düşünün bir sistemi düşünün bir varlık o. Bu sürekli olacak. Kimse gelip bunu tehdit etmeyecek. Bunun sürekliliği sağlanacak. Ama sürekliliği yetmiyor. İkincisi nedir? Önemli olan kabul görme. Çevresindekiler tarafından da kabul edilecek. Ha o anlamda güvenlik böyle değerlendirilirse o zaman mesela geriye dönük Almanya ve Fransa arasında ihtilaf ve savaş sebebi olmuş Alsas-Loren Bölgesi, Ruhr Havzası gibi stratejik bölgelerle ilgili 1871, 1918, 1935, 1939 dönemlerinde neler yaşandığı daha iyi anlaşılır. Fransız toprağı 1871'de Almanlar tarafından işgal edildi. Fakat bu Fransızlara çok dokundu. Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1918'den sonra bakıyorsunuz Fransızlar burayı geri aldı. Ardından durur mu Almanlar? Hitler devreye girdi sonra bu sefer 1935-36'dan itibaren Hitler aldı. Tekrar Almanya aldı. Tabii ki savaşla ve milyonlarca insan öldürülerek. Bakın tarih diyorum ki tarih bizim için bir laboratuvarıdır. İşte bu tarihe bakın bir laboratuvar gibi, fen bilimlerinde deney yapar gibi, bizim laboratuvarımız bu tarih. Bunu deney gibi gerçekleştirmeniz,

aynısını yapmanız, aynı yolla gitmeniz ve olayların tekrerrür etmesi kriz, savaş vs. çok mantık dışıdır. Einstein'ın değişiyile "hatalı sonuç verdiğini görerek tekrar tekrar aynı deneyi yapmak ahmaklıktır" diyor. Şimdi Avrupalılar bunu gördü. II. Dünya Savaşından sonra fark ettiler ve 'yeni bir sistem kuralım' dediler. İşte bu Avrupa Birliği sistemi, başta Almanya ve Fransa olmak üzere bunu söyledi. Fakat en az üç yüz, dört yüz yıl çok ileri görüşlü insanların fikirlerini bunlar göz ardı etti. İşte az önce söyledim. Emeric Cruze'un söylediğini. Daha 17. Yüzyıl'da. Daha sonra Jean Jacques Rousseau yüzyıllar önce demiş. Şimdiki Avrupa Birliği'ni aşağı yukarı aynen tanımlamışlar. Nedir o sistem dediğinizde, bir siyasal sistem oluşturuluyor. Egemenlik devrinin yapıldığı siyasal bir sistem. Ulusüstü bir sistem, supranasyonel. Ve oraya egemenlik devrinde bulunuyorlar. Almanya'nın o sorunuzdaki gibi esas önemli noktası da bu. Ve diğerleri orada şunu yapıyorlar. Ben sen o değil. Hepimiz buradayız. Çeşitlilikte birlik fikri esas alınıyor. Ve altı ülke ile başlıyorlar. Sonra bu 9, 12, 15 böyle çoğalıyor. 27, 28'e kadar geliyor. Temelinde yatan ana unsur olan güvenliği hiç unutmayacağız. Esas güvenliktir. Ama güvenliğin, güvenliği sağlamanın yol ve yöntemi, onun araçları, enstrümanları her zaman değişir. Bu ticaret olur, mal mübadelesi olur, siyasi bir takım alışveriş olur, kültürel içerik olur. Bunlar konjoktürel olarak yani zamanın koşullarına bağlı olarak değişiyor.

Almanya o dönemde güvenlik açısından tabii ki Avrupa Topluluğu'na ihtiyaç duyuyor aynı zamanda meşruiyet açısından da ihtiyaç duyuyor daha önce de sözünü etmiştiniz. Günümüzde Avrupa Birliği açısından Almanya nasıl bir Avrupa Birliği istiyor?

Şimdi tabii Almanya'nın istediği Avrupa Birliği bu egemenlik yetkilerinin devrinin tam olarak gerçekleştiği, değer dağıtımının yapıldığı bir sistemde bütün üyelerin oradaki müktesebat koşullarını yerine getirecek seviyede bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış olması. Örneğin tek para birimi var. Tek parayı uyguluyorlar ama bu tek paranın uygulanması için ekonomik ve sosyal durumları, konumları üye ülkelerin belli bir seviyede olacak. Örneğin dış borç gayri safi milli hasıla oranı vs. dengeli olacak ki tek parayı uygulayabilsinler. Şu anda birçok ülke uygulayamıyor. Özellikle doğu bloğundan eski Sovyet sisteminden katılan ülkeler henüz uygulayamıyor. Çünkü onların ekonomik ve sosyal durumları uygun değil. O

gelişmişlik seviyesinde değil. Birleşik Krallık uygulamıyordu, istisnai bir durumdu o. Çünkü Birleşik Krallık dedi ki 'ben tek para sistemini kabul ediyorum, destekliyorum ama bana Sterlini kullanmam için izin verin çünkü benim elli küsur ülke ile özel ilişkilerim var.' Bizde İngiliz Milletler Topluluğu diye ifade ediliyor ama bence çok da isabetli değil o. Onlar Common Wealth diyorlar yani İngiliz ortak refah topluluğu diye bir vurgu yapıyorlar ki o da bir imajdır. Eski sömürgeciliği bu ülkelerle yeni bir şekilde devam ettirmiş oluyorlar. Birleşik Krallık'ın böyle bir istisnai durumu var ama onun dışındaki diğer üye ülkeler ekonomik sosyal sebeplerle tek para sisteminin dışında. İşte Almanya'nın istediği bu gelişmişlik farkının kalktığı ve Avrupa Birliği'nin ortak politikalarını uygulamaya hazır olmaları. Biliyorsunuz birkaç yıl önce bu avro krizi diye gündeme gelen bir sorun ortaya çıktı. O da Yunanistan'dan kaynaklandı. Çünkü Yunanistan aslında henüz Avrupa Birliği'nin ortak para uygulamasına hazır değildi ekonomik anlamda. Fakat Yunanistan'ın bir Amerikan şirketi ile onunla işbirliği halinde oraya para ödeyerek finans sistemi, ekonomik verileri dengeli gösterdiği şeklinde haberler de çıktı. Ve Yunanistan kendisi gerçek anlamda ülkenin gerçekleri itibarıyla hazır olmadığı halde bu sisteme girdiği için sorun çıktı ve büyük ölçüde Yunanistan'ın yükünü kim taşıdı? Almanya taşıdı. Ve Almanya taşıdı ama aslında resmiyette sistem taşıdı. Avrupa Birliği sistemi taşıdı ama fiiliyatta bu yükü Almanya üstlendi. İşte Almanya bu açıdan bakıldığında bu tür yükleri üstlenmeyeceği bir Avrupa Birliği istiyor. Ve bu arada Türkiye'nin de bu Avrupa Birliği sisteminin hemen yanı başında bir ortak ülke olmasını istiyor şu anki Almanya yönetimi ama Sosyal Demokratlar öyle düşünmüyordu. Sosyal Demokratlar Türkiye'nin özellikle üye olmasını istiyorlardı. Onun da gerekçeleri ayrı.

Almanya'daki iktidar değişirse ve Merkel sonrasında bu hedefte değişim söz konusu olur mu?

Olabilir. Eğer Sosyal Demokratlar ağırlıklı olursa Almanya yönetiminde onların zaten politikaları açık. Özellikle Sosyal Demokrat Gunter Verheugen, genişlemeden sorumlu komiserdi, Avrupa Komisyonu'nda başkan yardımcılığı yaptı. Özellikle Türkiye'nin üye olmasını savunuyordu. O da bunun için: Avrupa Birliği'nde ortak bir dış politika ve güvenlik politikası var. Ortak politikalardan biri.

Ortak dış politika ve güvenlik politikası Avrupa Birliği'nin bir uluslararası aktör olması için ön şart. İşte özellikle iki bakımdan vurguluyorlar sosyal demokratlar. Gunter Verheugen örneğinde verdim. 'Biz eğer ortaya koyduğumuz, ilan ettiğimiz değerlerde inandırıcıysak o zaman biz Türkiye'yi de kabul etmeliyiz. Yani Türkiye kültürel anlamda, tarihi anlamda, dini anlamda farklı bir yapıyı oluşturuyor. Müslüman bir ülke. Türkiye'yi eğer kabul edersek o zaman gerçekten çeşitlilikte birlik fikrinde biz inandırıcı oluruz.' Bu birinci unsur. Avrupa Birliği'nin evrensel değerleri açısından gerekli. İkincisi ise, 'ortak dış politika ve güvenlik politikası uygulayabileceksek biz eğer uygulamak istiyorsak o zaman Türkiye'yi buraya almalıyız. Çünkü Türkiye NATO'da Amerika ile beraber en güçlü orduya sahip bir ülke. Yani ordu disiplini var. Siyasi konumu, coğrafi konumu, jeostratejik konumu itibarıyla Türkiye'nin ortak bir dış politika uygulamamızda vazgeçilmez bir konumu var' diyorlar Sosyal Demokratlar. Tabi onların da bir şartı var. 'Türkiye'nin insan haklarına saygılı, demokratik teamüllere uygun davranması şartıyla' diye böyle de bir çekinceleri var.

Birazdan yeniden Türkiye'ye ilişkin konulara gelmek isterim ama öncelikle Avrupa Birliği bütünleşme sürecinde Almanya'nın rolünden bahsettiniz. Hayal edilen noktaya gelindi mi bütünleşme sürecinde, yoksa Almanya'nın daha geniş bir coğrafyaya yayılma fikri var mı? Mevcut iktidarla Merkel yönetimiyle bu düşünce devam eder mi? Olası bir değişiklik nasıl yansır?

Avrupa Birliği'nin genişlemesi konusunda ortaya konulan hedef şuydu: 'Bütün Balkan ülkeleri prensip olarak Avrupa Birliği üyesi olmalı' diye bir perspektif verildi Balkan ülkelerine. Bütün Balkan ülkeleri Avrupa Birliği sistemi içinde olmalı. Bu halen de geçerli. Bu çok anlamlıdır. Çünkü Balkanlar biliyorsunuz Balkan kavramının 19. Yüzyıl'dan itibaren siyasi terminolojide bir anlamı var. İç karışıklık, kargaşa, dış müdahale anlamına geliyor siyasi anlamda. Kelime anlamında Balkan, Türklerin verdiği bir isimdir ve sert, kayalık, dağlık bölgedir. Şimdi Balkanlar bölgesi istikrarsızlık ifade ediyor. Bunu biz 19. Yüzyıl'da Goethe'nin Faust'unda da görüyoruz. Orada konuşturuyor iki kişiyi. Biri öbürüne diyor ki: 'Şimdi uzaklarda taaa Türkiye'de insanlar birbirlerini kırıp geçirirken biz burada

Neckar kenarında oturup şarabımızı yudumluyoruz. Oh, Tanrıya şükür.’ Çok ilginç bir söyleşi var orada. Aslında bir bakıma iğneleyici, eleştirel bir durum da söz konusu burada, insanların bencilliği ile ilgili olarak. Goethe’nin vurguladığı hususun bizim için önemi şurada:.. Taa uzaklarda Türkiye dediği yer neresi? Şimdi bakıyoruz, az önce dedim ya hani tarih laboratuvarıdır, diye. Ne zaman yazılmış bu? Aşağı yukarı 1820’li yıllarına tekabül ediyor. Baktığınız zaman yazılış tarihi öyle. 1820’li yıllarda ne vardı Osmanlıya karşı? Yunan ve Sırp ayaklanması var. Nerede bunlar? İşte Balkanlar. Ve 19. Yüzyıl’da bir Avrupalı yazar, büyük meşhur tanınmış bir yazar Balkanları Türkiye olarak görüyor. ‘Türkiye’ diyor. Bizim şimdi Avrupa Birliği ile ilişkili tartışmalarda Türkiye’nin pek Avrupalı olmadığına ileri sürülmesine karşı Türkiye lehine bir veri hükmündedir bu. Balkanlar demek ki Türk izleri taşıyor. Burası Türkiye olarak görülüyor. İşte bu kırılgan bölgenin biran önce Avrupa Birliği sistemine alınması, ıslah edilmesi lazım. Hani bir bataklık gibi ıslah edilmesi lazım. Onun için 2004 yılında hızlıca işte o Balkan ülkelerinin bir kısmını aldılar. Polonya, Macaristan, Çekler, Slovaklar. 2007 yılında Bulgaristan, Romanya’yı aldılar. Sisteme dâhil ettiler. Şimdi Makedonya, Arnavutluk işte Karadağ vs. bunlar içinde. Bosna Hersek konusu prensip olarak var ama ucu açık, bu biliniyor. Ama Almanya’nın Balkanları sisteme dâhil etme hedefi inandırıcıdır. Çünkü az önce söylediğimiz gibi bir meşruiyet oluşturuyor Avrupa Birliği. Almanya’nın oralara gitmesi için. Hiç kimse de bir şey demeyecek. Orada yaşayan Alman azınlıklar var. Avrupa Birliği sistemi içerisinde Almanya Balkanlar’da yaşayan muhtelif ülkelerdeki Almanların anadillerinde eğitim görmesini sağlıyor. Böyle bir kolaylık veriyor.

Almanya’nın Avrupa Birliği bütünleşmesi sürecinde bu süreci kendi istekleri doğrultusunda yönlendirdiklerine dair örnekler var mı?

Şimdi bu genişleme sürecinde genel olarak Fransa ile Almanya arasında ufak tefek tercihlerin, farklı tercihlerin olması gayet doğaldır. Mesela Almanya, Ukrayna’nın Avrupa Birliği’ne girmesine sıcak bakarken Fransa bakmaz. Çünkü Ukrayna tarihi anlamda Almanlara daha yakındır. Ama Fransa’nın tercihi farklıdır. Örneğin Fransa lideri Sarkozy demişti ki: ‘Biz bir Akdeniz birliği kuralım.’ Akdeniz Birliği kuralım deyince çünkü Fransa’nın Akdeniz’e sahili var. Almanya için bu biraz dezavantaj. Merkel ise: ‘O zaman Doğu Birliği de kuralım.’ dedi. Balkanlara

yönelik olarak. Ve sonuç olarak şunda anlaştılar. ‘Akdeniz için birlik olsun’ dediler. Ve Akdeniz için birlik olunca Almanya da Fransa da diğer herkes, bütün Avrupa Birliği üyeleri orada söz sahibi olacak. Avrupa Birliği sisteminin böyle bir özelliği var. Esnekliktir o. Yani Avrupa Birliği’nin en temel özelliklerinden biri esnek oluşudur. Ben bunu Japon mimari tarzına benzetiyorum. Binaları oluştururken köşebentler falan çok katı değil. Demirlerin esnek olması depreme karşı daha dayanıklı olması için. Böyle bir yapı oluşturdukları söylenir. Avrupa Birliği’nde de onu görüyoruz. Böyle bir esneklik var. Dolayısıyla belli bir ölçüde Almanya elbette Balkanlara yönelik tercihlerde bulunmuş olabilir. Ama bu mutlaka Brüksel’de genelde görüşmelerde tartışılıyor ve en sonunda herkesin kabul ettiği bir onayla sonuca varılıyor. Sistemin özelliği bu zaten.

Birleşik Krallık sonrası Avrupa Birliği içerisinde Almanya yeni bir rol üstlenir mi?

Almanya’nın zaten ona ihtiyacı yok. Yani şu anda Almanya zaten belli bir rol oynuyor Avrupa Birliği’nde. Birleşik Krallık varken de böyle. Onun çok değişeceğini ben düşünmüyorum. Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’ndeki varlığı ile yokluğu arasında bana göre çok bir fark yok. Çünkü zaten 1950’li yılların daha evvelinde II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da entegrasyon konusu tartışılırken, nasıl bir sistem oluşturulmalı derken, Almanya-Fransa uluslararası bir sistemi önermişlerdi. Şimdiki sistem. Ulusüstü bir sistem. Fakat Birleşik Krallık öyle değil de daha gevşek bir serbest ticaret bölgesi önerdi. Buna yanaşmadı Birleşik Krallık. Nitekim altılar bunu kurdular. Almanya, Fransa, İtalya, Benelüks ülkeleri, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda. Birleşik Krallık bunun dışında kaldı. Ve EFTA diye kendine Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi oluşturdu. Birleşik Krallık işte Portekiz var orada diğerleriyle. Fakat birkaç yıl sonra Birleşik Krallık gördü ki, Avrupa’nın ve dünyanın gidişatı o yönde değil. Avrupa Birliği’nin, şimdi Avrupa Birliği diyoruz tabii o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu diyelim. Avrupa Topluluğu oluştu. Amerika Birleşik Devletleri buna destek veriyor. SSCB’ye karşı iki kutuplu bir yapı var. Ve Birleşik Krallık buraya katılmak istedi. Ama Birleşik Krallık’ın oyunbozan tavrını bildikleri için işi sulandırmak istediğini veya yapısı gereği işi sulandırabileceğini düşündükleri için özellikle Fransızlar, De Gaulle hep karşı çıktı.

İki defa Birleşik Krallık'ın müracaatı var. Kabul edilmiyor. Sonunda 1973 yılında buraya Birleşik Krallık katılıyor. İrlanda'yla beraber. Ve katıldıktan sonra da her zaman Birleşik Krallık bu ulusüstü oluşum mantığına hep mesafeli olmuştur. Kendince haklı. Şimdi Birleşik Krallık bu sistemden ayrılma sürecini 2007'de imzalanıp 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması mevzuatına uygun biçimde yürütüyor. İsteyen prosedüre uygun olarak ayrılabilir. Birleşik Krallık ayrılma konusunda oylama yaptı. Halkın neredeyse yarısı, yüzde 48'in üzerinde bir kesim ayrılmayı düşünmüyor. Yani hâlâ daha Birleşik Krallık içerisinde bu ayrılmanın iyi olmadığını düşünen önemli bir kesim var, Birleşik Krallık Hükümeti'ni mahkemeye veren firmalar var, kişiler var. Bizi bu haktan mahrum edemezsin. Serbest dolaşım hakkından falan diye. İtiraz edenler var. Bundan birkaç ay önce Birleşik Krallık Dışişleri Bakan Yardımcısı'nın bir açıklaması oldu. 'Biz ileride ayrılacak bile ileride tekrar Avrupa Birliği sistemine girebiliriz' dedi. Çok anlamlı. Yani bu ne demek? Şu anda ayrılmayı düşünen Birleşik Krallık bile Avrupa Birliği sisteminin geleceğinden emin ve biz oraya tekrar girebiliriz diyor. Bunun da bir fikir vermesi lazım.

Konuşmamızın başında atıf yapmıştınız. Gelecekte Almanya nasıl bir Avrupa Birliği istiyor, sorusunu biraz daha farklılaştırarak sormak istiyorum. 28 üyeli Birleşik Krallık henüz çıkmadığı için. 28 üyeli bir Avrupa Birliği mi, yoksa farklı bir formülasyon ortaya çıkabilir mi Avrupa Birliği için?

Daha önce de tartışıldı Avrupa Birliği sistemi ileriye dönük nasıl olmalı, diye. Açık tartışmalar yapıldı. Bu şeffaf bir sistem. Örneğin bir dönem 1990'lı yılların sonlarında Almanya'nın Dışişleri Bakanlığı da yapmış olan Joschka Fischer, entelektüel boyutu da olan bir insan. Onun öncülük ettiği bir şey vardı. İleriye dönük. Acaba bir merkez, sistem merkezi ve sonradan katılanlar olarak iki aşamalı veya iki çalışma biçimi olan bir sistem mi olsun. Merkezde entegrasyon, siyasi entegrasyon derinleşsin, çevreden gelenler zamanla uyum sağlasın. Böyle mi olsun? Bunlar tartışıldı. Fakat o uygulanmadı. Ama o uygulanan şey de ondan çok uzak değil. Örneğin, Polonya örneğini verdik. Polonya uzun zaman ulus devlet olmanın özelliğini ve ulus devletin o devlet erkini kullanamamış bir ülke. Osmanlı döneminde evet korunmuş. Orada Lehistan olsun denilmiş ama daha sonra Osmanlılar çekilince Almanlar ile Ruslar tarafından biraz güdümlü bir şekilde konumlandırılmış. Sonra

biliyorsunuz Doğu Bloğu içerisinde kalmış. Oradan çıktıktan sonra istedi ki orası hür dünya, biz de katılalım. İşte NATO'ya Avrupa Birliği'ne üye oldu. Ama bir de baktı ki Avrupa Birliği sisteminde de ulusal egemenlik yetkilerini bir üst otoriteye devretme durumunda kalıyor. İşte bunu görünce karar sürecinde biraz ayak diredi. Biraz alışık olmadığı bir şey. Bunu fark eden sistem Polonya'ya süre verdi. Belli bir süre bir yıl bir buçuk yıl 2014'e kadar ona muafiyet tanıdılar. Karar sürecine katılmada biraz daha esnek olabilir. Joschka Fischer'in önerdiği şeye benzer bir uygulama bu oldu. Esneklik dediğim bu. Şimdi bunlar yapılıyor ve sonuçta ne olacak? Bu entegrasyon sağlanacak. Üç şey akla gelir Avrupa Birliği dediğiniz zaman. Bir, uluslarüstü siyasal sistem. Değer dağıtımının yapıldığı yani egemenlik devrinin ulusüstü bir kuruma devredildiği boyutu var. Bu yenidir, dünyada da taktır. Bazen literatürde geçer ulusüstü kuruluşlar derler. Bu yanlış bana göre. Ulusüstü, uluslarüstü kuruluşlar yok. Uluslararası var. Yani supranasyonel taktır o da Avrupa Birliği'dir. O kastedilenler transnational denilenler uluslararasıdır ya da uluslarötesidir. Bunlar çoktur. Mesela AGİT gibi OECD gibi kurumlar. Şimdi ulusüstü kuruma yetki devri, birinci özelliği bu Avrupa Birliği'nin. İkinci özelliği Avrupa Birliği'nin entegrasyon süreci olmasıdır. Çok farklı siyasal, ekonomik, kültürel yapıların ulus devletlerin bir sistem içerisinde var olmaları. Sistem nedir? Çeşitli unsurların bir işlevsellik göstermesine sistem denilirse eğer işte bu çeşitli 28 farklı ülkenin bir sistem içerisinde işlevselliği kolay değil. Entegrasyon ise birdenbire olacak bir şey değil. Entegrasyonun sonu gelmez. Başlar ama biz bütünleştik diyemezsiniz. Hiçbir zaman koyamazsınız noktayı. Çünkü o sosyal, siyasal dinamizmdir. İnsanlardan oluşan insanların ihtiyaçları beklentileri bitmez ki. Her an bir devrim var. Her an bir değişiklik var. 1951 yılında başlayan Avrupa entegrasyonu Avrupa Birliği içerisinde 2018'de bitmiş değil. Bu devam ediyor. İkincisi demek ki entegrasyondur. Üçüncü özelliği az önce de ifade ettim, Avrupa Birliği'nin güvenlik işlevidir. Güvenlik, entegrasyon, ulusüstü yapıya egemenlik devri. Bunları düşünürseniz bu realiteyi siz Avrupa Birliği'ni birden bire tek bir ulus devletmiş gibi görüp ondan ulus devlet davranışları bekleyemezsiniz. Evet, ortak dış politika hedefi koymuştur. Bir irade beyanı olarak bile bu önemlidir. Ama uygulamada o çok kolay değildir. Entegrasyon sağlanırsa o olur. Onun için Avrupa Birliği kimliğinden bahsettiler. Bir de bu var. Avrupa Birliği kimliğinin ana taşıyıcısı

nedir? Şimdi normal olarak, biz geleneksel anlamda bakarsak, kimliğin ana taşıyıcısı nedir, diye düşünürüz. İşte kimlik, tarih, kültür gibi kavramlardır. Bireysel olarak da devlet olarak da. Ama burada öyle değil. Avrupa Birliği kimliğinin ana taşıyıcısını ortak dış politika ve güvenlik politikası olarak ilan ettiler. Bu çok ilginçtir ve sui generis bir yapıdır. Avrupa Birliği'ne özgüdür. Eğer kimliğin ortak taşıyıcısı ortak dış politikaysa güvenlik ve dış politikaysa o zaman entegrasyon ne ölçüde gelişirse içerde bu sistemin üyelerinin hep birlikte Ortadoğu'ya yönelik Amerika'ya yönelik Rusya'ya yönelik ortak dış politikası da o ölçüde uyumlu olur. Demek ki bu içerdeki entegrasyona bağlı. Bu bakımdan Avrupa Birliği sisteminin iç işleyişi çok önemli. Öyle görünüyor.

Almanya, Avrupa Birliği Türkiye ilişkilerinde Türkiye'ye nasıl bir konum öngörmekte? Çeşitli formülasyonlar üretilir ama geçmişten günümüze Türkiye'ye ilişkin Almanya'nın Avrupa Birliği ilişkilerindeki bakışı nedir?

'Hangi Almanya?' diye sormak lazım. Hristiyan Demokratların yönettiği bir Almanya mı? Sosyal Demokratların yönettiği bir Almanya mı? Tabii sadece Hristiyan Demokratlar ve Sosyal Demokratlar yeterli olmuyor. Bu demokratik teamüller itibariyle mutlaka yanında bir parti daha oluyor. Ya Yeşiller oluyor, ya Hür Demokratlar oluyor. İki büyük partinin birlikte iktidara gelmesi, iktidarda kalması uzun süreli olmamıştır. Bunu zaten daha önce belirttim. Hristiyan Demokratlar Avrupa Birliği sisteminin yanı başında güçlü istikrarlı ve pazar potansiyeli de büyük olan bir ortak, partner olarak Türkiye'yi önemserler, önemsiyorlar. Türkiye Sosyal Demokratların yönettiği bir Almanya için potansiyeldir. Avrupa Birliği üyesi olabilir. Ortağı diye ifade etmeyelim. Şu anda zaten Türkiye, Avrupa Birliği sisteminin ortağıdır ama tam üye değildir. Hristiyan Demokratlar ise tam üye olmayan ama ayrıcalıklı böyle avantajları olan iyi bir ortak olmasını istiyorlar.

Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinde Almanya avantaj mıdır, dezavantaj mıdır?

Dezavantaj olmaz, her zaman avantajdır. Çünkü Almanya olmadan bir Avrupa Birliği düşünemeyiz. Bu mümkün değil. O zaman mutlaka Almanya'nın Türkiye'yle ilgisi Türkiye'ye bakışı burada dikkate alınmak zorundadır.

Bunun avantajlarını önümüzdeki süreçte görür müyüz sizce?

Tabii görebiliriz. Bu, karşılıklı ilişkilerin durumuna bağlı.

Zaman zaman inişli çıkışlı bir grafik var Almanya ile Türkiye arasında. Bu normal mi? Orta ve uzun vadeli ilişkileri etkiler mi?

Bununla ilgili bir iki boyut görebiliriz. Bir, aktüel siyasetle karşılıklı etkileşim vardır. Türkiye’de olsun Almanya’da olsun konjonktürel siyaset aktörlerinin tutumları tavırları etkileyici oluyor. Her ikisi de bir anlamda tepkisel davranıyor. Bunlar çok kalıcı değil ama esas kalıcı olan ikinci husus. Almanya ve Türkiye tarihsel ve güncel varlıklar olarak yani siyasi aktörlerden bağımsız düşünürseniz, Almanya ve Türkiye tarihsel süreçte de bugün de bir birleri için çok önemli olmuşlardır. Bakın, biz geriye doğru haçlı seferlerine kadar gidelim. Almanya’yla Türkiye doğrudan bir savaş içerisinde birbirine hasım konumunda olmamışlardır. Birbirlerine karşı savaşmamışlardır. Haçlı seferlerinde bile bakıyorsunuz bir karşılıklı kazanç elde edilmiş. Birinci Dünya Savaşı’nda, öncesinde birliktelik var. Bu güncel bir takım olaylarda da görülüyor. Zaman zaman atıf yapılıyor. II. Dünya Savaşı’nda Türkiye Almanya’ya karşı savaşmamış. Birleşik Krallık’ın baskısına rağmen Adana Konferansında söz vermiş Türkiye, tamam demiş. Fakat fiiliyatta karşısında yer almadı Almanya’nın. Neden? Çünkü Birleşik Krallık silah, teçhizat verecekti Türkiye’ye vermedi. Türkiye bunu gerekçe gösterdi. İki, Türkiye’nin konumu da önemli, jeostratejik konumu önemli. Bir taraftan Hitler bütün Avrupa’yı işgal etti. Yunanistan’ı işgal etti. İşte Edirne’ye 60-70 km. kala duruyor. Müsaade edin ben Irak’ta Ali Ceylani diye biri var. Almanya lehine orada başkaldırmış. Oraya yardım edeceğim. Bağlantı kuracağım diye. Ama görüşmelerde Türkiye ‘hayır’ dedi. Öbür tarafta şunu gördüler. Almanya ile öyle bir noktaya gelindi ki Hitler Almanya’sı ve Birleşik Krallık şunu gördüler. Eğer biri Türkiye’ye saldıracak olursa karşısında öbür hasmını bulacak. Mesela Birleşik Krallık girse Almanya’yı bulacak. Almanya girse Birleşik Krallık’ı karşısında bulacak. Türkiye’nin savaş dışı kalma konumu genel dengeyi sağlamıştır. O bakımdan önemli. Hani o ayrı bir konu olabilir ama biz şunu görüyoruz. 1944’de kağıt üzerinde Türkiye’nin Almanya’ya savaş ilan etmesi dışında bir şey yok. O da Hitler’e karşıdır. Zaten ondan sonra durum değişmiş oluyor.

Suriye’deki göçmen krizi, güvenlik ve ekonomik olarak karşılıklı bağımlılık, Almanya Türkiye ve Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin geleceği için nasıl etki eder?

Suriye’deki bu kriz ile mülteci sorununun Türkiye üzerinden Avrupa Birliği’ne geçme ihtimali Batı’da ağırlıklı endişe sebebi. Türkiye’de 3,5 milyonun üzerindeki Suriyeli mültecilerin ne kadarının burada kalacağı, buradan da Almanya ve Avrupa Birliği’ne gideceği endişesi var. Bu önemli bir konu, diğer bazı küçük üyelerin mesela Polonya gibi Macaristan gibi üyelerin tavrı da ortada. Mülteci almıyorlar. İşte aldıklarında sosyal dokularını, ekonomik dengeleri bozacağını söylüyorlar. Yine Avrupa Birliği içerisinde en fazla mülteci alan Almanya. Bu Türkiye ile öyle bir anlaşma yapsınlar ki mülteciler Türkiye’de kalsın. İşte bunu Almanya kendisi ve Avrupa Birliği sistemi olarak bu anlaşmayı yapmak istiyor. Bu noktada Türkiye ikili ilişkilerini iyi tutmak zorunda. Bu mülteci konusu pozitif bir etki yapar Almanya’nın Türkiye’ye bakışında. Çünkü Türkiye’yi memnun etmek ister. Türkiye’nin ihtiyacı olan belli ölçüde bu mültecilere karşı destek varsa onu belli ölçüde sağlamak gibi. Bunlar konuşuldu zaten. O bir tehdit olarak görülüyor. Mülteci konusunda Türkiye bu tehdidin önünde Almanya ve Avrupa Birliği’nin yükünü hafifletecek, yalıtacak bir set, duvar gibi olduğu için Türkiye’ye bakış burada olumlu.

Avrupa Birliği’nin lokomotif iki ülkesi Almanya, Fransa Türkiye’ye bakış açısıyla ilgili hemfikir durumu var mı? Örtüşüyorlar mı? Yoksa önümüzdeki süreçte Almanya’nın Fransa’yı ikna noktasında bir pazarlık sözkonusu olabilir mi? Bu açıdan Türkiye’yi nasıl görebilirsiniz.

Yani Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliği konusunda mı?

Türkiye’nin Avrupa Birliği ilişkileri ve geleceği konusunda. Alternatiflerle ilgili Almanya Fransa uzlaşıyor mu, farklılıklar varsa Almanya, Fransa ile pazarlık edebilir mi?

Şimdi iki açıdan bakmak lazım. Birincisi Türkiye’nin Avrupa Birliği sistemine tam üyeliği açısından ikincisi ise her bir ülkenin Almanya, Fransa’nın

kendi ulusal çıkarları açısından Türkiye'ye bakışı. Birincisinde Avrupa Birliği üyeliği açısından şu anki durum her ikisi de negatif bakıyor. Fakat Türkiye ile ikili ilişkiler açısından ikisi de Türkiye'ye yönelik, Türkiye'yi önemseyen Türkiye ile bir çok alanda işbirliği yapma eğiliminde görülüyor. Bu böyle olmak zorunda zaten. Şimdi Türkiye ile ilgili Almanya'nın Fransa'yı ikna etme durumu eğer şöyle olsaydı; Sosyal Demokratlar iktidarda olsaydı ve Türkiye'nin üyeliği konusunu önemseyen bir tavırla Türkiye'nin üye olması anlamında Fransa ile bir görüşme yapabilirler mi, diye sorsanız, o olur. O noktada devreye girebilirlerdi ama şu anda öyle bir durum söz konusu değil. Çünkü her ikisi de aynı görüşte ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine çok sıcak bakmıyorlar. Ama 1960'dan itibaren 1964'den itibaren Ankara Anlaşması ile başlayan Türkiye Avrupa Birliği ortaklığının geliştirilmesini istiyorlar. Bu Türkiye Avrupa Birliği ortaklığı çok önemli görünüyor. Çünkü içeride birçok boyutu var bunun. Yani sadece pazar olarak değil Türkiye'nin konumu. Türkiye ile ilişkilerde Türkiye üzerinden Türkiye ile beraber Ortadoğu ve diğer bölgelere bakış ve geçiş de önemli görünüyor.

Peki başka formül üzerinde mi uzlaşabilirler, Türkiye'nin üyeliği üzerinde mi uzlaşabilirler?

Türkiye'nin üyeliği dışında her birinin ulusal çıkarı anlamında resmen ifade edilmeyen ama fiiliyatta olabilecek elbette birbirlerinden farklı hatta bir birlerine karşı rekabette yaklaşımlar olur. Nasıl olur? Ortadoğu politikaları olur. Almanya'nın da Fransa'nın da ortak Avrupa Birliği dış politikası içerisinde az önce konuştuk. Onun şartları belli. Ama Ortadoğu mesela Suriye olsun, Irak veya diğer bölgelere yönelik politikalarında kendilerince resmi anlamda dışa yansımayan ama el altından örtülü bir şekilde yürütmek istedikleri siyasetler olabilir. Bunlar var her zaman. Örneğin Türkiyenin mücadele ettiği terör örgütü PKK'ya bakış. Resmiyette farklı oluyor. Avrupa Birliği'ne göre resmiyette terör örgütüdür. ABD'ye göre de öyledir. Ama fiiliyatta bakıyorsunuz hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Avrupa ülkeleri bunlara destek vermiş oluyorlar ve içerisinde Almanya'dan Fransa'dan başka yerlerden bilfiil çalışan kişiler görüyoruz. Resmiyette sorulduğunda, 'efendim onlar bireysel gitmişler haberimiz yok' denebilir ama ne ölçüde öyle o ayrı bir soru işaretidir. Öyle mi acaba? Yani Almanya ve Fransa açıklanan politikalarının dışında,

farklı, ayrıca yürüttükleri, yürütebilecekleri Türkiye'ye yönelik politikalar olabilir. Bu onların ulusal çıkarına hizmet ettiği ölçüde yürütülür. Mutlaka Türkiye'ye fayda vermesi anlamında değil hatta Türkiye'ye zarar da verir bu. Bu şöyle oluyor. Mesela biz bir fırtına obüsü denilen tank ürettik. Çok önemli manevra kabiliyeti var. Hızlı ulaşım vuruşum imkanı, gücü filan var. Çok güzel ama bunun motorunu biz Almanya'dan alıyoruz. Şu anda bunu Türkiye kendi güvenliği için kullanıyor. Terör örgütlerine karşı da kullanıyor. Ses çıkarmıyor, veriyor. Ama doksanlı yıllarda tank alıyorduk. Doksanlı yılların ilk yarısıydı vermedi. 'Siz bunu Güney Doğu'da kullanıyorsanız, Kürtlere karşı kullanıyorsunuz' diyerek gündeme getirdiler. Ardından vermediler. Şimdi o anlamda bakarsak biraz daha iyi konu. Türkiye'ye bakış Türkiye'den menfaat geliyor onun için motorunu veriyor, biz istediğimiz gibi içeride kullanıyoruz, terör örgütü PKK'ya karşı da kullanıyoruz, ses çıkarmıyorlar. Ama Türkiye bunu dışarıya satacak oldu. Suudi Arabistan'a, Katar'a satmak istedi, anlaşmalar da yapıldı. 'Hayır' dedi, Almanya 'satamazsın' dedi. Niye? Çünkü 'onun motorunu ben veriyorum. Ben dışarıya satman için değil kendi güvenliğinin için, içeride kullanman amacıyla veriyorum.' dediler. Haa burada çıkarlar her zaman uyuşmayabilir. Yani Türkiye'nin ulusal çıkarı her zaman Almanya'nın çıkarıyla uyuşmaz. Bunlar böyle ve izin vermedi. Bizim buradan çıkaracağımız ders nedir? Demek ki o tankın motorunu da biz üreteceğiz. Teknik anlamda. Üretim yapmazsanız ulusal çıkarınız tehlikeye girer. Çıkaracağımız sonuç bu Hasan bey.

Önümüzdeki günlerde Türkiye Almanya görüşmeleri var. Öncesinde olumlu açıklamalar karşılıklı olarak gelmeye başladı. Bahsettiğiniz karşılıklı çıkarlar bağlamında mı değerlendirmek lazım? Diğer bir nokta da Türkiye açısından önerilecek yani Avrupa Birliği Almanya ve Fransa tarafından önerilecek alternatifler Türkiye tarafından kabul edilebilir mi üyelik dışında?

Bu ziyaretler iki ülke arasında olağan ziyaret olarak görülebilir. Bunun çok önemli somut şeyleri de var. Kalkış noktaları da var. Karşılıkları da var. Bu mesela 2011 yılında Türkiye'de açılan bir Türk-Alman Üniversitesi, ortak üniversite. Bu devlet üniversitesi ama Almanya ile Türkiye'nin kendi sistemine göre çalışan Almanların da gelip görev yaptığı bir üniversite. Gerek yönetiminde gerek yönetim kadrosunda bu yeni ek binaların TOKİ tarafından yapılan binaların Alman

Cumhurbaşkanı geldiğinde birlikte açılması da gündemde, bu da söyleniyor. Mesela bu ortak bir üniversite önemli etkinlik alanı oluşmuş olur. Onun dışında Türkiye'nin Ortadoğu'daki konumu işte bu mülteci sorunu vs. bunlar etkili olur ve geleneksel olarak tabii ki Türkiye'nin bunu geçenlerde yine Almanya'nın Dışişleri Bakanı da açıkladı, resmi politika olarak da açıkladılar. Bu Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu döviz krizinden dolayı ekonomik anlamda da istikrarlı, güçlü bir Türkiye'nin Almanya için önemli olduğunu ilan ettirdiler. Yani resmi beyanları bu. Biz orada şunu anlıyoruz. Anlamamız lazım. Demek ki Türkiye'nin ekonomik anlamda da en azından pazar ve üretim boyutuyla iyi olması gerekiyor. Onlar için de öyle ve iyimser baktığımızda da o noktada görüşmeler devam edecek, ilişkilerin bu noktada geliştirileceği beklentisi sözkonusu.

Gerek Orta Doğu ülkeleri gerekse Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye'nin ilgiyle takip edildiği ülkeler açısından AB yolunda bir Türkiye mi çekim merkezi olur yoksa bu yoldan uzaklaşmış bir Türkiye mi?

Ülkeler ve insanlar her zaman kendilerinden daha ileride bir gelişmişlik düzeyine erişmiş ya da o yönde ilerlemekte olanları izlerler. Bunun reel ve mantıksal gerekçeleri de vardır. Kalkınma modellerini teorik olarak benimseyip uygulamaya çalışmak elbette bir yöntemdir, ne var ki bunun nasıl sonuçlanacağına dair önceden kesin bir öngörude bulunmak kolay olmaz. Uzun süreli emek ve masraftan sonra elinizde düş kırıklığı yaratacak kötü bir tecrübeden başka bir şey kalmayabilir. O yüzden, mümkün olduğunca somut kazanımların nasıl elde edildiğine ilişkin bilgi ve veri sunacak tarzda siyasi, ekonomik ve toplumsal bir kalkınma modelinin gözlemlendiği ülkeler, bir tür referans unsuru olarak önemlidir. Türkiye, sadece cumhuriyet döneminde değil Osmanlı döneminden itibaren dünyadaki çağdaş gelişmeleri iyi kötü izlemeye çalışıp kendi geleceğini konjonktürel durumlar elverdiği ölçüde planlayıp kurmak isteyen bir devlet geleneğine sahiptir.

Bu anlamda sorunuzun muhtevasını oluşturan konuyu değerlendirmeye çalışırsak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Avrupa Birliği yolunda bir Türkiye sözünü ettiğiniz ülkeler için güçlü bir çekim merkezi olur. AB hedefinden uzaklaşmış bir Türkiye Orta Asya ve Ortadoğu ülkelerinin yanı sıra, gelişmekte olan diğer Müslüman ülkeler için de cazibesini koruyamaz. Bunu gösteren somut bir örneği

birkaç yıl önce bir Uluslararası İlişkiler konferansında Kırgızistan kamuoyunda Türkiye ve Rusya algısının ölçüldüğü araştırma verileriyle ifade etmiştim. Söz konusu araştırmaya göre, Kırgızistan kamuoyu, AB üyeliği yolunda bir Türkiye'yi Rusya'dan daha önde tutarak kendileri için model ülke olarak görüyor. Ama eğer Türkiye Batıya değil de Orta Asya veya Ortadoğu'ya yüzünü dönmüş ise, bu defa Rusya algısı daha olumlu bir yer ediyor Kırgız halkının zihninde. Yani 'Türkiye mi Rusya mı?' diye sorulacak olsa, hemen Rusya diyebiliyorlar. Öyle anlaşıyor ki, Türkiye ile soydaşıktan çok, bu ülkenin kendilerine kazandıracığı teknolojik, kültürel ve ekonomik gelişmişlik anlamında bir katkı daha öncelikli ve önemlidir. Bu ise yüzünü Avrupa Birliği'ne çevirmiş bir Türkiye ile mümkün görülüyor.

Buna benzer bir durum Ortadoğu ülkeleri için de söz konusu olabilir. Teknolojinin üretilmesi ve bunun kalkınma aracı olarak devreye sokulması için o ülkede siyasi iradenin özgün ve kararlı bir tavır ortaya koyması gerekir. Sadece sermaye yetmez. Ekonomik sermayenin yanında beşeri sermaye, insan kaynağı ve bunun iyi eğitilmiş olması da gerekir. Avrupa Birliği müktesebat konularına bakıldığında, bunlara ilişkin standartlar olduğu görülür. Bu standartlar Türkiye'nin kendi tarihi ve kültürel tecrübeleriyle içselleştirildiği takdirde, hem kendisi hem de Türkiye'den beklentileri olan ülkeler için çok faydalı gelişmelere yol açabilir.

Üyelik dışında bir formül Türkiye tarafından kabul edilebilir mi?

Hayır. Türkiye tarafından şu ana kadar öyle bir şey açıklanmadı. Bence de olmamalı. Bununla beraber şu da önemli bir soru: Üyelik de yoksa, peki ne olacak? Doğal olarak bu soru akla gelir. O ayrı birşeydir. Şimdi Türkiye eşitler arasında bir eşit üye muamelesi görmek istiyor. Bu şöyle olabilir. Müzakereler başladı zaten 2005'te. Bunlar belli bir yere gelir. Onun sonunda zaten Türkiye halkına soracak. Yani Türkiye ya referandum yapacak veyahut da halkı temsilen mecliste oylama yapacak. Girelim mi girmeyelim mi? Biz bu sisteme girelim mi girmeyelim mi? İşin o noktaya gelmesi lazım. O noktaya gelince, hatta o aşamaya gelmeden önce halkın aydınlatılması gerekir. Avrupa Birliği müktesabati nedir? Uygulamaları anlatılması gerekir. Bu epeyce yapıldı aslında. Bu süreçte ben de gittim, 7-8 üniversiteyi Türkiye'de ziyaret ettik. Bunlar anlatıldı. Avrupa Birliği finanse etti bunları. Konferanslar, seminerler verildi. Fakat ondan sonra bir takım sebeplerle

duraksamalar oldu filan. Şimdi iş o noktaya gelip girelim mi girmeyelim mi, diye sorulması lazım. ‘Girelim’ diyebilir. ‘Hayır, girmeyelim’ de diyebilir. Mesela Norveç bunu iki defa sordu. ‘Girmeyelim’ dedi. Girmiyor. İşte bu önemli. O zaman girmeyiz. Ben de bunu söyledim Brüksel’de bir toplantıda. Baktım 2006 yılında işte çok olumsuz şeyler söyleniyor. Dedim ki neden endişeleniyorsunuz ki! Belki de en son anda Türk halkı ‘hayır girmeyelim’ diyecek. O noktaya gelmeden, daha oyunun kuralları tam bitmeden, yarı yolda ‘ya bu işi yapamaz’ diye diskalifiye edilmesi doğru değil. O anlamda Türkiye’nin ‘biz üyelik dışında şu statüyü isteriz, buna razıyız’ demesi de doğru olmaz. Almanya’nın Merkel’in dediği bu. Fransa’nın dediği o. ‘Üyelik istemeyin, ayrıcalıklı imtiyazlı ortaklık isteyin.’ Olmaz o. Ama üyelik de şart değil bana göre. Mutlaka, ne pahasına olursa olsun, hayır öyle değil. Ama o süreci tamamlayalım. Bakın bizimle aynı gün müzakerelere başlayan Hırvatistan 2013 yılında üye oldu. Biz ne oluyoruz? Kusur sadece Avrupa Birliği’nde mi? Hayır. Kendimizde de arıyacağız. Yaptık mı biz gerekenleri? Mesela yeşil biber geliyor sınıra bir test yapıyorlar. Diyorlar ki, bu Avrupa Birliği müktesebatında öngörülen kurallara aykırı bir şekilde üretilmiş. İşte hormon var efendim zehir var falan. Bu bile belirtilmişti, bunlara bizim uymamız gerekir. Bundan 7-8 yıl önce bir konferansta, iş adamlarının olduğu konferansta biri bir soru sordu. Hocam dedi bizde bu müktesebat kuralları üye olduktan sonra mı geçerli olacak üye olmadan mı? Dedim ki, müzakereler başladı. Şu andan itibaren geçerli bunlar. ‘Oo yandık o zaman’ dedi. Ne demek bu? Üretim maliyetini artırıyor bunlar. Üretim maliyetini artırıyor ama çevreye zarar vermiyor senin fabrikan. Sen şimdi yollara sererek kurutuyorsan biberi, efendim, ayçiçeği çekirdeğini, yemişi. AB müktesebatı diyor ki fırın alacaksın. O fırının içerisinde yalıtılmış bir şekilde onu kurutacaksın ve kansorejen madde oluşturmayacaksın. İşte bu gibi şeyler var. Biz bunları yaptık mı? Bizim bunları yapmamız lazım. En sonunda buna rağmen bizim halkımız da diyebilir ki biz zaten bu seviyeye geldik. İstemiyoruz diyebilir.

AB üyesi Kıbrıs Rum Yönetimi’nin ve Fransa’nın veto etmesi nedeniyle dondurmasına neden olduğu maddeler var. Bunlar bizim attığımız adımlarla ya da atmak zorunda olduğumuz adımlarla birebir örtüşmeyebilir.

Şimdi onlar bizim sağlıklı tarım yapmamıza mani değil. Biz Avrupa Birliği müktesebatına göre sağlıklı bir tarım üretimi yapalım. Sağlıklı domates, sebze ve meyve üretelim ve halkımıza bunları yedirelim. Bunlar gerekiyor önce. Müktesebat konuları. Tarım ve Kırsal Kalkınma diye bir başlık var. E şimdi bunları yapmamıza mani değil ki. Biz bunları yapalım. Gayet güzel biçimde sistemimizi ona göre oluşturalım. Sonra da diyelim ki Rumlar siz mi istemiyorsunuz. Biz de istemiyoruz. Girmeyelim diyelim. Yani o noktaya biz gelmeden öyle gerekçe filan ileri sürerek, efendim biz bunları uygulamayacağız. Kendi kendimize zarar vermiş oluyoruz.

Teşekkür ederim.

Ek II: Doç. Dr. Çiğdem NAS ile röportaj

Doç. Dr. Çiğdem NAS

İKV Genel Sekreteri/YTÜ Öğretim Üyesi

AB'nin kuruluşunda Almanya'nın yeri/etkisi nedir? Almanya neden Avrupa için önemli oldu? İlk zamanlardaki önem hala devam ediyor mu?

Yani ilk kuruluşuna bakarsak, Almanya sonuçta II. Dünya Savaşı'ndan yenik olarak çıkıyor ikiye bölünüyor o anlamda da Almanya'nın belki istikrarını sağlamak açısından da önemli. Almanya ve Fransa arasında tekrar bir savaşın, çatışmanın çıkmasını önlemek açısından da önemli. Bir de tabii en önemli Amerika açısından bakarsak, sonuçta o dönem Batı Avrupa için hakim güç Amerika, orada yeni bir düzen şekillendiriyor. Bunu yaparken de yani Almanya'nın artık demokratik bir ülke olması, işte barışsever bir ülke olma çabası da var. Bu açıdan da yani Almanya'nın entegre edilebilmesi, bu barış içinde Avrupa nosyonuna entegre edebilmesi önemli. Bu yüzden de Avrupa Birliği bunun bir yerde bir dayanağı oluyor. Yani Almanya'yı da içine alacak ve Almanya ile çevresindeki ülkeler özellikle Fransa ile olan ilişkilerin yeniden düzelmesini yeni bir iş birliği modelinin doğmasına öncü olacak bir proje. Almanya burada önemli çünkü hem şey açısından önemli yani Almanya'dan doğan özellikle II. Dünya Savaşı'nda doğan bu yayılmacı tehdidin bertaraf edilmesi açısından önemli yani Almanya'nın dönüşümü açısından önemli. Hem de Almanya'nın merkezi konumu, ekonomik gücünü düşünecek olursak, Avrupa'nın tekrar inşasında Almanya'nın öncülüğü de önemli. O anlamda da siyasi olarak o dönemde bir etkinliği yok Almanya'nın çünkü biraz egemenliği de artık kontrol altında olan bir güç. Ama özellikle ekonomik olarak tekrar böyle bir lokomotif haline gelmesi ve bu ekonomik gücünde belki bütün Avrupa'nın refahı için kullanması açısından önemli.

Bugün için ne ölçüde devam ettiğinden bahsederek; artarak önemi devam ediyor aslında yani hep hani özellikle bu Soğuk Savaş öncesinde işte Almanya Fransa aksından hep bahsedilirdi. Bu eksen Avrupa'nın temeli, motoru denirdi. Fakat Soğuk Savaş bitişinden sonra Almanya biraz daha öne çıktı. Hem ekonomik gücü ile özellikle avro alanının kurulmasından sonra giderek arttı yani çünkü güçlü bir

ekonomisi var. Daha özellikle Fransa, İtalya gibi ülkelerle karşılaştığımızda daha güçlü bir ekonomisi var. O anlamda da hani ekonomik gücü işte üreten bir ülke olması ihracat yapan bir ülke olması onu öne çıkardı Avrupa içinde diye düşünüyorum. Bir de tabii şu var. Soğuk Savaş döneminde siyasi olarak Almanya'nın gücü oldukça engellenmişti, kısıtlanmıştı. Özellikle bu II. Dünya Savaşı'na getirdiği miras sebebiyle Almanya daha çok ekonomiye ağırlık veriyordu siyasette ise daha çok Fransa ön plandaydı. İşte Fransa daha sonra Birleşik Krallık gelince zaten bunlar Güvenlik Konseyi'ndeki iki daimi ülkeydi. Onların ağırlığı vardı fakat Soğuk Savaş sonrasında Almanya bu mirası biraz aşmaya başladı. II. Dünya Savaşı'nın kötü mirasını aşmaya başladı artık siyasi olarak da ön plana çıkmaya başladı. İşte Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin ortaya çıkmasında yine Almanya'nın bir rolü oldu ve bu süreçte hep öncü rol oynadığını görüyoruz. Doğu'ya doğru genişlemeden sonra 2004 genişlemesinden sonra bu genişleme de Almanya'nın önemini arttıran bir olay oldu. Çünkü burası Almanya'nın aslında tarihsel ve kültürel olarak etki alanı yani Orta ve Doğu Avrupa. O anlamda da bu ülkelerin de sürece katılması Almanya'nın öncü rolünü ortaya çıkardı. O dönemdeki rolünün giderek daha da arttığını söyleyebiliriz. Özellikle bir de tabi Avrupa içinde şöyle bir şey var. Özellikle bu finansal kriz sonrasında bunlar çok olumsuz etkilendi. Özellikle güney ülkeleri işte İspanya, Yunanistan gibi ülkeler, İtalya bayağı kötü etkilendi, Fransa da kötü etkilendi. O anlamda da yani makas biraz açıldı diyebiliriz, Almanya ve diğer Avrupa Birliği üyeleri arasında. O Almanya'nın fazla ağırlıklı bir ülke haline gelmesine yol açtı. Hatta bu bir yerde bir sorun haline de geldi. Yani gerçekten Almanya geliyor, işte Almanya'nın ihracatı artıyor, refahı artıyor, işsizlik oranı düşüyor falan. Yani bu aslında biraz da diğerlerindeki ekonomik zorluklar pahasına mı oluyor? Sanki bir dengesizlik aslında ortaya çıktı, diyebiliriz. Bugünkü Avrupa'ya da baktığımızda aşırı sağ popülist akımların çıktığını görüyoruz. İşte Polonya, Macaristan gibi ülkelerde daha otoriterliğe giden rejimler olduğunu görüyoruz. Bu anlamda da Avrupa değerleri dediğimiz, liberal değerlerin taşıyıcısı olarak da Almanya'yı ön plana çıkarıyor. Özellikle Merkel, aslında belki Almanya'nın içinde de aşırı sağ yükseliyor. Merkel onlara karşı da biraz böyle bir set çekiyor ama o da nereye kadar? Tabii tehlikeli bir gidişat da var. Ama yani bu anlamda da liberal değerlerin savunucusu olarak da AB içinde önemli bir rolü var.

Geçmişte Almanya hangi çıkarları için nasıl bir AB istedi? Ve şu anda Almanya nasıl bir Avrupa Birliği istiyor?

Geçmişte aslında bir yerde muhtaçtı Avrupa Birliği'ne, daha önce Avrupa Topluluklarına Almanya. Çünkü zaten topraklarının yarısı sonuçta başka bir bloktaydı. Yani hep Batı Almanya açısından bakıyoruz Federal Almanya olarak. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği hem moral bir yükümlülük vardı yani bu özellikle insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili olarak (Holocost) böyle bir ahlaki bir yükümlülük altındaydı. Aynı zamanda Avrupa'daki yıkıma yol açan ülke olarak yine olumsuz bir imajı vardı. Amerika Birleşik Devletleri'nin işgali altındaydı. Sonuçta bir tarafı Rusya'nın bir tarafı Amerika Birleşik Devletleri'nin işgali altındaydı. O anlamda da yani tekrar egemenliğini kazanabilmesi açısından muhakkak böyle bir formüle ihtiyacı vardı. Boyunduruktan çıkabilmek, tekrar saygı duyulan bir ülke olabilmek, tekrar uluslararası olarak itibarı olan ülke olabilmek, o anlamda da Avrupa Birliği Almanya'nın normalleşmesine çok yaradı, o anlamda Almanya'nın çıkarındaydı. Ekonomik olarak da sonuçta tek bir pazar oluşturulması ortak bir pazar oluşturulması zaten ekonomik olarak üretken bir ülke olarak onun yarına oldu ve bundan yararlandığını görebiliriz. Bugünkü Avrupa Birliği dediğimizde yani Almanya'nın çıkarına şöyle bir şey söyleyebiliriz. Almanya bütün Dünya'ya baktığımızda bir yanda Çin gibi ülkeler var. Bunlar yükseliyorlar. Hindistan gibi ülkeler var. Rusya var. Rusya, Avrupa için aynı zamanda bir tehlike. Çünkü Ukrayna'daki restleşmeyi gördük. Kırım'ın ilhakını gördük. Yani tekrar yayılmacı emelleri olan bir Rusya var. Bu durum özellikle Doğu Avrupa'daki ülkeleri rahatsız eden bir durum. Almanya'nın da Rusya ile enerji üzerinden önemli ilişkileri var. Rusya'yı çok çatışmacı olmayan bir üslupla Rusya'yı idare etmek belki onunla olan ilişkilerini daha ılımlı yürütme çabası olduğunu görüyoruz Almanya'nın. Öte yandan Amerika'da değişen şeyler var. Yani bu güne karar Avrupa ve Almanya hem kendi güvenlikleri için hem kendi birlikleri için aslında Amerika'nın desteğine hep güvenmişlerdi. Amerika'nın desteği NATO içindeki ittifak. Bu tabi yani sırf Trump'la başlayan bir şey değil aslında. Belki Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren gündeme geliyor. Avrupa'nın kendi güvenliği için daha fazla yükümlülük üstlenmesi, daha fazla harcama yapması, askeri harcamalarını arttırması. Ama artık Trump döneminde bu iyice ayyuka çıktı. Amerika'nın artık Avrupa için daha fazla

sorumluluk altına girmek istemediği de iyice ortada. Aynı zamanda ticaret konusunda da ticaret savaşları kapsamında da sorunlar çıktı, yaptırımlar uygulandı. Avrupa artık Atlantik, Trans Atlantik ittifakının da devamı konusunda gelecekteki durumu konusunda çok emin değil. Bunun güvencesi de ortadan kalkmış durumda. Bu anlamda da Almanya'nın Avrupa'ya olan ihtiyacı belki tekrar gündeme geliyor. Bir şekilde bu Avrupa Birliği'ni yürütmek, Avrupa Birliği üyeleri arasında çıkan çatışmaları aşarak Avrupa'yı bir arada tutmak bence çıkarına diye düşünüyorum şu anda. Ve bunun dışında da Türkiye gibi ülkeler, Rusya gibi ülkeler yani Avrupa'ya şu anda giremeyen, Avrupa Birliği üyesi olmayan ve Avrupa Birliği'nin dışında kalıp, belli bir gücü yansıtmaya olanağı olan kapasitesi olan ülkelerle de belki stratejik ortaklıklar yoluyla onlarla olan ilişkileri de yürütme ve gerektiğinde onların yardımını alabilmek onların desteğini alabilmek gibi bir şey gibi düşünüyorum ben. Yani belki maliyetli oluyor. Mesela Yunanistan krizinde gördüğümüz gibi sonuçta Almanya'nın finansal olarak da bazı yükler altına girmesi söz konusu oldu. Yunanistan'a yardımı söz konusu oldu. Tamam, bir kısmı IMF den geldi ama bir kısmı da üye devletler tarafından sağlandı. Yani bu maliyetleri de üstlenerek yine de bu Avrupa Birliği sürecini devam ettirmek diye düşünüyorum. Ama tabii şey var yani Avrupa Birliği'nin içinde de çok önemli sorunlar var. İşte özellikle mesela İtalya'yla olan sorunları görüyoruz özellikle göçmen meselesi üzerinden. Polonya, Macaristan'a karşı özellikle hukukun üstünlüğü ile ilgili bazı yaptırımlar uygulanması söz konusu. Bu anlamda Avrupa Birliği oldukça sorunlu bir dönemden geçiyor. Hani bunu ne kadar Almanya devam ettirir. Bunun ilerisinde daha böyle mesela Macron'un önerilerindeki gibi bir Avrupa mı düşünür? Hani daha böyle yani değişken geometri dediğimiz bir Avrupa mı, yoksa daha federal bir Avrupa mı düşünür? Bu tabii önümüzdeki süreçte herhalde ortaya çıkacak. Almanya için en önemli şeylerden biri bence avro alanının devamı yani avro'nun güçlü bir para alanı olarak devam etmesi. Diğer ülkelerin bu para birimini zayıflatacak politikalar uygulamasını engellemesi yani mali disiplin çok önemli Almanya için. Avrupa için de bu mali disiplinin sağlanması ve mümkün olduğu kadar da bu sürecin devam etmesi yani Avrupa Birliği'nin var olmaya devam etmesi diye düşünüyorum.

Almanya'nın Avrupa bütünleşme sürecini kendi çıkarları ve istekleri doğrultusunda yönlendirdiğine dair örnekler var mı?

İki Almanya'nın birleşmesi mesela söz konusu olmuştu 1990'da. İşte o dönemde belki bu sadece Almanya'nın desteğini değil Amerika'nın da desteğini aldı belki ama Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand o dönemde Almanya'nın birleşmesinin daha böyle zaman içinde gerçekleşmesini öngörüyordu. Yani hemen olmasın da birkaç sene sonra olsun gibi. Almanya bunda çok ısrarcı oldu. Mesela 1990'da daha henüz 1989'daki bu liberal reformlar başlar başlamaz birleşme bu gerçekleşti. İşte Maastricht'te yine avro alanıyla ilgili hükümlere bakarsak burada özellikle Maastricht Kriterleri dediğimiz avro alanıyla ilgili kriterler belirlendi. Bunların belirlenmesinde Almanya yine bir önemli rol oynadı. Genişleme yine aynı şekilde 2004 genişlemesi. Yine burada lokomotif rolünü Almanya oynadı. Fransa mesela buna pek sıcak bakmıyordu. Daha çok Akdeniz havzası ile ilgileniyordu ama Almanya bunu da bir öncelik haine getirdi yani bu anlamda. Çok uzlaşmaya açık olmadan kendi politikalarını Avrupa Birliği'ne benimsetebiliyor. Yani öyle bir gücü var kesinlikle.

Birleşik Krallık'ın AB içinde yer aldığı dönemde önemli bir denge unsurundan söz edilebilir. Peki gerek Birleşik Krallık sonrasında gerekse geçmişten günümüze Almanya özelinde konuşacak olunursa, yeni bir rolden söz etmek mümkün mü?

Birleşik Krallık'ın rolünü ne kadar doldurabilir? O soru işareti yani. Birleşik Krallık tam kıta Avrupası'nda olmadan Avrupa'yı dengeleyici bir güç. Şimdi o işin içinden çıkmış olursa nasıl etkiler? Yani bir güvenlik boyutu var. Sonuçta Birleşik Krallık bu açıdan önemli. Yani savunma politikası, dış politika açısından önemli bir ülke. Diplomasi deneyimi açısından önemli. Avrupa Birliği'ne bir zenginlik katıyor. Almanya bunun ne kadar yerini doldurabilir? Biraz şüpheli. Çünkü Almanya'nın o şeyi yok bence. Birleşik Krallık'ın de imparatorluk mirası var ama ne kadarını bu güne aktarabildi o da soru işareti. Ama yine de Almanya ile karşılaştırsak Birleşik Krallık'ın o diplomatik vizyonu, global görüşü, o küresel görüşü Almanya'da yok. Almanya biraz daha Avrupa merkezli bir bakışa sahip. O nedenle bu açığı nasıl doldurabilir, bilmiyorum. Bir de şey var tabi Londra'nın finansal merkez olması. İşte

şimdi birçok firma belki Avrupa'ya taşıyorlar merkezlerini. Frankfurt belki yeni merkez olabilir deniyor ama yine de hani o Birleşik Krallık'ın küresel vizyonu olmadığı için o rolü de ne kadar doldurabilir, bilmiyorum. Ama yine de bir şekilde doldurması gerekecek diye düşünüyorum. Yine de bu Brexit kararı alındıktan sonra böyle bir şey vardı. Tekrar üçlü bir yapı oluşturmak. Hatta İtalya, Fransa ve Almanya liderleri bir araya gelmişlerdi bunun için. Avrupa'nın çekirdeğini oluşturacak, Birleşik Krallık gittikten sonra İtalya ile birlikte üçlü yapı oluşturma gibi. Ama bu mümkün olamadı. Çünkü İtalya bunu rolü üstlenemedi. Aşırı sağın hükümete girmesi, aşırı sağ söylemlerde bulunulması, Avrupa Birliği'ne çok tehditvari tavırlarla birlikte İtalya o vizyondan düştü. Şimdi Fransa Almanya ayağı var ama yine de Fransa ne kadar Almanya'nın eşiti olabilir, eşit bir partneri olabilir, orada da soru işaretleri var. Çünkü Fransa'nın da kendi içinde zayıflıkları var. Macron, ekonomik anlamda bazı reformlar yaptı ama bunlar da içerde çok dirençle karşılaştı. Le Pen tehlikesi var bundan sonraki seçimlerde. Macron, Avrupalı bir lider, bu çok güzel bir şey ama Macron bu başarısını devam ettirebilecek mi? O anlamda da Almanya çok fazla şey üstlenmek zorunda kalacak gibi Birleşik Krallık'ın ayrılmasından sonra. Yani belki şöyle çözebilir onu hani diyorum. Her alanda olmasa da mesela güvenlik gibi bir alanda Birleşik Krallık ile çeşitli projeler yapabilirler, iş birliği yapabilirler. Yani üyelikten ayrılınca tamamen bir kopuş olmaz da biraz daha böyle tematik, konu bazlı bir iş birliği modeli olabilir belki. Yine de bunlar hep çaba gösterilmesi, iyi planlanması gereken şeyler.

Gelecekte Avrupa Birliği'ndeki gelişim ve dönüşüm olacaksa her şey Almanya'nın istediğini gibi olmayacağı düşüncesinden hareketle burada Almanya ne isteyebilir nereye kadar taviz verebilir?

Fransa en fazla güveneceği aktör gibi gözüküyor. Bir de Merkel sonrası dönemi de düşünmek lazım. Çünkü Merkel bir yerde Avrupa'nın annesi gibi bir role büründü. İşte bir kere uzun süre iktidarda kaldı. Bir de daha ılımlı bir siyasetçi, merkeze yakın bir siyasetçi. Bu anlamda da Avrupa'nın bir anlamda da birliğini koruyan bir figürü oldu. Ama şu anda Merkel çok fazla baskı altında yani içeride de rahat değil. O nedenle Merkel'in de böyle reformist adımlar atması çok mümkün görünmüyor iç siyaset açısından. Kendi partisi içerisinde de özellikle daha sağ, sert

özellikle daha korumacı kesimlerim daha güçlendiğini görüyoruz. Sosyal Demokrat Parti, Liberal Parti biraz güçlenmişti geçen seçimlerde. Bunların ön plana çıkması iyi olabilir ama o açığı Merkel sonrası Almanya’da biraz düşünmek lazım. Öyle bir Almanya yani kendi içinde zaten hani şeyi sağlayamayan konsensüs sağlayamayan bir Almanya ne kadar Avrupa’yı üstlenebilir, o da bir soru işareti. İçerde yine onun dışında bir güç çok fazla göremiyorum. Çünkü şöyle bir şey de var yani temel bir şey. Mesela Almanya özellikle bu liberal değerler konusunda ısrarcı. Polonya ve Macaristan’a karşı olduğu gibi. Fakat şimdi o anti liberal koalisyonun güçlenmekte olduğunu görüyoruz. Polonya var Macaristan var İtalya biraz onları destekliyor özellikle göç konusu üzerinden. Bulgaristan’ın da onlara destek verdiği haberlere konu oldu. Yani böyle aslında çok tek başına önemli görmediğimiz ülkeler bir araya gelince kafa tutabiliyorlar AB içerisinde. Aslında Avrupa’nın temsil ettiği değerlere karşı çıkabiliyorlar. Böyle bir şey olursa da AB’nin çok bir anlamı kalmaz. Yani tamamen böyle farklı görüşlere sahip olan işte bir kısmı daha demokratik bir kısmı daha az demokratik ülkelerden oluşan bir AB de ne kadar o bütünlüğünü koruyabilir? Orada da ciddi soru işaretleri var. Reform yapması gerekiyor belki bunu herkes kabul ediyor. Hani Komisyonun hazırladığı Beyaz Kitaptaki öneriler filan var. Ama şimdiye kadar AB’nin geçmişine baktığımızda da reformlar genellikle hep böyle tedrici yani bir anlamda farklı bir şey olmamış da adım adım, az az olmuş. Ve şu anda az az bir reform ne kadar etkili olabilir? AB’ye karşı güçlü siyasi akımlar var. Onları AB ne kadar bertaraf edebilir? Dünya’daki bu çalkantılar da çok belirsiz olduğu için, bu anti liberal diyeceğimiz koalisyonun güçlenmesi karşısında Almanya ve diğer bazı ülkeler, belki işte Benelüks ülkeleri olabilir, Fransa olabilir, iyice güçlenip belki şöyle bir şey diyebilirler: Biz artık bu AB artık çok genişledi ve artık biz bu bütünlüğü koruyamıyoruz, tekrar bir iç halkayı güçlendirip avro alanın daha federal kurumlarla güçlendirip, diğerlerini de belki ikinci bir halka gibi yapıp ancak şu kriterlere uyanlar girebilir gibi bir şey yapabilir. Çünkü artık hep şey üzerinden yürüyor hani hep yaptırım. Ne bileyim bütçeden şunu alamazsınız. Bu da ters tepiyor. Bu sefer o ülkelerde kamuoyu daha fazla AB’ye karşı dönüyor. O yüzden öyle bir girdaba girmiş gibi ondan bir şekilde çıkabilmeleri lazım. Onu da biraz siyasi vizyon gösteren bir liderlik olması gerekiyor.

Almanya, AB ile ilişkilerde Türkiye'ye nasıl bir konum öngörmektedir? Neden? Geçmişten günümüze...

Türkiye, Almanya için önemli bir ülke. Hem yakın Asya'da önemli bir ülke. Hem Güneydoğu Avrupa ile yakın Asya arasında önemli bir ülke olarak Almanya'nın buradaki Ortadoğu'ya yönelik hamleleri açısından da önemli. Bağdat Demir Yolları zamanından beri önemliydi. Hem de kendi içinde de Türk kökenli bir nüfus var. O açıdan da Türkiye'deki gelişmelere hassas bir ülke olarak düşünüyorum. Geçmişte baktığımızda uzun bir süre belki bu ortaklık statüsü üzerinden değerlendirilebilir. Ankara Anlaşmasının uygulama çabaları önemliydi. Biraz da şöyle gördü: Zayıf bir ülke, arada biz buna mali yardım yaparız. İşte belki tercihi ticaret yaparız bunlarla ve bir şekilde ayakta tutarız onları. Hani çok bir tehdit olarak görmedi diye düşünüyorum. Özellikle adaylık süreci ile birlikte orada mesela Schröder destek verdi. Bu 2004 yılında müzakerelerin başlaması kararı alınması falan. Daha önce Helsinki zirvesinde aday ilan edilmesi hep Almanya'nın desteği ile oldu diye düşünmek lazım. Çünkü Fransa taraftar değildi. Yani bir şekilde orda daha şey bir vizyon gösterdi Almanya. Avrupa'ya daha fazla entegre edilmesi Türkiye'nin. Türkiye'deki belki bir dönüşüme destek olunması. Ama bugün geldiğimiz noktada artık bu şeyi kaybetmiş durumda diye düşünüyorum. Zaten kendi içinde de her zaman Türkiye'nin üyeliğine karşı bir şey vardı. Özellikle bu Hristiyan Demokratlar çok fazla bunu benimsememişti. Zaten Merkel 2005 yılında bunu söylemişti, zaten imtiyazlı ortaklık formülünü falan. Şu an için Almanya'nın Türkiye'ye aday ülke olarak baktığını düşünmüyorum artık.

Almanya, Türkiye açısından avantaj iken dezavantaja mı dönüşüyor?

Artık o perspektifi biraz kaybetmişiz gibi duruyor. Şu anda komşuluk çevresindeki bir ülke olarak değerlendiriyor. Yani işte Rusya gibi, Türkiye gibi ya da Ortadoğu ülkesi olarak biraz değerlendiriyor gibi. Biraz da şöyle bir şey var. Şu an için özellikle şeyleri de çok değişti artık. Hem AB'nin hem Almanya'nın yakın çevreye bakışı da değişti. Bir dönem belki 2000'lerin başında falan belki daha yapıcı bir vizyon vardı. Avrupa Birliği önemli bir güç oluyor ve bunun dışında kalan ülkeler yani Akdeniz ülkeleri, Kafkas ülkeleri, AB'yi çeviren bu ülkeler açısından da AB'nin olumlu bir etkisi olabilir, dönüştürücü bir etkisi olabilir. Bunlarla çok ileriye giden

ortaklıklar oluşturabilir falan ve bu şekilde AB etkisini yakın coğrafyada daha da hissettirebilir gibi. Özellikle Arap Baharı olaylarından sonra biraz daha Avrupa için bu vizyon değişti. Artık daha çok tehditler üzerinden tanımlıyor bu coğrafyayı. Yani buradan gelen istikrarsızlık, terör, göç tehdidi, Türkiye’yi de bu anlamda ara bölge gibi görüyor. Buffer zone dediğimiz Avrupa’ya gelen bu tehditlerin izole edileceği, bertaraf edileceği bir bölge olarak görüyor. O yüzden de Türkiye’deki istikrar onlar için çok önemli. Şu an onlar için Türkiye’nin demokratik olup olmaması çok önemli değil gibi düşünüyorum. Daha çok istikrarlı olması yani Türkiye’de bir istikrarlı bir yönetimin olması ve bu yönetimle AB arasında zaman zaman işbirliği olması, temaslar olması gibi bir model olarak diye düşünüyorum. Çünkü şu anda mesela Türkiye’ye yönelik AB’nin söylediği şikayetleri var. İşte deniyor ki ‘şunu yapın, işte ifade özgürlüğü, medya özgürlüğü’ bu konularda sıkıntılar var. Ama Türkiye şu anda bunları yapabilse, reform yönünde adımlar atabilse dahi AB’nin bunlara karşılık verecek bir durumu yok, şu anda diye düşünüyorum. O yüzden Türkiye’nin bu şekilde olabilmesi tam AB kriterlerini yerine getiremeyen bir ülke olması aslında bir yerde onlar için daha iyi bir formül belki. Çünkü öbür türlü eğer Türkiye dese ki ben şu kadar şu reformları yaptım artık üyeliğe hak kazandım. Hani müzakereleri tekrar başlatın, şunları yapalım bunları yapalım. Talepkar olsa Avrupa’nın bu taleplere cevap verebilecek bir durumu yok şu anda. Çünkü içinde kamuoyunun durumu belli, aşırı sağın yükselmesi falan. Yani o yüzden Türkiye’de istikrarlı bir rejim olması, bu rejimin Avrupa ile işbirliğine açık olması bence Almaya için yeterli. Bunu da bir şekilde sağlayabiliyorlar. Ne kadar şey de olsa gördüğümüz şeyler oluyor, karşılıklı işte suçlamalar oluyor. Ama buna rağmen mülteci sorununda gördük 2016 yılında bir anlaşma sonuçta yaptılar Türkiye ile mesela. İşte ‘bire bir anlaşması’ mültecilerin Türkiye’ye iade edilmesi gibi. Belli fonlar ayrıldı Türkiye’deki Suriyeliler için. Güven esasında bir anlaşma değil belki iki taraf için de çok eleştiriliyor yani Türkiye’de eleştiriliyor Avrupa’da da çok eleştirenler var ama sonuçta bir şekilde kısa vadeli çıkarları açısından işbirliğini yürütüyor. Ama bu ne kadar sürdürülebilir bir formül olabilir bu da ayrı bir mesele. Çünkü sonuçta Türkiye’nin yakın geçmişteki çabalarına baktığımızda da Türkiye özellikle bu Suriye konusu, Astana süreci İran’la Rusya ile yakınlaşması falan Türkiye aslında belki yeni bir arayışa da girdi. Yani Avrupa’dan beklediğini bulamayan bir Türkiye var. İktidarın mentalitesi

açısından kendini daha Ortadoğu'ya yakın hissettiğini de biliyoruz İslami değerler açısından falan. O anlamda Avrupa Türkiye'ye el uzatmadıkça kapılarını kapadıkça da bu sefer Türkiye'yi farklı arayışlara yönlendiriyor. Yani o anlamda da ileride Rusya olan işbirliği daha da ilerleyebilir belki, yeni oluşumlar olabilir. Bunlar da Avrupa için tehdit olur aslında. Türkiye'nin bu şekilde Avrupa'dan uzaklaşması o yüzden de bu formül Türkiye'yi içeri almamak, yakın tutmak, dışarda hep Avrupa ile işbirliği yapacak bir ülke. Bu da her zaman işlemeyebilir. Çünkü şimdiye kadar ellerinde belli araçlar vardı. Gümrük Birliği idi, üyelikti, adaylıktı. Hep bir şekilde bir şey verebiliyorlardı Türkiye'ye. Ama şu an için artık buna da inanç kalmayınca üyelik perspektifi entegrasyonuna inanç da kalmayınca Türkiye de bir yerden sonra daha Avrupa'ya karşı daha çatışmacı bir üslup da benimseyebilir. Onu ne kadar dikkate alıyorlar ne kadar onun hesabını yapıyorlar, bilemiyorum. Bir şekilde idare edebileceklerini düşünüyorlar herhalde.

Bu arada Almanya ile Fransa ve diğer Avrupa Birliği ülkeleri hemfikir mi Türkiye konusunda.

Şimdi farklı şeyler var diye düşünüyorum. Bizim yaptığımız temaslarda bir yanda Bürüksel şeyi var. Bürüksel'deki düşünce kuruluşları olsun, Komisyon, o tür kuruluşlar olsun. Onlar daha çok daha formal kriterler üzerinden bakıyorlar. Yani onlar diyorlar ki üyeliğin çeşitli kriterleri var. Türkiye bunları yerine getirdiği sürece olabilir. Daha böyle matematiksel bakıyorlar sürece. Fransa şimdi biraz değişti tabi. Özellikle üyelik sürecine baktığımızda Sarkozy'nin çok olumsuz etkisi oldu sonuçta. Türkiye'de de bu AB sevdası açısından da olumsuz oldu. Ama şu anda baktığımızda Macron daha böyle iyi yönetiyor aslında. Sık sık Cumhurbaşkanı ile konuştuğu söyleniyor. Her zaman şey olmasa da üzerinde uzlaşmalar da bir şekilde diyalog var en azından. Mesela Deniz Yücel vardı işte Alman gazeteci o arada sessiz sedasız Fransız gazetecileri Fransa aldı mesela. Türkiye'de Dışişleri Bakanı geldi falan. Onlar biraz daha becerikli bir diplomasi yürüttüler diye düşünüyorum. Zaten Macron söylüyor. Stratejik ortaklık gibi bir model olduğunu söylüyor ki onlar zaten eskiden beri söylemişlerdi. Türkiye bir girerse AB çöker dağılır gibi şeyler söylemişlerdi. O anlamda Fransa, Türkiye'yi orada Avrupa Birliği'nin içinde bir aktör olarak görmüyor diye düşünüyorum. Biraz da kendi içinde bazı şeyler var. Türkiye girdiği

anda AB içindeki güç dengeleri açısından ve Fransa açısından olumsuz olacağını da düşünüyorlar diye düşünüyorum. Bu anlamda Türkiye'yi biraz daha dışında bırakmak. Bir de Avrupa içinde Fransa'nın hep böyle hani Fransız uygarlığını Avrupa ile özdeş tutma gibi bir yaklaşım var. O anlamda Türkiye'yi çok fazla bu kalıba uygun görmüyorlar. Ne kültür olarak ne strateji olarak ne kurumsal dengeler açısından uygun görmüyorlar diye düşünüyorum. Almanya'nın tutumu burada biraz daha farklı. Mesela sonuçta Merkel hatırlayacak olursanız şey yapmıştı Erdoğan'la böyle aralarında şey olmuştu referandum döneminde seçim kampanyaları falan. Ondan sonra da ben Ekim ayında tartışmaya açacağım müzakereleri durdurup durdurmamayı söylemişti. Yaptılar ama resmi bir karar almadılar. Müzakereler işlemiyor ama resmi olarak da şey yapılmadı. Yani bir yerde biraz daha denge politikası güdüyorlar. Türkiye'nin bir şekilde Türkiye'ye ders verme ya da Türkiye'yi belirli sınırlar içinde tutmak için bazen sertleşebiliyorlar. Genellikle Türkiye'yi çok fazla şey yapmak istemiyorlar. Şimdi de en önemli şeylerden biri Gümrük Birliği modernizasyonu konusu. Orada Almanya'nın soru işaretleri olduğunu görüyoruz. Bize söyledikleri Gümrük Birliği modernizasyonu ile ilgili olarak özellikle iş dünyasının olumlu bir şeyi var. Sonuçta bu ilişkinin daha da derinleşmesi açısından ama bunun yerine farklı formüller de olabilir mi gibi arayış var. Biraz daha Türkiye'nin de adım atması biraz daha Avrupa'nın bu eleştirilerini dikkate alması gibi bir anlayış var diye düşünüyorum. Bir de tabi şimdi Rusya faktörü var. Rusya ile Türkiye arasındaki yakınlaşma Almanya'nın özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bölgede yeni ittifaklar oluşturma ihtiyacı da var. Veya böyle bir çaba da olduğunu düşünüyorum. Biraz daha o bölgeye yakın coğrafyaya angaje olmaya çalışıyor Almanya. Belki Almanya Brexit sonrası rolü için de bir hazırlık yapıyor diye düşünüyorum.

Burada Türkiye önemli hale gelebilir mi?

O nedenle Türkiye'yi gözden çıkarmayacak diye düşünüyorum. Türkiye'yi dışlamayacak bir rol oynayacak. Mülteci konusu var ve mülteci konusunda Türkiye'ye her zaman muhtaç ve iş birliğini istiyor. Suriye'nin geleceği konusu var. Oranın yeniden inşası var yeni bir düzen oluşması konusu var. Şimdi belki Türkiye üzerinden Rusya ile işbirliği üzerinden daha fazla bir rol oynayabilir, etki alanını genişletebilir. Çok değişiyor ama en son Amerika'nın bir açıklaması vardı: "Bir sene

oraya hiçbir şekilde para vermeyiz hani bu yeni rejime” gibi şeyler vardı. Belki orada Almanya bir boşluğu doldurabilir falan yani öyle çabaları olabilir diye düşünüyorum.

Sözünü ettiğiniz güvenlik ve göç bağlamında Türkiye’ye olan ihtiyaç ile ilgili karşılıklı bağımlılık çerçevesinde Almanya’nın başta Fransa olmak üzere diğer üye ülkeleri ikna etmesi için bir pazarlık unsuru olabilir mi?

Olabilir. Eğer bunu şey görürse yani mesela Cumhurbaşkanının ziyareti olacak o ve ondan sonraki ziyarette belki çözümlenemez ama yeni bir diplomatik şey de olursa yapabilir diye düşünüyorum. Çünkü şimdi Türkiye ile olan ilişkiler 2-3 senedir bir yere gitmiyor. Vize süreci var, Gümrük Birliği var, müzakere süreci var ama bunlarda bir ilerleme sağlanamıyor. Vize süreci yakın vadede çok çözümlenebilecek bir şeye benzemiyor. Çünkü zaten Avrupa Parlamentosu’nda yeni seçimler var. Sağın güçlenmesi falan, içişleri bakanlıkları buna çok sıcak bakmıyorlar. Belli olmaz hani ama şu an için çok yakın vadede çözümlenecek gibi durmuyor. O yüzden de belki Gümrük Birliği üzerinden bir şeyler yapılabilir. Çünkü Almanya’nın en önemli özelliği belki Türkiye ile en fazla ticari ilişkisi olması. Bir ticaret fazlası vermesi onu bir şey olarak kullanabilir bence. Türkiye ile ilişkileri tekrar daha güçlendirmek açısından bir araç olarak kullanabilir. Burada bir hareketlenme olabilir. Ama yani bizim Ankara’da bir toplantı vardı orada Almanya’dan gelen bir vakıf temsilcileri de vardı. Onlar şey dediler. Bu bize karşı söylenen bir şey mi, ne kadar geçerli onu bilmiyorum. Ama şunu söylediler. Şu an için Türkiye’nin Almanya’ya herhangi bir ödül olarak adlandırılabilen bir şey vermesi çok zor. Çünkü şimdi mesela Almanya Türkiye ile Gümrük Birliği müzakerelerini başlatırsa Türkiye’de bir değişim olmadan diyelim, Türkiye’nin oradaki imajı son derece olumsuz. O zaman Merkel’in üzerine çok fazla gelinecektir. Çünkü bu şey gibi gözükecek. Merkel, işte taviz veriyor Türkiye’ye karşı gibi gözükebilir. O yüzden eli fazla güçlü değil dediler. Şu an siyasi olarak sıkışmış durumda. Türkiye’ye karşı öyle yakın zamanda çok büyük bir adım atmasını beklemeyin dediler. Ama en azından özellikle bu son 2 yıla baktığımızda ilişkilerin tekrar başlaması, karşılıklı gitmeler gelmeler gibi. Bir de düşünecek olursanız sonuçta mesela hep deniyor işte ‘Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın imajı işte Türkiye’nin imajı kötü.’ Ama sonuçta Dışişleri Bakanı geldi. Gelecek Ekim ayında Ekonomi Bakanının bir iş heyeti ile de geleceği söyleniyor. Kamuoyunda olumsuz da olsa bence kendi yüksek çıkarları söz konusu olduğunda bir şekilde adım atabiliyorlar. Bu

yüzden bence ekonomi üzerinden iş birliğini güçlendirip Türkiye ile bağları güçlendirme yoluna gidecektir diye düşünüyorum.

Güvenlik üzerinden karşılıklı bağımlılık önemli bir etken olacaktır herhalde...

Belki orada biraz ekonomi araçsal olabilir. İlişkinin kopmamasını sağlayarak ve daha da güçlendirmeyi sağlayarak ondan sonra bunu güvenlik üzerinden mülteciler üzerinden daha da genişletebilirler. Tabi şey var hani stratejik ortaklık deniyor mesela Türkiye ile. Buna karşı Türkiye hep şey söylüyor. Yani stratejik ortaklık içi boş bir kavram. Sonuçta biz zaten bir ortağız. Zaten bir oldukça ileriye giden bir ilişkimiz var. Bu bizim için kabul edilebilir bir durum değil. Ama sonuçta pratik olarak böyle bir şey ortaya çıkabilir. Belki adı öyle konmaz. Türkiye'nin hassasiyetleri düşünülerek ama sonuçta bakarsınız ki gerçekten böyle bir tablo da ortaya çıkmış olabilir. O işte hem Türkiye'nin tavrına da bağlı biraz. Ondan sonra yani en azından Almanya'nın böyle bir önceliği olacağını düşünüyorum. Türkiye'nin daha fazla savrulmasını engellemek Türkiye'nin gene Rusya gibi farklı faktörlerle yakın olmasını önlemek isteyecektir diye düşünüyorum. Ekonomiyi biraz araç olarak kullanıp belki güvenliği biraz farklı politika alanlarında da uygulayabilir. Enerji var. Şimdi Çin'in kuşak yol projesi var. Oradan bağlantı noktaları falan bütün Doğu Akdeniz'deki dengeler söz konusu. Şimdi Rusların Suriye'deki üssü falan var. Yani bütün bu dengeler açısından Türkiye çok kilit onlar için bence. Avrupa'nın güvenliği açısından da çok kilit olduğu için muhakkak şey olacaktır. Hatta kendi değerlerinden belki taviz vererek Türkiye'yi bir şekilde şey yapacaklardır diye düşünüyorum. Tabi belki Avrupa için en ideal formül eğer kendi içlerinde böyle çok vitesli bir formül oluşturabilirlerse bir şekilde bir daha böyle bir konferatif bir yapı oluşturup oraya Türkiye'yi alıp onun içinde işte daha bir halka içinde daha küçük bir grup belki daha entegre bir Avrupa oluşturabilirlerse hani öyle bir şekilde Türkiye'yi kurumsal bir bağ da oluşturarak belli bir farklı bir üyelik modelleri çerçevesinde böyle bir şey yaparlarsa tabi onlar için daha şey olur. Yani Türkiye ile ilişkileri garantiye alabilir daha güvenceye alabilirler. Bunu da göreceğiz artık nasıl bir şekil alacak.

Bu durum Türkiye'deki beklentileri karşılayabilir mi?

Bence karşılayabilir diye düşünüyorum. Çünkü Türkiye'de yani AB entegrasyonuna inanan çevreler var ama özellikle daha böyle merkeze yakın olan iktidara yakın olan daha böyle şey çevreler var. Batı ile ilişkilerin alternatifleri olabileceğini düşünen. Yani Türkiye'nin batı ile bu kadar angaje olmasının iyi olmadığını düşünen daha bağımsız bir ülke olması gerektiğini düşünen çevreler de var. Onlara bence uyabilir diye düşünüyorum. Kurumsal olarak bir şey verilebilir, şemsiye bir örgüt oluşabilir mesela. Bugünkü Avrupa Konseyi'nin farklı bir şeyi gibi. Ve bunun içinde gene bazı kurullar olur, kurumlar olur, Türkiye bunlara katılabilir. Mesela bizim Gümrük Birliği içinde şey talebimiz var. Ticaret politikasının yapım sürecine biz katılalım gibi. Çünkü ortak ticaret politikası uyguluyoruz falan diyoruz. Bu tip belki böyle esnek yapılar oluşturulabilir. Türkiye'nin belli kurumlara katılması, karar almaya katılması söz konusu olabilir. Tabi Avrupa bunu becerebilirse. Çünkü böyle bir yapı çok da sağlam olmayabilir. Yani sonuçta bütünlüğünü bozarsanız Avrupa Birliği'nin dağılma yoluna da gidebilir. Tabi nasıl bir şey yapacaklarını şu anda kestirmek zor ama böyle en azından Birleşik Krallık, Türkiye gibi ülkeler için yani tam Avrupa Birliği'nin içinde yer almayan bir kısmı kendi isteği ile ayrılmış bir de Türkiye gibi giremeyen ülkeler için belki böyle bir formül olabilir. O zaman Türkiye açısından psikolojik bir üyelik var. İşte şuraya üye hani adı var. Stratejik ortaklık değil ama şu şu kurulların üyesi. Şunun üyesi gibi bir şey olabilir. Buna karşı belki bu Türkiye'nin de işine gelebilir. Onun tabi pazarlıklara da tabi olan bir şey olduğunu düşünüyorum. Bir de dediğim gibi yani artık birçok çevrede AB üyeliğinin istenmesinin iyi olmayacağı gibi şeyler de ortaya çıktıği için kamuoyu açısından da bir formül bulunabilir bence. Tatminkar bir formül bulunabilir.

Ek III: Dr. Bahadır KALEAĞASI ile röportaj

Dr. Bahadır KALEAĞASI

TÜSİAD Genel Sekreteri

24 Ekim 2018

Avrupa Birliği'nin kuruluşunda Almanya'nın etkisi nedir? O koşullara baktığınızda tabi ki o zaman Avrupa Birliği değil ama Avrupa Topluluklarının başlangıcı. Almanya neden Avrupa için önemli oldu hala önemli mi ve neden?

Nüfusu en büyük. Ekonomisi en büyük ülke Almanya. Dolayısı ile Avrupa Birliği içindeki özgül ağırlığı son derece önemli. Avrupa Birliği'nin kuruluş hikayesinde de tabi esas olarak 'Fransa ile Almanya arasında bir daha savaş çıkmasın, Avrupa'da bir daha savaş çıkmasın' diye yola çıkmış entelektüellerin, siyaset insanlarının önemli bir rolü vardır. Kurucuların da aslında kökenleri Fransa, Almanya sınırındaki bölgeye çok yakın. Kurucularda da böyle bir şey var; Schuman, Monnet, Adenaur, o bölge kömür ve çelik sanayinin yoğun olduğu bölgeler. Kömür ve çelik savaş sanayinin o zaman çok önemli unsurları. Ekonomideki en çok istihdam ve ağırlığa sahip sanayiler. Hep sınır bölgelerine toplanmış sanayiler. Bu nedenden dolayı Almanya-Fransa eksenini çok önemlidir Avrupa Birliği'nin kurulmasında. Onun için de tabi ağırlık göreceli olarak Almanya'dadır. Fakat Almanya'da diğer altı ülke bugün de 28 ülke arasında yer aldığı için tabi ki yani en etkili, en büyük ama yegane veya tek başına da bir egemenlik içinde değil. En önemli en büyük ülke ama büyük bir kalabalığın ve büyük bir bütünlüğün içinde.

Geçmişte Almanya hangi çıkarlar için, nasıl bir Avrupa Birliği istedi? Günümüzde Almanya nasıl bir Avrupa Birliği istiyor?

Avrupa Birliği'nin kurulması sırasında Almanya'nın çok fazla bir büyük müzakere gücü yok. Savaştan çıkmış, kendisi de kendisinden belki korunmak için çok yakın bir taze hatırası olan kötü dönemi geride bırakmak için dünya sahnesinde saygınlığını ekonomik güç olarak askeri olmasa da ekonomik güç olarak etkisini pekiştirmek için Avrupa Birliği'nin metodolojisini benimsiyor. Önceki kömür çelikten başlayalım. Arkasından Ortak Pazar sonra Tek Pazara giden yol. Para

birliğine giden yol. Tüm bu aşamalarda Avrupa Birliği çok önemli. Bir Almanya'nın da dünya sahnesinde tekrardan entegrasyonuna aracı olmuştur. Diğer taraftan Soğuk Savaş döneminde bölünmüş bir Almanya tabi söz konusu. Almanya'nın birleşme umudunu da canlı tutmuştur Avrupa'daki entegrasyon süreci. Sonuçta o Soğuk Savaşın bittiği dönemdeki şeyle baktığımızda müzakerelere baktığımızda tamamen, işte para birimine geçiş evet ama aynı zamanda Almanya'nın da karşılığında aldığı bir takım şeyler var. Örneğin Merkez Bankası'nın Frankfurt'ta olması gibi. Hiç unutmayalım ki Almanya'yı Almanya yapan unsurlardan biri dünya tarihinin en önemli devletlerarası entegrasyon sürecinde önde gelen ülkesi olmak değildi 1990 itibarıyla. Dolayısıyla Avrupa'yı dünya sahnesine çıkartan en önemlisi ekonomik güç olmak değildi. Aynı zamanda Alman ulusal egemenliğinin en önemli simgesi Deutsche Mark ve 1990'dan itibaren ve 1992'de sonuçlanacak olan Maastricht Anlaşmasının müzakerelerinde Almanya parasal birliğe ve avro'ya geçişi kabullenerek aslında Deutsche Mark'tan da feragat ediyor. Bundan da kaynaklanan bir tabi müzakere yaşandı o zaman Helmut Kohl ve François Mitterrand arasında. Tüm o dönemde Almanya tekrardan Avrupa'nın geleceğine olan inancını ve taahhüdünü ve gözden geçirip olumlu yanıt vererekten bir Almanya ulusal çıkarı adına ilerlemiştir. Yani Avrupa sorusunu birkaç kere sorup her seferinde olumlu yanıt vermiş bir ülkedir. Daha sonra tabi Doğu ve Orta Avrupa'ya genişleme aynı şey. Parasal birliğin daha derinleşmesi için sonuçlanmamış da olsa atılan adımlar aynı şey. Bugün esnek entegrasyona giden Avrupa projesinde aynı şey. Her seferinde Avrupa demografik ve ekonomik ağırlığıyla Almanya, Avrupa'dan yana ibreyi hep döndürmüş bir ülke olmuştur. Dolayısıyla Avrupa sürecinin devamını sağlamıştır.

Günümüzde Almanya nasıl bir Avrupa Birliği ister?

Çok idealist yaklaşıyorsa Almanya tabi Federal bir Avrupa isterdi ama bugün sayısı 30'u aşacak bir ülke ile bugün küresel rekabet gücünde hızla genişleyen bir küreselleşme ortamında daralmaması gereken bir Avrupa gerçeğini de bir araya getirdiğinde Almanya'nın eğiliminin iki üç çemberli Avrupa'dan yana olduğunu farklılaştırılmış entegrasyondan yana olduğunu görüyoruz. Merkezde Avro Bölgesi onun da dahil olduğu geniş bir Avrupa Birliği konfederasyonu orada üç sınıf değil ama üç tür olacak o konfederasyon, yani ana çember belki bu. Bir, çekirdek avro

bölgesine daha ulus üstü nüveye üye olan ülkeler. İki, buna üye olmak isteyen ama teknik olarak henüz hazır olmayan kıstasları karşılamayan ülkeler. Üç, istemeyenler. Yani siyasi olarak hazır olsun veya olmasın istemeyen ama geniş Avrupa Birliği çemberi içinde yer almak isteyenler. O çember tabi yine Tek Pazar demek yine birçok ortak politika demek. Güvenlik gibi birçok alanda işbirliği demek ve tabi hukuk devleti, demokrasi ve özgürlükler demek. Bütün bunlar o geniş çember. Tabi bir de daha dış bir çemberde çeşitli şekillerde Avrupa entegrasyon sürecinin yörüngesinde önemli farklı anlaşmalarla o sisteme dahil olan ülkeler. Böyle bir Avrupa'ya doğru eğilimi artmakta Almanya'nın.

Şu anda mümkün mü, yapılabilir mi?

Şu anda bunu kabul etmeyecek ülkeler var. Mesela orta Avrupa ülkelerinin bir kısmı bunu kabullenmiyorlar. Almanya'nın kendisi de her ne kadar ilke olarak daha derinleşmiş ulus üstü federal bir Avro Bölgesini benimsemiş de olsa bunun koşullarını henüz karşılayamadığını düşünüyor diğer Avro Bölgesi ülkelerinin. Yani parasal birliğin derinleşmesi için Almanya bütçe disiplini açısından olsun, ödemeler dengesi açısından olsun diğer ülkelerin koşulları tamamlamadan böyle bir yönde ilerlemesini kendisi ile beraber kendisinin ekonomik çıkarları ve kendisinin daha iyi götürdüğü makro ekonomik dengeler açısından bir risk olarak görüyor. Burada bir çatışma olarak görülüyor. Habermas'ın bir yazısı var. Bu konu ile ilgilidir. Diyor ki Almanya'ya çok fazla directmeyelim Macron'un dediği yönde gidelim. Çünkü öbür türlü daha kötü olacak diyor.

Almanya'daki iktidar değişikliği Merkel sonrasında bu hedef devam eder mi? Revize edilir mi?

Aşırı sağcı veya aşırı popülist unsurlar girerse koalisyona ve etkili olurlarsa koalisyon hükümeti içinde evet. Ertelenir.

Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecinde Almanya nasıl bir rol oynadı?

Almanya, Fransa ile beraber sürecin ana eksenidir, itici gücüdür, motorudur. Daima hem Avrupa'yı daha küresel rekabet gücüyle ileri götürecek bir rol oynadı, hem de doğu bloğu ile olan ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası yumuşatıcı rol oynadı.

Tabi iktidardan iktidara değişir. Hem Avrupa'nın teknolojisi açısından dünyada ihracat pazarları açısından çok önemli bir rol oynadı. Tüm bunlarda tek başına belirleyici bir rol oynamadı ama birincil rol oynadığı alanlar bunlar. Doğu ile ilişkiler, Doğu Avrupa ile ilişkiler doğu bloğu ile ilişkiler ve Dünya küresel ekonomik dengelerinde Avrupa Birliği'ni yukarıya doğru yükselten itici güç. Tabi ki Fransa'nın, İtalya'nın, diğer İsveç'in, Birleşik Krallık'ın birçok şirketin ekonomisi araştırma geliştirmesi, teknolojisi, finansı, insan sermayesi büyük bir rol oynamıştır. Ama tüm bu kıstaslara baktığımızda Almanya hemen hemen her zaman eşit, birbirine yakın eşitler arasında en önde giden bazen de açık arayla nde giden olmuştur.

Avrupa bütünleşme sürecinde Almanya'nın süreci kendi çıkarlarına yönelik yönlendirdiğine dair örnekler verebilir misiniz?

Her lke kendi çıkarlarına göre değerlendirir. Ama her ülkenin çıkarı da ortak çıkarın sağlanmasıdır. Avrupa'yı Avrupa yapan uzlaşma kültürü budur. Hiçbir lke tek başına dayatamaz. Dayattığı zaman kendine karşı ittifaklar kurulduğunu görür. Ama Almanya tabi ki bir vizyonla yola çıkmıştır. Ama dediğim gibi Almanya'da hükümetten hükümete değişir. Sonra Willy Brandt hükümetleri başkadır. Walter Scheel hükümeti başkadır. Adenaur daha önce başkaydı. Kohl devri başkaydı. Helmut Kohl devrinden sonra Schröder başladı ama Avrupa'da bugün itibariyle baktığımızda makro ekonomik disiplin, bt disiplini, borç yönetimi, kamu borcu yönetimi disiplini, enflasyon, düşük enflasyon ve dolayısı ile nispeten daha düşük ama sürekli büyüme, yenilenebilir enerji politikaları, dijital dönüşüm, esnek iş piyasaları, bütün bu alanlarda Almanya'nın ulusal politikalarını mümkün olduğunca Avrupa düzeyinde kabul ettirtme peşinde olduğunu görüyoruz. Diğer lkeler de bunu değişik ölçülerde zaten kendilerinden kaynaklanan nedenlerden veya gler dengesinden kaynaklanan nedenlerle benimsiyorlar. Almanya'nın konuları biraz daha fazla ittiği ne vardır? Tabi birleşme dönemi, iki Almanya'nın birleşme dönemi, Doğu ve Orta Avrupa'ya açılmada belki biraz bu ülkeler hazır olmadan Almanya'nın etkisiyle biraz hızlı girildi. Burada önemli bir rol oynadı. Türkiye politikasında zaman zaman diğerleri arasındaki uzlaşmayı beklemeden ileriye götürdüğü olmuştur. Yugoslavya iç savaşı sırasında işte Yugoslavya'nın dağılması sırasında diğer ülkeleri beklemeden Hırvatistan'ı hızla tanınması diğer ülkelerin de acele hareketleri ve belki

de çatışmaların, gelmekte olan çatışmaların Avrupa Birliği kontrolü dışına çıkması, o dönemde Almanya'nın daha bir ulusal çıkarını olağan uzlaşmaları beklemeden dayatmaya çalıştığını görüyoruz.

Akla gelen örnekler bunlar. Transatlantik ilişkilerde Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerde zira müzakereleri hızlandırıcı rol oynamıştır. Japonya'yla dış ticaret müzakereleri hızlandırıcı rol oynamıştır. Sanayi 4.0 dönüşüm Avrupa Birliği gündeminde en önlere taşımakta önemli rol oynamıştır. Bütün bunlar da Almanya'nın ulusal düzeydeki bir takım önceliklerini Avrupa düzeyine de daha hızlı yayıldığını görüyoruz. Bunların bir kısmı işte bu özellikle dış siyasetle ilgili olan konularda Yugoslavya meselesinde olduğu gibi belli uzlaşmayı beklemeden olmuştur. Diğerlerinde uzlaşmayı sağlayıcı güç olmuştur. Yenilenebilir enerji konusu, dijital veya sanayi 4.0 konuları belki de bunlar arasında sayılabilir.

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği veya topluluklar içerisinde olduğu dönemde bir denge unsurundan söz edilebilir. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden çıkması ile birlikte Almanya yeni bir rol üstlenebilir mi?

Şimdi bu Birleşik Krallık tabi çıkınca, çıkacak mı bilmiyoruz ama çıktığı zaman tabi biraz bölünmeye doğru da gidecek. Yani birleşik olmaktan da çıkabilir. Kuzey İrlanda bir sorun olacak. İskoçya bir sorun olacak. Yani öyle bir dönemde Birleşik Krallık ile bugünkü Birleşik Krallık ile çoklu ilişkiler oluşturacaklardır. Ama ne olursa olsun Londra gibi ağırlığı olan bir başkent Paris, Londra, Berlin üçgeninde yerini kaybetmiş olacak. Bu tabi Paris'i Berlin'le baş başa bırakır ama diğer taraftan zaten aralarında daha ayrıcalıklı bir ilişki hep olmuştur. Yani aslında bunun dökümünü de son kitapta yapıyorum. Ondan bir öncekinde de yani. Hep bir şey vardır. Bir Paris-Berlin eksenidir. Ama bunu hep dengeleyici unsurlar olmuştur. Kimi zaman Londra'dır kimi zaman Lahey'dir, Stockholm'dür, Romadır, Madrid'dir. İşte bu çoklu dengede ister istemez Almanya lehine mutlak olmasa da göreceli bir kayma olacak. Sonucunu tabi görmek zor çünkü bu her alana eşit uygulanan bir güçler dengesi değil. Politika konusuna göre değişebilmekte.

Gelecekte Avrupa Birliği'ne ilişkin Almanya'nın bakış açısından biraz bahsettiniz. Birleşik Krallık sonrasında da bu şekillendirmeyi yaparken Almanya hedeflerine ulaşabilir mi?

Daha rahat olacak tabii. Birleşik Krallık bunu hep aşağı çekmiştir. Zaten böyle çok iki çemberli en azından Avrupa, merkezde bir federasyon, etrafında bir konfederasyonu 1989-91-92 döneminde Kohl, Mitterand, Gonzales, İşpanya'da bilmem Avrupa Komisyonu Başkanı, birçok kişi, İtalya, Belçika, Hollanda bunu destekliyorlardı zaten böyle bir gidişatı. Yani hemen on iki ülke arasında bir federasyon kuralım diğer tüm ülkeleri de içine alan, aslında Türkiye'yi işini çok iyi görebilecek bir şeydi bu AB ile. Geniş bir konfederasyon olsun Avrupa Konseyi'ni daha derinleştirerek. Olmadı nk Margaret Thatcher buna engel yarattı o zaman. Ve bu proje gerçekleşmemişti. Bu nedenle yani Birleşik Krallık'ın olmadığı bir Avrupa Birliği dengesinde federalist eğilimler daha baskın çıkabilir, eğer i siyasetleri buna müsait olur ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini ikna edebilirlerse. Etmezlerse belki onları beklemeden kendi başlarına bir girişim de olabilir. Bunu zaten yapamazsa Almanya, Fransa, Benelüks lkeleri gibi ülkeler zaten Avrupa Birliği'nin de küresel rekabet gücü de önemli bir zarar görür.

Almanya Avrupa Birliği Türkiye ilişkilerinde Ankara'ya nasıl bir rol biçmişti geçmişte ve günümüzde nasıl bir rol öngörmekte?

Almanya Türkiye'ye tabii kendi iç sorununu da süzgecinden geçerek bakmıştır. Türkiye'den aldığı g ve bunun kendi iç siyasi dengelerinde yarattığı etkiler, sosyal sorunlar, güvenlik sorunları vs, bir taraftan da tabi ki tarihten gelen işte İmparator Wilhelm'in Türkiye ziyaretleri üç tane büyük Osmanlı İmparatorluğu ziyareti var. Birinci Dünya savaşı var. Dolayısıyla Almanya'nın şirketlerinin sanayisinin de bir Türkiye açılımı bir hikayesi var. Bu günlere kadar gelen ve daha da uzayacak olan bu da önemlidir Almanya için. Tüm bu nedenlerle tarih, ekonomi, i siyaset bütün bunlar Almaya için Türkiye'yi çok önemli bir ülke yapar. Fakat Almanya Türkiye ilişkilerinin ayrıntılarına girildiği zaman çok değişik dönemlerde siyasi kişiliklerden de kaynaklanan artılar eksiler, inişler ıkışlar görüyoruz. Yani o rol kolay bir rol değildir. Almanya tabi ister ki Türkiye gibi büyük bir ülkeyi Avrupa'nın yörüngesinde kalsın. Ama tam ye olarak da masaya oturmasın. Fakat

Avrupa kurallarına uyan bir Türkiye'nin önünde engel olmayacağını bilir. Türkiye koşulları yerine getirdiği zamanlar Almanya engellememiştir. Ama yerine getirmediği başka sorunlar çıkarttığı zaman da o sorunların gündemde yer almasını sağlamıştır ki Türkiye'yi ne kaybetsin ne tam üye olarak içeri alsın. Ama dediğim gibi bu Türkiye için bir tercih de olsa Almanya tarafından yani tam üye olmadan Avrupa'dan kopmayan bir Türkiye, bunu o dengede tutmak da zor. Türkiye koşulları yerine getirdiği zaman tabi ki Almanya onu engelleyen bir ülke olacak halde değil. Yani savaş ilanı gibi bir şey olur. Sert bir konudur o. Bunu da yapamayacağını bilir. Bu yüzden yani olayları biraz da konjoktürle, stratejisi ile taktikleri karıştırarak yönetmiştir Almanya da birçok ülke gibi. Yani her iki tutum arasında gidip gelen bir ibredir.

Almanya Türkiye için avantaj mıdır sizce Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinde?

Evet, Türkiye iyi kullanabilirse evet.

Türkiye ile Almanya arasında inişli çıkışlı bir grafikten söz ediyoruz az önce sizin de ima ettiğiniz üzere. Bu neden kaynaklanıyor sizce ve aşılabılır mı?

Bir iç politika tabi nedenleri var hem Almanya hem Türkiye'de. Ama özellikle merkez sağ partiler daha da duyarlı oluyorlar. Daha da sağlarından gelen göçmen karşıtı eğilimlere. Son zamanlarda Almanya tabi Türkiye'nin kendi iç işlerinde de çok karışık çünkü artık Almanya'da üçüncü, dördüncü kuşak olmuş, Türklerin Türk siyasetine çok bağlı kalmasından da kaygı duymakta ve diğer taraftan Almanya'da entegrasyon, sosyal entegrasyon politikasının belli bir göreceli de olsa başarısızlığı söz konusu. Almanya'daki Türkiye kökenli insanların büyük çoğunluğunu belki de gayet güzel bir sosyal entegrasyon içinde toplumda da gayet yerleri de var başarılılar ama hep olmayanları göze çarpar, olmayan kesimleri göze çarpar bu tip konularda. Türkiye'de Suriyelilerle yaşamaya başlayınca... O nedenle bu önyargılar da oluşmakta veya algıda farklılaşmalar oluşmakta. Tüm bunlar Alman iç siyasetini rahatsız edebilmekte, merkez sağ ve sol partileri rahatsız edebilmekte. Onlar da popülistlerin önünü kesebilmek için aslında yapmaları gereken politikadan nereye kadar taviz verip, bu göç konusunda da belki Türkiye konusunu da istismar

edebilecek söylemler içinde olabilecekleri kestiremeyebiliyorlar. Yani bunlar çok anlık taktiksel manevralara dönüşebiliyor bir stratejiden çok. O dönemde Türkiye Almanya ilişkilerinde önemli bir konu varsa o da bundan zarar görüyor. Mesela Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi. Ve diğer taraftan Türkiye'nin Avrupa Komisyonu raporlarında da Kopenhag siyasi kriterlerini karşılar durumdan geriye düşüyor olması Alman kamuoyunda tepki topluyor. Çünkü herhangi bir ülke değil Türkiye. Yani bir Suudi Arabistan değil, bir Orta Asya Cumhuriyeti değil. Bir Asya bir Afrika ülkesi değil. Hissedar olmak üzere Avrupa Birliği ile bütünleşmek üzere yola çıkmış bir ülke. Tam üye olarak tüm haklarıyla, sorumluluklarıyla yer almak üzere yola çıkmış bir ülke. Tabi ki ister istemez bakış farklı oluyor. Öyle bakarken de çok farklı bir ülkenin üstelik de bu kadar büyük bir nüfus kütlesi ile tam üye olması kaygı yaratabiliyor. Bunun aslında zamana yayılan dinamiğini algılamak toplumlar için kolay olmuyor. Hele bir de istismar eden aşırı uçlardaki siyasi güçler varsa tüm bunlar Almanya Türkiye politikasını her zaman en akılcı en sağlıklı zeminde olmaktan alıkoymakta. Türkiye'den kaynaklanan sorunlar, Almanya'dan kaynaklanan sorunlar aynı anda zirve yaparsa ilişkiler olumsuz olmakta. İki taraftan birinden daha sorun kaynaklanıyorsa siyasetçiler de basiretliyse durum idare edilebilmekte ve Türkiye'nin AB entegrasyon süreci de olumlu ilerlemekte.

Suriye'deki göçmen krizi, güvenlik ve ekonomik olarak karşılıklı çıkarlar açısından Almanya Türkiye ve Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin geleceğine nasıl bir öngöründe bulunabilirsiniz.

Bir anda Almanya gördü ki Frankfurt Ege'de. Bir anda gördü ki Türkiye'nin Meriç ve Ege sularındaki sınırları Avrupa Birliği'nin sadece Bulgaristan, Yunanistan'ın değil Avrupa Birliği'nin avro bölgesinin sınırları. Avro bölgesinin istikrarı da söz konusu ve kendi iç siyaseti de orada başlayabiliyor. Suriye'deki kriz çok önemli bir ders oldu Almanya için. Bunu ahlaki temellerde götürmeye çalıştı Angela Merkel hükümeti. Toplumdan gelen tepkiler pahasına ama bir noktada tabi bunu da duvarına çarptı, bunu da aşırı popülist ve aşırı sağdaki risklere hareketler bunun istismarını çok iyi yapabildiler. Dezenformasyonunu, gerçek ötesi demokrasi unsurlarının dijital dönüşüm çağının şu daha iyi denetlenemeyen olumsuzluklarını daha iyi kullanabildiler ve tabi bu sandıklara da kötü yansıdı. Almanya'nın

uluslararası görüntüsüne de kötü yansdı. Tüm bunlar gerçekten Almanya'nın Türkiye'ye bakışında bundan sonra insan etkeninin de ön planda olduğu bir orta doğu boyutunu pekiştirdi, belirginleştirdi. Ve bundan sonra da artık böyle devam eder. Yani Türkiye'ye sırf Türkiye değil Türkiye'nin sınırların ötesi diye de bakar artık Almanya. Bunu siyasetçiler basiretli bir şekilde doğru olarak kullanırsa Ankara'da ve Berlin'de olumlu etkiler ilişkileri. Eğer iyi yönetemezlerse ciddi başka bir sorun kaynağı olur ve herkes kaybeder.

Avrupa Birliği lokomotif ölkeleri Almanya ve Fransa. Almanya'dan bahsettik. Almanya ve Fransa Türkiye konusunda hem fikir mi, Almanya Türkiye gündeme geldiğinde Fransa'yı ikna edebilir mi?

Bazen hemfikir olduğu dönemler oldu. Örneğin ünlü zirveler Gerhard Schröder ve Jacques Chirac arasındaki zirveler ki biz de TÜSİAD olarak bunlarda önemli bir rol oynadık. Çünkü her iki taraf da o zirveleri yapmadan önce Türkiye ile ilgili kendi iç dünyaları ile biz görüştük onlarla, bir takım raporlar ve bildiriler sunuldu. Avrupa'nın ve Fransa ve Almanya'nın değerleri ve çıkarları için Türkiye ile müzakerelerin başlaması gerektiği yazılıydı bu belgelerde. Kendi özel sektörlerinin de desteğini bizim de sayemizde çünkü Business Europe üyesi aynı zamanda TUSİAD. Avrupa Özel Sektör Konfederasyonu üyesi. Ve onun içinde de Almanya'nın Fransa'nın iç dünyaları var Türkiye'den TÜSİAD'ın olduğu gibi. Dolayısı ile onlar da kendi iç dünyalarından da gelen telkinlerle Chirac olsun Schröder olsun Türkiye konusunda olumlu yaklaşmak kararı aldılar. Hatta dediler ki Schröder bu konuda çok açıldı, Türkiye'nin tam üyelik süreci Almanya'nın milli menfaatidir. Bu kadar açıldı politikası. Sonra Merkel başbakan olunca “pacta sunt servanta” diyerek bunu hiçbir zaman veto etmedi ama etmesine gerek kalmadı çünkü o dönemde başka sorunlar başlamıştı. Kıbrıs sorunu vardı, Sarkozy sorunu vardı Fransa'da. Fakat Almanya o zirvelere sonra o zamanki Başbakan Erdoğan da katıldı. Üçlü zirveler de yapıldı. Ve tüm bunlar olumlu sonuçtu. Ama buradaki tılsım diyeyim, buradaki artı katma değer üreten sistem zaman içinde erozyona uğradı maalesef. Yani Almanya Fransa'nın Paris, Berlin, Ankara üçgeninin olumlu enerji ürettiği dönemler de oldu. Olumsuz da oldu. Dolayısıyla her ikisinden de ders almak gerekir geleceğe bakarken.

Son Erdoğan Sayın Cumhurbaşkanının Almanya seyahati öncesindeki açıklamalar ve akabinde görüşmelerden sonraki açıklamalar yeni bir sayfanın açıldığını ya da yeni bir ivme kazanacak görüntüsü var mı bu süreçte?

Var. Tıkanılan birkaç nokta var. Bunlardan biri Türkiye’de son üç dört yılda özgürlükler, hukuk devleti ve demokrasi konusundaki geriye gidişin durmasını istiyorlar ve bu kendi kamuoylarında da önem taşıyan bir konu. Burada da tabi özellikle kendi iç dünyalarında veya bizim de söylediğimiz bir şey, bu konularda Türkiye ileriye tekrardan gidecektir. Fakat bunu bir ön koşul haline getirmeniz yanlış. Gümrük Birliği’nin güncellenmesi teknik bir konudur. Ekonomik bir gerçekliktir. Siyasi olarak da olumlu etkiler yaratacaktır. Bundan önceki Gümrük Birliği’nde de olduğu gibi. Dolayısı ile ilişkileri burada durdurmayın. Bu bir. İkincisi tam üyelik müzakereleri belki şu an ilerlemiyor ama resmen askıya almanız son derece yanlış olur. Zamanı geldiğinde Avrupa Birliği’nin de geleceği daha esnek bir entegrasyon yapı içinde şekillendiğinde Türkiye’nin de için yer alabileceği ortama doğru gidecek. Zaman yanlış, zamansız olur. Çok yanlış bir zaman olur. Ne Türkiye’nin ne Avrupa Birliği’nin şu an tam üyelik konusunu tartışması doğru değil. Çünkü Türkiye’nin tekrardan hazır hale gelmesi gerekiyor. Hazır hale gelmek üzere pardon ilerlemeye başlaması gerek, kriterlere uyumda. Avrupa Birliği de zaten kendi gelecek mimarisini daha iyi şekillendirmesi gerekiyor. Bu çok çemberli esnek entegrasyon yapısında. Bugünden yarına süreci kopartmadan ama her an etkinleştirecek bir araç olarak tutaraktan pratik ilerleme alanlarına bakalım. Burada da Gümrük Birliği’nin güncellenmesi ön plana çıkmalıdır ve demokrasi konusundaki mülahazayı da ilerlemenin bir aşamaları haline getirmeniz tabi ki bir sorun olmayacaktır. Ama bir ön koşul haline getirmeniz yanlıştır. Bu da Türkiye’yi uzaklaştıracak bir politikaya doğru döner diyoruz. Bizim söylediğimiz bu. Kendi aralarındaki konuşmada da buralarda tıkanıyorlar zaten. Yani ilk adımları kim birbirine doğru atacak konusunda bir siyasi tıkanma oluyor ve paradokslar çıkıyor. Örneğin Almanya için Türkiye siyasi ilişkilerde bizim için sorunluyken ona olumlu bir adım atmamız acaba bir taviz mi vermek olur. Bu aşırı sağ ve popülistleri güçlendirir mi diye düşünüyor şu an Almanya’daki iktidar. Ama bir kısmı da diyor ki siyasetçiler orada ama bunu yapmazsak sorunlar daha da büyüyecek. Türkiye’yi Avrupa Birliği sürecinden uzak tutmak sorunun bir parçası ise çözümün bir parçası

olamaz aynı politika. Şimdiye kadar bu günlere geldiyse son beş altı yılda Avrupa Birliği'nin Türkiye üzerindeki olumlu etkisini, koşulluluğunu dönüştürücü olumlu etkisini zayıflatmış olmasından kaynaklanıyor. Türkiye'den kaynaklanan sorunlar olabilir. Ama Avrupa Birliği'nin kendisi kendi yaptığı sorunları bertaraf etmek zorunda önce. Orada da Avrupa Birliği'nden kaynaklanan sorunlar var. Çünkü zaten konuştuğumuz konu ne, şu an Türkiye'den kaynaklanan bir takım sorunlar var diyorlar. Tamam. Peki Avrupa Birliği ne yapacak? Sorunlar var diye sorunları daha da mı güçlendirecek bir politika yapacak? Çünkü şimdiki politikası sorunların bu hale gelmesinde bir etken oldu. O zaman diyoruz. Siz Türkiye'yi falan bırakın önce kendi açınızdan doğru olanı yapın. Kendi değerleriniz ve çıkarlarınız açısından doğru olanı yapın. O da tekrardan Avrupa entegrasyon sürecine angaje olmuş bir Türkiye'dir diyoruz.

Önümüzdeki süreçte Almanya'nın ve Avrupa Birliği'nin bahsettiğiniz imtiyazlı ortaklık olarak adlandırılabilen ya da çemberin diğer halkasında yer alabilecek formülü Ankara nasıl karşılar?..

Çok yanlış karşılar, zaten ahlaksız teklif de denmişti zamanında. Çünkü o şu demek. Şu an Brexit hadisesinde Birleşik Krallık'ın düşmeye başladığı durum. Zaten İngilizler bizi çok çağırdı. Birleşik Krallık'ın parlamentosuna, bakanlarına, iş dünyasına bu konularda çok brifing verdik. Yani tam üye olmadan veya tam üyelik perspektifi olmadan Gümrük Birliği, Norveç Modeli, İsviçre Modeli bunların hepsi Avrupa Birliği'nin kendi çekim gücü ve dünyadaki gücü nedeniyle ve biz de bu coğrafyadaysak şu sonucu doğuruyor. Avrupa Birliği'nin ürettiği siyasetin ve mevzuatın etkisindeyiz ama karar alma masasında hissedar değiliz. Hadi bunu geçici olarak kabullenmek mümkün. Çünkü tam üyelik yolunda ilerliyoruz. Çünkü o tam üyelik yolunda ilerlediğimiz sürece dünyanın diğer bölgelerinde güçlü oluyoruz. Bugün Çinliler, Afrikalılar, Araplar, Türkiye'ye bakarken AB süreci sorunlu ise daha az önem veriyorlar. Siyasi açıdan daha az önem veriyorlar. Ekonomik açıdan daha az önem veriyorlar. İtibar etmiyorlar. Türkiye'yi Avrupa'ya açılan Avrupalı kriterlere Avrupa'nın standartlarına öngörülebilirliğine uygun bir Türkiye aynı zamanda da Asya'da bir dinamizm ve girişimcilik sahibi bir Türkiye olarak Avrupa'nın Avrasya açılım merkezi olarak gördüklerinde tüm dünya bize daha çok iltifat ediyor.

Gücümüz artıyor. Turizmden dış ticarete, kültürel etkimize her alanda. Dünya da bize iltifat ettikçe dünyadaki diğer bölgelerdeki gücümüz ilişkilerimiz arttıkça Avrupa'da gücümüz artıyor. Çünkü birbirini besleyen süreçler söz konusu. Doğu-Batı, Asya falan bunlar çocukça ayrımlar. Herkes birbiri ile hem çıkar birliği hem çıkar çatışması içinde çok boyutlu ilişkiler içinde ve çok da derin anlaşmalar da yapıyorlar bir taraftan. Çin ile Avrupa, Japonya, Amerika bütün bunlara aldanmamak gerekiyor. Türkiye kendine bakmalı ve Avrupa'nın Asya'nın değil Avrupa'nın Avrasya'ya açılım merkezi konumunu pekiştirmeli. Dolayısı ile bu imtiyazlı ortaklık çok yanlış bir şey olur. Buna nasıl düşebiliriz. Şöyle düşebiliriz. Türkiye kendisi de mesela referandum olsaydı ve ben Avrupa üyeliğinden vazgeçtim dese mesela. Bırakalım Avrupa'nın bize dayatmasını bile biz Avrupa'nın uydusu haline, sömürgesi haline düşeriz. Çünkü bulunduğumuz bölgede Avrupa'nın etki alanında olmadan Avrupa'nın genel mevzuatına, genel standartlarına, politikalarına uymadan dünyadaki etkimiz de azalıyor. Küresel rekabet gücümüz de azalıyor. Siyasi gücümüz de azalıyor. O bakımdan ne olacak, kendi kendimizi ikinci lige düşürmüş oluruz. Hem Dünya'nın gözünde, hem Avrupa'nın gözünde. Böyle bir şey yapmamamız gerekiyor. Yani güçler dengesi ticaret, turizm, kültürel etki, teknolojik dönüşüm, insan sermayesi, iklim değişikliği bizim her alandaki Dünya'daki Avrupalı sistemi içinde ama belki Avrupalılar ile daha az olan Asyalı girişimcilik ve dinamizmimizi de iyi kullanarak, Asyalı iletişim yeteneklerimizi de iyi kullanarak, her iki Dünya'nın da en iyisini bir araya getirerek ilerlememizi mecburi kılıyor. Örneğin, İstanbul yeni hava limanı projesi veya Türk Hava Yolları'nın tüm haritasında gösterdiği her tarafa yayılan ama dünyanın merkezi olan İstanbul gibi konular bile aslında bu vizyon içinde bu marka değeri içinde anlam kazanıyor.

Önümüzdeki süreçte karşılıklı adımlar bekliyoruz o zaman Türkiye ve Avrupa için...

Doğrusu bu. Türkiye Avrupa'yı beklemeden Almanya'yı beklemeden kendi çıkarları için bir an önce özellikle bu 15 Temmuz sonrasında girdiği o teröre karşı ve terör odaklarına karşı olan mücadelenin yan etkileri olan olumsuz yan etkilerinden biran önce kurtulmalı. Özgür bir toplum yaratıcı, girişimci olur. Özgür toplum da sosyal dayanışma ağları gelişir. Özgür toplumlar kendilerini ileriye götürürler her

konuda özgürlük olmalı. Özgürlük çok önemli ve özgür toplumlar ileriye gittikçe de daha güvenli öz güvenli ve güvenli olurlar. Kendimize güvenen bir toplum olmamız gerekiyor. Sürekli düşmanlarından bahseden, tehlikelerden bahseden, tehditlerden bahseden toplumlara siyasi, ekonomik ve kültürel olarak itibar etmezler dünyanın diğer ülkeleri. Yani o sorunlarımızı biz çözeriz. Ama dünyada fırsatlarımızla parlak toplumumuzla, insanlarımızla çoğulcu yapımızla yer almamız gerekiyor.

ÖZGEÇMİŞ

1979 Bursa doğumlu Hasan Boztürk, gazetecilik mesleğini icra etmektedir. Aynı zamanda TV Haber Spikeri ve Programcısıdır. Sürekli Basın Kartı Sahibidir. Bursa’da Olay TV’de Ana Haber Spikerliği, program yapımcılığı ve sunuculuğu görevlerinde bulunmuştur. Olay Gazetesi’nde Köşe Yazarlığı yapmıştır. AS TV’de Ana Haber Spikerliğinin ardından bu kanalın Genel Yayın Yönetmenliği görevini üstlenen en genç isimlerdendir. Bursa Hakimiyet Gazetesi’nde yerel siyaset ve mahalli idareler alanında yazıları yayımlanmıştır. Yine Bursa’nın yerel gazetelerinden biri olan Yenidönem Gazetesi’nde köşe yazıları yayımlanmıştır. Boztürk, lisans eğitimini İşletme alanında Anadolu Üniversitesi’nde tamamlamıştır. Akabinde Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi alanında Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Daha sonra Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans eğitimi almıştır. Tez konusu; AB’nin Gelecek İnşasında Almanya’nın Rolü ve Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerine etkisidir. Yüksek Lisans eğitimi sırasında yine Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında Doktora dersleri almaya başlamıştır. Sigortacılık alanında Teknik Personel belgesine sahip olan Boztürk, aynı zamanda Emlak Müşavirliği unvanı elde etmiştir.

Hasan BOZTÜRK